

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

ΧΡΟΝΟΣ Η'
ΤΕΥΧΟΣ 36
ΖΑΚΥΝΘΟΣ 1993
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 800

Τετραδιο για τα γραμματα και τις τεχνες

Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ανασύνθεση μιας λογοτεχνικής σχέσης

Ανέκδοτη αλληλογραφία τους

Μια νουβέλα του Ξενοπούλου για τον Καβάφη

Τα έργα του εξωφύλλου και των σελίδων 1, 25, 45, 48 και 77 είναι της γλύπτριας Ειρήνης Γκόνου.

Η Ειρήνη Γκόνου γεννήθηκε στην Αθήνα το 1955. Σπούδασε γλυπτική στην E. N. S. des Beaux-Arts και την E. N. S. des Arts Décoratifs στο Παρίσι όπου και έζησε από το 1974 έως το 1985. Από το 1986 ζει κι εργάζεται στην Αθήνα.

Ομαδικές εκθέσεις:

1976: Académie des Beaux-Arts.

1977: Maison des Beaux-Arts.

1982: XII Biennale de Paris, 1er Salon de la Sculpture Contemporaine, Croissy-sur-Seine, Centre Culturel Hellenique, Paris.

1983: Ecole Regionale des Beaux-Arts St. Etienne, Centre Culturel G. Pompidou: (Concours de Sculpture, Caplain St. André), Paris.

1984: «La Terre» Maison des Beaux-Arts, Paris.

Ατομικές εκθέσεις:

1980: Γκαλερί «Νέες Μορφές», Αθήνα.

1981: Γκαλερί «Καμάρα», Κάστρο Μονεμβασίας.

1982: Γκαλερί «Ikuo», Παρίσι.

1984: Γκαλερί «Σκουφά», Αθήνα.

1985: Γκαλερί «Melnikow», Χαϊδελβέργη.

1987: Γκαλερί «Σκουφά», Αθήνα.

1988: Γκαλερί «Καμάρα», Κάστρο Μονεμβασίας.

1992: Γκαλερί «Σκουφά», Αθήνα.

1993: Γκαλερί «Αστρολάβος», Πειραιάς.

Τα ενεννητάχρονα μιας κριτικής και δύο ακόμη επέτειοι

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΕΝΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ, στις 30 Νοεμβρίου 1903, ο Γρηγόριος Ξενόπουλος δημοσιεύει στο περιοδικό «Παναθήναια» το άρθρο «Ένας ποιητής», μια σκιαγράφηση της προσωπικότητας του Κ. Π. Καβάφη και μια κριτική της μέχρι τότε ποίησής του. Δέκα χρόνια πριν ο Ξενόπουλος είχε διαβάσει για πρώτη φορά ποίημα του Καβάφη, ενώ το καλοκαίρι του 1901 οι δύο άνδρες είχαν γνωρισθεί στα γραφεία του ίδιου περιοδικού. Τότε ο Καβάφης ήταν 38 ετών και ο Ξενόπουλος 34.

Ο Γ. Π. Σαββίδης στο τεύχος αυτό του «Περίπλου», από 37 τεκμήρια που επισημαίνει, ανασυνθέτει την «αδιερεύνητη και ασχολίαστη» λογοτεχνική σχέση Καβάφη και Ξενόπουλου, που κράτησε μέχρι το τέλος της ζωής τους. Στα τεκμήρια αυτά περιλαμβάνεται και η αλληλογραφία τους, η οποία μέχρι σήμερα δεν έχει εκδοθεί.

Ο Κ. Π. Καβάφης παρ' όλα όσα ακολούθησαν, όφειλε στον Ξενόπουλο ισόβια ευγνωμοσύνη γι' αυτό το άρθρο, αφού, συντελούσης και της επιρροής του συντάκτη του, ήταν εκείνο που τον καθιέρωσε ως ποιητή. Συγχρόνως όμως η κατά τον Κ. Θ. Δημαρά «σημαντική για το φιλελεύθερο πνεύμα που εκφράζεται σ' αυτήν και για την διαίσθηση του κριτικού» κριτική επιβεβαιώθηκε, όσον αφορά την προδρομική σημασία της, από το χρόνο και καθιέρωσε και τον ίδιο τον Ξενόπουλο ως κριτικό οξύτατης αντιλήψεως, αλλά και ως πνευματικό άνθρωπο παρρησίας και θάρρους.

Το περιοδικό αφιερώνει το τεύχος του στα ενεννητάχρονα αυτού του κειμένου και το αναδημοσιεύει για να το καταστήσει και στις μέρες μας προσπό. Σε ένθετο αναδημοσιεύει και μια νουβέλα του Γ. Ξενόπουλου με τίτλο «Ο Μινώταυρος», που εκδόθηκε μαζί με άλλα διηγήματα στην Αλεξάνδρεια το 1925 και είναι αφιερωμένη στον Κ. Π. Καβάφη.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΟΝΤΑΙ ΟΜΩΣ αυτό τον καιρό σαράντα χρόνια από τους σεισμούς του 1953, που, μαζί με τη φωτιά που επακολούθησε, αφάνισαν τα πάντα στη Ζάκυνθο. Ακόμη εκατό χρόνια από τους επίσης καταστροφικούς σεισμούς του 1893. Περιέργως και αυτές οι επέτειοι συνδέονται με τον Ξενόπουλο. Όπως πολύ ωραία το λέει ο Διονύσιος Ρώμας «...ο μεγαλύτερος σεισμόπληκτος απ' όλους μας είναι ο Ξενόπουλος που ο σκληρός κοσμοκαλαστής του έσβυσε κάθε ακνάρη μιας πολύχρονης μυθοπλαστικής δουλειάς!». Είναι όμως «...και ο τρανότερος ανοικοδομητής. Αφού για τις επόμενες γενεές τίποτε δεν χάθηκε από την παλιά Ζάκυνθο μια και θα ζει παντοτεινά στα έργα του!»

Δεν ...εορτάζουμε βέβαια – όπως τελευταία λέγεται ακόμα και για θλιβερά γεγονότα – αυτές τις επετείους. Μόνο τις προτείνουμε ως αφορμή για να σκεφτούμε και να συγκρίνουμε. Παράλληλα εγκαινιάζουμε την επανέκδοση σειράς σπανίων επανησιακών εκδόσεων για την πραγματοποίηση των οποίων ζητάμε την εκ των προτέρων συμβολή σας. Αλλά γι' αυτό θα διαβάσετε σε άλλες στίλβες του τεύχους.

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
Με τη συμπαράσταση της μη κερδοσκοπικής εταιρίας «Οι Φίλοι του Περίπλου»

Ιδιοκτήτης-Εκδότης-Διευθυντής

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ
Αχαρνών 43, 104 39 Αθήνα, τηλ.: 8819780

Συντακτική Επιτροπή

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΣΤΙΟΥ - ΝΙΚΟΣ ΛΟΥΝΤΖΗΣ - ΖΗΣΙΜΟΣ ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ

Γραφείο Ζακύνθου

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΕΜΕΤΗΣ
Μουσείο Σολωμού, Πλ. Αγίου Μάρκου, 291 00 Ζάκυνθος
τηλ.: (0695) 28982, 22357

Γραμματεία - Λογιστήριο

ΓΙΟΛΑΝΔΑ ΔΑΛΚΑ - ΜΙΝΑ ΔΑΛΚΑ

Lay out

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΓΙΑΚΟΥΜΕΛΟΣ

Στοιχειοθεσία - D. T. P.

ΑΑΓΗΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Ε.Π.Ε., Θεμιστοκλέους 34, τηλ.: 3647338

Διαχωρισμοί εξωφύλλου-φίλμς

ΜΠΑΣΤΑΣ - ΠΛΕΣΣΑΣ, Ηρώς 21, τηλ.: 5135325

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν:

ALONSO, Φ. ΔΕΛΗΒΟΡΙΑΣ, Δ. ΖΑΔΕΣ, Φ. ΚΑΖΑΝΤΖΗ, π. Π. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, Ε. ΚΡΙΑΡΑΣ, Α. Ι. ΛΙΒΕΡΗΣ,
Ν. ΜΑΡΝΙΕΡΗ, Α. ΞΕΝΟΣ, Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ, Δ. ΣΕΡΡΑΣ, Λ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ, Μ. ΦΑΪΣ, Π. ΧΑΡΙΛΑΟΥ

Διανομή

ΑΘΗΝΑ: Αχαρνών 43, 104 39, τηλ.: 8819780/«Πελεκάνος», Σόλωνος 116, τηλ.: 3644284/«Νεφέλη», Μαυρομιχάλη 9, τηλ.:
3607744/ΖΑΚΥΝΘΟΣ: «Τύπος της Ζακύνθου» Φωσκόλου και Μερκάτη, τηλ.: 28615/ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ-ΠΑΓΚΟΙ-ΕΠΑΡΧΙΑ: Πρακτορείο
Εφημερίδων Αθηναϊκού Τύπου/ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ ΠΑΛΑΙΩΝ ΤΕΥΧΩΝ ΚΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ: «Εστία», Σόλωνος 60, τηλ.:
3637324/ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Κέντρο Βιβλίου», Λασάνη 9, τηλ.: 237463/ΒΟΛΟΣ: Βιβλιοπωλείο «Ομηρος»/ΙΩΑΝΝΙΝΑ: Βιβλιοπωλείο
«Δωδώνη»/ΚΕΡΚΥΡΑ: Βιβλιοπωλείο «Πλους».

Συνδρομές

Ετήσια εσωτερικού: Δρχ. 3.000 (φιλική: Δρχ. 4.000)/Ετήσια ΝΠΔΔ-Οργανισμών: ΔΡΧ. 10.000/Ετήσια εξωτερικού: Δρχ. 4.000 ή US\$
20/Οι συνδρομές θα πρέπει να στέλνονται στη διεύθυνση : ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ, Αχαρνών 43, 104 39, Αθήνα, με ταχυδρομική επιτα-
γή ή να καταβάλλονται στο ΓΙΑΝΝΗ ΔΕΜΕΤΗ στη Ζάκυνθο.

Διεθνής κωδικός αριθμός περιοδικού (ISSN) 1105-0829

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 36/1993

ΤΡΙΒΟΛΩΝ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ.....	4
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΡΙΑΡΑΣ: Δύο πρόσφατες απώλειες	9
ΝΙΚΙΑΣ ΛΟΥΝΤΖΗΣ: Αλέξης Ζακυθινός (1934-1992)	11
ALONSO: Συγκοινωνιακά Α'	14
π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ: Ο «Οδυσσέας» από τον Τζόυς στον Καψάσκη	17
Α. Ι. ΛΙΒΕΡΗΣ: Η ζακυθινή διάλεκτος	19
ΑΝΤΩΝΗΣ ΞΕΝΟΣ: Το ξάφνιασμα.....	22
ΝΤΟΡΙΑ ΜΑΡΝΕΡΗ: Οι Άγιες Κατίνες	24
ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΕΝΕΝΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΜΙΑΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ	
Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ: Καβάφης και Ξερόπουλος	25
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ: Ο Μινώταυρος.....	49
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ: Ένας ποιητής	81
ΘΕΑΤΡΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ	
Η γλώσσα και το φως θα πάρουν την εκδίκησή τους Συνομιλία του Σταμάτη Φασουλή με το Φοίβο Δεληθοριά	89
ΠΟΙΗΣΗΣ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ	
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ: Μνήμης αφές	96
ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ	
Τονικά συστήματα και κάλθειο πνεύμα.....	97
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ	
ΛΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ: Ξαναδιαβάζοντας την αυτοβιογραφία της Εύας Σικελιανού και λίγη παλιομοδίτικη αρχαιολογία.....	98
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ: Διάχυτο φως ποιητικό μ' ένα Φανό θυέλλης.....	101
ΠΟΠΗ ΧΑΡΙΛΑΟΥ: Μοναχικό ταξίδι.....	104
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ: Κ' η ποίηση χρειάζεται «τόλημ και αρετή».....	105
ΜΙΣΕΛ ΦΑΪΣ: Στον δρόμο της ιδιοπροσωπείας.....	107
ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ «ΠΕΡΙΠΛΟΥ» ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ	
ΦΑΝΗ ΚΑΖΑΝΤΖΗ: Οικονομικές δυσπραγίες-θίοι παράλληλοι.....	108
Τα μέλη της Εταιρίας «Οι Φίλοι του Περίπλου».....	113
Οι Φίλοι του Περίπλου.....	115
Σαράντα χρόνια από τους σεισμούς του 1953.....	117
ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ.....	119

ΕΠΙΔΑΥΡΕΙΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ

Κανένας δεν φάνηκε να πολυενοχλείται που διπλοδιατέθηκαν οι θέσεις της Επιδαύρου στην εναρκτήρια φετεινή παράσταση με τη «Λυσιστράτη» του Αριστοφάνη στην οποία πρωταγωνιστούσε ο Θύμιος Καρακατσάνης. Εκτός βέβαια από τις έξι χιλιάδες θεατές που έμειναν απέξω και τις δεκαέξι χιλιάδες που στριμώχθηκαν όπως-όπως μέσα στο θέατρο.

ΕΥΤΥΧΩΣ

Ευτυχώς που δεν υπήρξε κάτι απρόοπτο, π.χ. μια φωτιά ή ένας σεισμός, οπότε και θα θρηνούσαμε θύματα. Είχε καταλυθεί κάθε κανονισμός ασφαλείας και σε όλα τα σκαλάκια κάθονταν θεατές. Δεν ήταν και λίγοι οι εντός υπεράριθμοι, κάπου πέντε χιλιάδες!

ΠΟΙΑ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ;

Αντί να βγαίνουν οι διάφοροι και να απευθύνουν στον ταλαιπωρημένο κόσμο διάφορα βαθυστόχαστα περί ελλείψεως σεβασμού για το χώρο και ποδοσφαιρικής συμπεριφοράς και να γιουκαϊζονται, θα αρκούσε για να κατευνάσει τα πνεύματα μια απλή παραίτηση του διευθυντή των Επιδαυρείων. Θα ήταν άλλωστε και η ελάχιστη εκ μέρους των οργανωτών ένδειξη ευαισθησίας και σεβασμού του χώρου, αφού, κυρίως, από εκείνους έλειπε.

ΙΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ

Πάντως στο θέατρο της Επιδαύρου, εκείνο το βράδυ, το ελληνικό πνεύμα έλαμψε για άλλη μια φορά. Αντί να τα βάζουν οι θεατές με τον υπεύθυνο για την κατάσταση ΕΟΤ, τσακώνονταν μεταξύ τους, οι μεν από μέσα επειδή οι απέξω δεν άφηναν να ξεκινήσει η παράσταση, οι δε απέξω επειδή οι μέσα πρόλαβαν και τους πήραν τις θέσεις. Και φυσικά την επομένη όλοι κεφάλια δεν έπεσαν, μα δεν φάνηκε καν να πήρε το Υπουργείο ειδηση για το τι συνέβηκε, έστω και αν έγραψαν όλες οι εφημερίδες.

ΠΕΡΙ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ

Περίεργα πράγματα. Όλα τα παράγωγα της λέξης ποδόσφαιρο κατάντησαν υβριστικά. «Ποδοσφαιροποίηση της πολιτικής ζωής», «ποδοσφαιρική συμπεριφορά των θεατών της Επιδαύρου», «σuzήτηση δίκην ποδοσφαιρικού αγώνα» κ.λπ. Από την άλλη το 90% των Ελλήνων παρακολουθεί ποδόσφαιρο. Τόση υποκρισία πια. Εκτός κι αν δεχόμαστε πως η καθημερινότητά μας υβρίζει την ποιότητα.

ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την τηλεόραση. Όλοι κατηγορούν το επίπεδο κάποιων πρωινών εκπομπών ή εκείνο των σήριαλ, τη στιγμή που οι ίδιοι τους δίνουν τη θεαματικότητα και τη συντηρούν. Λέτε οι τηλεοπτικές μετρήσεις να γίνονται σε άλλη χώρα;

ΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ

Αφήστε πια με τα λαϊκά τραγούδια. Απόδειξη της πώσης του καλού γούστου αποτελεί ό,τι νιώθουμε όταν ακούμε λαϊκά σουζέ της περασμένης δεκαετίας ή εικοσαετίας, τα κατηγορημένα στον καιρό τους ως κακόγουστα. Ανοίγει η καρδιά μας συγκρίνοντάς τα με τα σημερινά ανάλογά τους.

ΤΣΙΡΚΟΛΟ ΒΙΤΣΙΟΖΟ

Τελικά το αυγό έκανε την κότα ή η κότα το αυγό; Μας μαθαίνουν να ζητάμε όλα αυτά και ζητάμε όλο και περισσότερα. Οπότε τι να κάνουν κι αυτοί, «αφού αυτά θέλει ο κόσμος»; Ζούμε άλλωστε την αποθέωση της εμπορικότητας! Τσίρκολο βιτσιόζο, φαύλος κύκλος, που έλεγε και ο Διονύσης Ρώμας.

ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΤΑΞΙΤΖΗΔΕΣ;

Έχει πολύ σχολιασθεί η βωμολοχική έξαρση στις επιθεωρήσεις – ποιοι τις συντηρούν κι αυτές αλήθεια; – αλλά όχι τόσο εκείνη των τηλεοπτικών εκπομπών. Δεν αναφερόμαστε βέβαια στη χρήση της γλώσσας στην τηλεόραση. Είναι πια φιλά γράμματα. Ούτε στη φρασεολογία και την κομψότητα των διαλόγων. Τα συνηθίσαμε. Μετά όμως ας μην παραπονιόμαστε μόνο για τους κακομοίρηδες τους ταξιτζήδες, που δεν μας φέρονται, λέει, καλά.

τριβόλων περίπλους

ΟΙ ΤΑΓΟΙ

Κι έχεις και τους λεγόμενους πνευματικούς ανθρώπους, που διαμαρτύρονται για οτιδήποτε άλλο, εκτός από την πνευματική αποψίλωση του κόσμου και την καταστροφή του καλού του γούστου, που γίνεται από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο, από μεγάλη μερίδα του τύπου και από τις πιο δημοφιλείς θεατρικές σκηνές. Για να έχουν βέβαια άλλοθι εμφανίζονται, λένε τα βαθυστόχαστα δικά τους, αλλά ούτε που τους νοιάζει που ουδείς τα καταλαβαίνει. Λαμβάνουν κατά τη γνώμη τους άφεση και αποχωρούν σίγουροι πως εκπλήρωσαν το καθήκον τους ως πνευματικοί ταγοί.

ΤΙ ΝΑ ΤΟΥΣ ΠΕΙΣ;

Έχουν βέβαια και άλλου είδους αναστολές: Αν πουν όσα θέλουν, ποιος θα τους ξανακαλέσει; Άσε που μπορεί και να τους θεωρήσουν συντηρητικούς, πράγμα ολέθριο για το image του σύγχρονου διανοητή που προωθούν. Με όλους καλά λοιπόν. Και τι να τους πεις, αφού καταφέρνουν συγχρόνως να τα έχουν καλά και με τη συνείδησή τους;

ΟΙ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΣ

Είναι βέβαια και μια μεγάλη μερίδα, που κάθεται στη γωνία της, δεν έχει καμία σχέση μ' αυτά τα πράγματα και δεν τα εγγίζει μπας και λερωθεί. Συμφωνεί ή διαφωνεί κανείς, πρέπει να τους αναγνωρίσει ειλικρίνεια.

ΑΣ ΚΑΘΙΕΡΩΘΟΥΝ

Έτσι ίσως θα έπρεπε να καθιερωθούν, παράλληλα με τα τηλεοπτικά και τα άλλα βραβεία της παρατέχνης, και κάποια για μερικούς από εκείνους τους δημιουργούς που πάνε κόντρα στον καιρό κάνοντας δουλειά ουσιαστική, για την οποία κάποτε θα τους ευγνωμονούμε. Να έχουν τουλάχιστον μια ικανοποίηση, αφού το ξέρουν πολύ καλά πως εμπορικότητα δεν πρόκειται να αποκτήσουν. Εμείς προτείνουμε μερικούς απ' όσους περιέπεσαν στην αντίληψή μας.

ΠΡΟΤΑΣΗ I

Το Βασίλη Λαζανά, που έχει ξεκινήσει σειρά τόμων με μεταφράσεις του Αρχαίων Ελληνικών Επιγραμμάτων, την οποία αυξάνει με εντυπωσιακή ταχύτητα, χαρίζοντας στη βιβλιογραφία ωραίες μεταφράσεις σπουδαίων και όχι γνωστών αριστουργημάτων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

τριβόλων περίπλους

ΠΡΟΤΑΣΗ II

Τη Μαρία Χατζηγιάννη στη Χαλκίδα, λογοτέχνιδα με σπάνια αφηγηματική ικανότητα, χιούμορ και δύναμη, που στα διηγήματά της αναπαριστά με θαυμαστό τρόπο την καθημερινή ζωή της πόλης της στο πρώτο ήμισυ του αιώνα. Το δε βιβλίο της «Ο άλλος Σκαρίμπας» με χίλια δύο περιστατικά από τη ζωή του φίλου της και μεγάλου αυτού λογοτέχνη της Χαλκίδας είναι ικανό για να δώσει την πιο καλή εικόνα του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς του.

ΠΡΟΤΑΣΗ III

Το Γιάννη Μουγογιάννη στο Βόλο, «στοιχικό» πια της πολιτιστικής κίνησης της πόλης και της Θεσσαλίας, συγγραφέα 19 σημαντικών ιστορικών και κοινωνιολογικών μελετών, λογοτέχνη, συντάκτη αναριθμητών άρθρων στον τοπικό τύπο, ενδελεχή καταγραφέα όλων των περασμένων αλλά και των σημερινών πολιτιστικών συμβάντων της περιοχής.

ΠΡΟΤΑΣΗ IV

Το Γιώργο Αγγειοπλάστη στις Σέρρες, που με τις μουσικολογικές-ιστορικές μελέτες του για την περιοχή του κατάφερε να αναδείξει την πόλη του ως μια από τις κυριότερες εστίες μουσικών δρωμένων, όχι μόνο άλλοτε αλλά και τώρα. Όπως είναι άλλωστε, μόνο που λίγοι το γνώριζαν.

ΠΡΟΤΑΣΗ V

Τη Λενέτα Στράνη και το Χριστόδουλο Τσακιρέλλη που για λογαριασμό του πολιτιστικού συλλόγου φίλιας Λέσβου εκδίδουν την τριμηνιαία πολιτιστική επιθεώρηση «Το ροδοστάλι» θυμίζοντας πως υπήρξε κάποτε και η Λεσβιακή Άνοιξη αλλά επίσης ο ελληνικός πολιτισμός των παραλίων της Μικράς Ασίας.

ΠΡΟΤΑΣΗ VI

Το δικό μας – εππρέπτε μας – Διονύση Σέρρα, που ακούραστα καταγράφει και με έξοδά του δημοσιεύει τις αγνοημένες ή όχι ακόμη γνωστές πλευρές της zakynthinis λογοτεχνίας, προσφέροντας συγχρόνως κείμενα εξαιρετικής πλαστικότητας, γλωσσικής ακρίβειας και ζωτάνιας.

ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ

Δεν τελειώνουν εδώ βέβαια εκείνοι που καθημερινά δημιουργούν πολιτισμό χωρίς να επιζητούν τρόπο να το διαλαλήσουν και που έχουν επιλέξει τον καλύτερο τρόπο διαμαρτυρίας σε ό,τι φθείρει την ποιότητα. Που δίνουν ουσία και όχι θεάματα έναντι ακριβοπληρωμένου άρτου.

τριβόλων περίπλους

ΚΑΛΒΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙ

Απ' όσα γράφτηκαν στο έτος Κάλβου για τον ποιητή δεν συγκέντρωσε την προσοχή που θα έπρεπε μια μελέτη, που κυκλοφόρησε σε αυτοτελή έκδοση, με τίτλο «Φιλοσοφική προσέγγιση στην προσωπικότητα και το έργο του Ανδρέα Κάλβου». Συγγραφέας της ο Ζαφείρης Ακτύπης, ζακυνθινός πνευματικός άνθρωπος και εκπαιδευτικός, ο οποίος σπάνια δηλώνει την παρουσία του, πάντα όμως εξόχως αποτελεσματικά, όπως και με την εργασία του αυτή.

«ΚΡΑΝΙΟΥ ΤΟΠΟΙ»

Δείγμα δυσεύρετης πλέον δημοσιογραφικής ποιότητας, αλλά και λογοτεχνικής ταξιδιωτικής γραφής, αποτελεί το βιβλίο «Κρανίου Τόποι», που σε δεύτερη συμπληρωμένη έκδοση εξέδωσε στον Καστανιώτη η γνωστή δημοσιογράφος Μαρία Καραβία. Αφορά την Ανατολική Μεσόγειο και την απειλή που καραδοκεί πάνω από πόλεις και βιβλικά τοπία, από μνημεία παμπάλαια και από χώρους ιερούς. Τα κείμενα γράφτηκαν σε διαφορετικές εποχές και με διαφορετικές προσεγγίσεις, αλλά παραμένουν επίκαιρα, όσο παραμένουν άλυτα τα προβλήματα που κάνουν τη Μέση Ανατολή μια από τις πιο εύφλεκτες περιοχές του κόσμου.

ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΠΡΟΣΙΤΗ

Οι εκδόσεις *Printa* είναι μια νέα παρουσία στο χώρο του καλού βιβλίου, που αποσκοπεί να φέρει τα αριστουργήματα των μεγάλων κλασικών συγγραφέων στην κάθε βιβλιοθήκη. Εγκαινιάσε λοιπόν μία σειρά που θα μας δώσει μέχρι τέλους του χρόνου 14 βιβλία, σε δύο τύπους εκδόσεων, με δύο διαφορετικές τιμές: Άδeto, στα περίπου, με 1.100 δρχ. και δεμένο, στα βιβλιοπωλεία, με 1.800 δρχ. Τίτλος της σειράς «Οι κλασσικοί». Έχουν εκδοθεί τα «Μυστήρια» του Χάμσου (σε μετάφραση Γιάννη Λάμψα) και έχουν προγραμματισθεί βιβλία των Φιτζέραλντ, Κολέτ, Σατωμπριάν, Κοκτώ, Σαντ, Ντοστογιέφσκι και Λώρενς.

ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΦΡΑΝΚΕΣΤΑΪΝ

«Θα γράψουμε ο καθένας μας μια ιστορία με φαντάσματα», είπε ο Λόρδος Μπάυρον και η Μαίρη Σέλλεϋ δημιούργησε τον «Φρανκεστάιν». Το κλασικό πλέον έργο μετάφρασε για την «Εστία» ο ποιητής Ερρίκος Μπελιές, ζωντανά και πιστά, θέτοντας εν αμφιβολία τα γνωστά περί σχέσεως πιστότητας και ομορφιάς στη μετάφραση.

Το ISBN

Μετά την καθιέρωση του ISBN στα βιβλία, μια νέα υπηρεσία ιδρύθηκε και στεγάστηκε στο υπόγειο της Εθνικής Βιβλιοθήκης. Διευθύνεται από την κ. Πέγκυ Μοσχονά και όχι μόνο αποπνέει αέρα ευρωπαϊκής εξυπηρέτησης, αλλά και διατηρεί πλήρη και λεπτομερώς ενημερωμένο κατάλογο για ό,τι βιβλίο εκδίδεται στη χώρα μας και μάλιστα προσπίο σε εκδότες, μελετητές, βιβλιογράφους και έντυπα.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΡΙΑΡΑΣ

ΔΥΟ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΡΥΠΑΝΗΣ
(προσωπικές αναμνήσεις)

ΔΕ ΘΑ ΔΩΣΩ ΕΙΚΟΝΑ συνολική της δραστηριότητας και της προσφοράς του ιστορικού-βυζαντινολόγου Διονύσιου Ζακυνθνού (1905-1993) και του ελληνιστή-φιλόλογου Κωνσταντίνου Τρυπάνη (1909-1993). Θα περιοριστώ σε προσωπικά μου κυρίως βιώματα, που και αυτά, νομίζω, χαρακτηρίζουν την ξεχωριστή τους πνευματικότητα και το γενικότερο επιστημονικό τους ήθος.

ΤΟΥΣ ΓΝΩΡΙΣΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ δύο πολύ παλιότερα. Τον πρώτο ως συμφοιτητή μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά τα χρόνια 1924-1927 (εκείνος ήταν κατά ένα χρόνο παλαιότερός μου)· τον άλλο μετά την επιστροφή του σ' όσους από μας συζητούσαν θέματα σχετικά με το γλωσσικό μας ζήτημα. Τις φοιτητικές φροντιστηριακές εργασίες του τις έγραφε στη δημοτική γλώσσα — σπάνιες βέβαια για την εποχή εκείνη περιπτώσεις που ορισμένοι καθηγητές μας ανέχονταν το πράγμα. Βρισκόμασταν στην τρίτη δεκαετία του αιώνα μας. Ενδιαφέρον έχει και για τη γραφικότητά της, αλλά και για το πνευματικό της νόημα σε σχέση με τα πανεπιστημιακά πράγματα της εποχής εκείνης να θυμηθώ το Ζακυνθνό ανεβασμένο στην έδρα της μικρής αίθουσας της παλαιάς Φιλοσοφικής Σχολής του κεντρικού πανεπιστημιακού κτιρίου να διαθάζει φροντιστηριακή του εργασία στο μάθημα του αείμνηστου καθηγητή της ιστορίας της βυζαντινής τέχνης Αδαμάντιου Αδαμαντίου. Δε θυμάμαι το θέμα της μελέτης, όμως η γλώσσα της ήταν η γνήσια δημοτική. Σα να ξαναβλέπω τη σκηνή: την ώρα που διάβαζε ο Ζακυνθνός το χειρόγραφο του σπκόνεται από τη θέση του και διαμαρτύρεται έντονα ένας από τους καθαρολόγους συμφοιτητές μας — δεν έχει σημασία το όνομά του — φωνασκεί υποστηρίζοντας ότι «δεν επιτρέπεται μια τέτοια γλώσσα να ακούεται από πανεπιστημιακή έδρα». Διαμαρτυρίες για την ανόητη παρέμβαση ακούστηκαν από το σύνολο σχεδόν των ακροατών. Συνέπεσαν σχεδόν με τη φωνή του καθηγητή μας: «έξω, κύριε», που την επιδοκίμασε το ακροατήριο.

Τα γράφω αυτά για να υπενθυμίσω κάτι, που ίσως πολλοί να μην το ξέρουν: ότι ο Ζακυνθνός ξεκίνησε συνειδητός δημοικιστής. Το περίεργο είναι ότι γυρίζοντας από τη Γαλλία μετεκπαιδευμένος λίγα χρόνια αργότερα, γύρω στο 1935, εμφανίζεται καθαρολόγος με όλη τη σημασία του όρου. Είχε ασφαλώς περάσει κάποια κρίση η δημοικιστική ιδεολογία του. Τι τον επηρέασε δεν ξέρω. Θα άξιζε ίσως το πράγμα να αντικριστεί αναλυτικότερα.

Ο αείμνηστος συνάδελφος, φύσει συντηρητικός με την καλύτερη σημασία του όρου, δεν επηρεαζόταν, νομίζω, από τις νέες του αντιλήψεις κρίνοντας πρόσωπα και πράγματα του καιρού και του τόπου του. Έχω προσωπική πάνω σ' αυτό πείρα. Βρισκόμαστε στους τελευταίους μήνες του 1974, σχεδόν αμέσως μετά

την πώση της κούντας. Ο πρώτος μετά το πραξικόπημα υπουργός παιδείας στην κυβέρνηση Καραμανλή Νικόλαος Λούρος συγκαλεί μια πολυμελή επιτροπή επιστημόνων και λογίων για να αντιμετωπίσει άμεσα γλωσσολογικά προβλήματα που απασχολούν την κυβέρνηση. Στην επιτροπή μετέχουν και ο Ζακυθνός και ο Κακριδής (ο παλαιότερος), ο Μάριος Πλωρίτης, πολλοί άλλοι και εκείνος που γράφει τη στιγμή τούτη. Μετά το τέλος της συνεδρίας ο Ζακυθνός με πλησιάζει – φυσικά ξέρει και τις γλωσσικές μου απόψεις, διαφορετικές από τις δικές του – ξέρει βέβαια και το Λεξικό μου, του οποίου ως τότε έχουν εκδοθεί τρεις τόμοι. Δείχνει ο Ζακυθνός όλη του τη διάθεση, αυτοβούλως και όχι παρακινούμενος, να ενισχυθεί η λεξικογραφική μου προσπάθεια με κορηγία της Ακαδημίας Αθηνών, της οποίας βέβαια είναι ο Ζακυθνός επίλεκτο μέλος. Το γεγονός είναι χαρακτηριστικό, γιατί ούτε στενός φιλικός δεσμός είχε αναπτυχθεί ανάμεσά μας, ούτε ο Ζακυθνός αγνοούσε τις σταθερές γλωσσικές μου απόψεις. Η διαφορά των αντιλήψεων δεν τον εμπόδιζε να ενδιαφέρεται και να ενισχύει πρωτοβουλίες που αναλάμβαναν πρόσωπα που δε συνδέονταν μαζί του με ιδεολογική συγγένεια. Πράγματι το ενδιαφέρον του Ζακυθνού – και οφείλω να το αναγνωρίσω – καρποφόρησε. Για πολλά χρόνια και με την ενίσχυση του κ. Πέτρου Χάρη το Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών ενίσχυσε οικονομικά το λεξικογραφικό μου έργο. Ο ευθύς του χαρακτήρας οδήγησε το Ζακυθνό να ενεργήσει χωρίς προκαταλήψεις – φαινόμενο που δεν το συναντούμε συχνά στα χρόνια μας. Γενικότερα για το Ζακυθνό θα έλεγα ότι σάθηκε κορυφαίος ιστορικός μελετητής της ιστορίας του Ελληνισμού και κατά τα μεσαιωνικά και κατά τα νεότερα χρόνια.

ΚΑΙ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΡΥΠΑΝΗΣ ανήκε κατά βάση στους συντηρητικούς διανοούμενους. Εκείνος στο γλωσσικό μας ζήτημα ακολούθησε, θα έλεγα, την αντίθετη πορεία από εκείνην του Ζακυθνού. Ξεκίνησε καθαρολόγος – όσο μπορώ να βεβαιώσω – και έγινε με τον καιρό δημοτικιστής. Φυσιολογικότερη η πορεία του από εκείνη που ακολούθησε ο Ζακυθνός. Δισταγμοί ασφαλώς γύρω από την κατεύθυνση που έπρεπε να ακολουθήσει υπήρξαν σ' αυτόν. Όμως εγκαίρως οδηγήθηκε στη σωστή κατεύθυνση. Ήταν την εποχή εκείνη πιεστική η πανεπιστημιακή ατμόσφαιρα. Ας θυμηθούμε τον ανηλεή πόλεμο που μερικοί καθηγητές είχαν κηρύξει κατά του υφηγιτή τότε Ιωάννη Συκουρή, που στο κάτω κάτω καθόλου δεν ήταν δημοτικιστής, αλλά μόνο ιδιότυπος καθαρευουσιάνος.

Ο Τρυπάνης υπήρξε εξαιρετός και εγκάρδιος φίλος, διαπρεπής επιστήμονας με καθολική σύλληψη της πνευματικής ιστορίας του Ελληνισμού· ακόμη μελετητής των αρχών και της πορείας του γλωσσικού ζητήματος. Σ' αυτό αφιέρωσε ενδιαφέρον και χρήσιμο μελέτημα. Εκείνος είναι που, υπουργός πολιτισμού στην πρώτη κυβέρνηση μετά τις εκλογές του 1974, στο τέλος ακριβώς του χρόνου εκείνου, με δική του πρωτοβουλία θέλησε να γίνει το υπουργείο του οικονομικός ως ένα βαθμό ενισχυτής του Λεξικού μου. Άνοιξε έτσι ο δρόμος ώστε με τη βοήθεια και των συναφών υπηρεσιών του το υπουργείο να παρέχει για κάμποσα χρόνια την οικονομική του ενίσχυση στο Λεξικό μου με την καλή βέβαια διάθεση και των υπουργών που τον διαδέχθηκαν στο υπουργείο.

Είμαι ακόμη σε θέση και εγώ να βεβαιώσω το ενδιαφέρον του ώστε η Ακαδημία Αθηνών να ενισχυθεί στο έργο της με την παρουσία στο σώμα εκλεκτών επιστημόνων και διανοητών διαφορετικού πνευματικού κλίματος. Όμως άλλης ώρας έργο είναι να αποιμηθεί η συμβολή του Τρυπάνη και στη γνώση της όλης πορείας των ελληνικών γραμμάτων στους αιώνες, καθώς και η προσπάθειά του να γίνει γνωστή η πνευματική ελληνική ιστορία σε γενικότερα διεθνή πλαίσια.

ΝΙΚΙΑΣ ΛΟΥΝΤΖΗΣ

ΑΛΕΞΗΣ ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ (1934-1992)

ΘΑΥΜΑΖΑ ΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΟ έργο του Αλέξη Ζακυθνού, πρωτού τον γνωρίσω· πρωτού τον αγαπήσω. Ήταν κάπου το 1989 που μου τηλεφώνησε και στη συνέχεια με επισκέφθηκε. Τον απασχολούσε η χάραξη, σε δίσκο LP, των μελοδραμάτων «Δέσπω» και «Μάρκος Μπότσαρης» (αποσπάσματα) του Παύλου Καρρέρ, από τους «Φίλους του Μουσείου Σολωμού και επιφανών Ζακυθίων».

Τον βρήκα αξιοθαύμαστο, όπως τον περίμενα, αλλά και αξιαγάπητο!

Ανακάλυψα έναν επίγονο, Επανήσιο ευπατρίδη του ΙΘ' αιώνα, με τη λογιοσύνη, την καλλιτεχνική ευαισθησία και την πολυμέρεια ενός αναγεννησιακού dilettante¹ τον συνάντησα κι άλλες φορές, στο σπίτι μου ή στο δικό του, ανταλλάξαμε έργα μας και μιλήσαμε πολύ για πολλά. Μιλούσαμε ουσιαστικά και εγκάρδια. Όσο εκείνος σου εμπιστευότανε το πνεύμα του, τόσο γοπευόσουν από τα χαρακτηριστικά του: ζωντάνια, ευγένεια, μεθοδικότητα!

Από τις 16 Αυγούστου 1992, ο Αλέξης Ζακυθνός δεν υπάρχει πια corpore! Αιφνίδια, αναίτια, άδικα... Corpore, καθώς το πνεύμα του επιζεί στα ποιήματά του, στην ανεκτίμητη «Discography of Greek Classical Music»² και στις συγκινημένες μνήμες των φίλων του. Των λίγων και τυχερών που είχανε το προνόμιο να γνωρίσουν αυτόν, τον μοντέρνο, διανοούμενο άρχοντα.

Ο Αλέξης Ζακυθνός γεννήθηκε το 1934 στο Ληξούρι. Πατέρας του ήταν ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Διονύσιος Ζακυθνός και παπούς του (από μητέρα) ο πασίγνωστος στην Κεφαλλονιά, στο Ιόνιο γενικότερα, άρχοντας-λαϊκός συνθέτης Τζώρτζης Δελλαπόρτας. Το 1958 παίρνει το πτυχίο της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, δημοσιογραφώντας παράλληλα (κυρίως) σαν συνεργάτης της ραδιοφωνίας. Το 1960, μετά τη στρατιωτική του θητεία, διορίζεται στο Υπουργείο των Εξωτερικών. Υπηρέτησε με διάφορες ιδιότητες, στην Ελλάδα, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Λιβύη και τη Γερμανία. Σαν πρέσβυς, διαπιστεύθηκε στο Καμερούν, την Αργεντινή, τη Βραζιλία και, με έδρα το Παρίσι, στην UNESCO. Τιμήθηκε με παράσημα Ελλάδας, Γαλλίας, Αργεντινής, Βραζιλίας και Καμερούν.

Παράλληλα με τη διπλωματική καριέρα ο Αλέξης Ζακυθνός διακρίθηκε σε διάφορους πνευματικούς τομείς, που με δική μου ευθύνη, θα κατατάξω σε τέσσερις κατηγορίες: ήταν φιλόμουσος, ήταν οργανωτής, ήταν ερευνητής, ήταν ποιητής!

ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΣ

Παρ' ότι ο Αλέξης Ζακυθνός ασχολήθηκε με τη μουσική και' εξοκνή, δεν περιορίζω τον όρο στη μουσική. Με φιλόμουσο, στην περίπτωση του, εννοώ τον φίλο των Μουσών, όλων των Μουσών. Υπήρξε ένας «φοιβόδηλος», όπως θα έλεγε ο Διονύσιος Ταβουλάρης, με την ποιότητα ενός uomo di virtù.

ΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Πολλοί θαυμάσιοι ερασιτέχνες (ξανά με την αναγεννησιακή έννοια του dilettante), χαίρονται τους έρωτές τους με τις Τέχνες παράμερα, ιδιωτικά, σκεδόν εγωιστικά, χωρίς μέθεξη και προσφορά. Ο Αλέξης Ζακυθνός, αντίθετα, προσπάθησε και πέτυχε να προσφέρει στους συνηθισμένους του (είτε φιλότεχνους, είτε καλλιτέχνες) ευκαιρίες επικοινωνίας και έκφρασης. Πρότεινε, διαπραγματεύτηκε και υπέγραψε, προγράμματα μορφωτικών ανταλλαγών με τη Βουλγαρία, τη Σοβιετική Ένωση, την Ολλανδία και την Ισπανία.

Οργάνωσε, μεταξύ άλλων, έκθεση ελληνικής χαρακτικής στο Καμερούν. Προκάλεσε την έκδοση δύο ανθολογιών, πορτογαλικής και γαλλικής με έργα Ελλήνων ποιητών. Πέτυχε (για πρώτη φορά στην ιστορία της) την εμφάνιση της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών στο Παρίσι, με έργα Ελλήνων συνθετών (Ευαγγελιάτου, Θεοδωράκη, Ξενάκη)³.

ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ

Ο Αλέξης Ζακυθνός, συνδυάζοντας την ευαισθησία του φιλόμουσου, την αποτελεσματικότητα του οργανωτή και τη λογιότητα του μουσικολόγου, πέτυχε να γίνει κύριος μιας ευρύτατης⁴ δισκοθήκης ελληνικής κλασικής μουσικής. Και πάλι, ωστόσο, δεν έκρυψε τους θησαυρούς του αλλά τους προσέφερε, μαζί με τις πολύτιμες γνώσεις του, στην ιστορία της ελληνικής τέχνης εκδίδοντας, το 1984, στο Μπουένος Άιρες⁵ την «Discography of Greek Classical Music»⁶. Πρόκειται για έργο απόλυτα επιστημονικό, εκπληκτικό και συγκινητικό. Το 1987, Η «Δισκογραφία» επανεκδίδεται στην Μπραζιλία⁷ με τον ίδιο τίτλο. Ωστόσο δεν πρόκειται για τυπική επανέκδοση αφού, στο μεταξύ, έχει εμπλουτισθεί με όλες τις νεότερες εκδόσεις. Ο Ζακυθνός, το ξαναγράφω, ήταν ακαταπόνητος, το πάθος του ασίγηστο και η μεθοδικότητά του ακαταμάχητη! Τα ίδια ισχύουν και για την ετοιμαζόμενη επανέκδοση της «Δισκογραφίας» (από τον οίκο Δωδώνη), πρώτη φορά σε γλώσσα ελληνική.

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ο Αλέξης Ζακυθνός υπήρξε ένας στοχαστικός, τρυφερός και διακριτικός λυρικός ποιητής. Ο συνθέτης Χάρης Ξανθουδάκης, σε μια πρόσφατη συνέντευξή του⁸, παρατήρησε ότι οι στίχοι του (του Ζακυθνού) έχουν «ένα κλίμα απουσίας». Θα συμφωνήσω, αν και θα προτιμούσα την προσθήκη του επιθέτου: «φαινομενικής». Ποιήματα του Αλέξη Ζακυθνού και μερικά του διηγήματα, εκδόθηκαν κατά καιρούς σε ελληνικά λογοτεχνικά περιοδικά⁹. Παράλληλα, έκουνε κυκλοφορήσει έξι ποιητικές συλλογές του, σε εννέα συνολικά εκδόσεις, ενώ παραμένουν ανέκδοτα ένα μιθιστόρημα και μια ποιητική συλλογή.

«Θολά τζάμια», 1954. «Το κακό πουλί», 1958. «Ο στρατιώτης», 1960. «Η θέα των συνανθρώπων», 1970, «Η άλλη θέα», 1972. «Η μικρή φυγή, β' έκδοση των προηγούμενων («Οι Εκδόσεις των φίλων», 1976). «Η θάλασσα των πνιγομένων» («Οι Εκδόσεις των φίλων», 1979· β' έκδοση, 1982). Γ' έκδοση της «Θέας των συνανθρώπων» και της «Άλλης θέας», 1982.

Ποιήματα του Ζακυθνού καταχωρήθηκαν και στις ανθολογίες: Περάνθη, Αποστολίδη, Κόλλια, Κορίδη, Δικταίου, Πάτσι, Κόρφη, Νιάρχου-Φωσιέρη και της «Άγκυρας».

Ωστόσο η ποίηση του Αλέξη Ζακυθνού ξεπέρασε τα ελληνικά σύνορα. Στίχοι του, μεταφρασμένοι αγγλικά, γαλλικά, παλικά, γερμανικά, ισπανικά, πορτογαλικά και ρουμάνικα, δημοσιεύθηκαν σε λογοτεχνικά περιοδικά του εξωτερικού. Τέλος, τρεις συλλογές του δημοσιεύτηκαν ισπανικά, πορτογαλικά και γαλλικά¹⁰.

Χαρακτηριστικό είναι ότι η μουσική αρμονία (έτσι την ένιωσα) των στίχων του Ζακυθνού, κίνησε το ενδιαφέρον όχι λίγων μουσικών. Ποιήματά του έκουνε τονίσει οι: Δημήτρης Τερζάκης, Δημήτρης Νικολάου, Γιώργος Τσιλίκας, Βύρων Φιδετζής, Μαριέλλη Σφακιανάκη, Claudio Santoro και Luis Mucillo. Ειδικότερα δισκογραφήθηκαν, σε στίχους Αλέξη Ζακυθνού¹¹, έργα Γιώργου Σισιλιάνου («Η μικρή φυγή», για φωνή και πιάνο, 1984), Αργύρης Κουνάδης («Πέντε μικρά τραγούδια», για φωνή και πιάνο, 1984) και Γιάννη Α. Παπαϊωάννου («Ένας ποιητής στη θάλασσα», για βιολί, βιολοντσέλο, κλαρινέτο, πιάνο και φωνή, 1986).

Τελευταία, στις 16 Σεπτεμβρίου, στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, δόθηκε η παγκόσμια πρώτη της «Συμφωνίας για μεγάλη ορχήστρα και τέσσερις φωνές» του Χάρη Ξανθουδάκη, σε ποίηση Αλέξη Ζακυθνού¹². Η συναυλία οργανώθηκε από το Διεθνές Καλλιτεχνικό Κέντρο *Atheneum*, σαν επετειακή εκδήλωση για τα 15 χρόνια από το θάνατο της Μαρίας Κάλλας. Ο Χάρης Ξανθουδάκης συνέθεσε τη συμφωνία του κατά παραγγελία και η εκτέλεση έγινε από τη «Φιλαρμονική Ορχήστρα της CLUJ», υπό τη διεύθυνση του

μαέστρου Alfred Walter. Συνέπραξαν οι διάσημοι λυρικοί καλλιτέχνες: Peana Cotrubas, Δάφνη Ευαγγελιάτου, Vladislav Rianko και Κώστας Πασχάλης. «Ο Ζακυθνός είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση», δήλωσε ο Χάρης Ξανθουδάκης σε συνέντευξη που παραχώρησε στον Αθανάσιο Βαβλίδα. «Πρώτον, διότι είναι φανατικός φιλόμουσος και κυρίως λάτρης της κλασικής μουσικής, πράγμα σπάνιο για ποιητές... Πρέπει, ίσως, να πούμε εδώ ότι ο Ζακυθνός είναι ο μοναδικός άνθρωπος που κατέχει τη μεγαλύτερη και πληρέστερη δισκοθήκη ελληνικών έργων». Σε ερώτηση τέλος, αν υπάρχει κάποιος συνδετικός κρίκος που ενώνει τα ποιήματα που επέλεξε, ο συνθέτης απάντησε: «Επέδιωξα μουσική και όχι θεματική ενότητα. Από τη συλλογή «Η θάλασσα των πνιγομένων», επέλεξα τα ποιήματα «Η διαδρομή», «Η πινακίδα», «Ο αφανής πετεινός», «Παράξενη συνάντηση», «Αίθουσα αναμονής». Από το «Ο κατάκοπος», παίρνω μόνον τις δύο πρώτες λέξεις και η μουσική συμπληρώνει το υπόλοιπο του ποιήματος σαν ένα τραγούδι που το ξέρω μόνο εγώ, σαν μια ιδιαίτερη, πολύ προσωπική σχέση»¹³.

Στις 16 Σεπτεμβρίου, 1992, ο Αλέξης Ζακυθνός δεν πήγε στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού. Δεν μπόρεσε να πάει. Πήγαν, ωστόσο, οι φίλοι του, όσοι τον γνώρισαν και τον αγάπησαν¹⁴ ή όσοι δεν τον γνώρισαν αλλ' αγάπησαν, όπως εκείνος, τη μουσική!

Αντίο, ευγενική φίλε.

Δεν θα σε ξεχάσουμε· άνθρωποι σαν κι εσένα δεν ξεχνιούνται! Τα ωραία έργα και η μοναδική ποιότητά σου θα ζούνε στις ψυχές μας όσο θα ζει η μουσική...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Ο όρος εδώ, σημαίνει «ερασιπής της τέχνης» και δεν έχει την υποτιμητική απόχρωση του περιστασιακά (άρα όχι ουσιαστικά) απασχολούμενου.
2. Μπουένος Άιρες, 1984, Μπραζιλία, 1987, (Δεύτερη έκδοση).
3. Με πρωτοβουλία του Αλέξη Ζακυθνού, η εταιρεία «Λύρα» ετοιμάζει δύο σημαντικούς δίσκους: 1) Έργα αποδήμων Ελλήνων συνθετών και 2) Το πρόγραμμα της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών στο Παρίσι.
4. Ίσως έπρεπε να γράφω: της μοναδικής!
5. Αργεντινή.
6. Δισκογραφία Ελληνικής Κλασικής Μουσικής.
7. Βραζιλία.
8. Χάρης Ξανθουδάκης, συνέντευξη στον Αθανάσιο Βαβλίδα, *Ήχος και Hi-Fi*, Σεπτέμβριος 1992, σελ. 46.
9. *Το πρώτο σκαλί*, *Νέα Εστία*, *Νέα Πορεία*, *Αθηναϊκά Γράμματα*, *Φιλολογική Πρωτοχρονιά*, *Ευθύνη*, *Τραμ*, *Τομές*, *Η Λέξη*.
10. Miguel Castillo Didier, «El mar de los naufragos», Μπουένος Άιρες, 1984. José Paulo Paes, «O soldado», Μπραζιλία, 1988. Xavier Bordes, «Les noyés du grand large», Hautécriture, Παρίσι, 1991.
11. Δίσκος Nova Copacabana, 1986.
12. Από τη συλλογή *Η θάλασσα των πνιγομένων*: *Αφαντος πετεινός*, *Παράξενη συνάντηση*, *Διαδρομή*, *Πινακίδα*, *Αίθουσα αναμονής*, *Ο κατάκοπος* (μόνον οι δύο αρχικές λέξεις).
13. *Ήχος και Hi-Fi*, 1992.
14. Ο Αλέξης Ζακυθνός είχε φίλους τόσο στο χώρο της λογοτεχνίας (Θράσος Καστανάκης, Κάισαρ Εμμανουήλ, Άρης Δικταίος, Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος, Ντίμης Αποστολόπουλος, Άγγελος Τερζάκης, Παντελής Πρεβελάκης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Άθως Δημούλας, Κρίτων Αθανασούλης, Μιχάλης Περάνθης), όσο και στο χώρο της μουσικής (Γιάννης Ξενάκης, Μιλτιάδης Καρύδης, Βύρων Φιδετζής, Μίκης Θεοδωράκης, Δημήτρης Τερζάκης, Γιώργος Σισιλιάνος, Γιάννης Α. Παπαϊωάννου, Αργύρης Κουνάδης, Luc Ferrari, Claudio Santoro).

ALONSO

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΑ Α'

Νυν δ' ὦδε ξυν νή
καπίλυθον πδ' ἐτάροισιν
(Ομήρου Οδύσσεια, α 182)

Ο PROSPERO ΞΥΠΝΗΣΕ αμπονόρα σήμερα. Κοίταξε ὄξω από το παρεθύρι του και το μικρό μπλάβο κομμάτι του ουρανού, που αντίκρυσε κατά την τραμουντάνα, φάνταζε σαν από ακουαρέλλα του Προσαλέντη.

Ο καιρός βάσταε κάμποσες ημέρες «ψηλά». Ο αποβρεχάρης είχε μουλαϊμίσει, αλλά τα σημάδια του ήπουνα ακόμα σκόρπια πάνου σπου μαρόκουσ του ρεπάρωνε... Θύκια, χορτάρια του βυθού, ξεθωριασμένα στραβόξυλα, κάπου-κάπου καμία τάβλα...

Τέλειωσε το φλουσκούνι του που γοδέρριζε κάμποση ώρα. Η μυρωδιά του κόντευε να σκεπάσει τη 'βωδιά από τη κοπελούλης που 'χε μαζώσει από τη ὄκτους τη Κάναλης ο Francesco.

Πριν ξεκινήσει έψαξε για τον Ariel. Άφαντος.

Κατέβηκε την ξύλινη σκάλα, θγήκε κι έστριψε στο πλάτωμα του Μπάνκου και βρέθηκε πίσω από τσου Αγίους Πάντες. Έκανε γιάτσο. Κούμπωσε τη γιατέκα του κι αφού χαιρέτησε τον Πατρίκιο που κατηφόριζε για το κουρείο του από τη Μπτρόπολη, έστριψε στη Λουκά Καρρέρ για την Κυρία των Αγγέλων. Ο Ariel πετάχτηκε από το στενό που 'ρχότουνα από το πλάτωμα του Γαπέικου. Το ζωντανό φαινότουνα ιδιαίτερα χαρούμενο, λες και καταλάβαινε πως θα 'μενε ελεύθερο για κάμποσο...

Όσο προχώραε η μέρα, οι μικρές άσπρες πινελιές στον ουρανό ὄλο και πυκνώνανε. Το φως του ήλιου αδυνάτιζε σιγά-σιγά...

– Θ' αλλάξει ο καιρός, μουρμούρισε ο Antonio. Το γύρισε στην ὄστρια.

Είχανε φτάσει στο Ρωμιάνικο. Ο Ariel, σαν αστραπή, πρόφτασε και γλύστρησε στο ιντρίντο, πριν ακόμα προλάβει ο Μπιζιτιής ν' ανοίξει το βαρύ σιδερένιο πορτόνι.

– Καλημερούδια σου... Ξύπνιος είναι ο Σπυράκης;

– Με κοιονάρετε, αφεντάδες μου; Από το Σάββατο έχει να 'βγει από την κάμερά του και θέρτε να 'ναι κι ασπκωμένος από τα χαράματα; Για τόντολες θα πάτε ή για μπεκατσίνια;

Ο PROSPERO ΠΡΟΧΩΡΗΣΕ δίκως να δώσει συνέχεια στην πολυλογία του Μίμη. Τράβηξε για την κρεβατοκάμαρα του Σπύρου... Χωρίς να ασχοληθεί με την παρουσία του, πήγε στο παρεθύρι του Λεβάντε και τράβηξε δυνατά τις βαριές βελούδινες κουρτίνες. Το φως, έστω κι αδυνατισμένο, πλημμύρισε τον απερίγραπτο

τριβόλων περίπλους

χώρο που αποτελούσε τα sanctus sancti του φίλου του. Η κατάσταση που επικρατούσε ξεπέρναγε κάθε φαντασία... Σκόρπια παντού, σε καθίκες, στο μακρύ καναπέ κι απάνου στο κρεβάτι, ανάκατα: ρούκα, εφημερίδες, κοστούμια, περιοδικά, κάμποσοι δίσκοι γραμμοφώνου, παπούτσια, ένα-δύο ασπμμένες βαντιέρες με σερβίτσια με αποφάγια και δύο βαριά διπλά πισωγιομία νταμάσκα.

«Nik. Szailer & Sohn, Wien», διάβασε φευγαλέα, την ώρα που τα σήκωσε από μία μισοπιασμένη πολτρόνα για να κάτσει.

– Δε σε μάθανε, γαιδούρι, να κτυπάς την πόρτα, προτού έμπεις;

Κι η γνώριμη αμπάσα και τοισπάδα φωνή του μεγαλύτερου Ρωμόπουλου ακούστηκε σαν σμπάρο από μπροστογιομί στην πρωινή σουχία.

– Άμα νετάρεις με τη ευγένειές σου, πες στον Μποφόρδιο να σου φτάσει τα πράματά σου γιατί εμορογάραμε.

Το δωμάτιο είχε μια απροσδιόριστη μυρωδιά. Ένα μείγμα καπνίλας, μούκλας, κλεισούρας, κολώνιας και μπαρουτιού. Τα παλιά έπιπλα, οι πέτσινοι κυνηγετικοί σάκκοι, τα πολυώνυμα ρούκα κι ὄλο αυτό το αλλόκοτο συνονθύλευμα ανάδυναν ένα ιδιότυπο «αμάλγαμα» που επηρέαζε το αισθητήριο της οσμής, οδηγώντας το σε παράξενους συνειρμούς εποχών και καταστάσεων, μορφών και γεγονότων, χώρου και χρόνου.

– Πάλι στο Βασιλικό θέρτε να με κουβαλείτε καταχείμωνο;

– Εξαστόχπες φαίνεται πως ταξιδεύουμε με το παπόρο για Πειραιά, το απόγιομα...

Ένας καινούριος ορυμαγδός από βρισιές και μουγκρητά του Σπύρου δεν δυσκολέψανε τον Prospero να καταλάβει την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στο σκοτισμένο μυαλό του φίλου του.

ΚΟΝΤΕΥΕ ΠΙΟΜΑ. Ο ουρανός είχε μουκρώσει για τα καλά και στην άκρη του, κατά το Κερί, άρχιζε να ξεχωρίζει μια μαυρίλα που ὄλο και ζύγωνε κατά τη Χώρα. Ανάερα και πού ξεχώριζε τ' αυτί ένα μακρινό μπουμπουνιτό. Οι πρώτες ριπές της ὄστριας αρχίσανε να αναστατώνουνε τα νερά του πόρτου και, καθώς η Fiat 519 του Σπυράκη ζύγωνε το Δημαρχείο, ο Αγαπτός ο Γιακουμέλος βάσταγε βόγα τη βάρκα του μην του τινε βροντίσει στα χαμηλά σκαλούνια του μώλου, ομπροστά από την πιαστέα.

– Ο Μποφόρδιος πού βρίσκεται; ρώτησε με αφέλεια δήθεν ο Antonio.

– Διάολο μέσα σας, ξέσπασε ο Σπυράκης. Μου τον επρογκίξατε και δε βρίσκεται πουθενά.

Ο Francesco βαστάχτηκε να μην ξεσπάσει στο σόλπο κείμαρο του γέλιου του.

– Ariel!

Το ζωντανό δρασκελίσε με χάρη τα μικρά παρτέρια μπροστά από το Λουμπαρδιανό Καζίνο και, κόβοντας δρόμο, βρέθηκε μπροστά από την κουστωδιά.

Ο Γκέλης στο μπροσινό κάθισμα δίπλα στον Μπούκιο και πίσω μια πυραμίδα από μπαγκάλια, συντροφικά από ένα λοφίσκο από λογιώνε-λογιώνε κανίσκια, η μεγαλόπρεπη και σκυθρωπή μορφή του Σπύρου, που με σιμικά τα δύο φρυδόκλαδα έλουζε τον απόπτο και ολύμπιο φίλο του με μια συναρπαστική συγκορδία βρισίας και παραπόνων.

– Ήτουνα ανάγκη, διαόλοι, να κατουρήσετε την πούρσα του πανωφοριού του, κονσορτίβοι με τον Πώπο;

Ο Ντικόπουλος δεν αντιδρούσε όπως συνήθιζε, «φορώντας» το σαρδόνιο χαμόγελό του, μόνιμο στόλιμα του αγγελικού πραγματικά προσώπου του.

Το παπόρο είχε κόψει ταχύτητα και η υπέρκομη πλώρη του με τις σκαλιστές μάσκες και το ξύλινο οριζόντιο άρμπουρο πήρε τη στροφή της τσίμας του πόρτου ανάλαφρα, βογάροντας ανάμεσά της και το μικρό φανάρι του μπαστουιού του Αγίου, απάνου στο «βουβό» του γρέγου και τσου αφρούς της όστριας που είχε δυναμώσει για τα καλά.

«Αγγελική, Ν. Ζ. 1», έγραφε στα πλαϊνά του Ζαμπατέικου... «Άγιος Σπυριδών, Ν. Ζ. 11» στο αμπάσο καϊκι του Καρκουνάρη...

Ο κόσμος που είχε μαζωκτεί, άλλος για να ταξιδέψει, άλλος να ξεπροβοδίσει τσου δικούς του και άλλος, λιγοστός, για να καζέψει, γιόμισε κιάλας την πλατιά του πόρτου. Ο Στραβόμπαμπος με το Φιλίππο κόβανε τα τελευταία εισπήρια. «Δύο για Πάτρα»...

Ο Γιακουμάς με τον Τιμόθεο αρπάξανε τα πράματα από τ' αυτοκίνητο, με μια ταχύτητα θαυμαστή και με μια εξίσου μοναδική δεξιοτεχνία, αρκινίσανε κιάλας να τα σιβάζουνε στη βάρκα του Αντρέα. Ο Σπύρος μοίραζε απλόχερα φιλοδωρήματα. Ο Ariel λίγο έλλειψε να μπανιαριστεί στα ρηκά του Μώλου, αλλά η κλωτσιά του Γκέλη αποδείχτηκε σωτήρια.

Το βραχνό, μακρόσυρτο τριπλό σφύριγμα του «Πολικού» έδιωξε ένα σύγνεφο ατμού, σπρωγμένο από την όστρια κατά τη Γλαρέτζα, ανάμικτο με τον πυκνό μαύρο καπνό που λες και δεν χώραε να 'βγει από την ψιλόλιγνη κίτρινη τσιμινιέρα, καθώς τα έμβολα στην τρικύλινδρη παλινδρομική πασχίζανε να δώσουνε ό,τι μπόρειε πιο πάνω σε στροφές από τις δυνατότητές τους στην προπέλλα.

«A. Doxford & Co, Ltd, Glasgow», έγραφε η καλογουαλισμένη μπρούτζινη επιγραφή στο καπάκι. Ο Prospero χαιρέτησε τον καπταν-Αλέκο κι έκαμε το σταυρό του στον Άγιο που όλο και ξεμάκραινε.

Ο καπετάνιος, ρίχνοντας μια τελευταία ματιά στην πρύμη, κατέβασε το λειβέ του «σταμπάι» στο full-speed ahead.

«G. Wingham & Sons Ltd, Hull», διάβασε.

Ο Σταθάκης ο Αυγουστίνος, σενιαρισμένος, μπύκε στο σαλονάκι της πλώρης, κοιπάζοντας γύρωθέ του να αναγνωρίσει πρόσωπα.

Ο Ρίφιος, ο Φατσιός κι ο Καντακίτης, η παρέα του ντοτόρωνε, είκανε κιάλας πιάσει αμπονέ το γωνιακό καναπέ.

«Έτοιμοι για τη ρουκέτες», σκέφτηκε ο Francesco. «Άμα ξανοικτούμε και μας θαρέσει η όστρια στη πρυμιά τη μάσκα, αμποδάτε ξερασιές».

— Ατέντοι; φώναξε ο Σπύρος.

Η παρέα ούλη μαζωμένη. Και καθώς το πρώτο πόττι σιγόνυρε το σκάφος αριστερά, τα καμαρωτάκια στη σειρά, με τη πούρσες γιομάτες από τη ρωμάνικη γαλαντομία, αρκινίσανε να πετάνε στη θάλασσα τα απειράριθμα βασιλικιώτικα και λυκουδέικα κανίσκια.

Η μπόρα δυνάμωσε τώρα για τα καλά. Κι ο Ariel μόλις και πρόλαβε να κωθεί κάτω από τη κολώνες του Φάρου. Είχε κιάλας σκοτεινιάσει.

Ο «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΖΟΥΣ ΣΤΟΝ ΚΑΨΑΣΚΗ

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΚΡΟΤΟΥ Ιρλανδικού έπους «Οδυσσέας»¹ του Τζαίμς Τζούς² στα ελληνικά από τον Σωκράτη Καψάσκη³, γνωστό πεζογράφο και ποιητή, αποτελεί σημαίνοντα σταθμό της συνάφειας των ελληνικών και ιρλανδικών γραμμάτων. Η σχέση όμως αυτή γίνεται πολυσήμαντη, έχοντας υπόψη ότι:

α) Το έργο, που κυκλοφόρησε στα ελληνικά⁴ από τις εκδόσεις «Κέδρος» το Δεκέμβριο του 1990, βρίσκεται ήδη στη δέκατη χιλιάδα αντιτύπων,

β) βραβεύτηκε σαν η καλύτερη μετάφραση του 1991 στην Ελλάδα και

γ) πήρε το βραβείο μετάφρασης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα για το 1992.

ΠΡΟΣΩΠΟ-ΚΛΕΙΔΙ λοιπόν στον ελληνικό «Οδυσσέα», ο Σωκράτης Καψάσκης αξίζει ανεπιφύλακτα το θαυμασμό μας εξίσου με τον Τζούς, γιατί ενώ σε τελευταία ανάλυση ο συγκεκριμένος συγγραφέας, όπως άλλωστε ο κάθε δημιουργός, εξωτερικεύει τους μύχιους ψυχισμούς της δικής του προσωπικότητας, ο μεταφραστής αντίθετα προσεγγίζει αυτό τον (λόγω γλώσσας, πολιτισμού, κ.λπ.) Άγνωστον με διάθεση φιλική και σεβασμό, με αποταμιευμένες όσο γίνεται πιο ευρείες γνώσεις γύρω από το αντικείμενό του, πασχίζοντας με διάκριση και συνέπεια να συναρμόσει όσο πιστότερα μπορεί στο ελληνικό γλωσσικό σώμα ένα δυσερμήνευτο κείμενο σαν τον «Οδυσσέα».

«Κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης απασχόλησής μου με τη μετάφραση του «Οδυσσέα», γράφει ο Καψάσκης στο εισαγωγικό σημείωμα της ελληνικής έκδοσης, «έφτασα συχνά μπροστά σε ανυπέρβλητες δυσκολίες και αρκετές φορές αποφάσισα να διακόψω το εγχείρημα» (σ. 7). Δυσκολίες που δεν είναι σε θέση ο τυχαίος να διανοηθεί καν και τις οποίες καταγράφει στον Πρόλογο του ο μεταφραστής, ενταγμένες χονδρικά στις εξής ομάδες: α) λέξεις ή φράσεις με πολλαπλά σημεία ανάγνωσης, β) λεκτικά παιχνίδια, γ) δυσκολίες κατανόησης λόγω παρόδου των ετών, δ) δυσκολίες λόγω διαφορετικής παιδείας, ε) δυνατότητες πολλαπλών αναγνώσεων, στ) αποσπάσματα από τη Βίβλο.

Παρά τις πολλές όμως αυτές και άλλες ακόμα δυσχέρειες και μετά από εξαντλητική επιμονή του μεταφραστή επί τέσσερις δεκαετίες (συγκεκριμένα από το 1949) πάνω στο απροσπέλαστο αρχικά ξένο κείμενο, το «εγχείρημα» ομολογουμένως πέτυχε. Ο «Οδυσσέας» επιτέλους προσπελάθηκε και βρίσκεται σήμερα στη διάθεσή μας, πολυτιμότεο απόκτημα για μας, τους ανύποπους και περί πολλά άλλα τυρβάζοντες συνήθως Νεοέλληνες. Το επίτευγμα εξάλλου της ελληνικής αυτής μετάφρασης αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, αν σκεφτούμε ότι, για μεν τη γαλλική μετάφραση εργάστηκαν τέσσερις μεταφραστές με τον ίδιο τον Τζούς προσυπογράφοντα, για δε τη γερμανική προκηρύχτηκε από τον εκδοτικό οίκο διαγωνισμός, ο επιλεγείς εκπαίδευτηκε στο Παρίσι και, παρ' ότι συνεργάστηκε ο Τζούς, η έκδοση είχε τόσα λάθη ώστε χρειάστηκε δεύτερη, επανορθωτική.

ΤΟ ΚΥΡΙΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ του μεταφρασμένου στα ελληνικά «Οδυσσέα» είναι η ιδιαίτερα φροντισμένη γλώσσα του που, με ευλυγισία και πιστότητα, άλλοτε με ποιητική αφαίρεση και αξιοπρόσεκτα εφευρήματα λογοπλοκής, άλλοτε με γόνιμο θρυμματισμό και αναίρεση των ισχυόντων κανόνων της καλλολογίας και της γραμματικής – όπου τούτο κρίνεται αναγκαίο (π.χ. το τελευταίο επεισόδιο καταργεί με τρόπο λειτουργικό όλα τα σημεία στίξης) –, αποδίδει τις παντοειδείς διακυμάνσεις και τις ιδιαιτερότητες του πρωτοτύπου, τις πτώσεις και τις μεταπτώσεις των αντιρωικών πρωταγωνιστών του, τις μεταμορφώσεις των Πραγμάτων και των Ειδών, αναδεικνύοντας έτσι τον Σωκράτη Καψάσκη σαν έναν από τους αξιολογότερους τεχνουργούς του λόγου, για τον οποίον ασφαλώς σεμνύεται η πνευματική Ζάκυνθος.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση ετούτη, αξίζει να παρατεθεί εδώ η γενικότερη άποψη του μεταφραστή για το έργο πάνω στο οποίο με τόση ευσυνειδησία δούλεψε και που κατατίθεται στο οπισθόφυλλο της έκδοσης. Άλλωστε, ο Καψάσκης είναι ίσως ο μόνος που δικαιούται να έχει άποψη για τον «Οδυσσέα»:

«Ο Οδυσσέας είναι ο απολογισμός μιας μοναδικής μέρας, της 16 Ιουνίου 1904. Ο κώρος είναι συγκεκριμένος, το Δουβλίνο. Ένας πολίτης αυτής της πόλης, ο Λεοπόλδος Μπλουμ, ξυπνάει το πρωί και φεύγει για τη δουλειά του. Οι κοινωνικές, οι επαγγελματικές και οι συναισθηματικές υποχρεώσεις του καθυστερούν την επιστροφή του μέχρι τις πρώτες ώρες της επόμενης μέρας. [...] Η δράση είναι ελάχιστη, όμως η τεχνική του “εσωτερικού μονόλογου”, που επινοεί ο συγγραφέας για την έκθεση της αφήγησής του, του παρέχει τη δυνατότητα να σχολιάσει με ακρίβεια και με λεπτομέρειες όλο το πλέγμα των σχέσεων των προσώπων που λαμβάνουν μέρος σ’ αυτό το σε μικρογραφία έπος. Ο μεσήλικας κύριος Μπλουμ, καθώς και ο νεαρός Στίβεν Ντένταλους (που παίζει τον ρόλο του ομηρικού Τηλέμαχου) ανασυνθέτουν και επανεξετάζουν μέσα στους συλλογισμούς τους όλα τα προβλήματα που θίγει και ο Έλληνας ποιητής. Το ενδιαφέρον του σύγχρονου αναγνώστη εστιάζεται τόσο στις ομοιότητες του μύθου όσο και στις διαφορές και στις ανατροπές του, οι οποίες τον βοηθούν στην εξαγωγή συμπερασμάτων κατ’ αρχήν για μια σύγκριση του κόσμου μας με τον κλασικό κόσμο και δεύτερον για την ανίκνευση της ηθικής και πνευματικής πορείας του σύγχρονου κόσμου μας μέσα στον οποίο ζούμε».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ο τίτλος του πρωτοτύπου: «Ulysses» by James Joys, The Modern Library, N. Y. 1942.
2. Ο James Joys (1882-1941) γεννήθηκε στο Δουβλίνο από πατέρα αντικληρικό και φιλελεύθερο και μητέρα φανατικά καθολική. Έκανε εξαιρετικές σπουδές στο Δουβλίνο, σε κολλέγια διευθυνόμενα από ιησουίτες. Το 1904 γνώρισε τη Νόρα Μπάρνακλ και άρχισε μαζί της μια περίοδο αυτοεξορίας, που διήρκεσε ως το θάνατό του. Μετίληθε ποικίλα επαγγέλματα (καθηγητής αγγλικών στις σχολές Μπέρλιν στην Αυστρία και Τερνέστη, τραπεζικός υπάλληλος στη Ρώμη), έζησε στο Παρίσι και τελικά εγκαταστάθηκε στη Ζυρίχη, όπου και πέθανε στις 13 Ιανουαρίου 1941. Σπουδαιότερα έργα του: «Δουβλινέζοι» (1914), «Το πορτραίτο του καλλιτέχνη σε νεαρή ηλικία» (1916), «Οδυσσέας» (1922), «Finnegan’s wake» (1939).
3. Ο Σωκράτης Καψάσκης γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1928. Σπούδασε στο Παρίσι, στην IDHEC. Όπως ο ίδιος δηλώνει δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να δικαιολογήσει τον εαυτό του για τη δεκαετή θητεία του στον ελληνικό κινηματογράφο. Το 1967 ιδρύει την κινηματογραφική αίθουσα Studio, διευθύνοντάς την μέχρι το 1985. Έργα του: «Αισθήσεις» (ποιήματα) 1953, «Εφημερίδα» (ποιήματα) 1955, «Το καλοκαίρι του σώματος» (ποιήματα), Κέδρος 1978, «Πίσω απ’ το χαμόγελο» (μυθιστόρημα), Νεφέλη 1985, «Παντοκράτορας, κωριό τον Ζάκυνθος» (μυθιστόρημα), Νεφέλη 1988, «Η σκάλα» (ποιήματα), Κείμενα 1988, «Η ταφή, σχεδιάσμα μυθιστορήματος», Ύψιλον 1989, «Η ιδεολογική και πολιτική διαμόρφωση του Διονύσιου Σολωμού (1818-1838)», Κέδρος 1991.
4. Πρώτη έκδοση, Κέδρος 1990. Επιμέλεια έκδοσης Ηλίας Χ. Παπαδημητρακόπουλος, μακέτα εξωφύλλου Δημήτρης Καλοκύρης, σσ. 824.

A. I. ΛΙΒΕΡΗΣ

Η ΖΑΚΥΝΘΙΝΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

ΠΡΩΤΟ, Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ-ΜΟΥ ΘΕΣΗ

Η ΓΡΑΦΗ ΔΕ ΓΙΝΕΤΑΙ ποτέ για να περάσει η ώρα-μας. Γίνεται πάντοτε, είτε για να μεταβληθεί αυτή η γραφή σε έργο και πάρα πέρα σε υλικές χρησιμότητες (επιστημονική γραφή)· είτε για να μεταβληθεί σε κοινωνική τακτοποίηση, να διδάξει την καλή λειτουργία των κοινωνικών σχέσεων (και την κακή καμιά φορά), καλλιεργώντας τα συναισθήματα στα οποία εκφράζονται αυτές οι σχέσεις (καλλιτεχνική και λογοτεχνική γραφή κάθε είδους). Και αυτό ακόμα που γράφεται για να γελάσουμε αποτελεί μίαν έκκληση στους αναγνώστες να το αποψύγουν ή να το απορρίψουν.

Το όργανο της γραφής είναι η γλώσσα. Και η γλώσσα είναι ένα προοδευτικό, ένα οικουμενικό φυσικό και κοινωνικό φαινόμενο που τείνει να συνδέσει όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους σε όσο το δυνατόν πλατύτερες κοινωνικές ομάδες. Οι ντοπιολαλιές και οι ομαδολαλιές απομονώνουν τους ανθρώπους και τους κρατούν στην αμάθεια, γιατί μόνον οι γενικές, οι οικουμενικές γλώσσες εκφράζουν την παιδεία ενός λαού. Απόδειξη ότι όποιος θα θελήσει να έχει μίαν οικουμενική πραγματικά παιδεία είναι υποχρεωμένος να μάθει και να μιλήσει τη γλώσσα των περισσότερων προηγμένων λαών.

ΔΕΥΤΕΡΟ, ΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ ΠΟΛΜΕΣ ΦΟΡΕΣ ερημώθηκε και άλλες τόσες αποικίστηκε από διαφορετικής εθνικότητας λαούς: Ιταλούς, Εβραίους, Ισπανούς, Έλληνες, αλλά φαίνεται πως το πολίπληθέστερο και επικρατέστερο στοιχείο στάθηκε το ελληνικό. Για τούτο και όλοι οι κάτοικοί-της προσαρμόστηκαν προς αυτό το στοιχείο και μιλούσαν τη γλώσσα-του.

Οι διαδοχικοί κατακτητές του νησιού: σταυροφόροι, Ισπανοί, Τούρκοι, Βενετσιάνοι, είχαν επιβάλει ένα φεουδαλικό καθεστώς. Και τα φεουδαλικά καθεστώτα άφιναν ελεύθερους στη δουλιά-τους τους μισο-υπόδουλους υποκόους-τους, όπως τους άφιναν ελεύθερους και στη λειτουργία των φυσικών δεσμών-τους της οικογένειας, της θρησκείας-τους, της τέχνης-τους, της γλώσσας-τους. Αυτό που μόνο τους ενδιέφερε ήταν οι υπήκοοί-τους να πληρώνουν ενελλιπώς τους φόρους-τους.

Έτσι στη Ζάκυνθο, όπως και σε όλα τα Εφτάνησα όχι μόνον μιλιόταν από το λαό (χωρικούς, κερωτέχνες, εμπόρους) η ελληνική γλώσσα, αλλά και παρότι, καθώς λέει ο Κωνστ. Λομβάρδος στα

Απομνημονεύματά-του (σελίδα 34, υποσ. α') «εις και μόνον διδάσκαλος δι' εκάσπν νήσον όπως διδάσκει την παλικήν γλώσσαν εις τα τέκνα των ευγενών απειτέλει καθ' όλην την διάρκειαν της Βενετοκρατίας (1386-1797) το όλον της-τε δημοτικής και μέσης και ανωτέρας εν Επανήσω εκπαιδεύσεως σύστημα» και ότι «η Βενετική Γερουσία δεν επέτρεψε ποτέ να εκγατασταθούν σχολεία εις τας επτά νήσους και μόνον εις την πρωτεύουσάν-της και εις το Πανεπιστήμιον της Παδούης ηδύναντο οι αυτόχθονες να εκπαιδευθούν», εντούτοις οι ακόλουθοι παράγοντες συνείεναν ώστε ο λαός (χωρικοί, χεροτέχνες και έμποροι, ξαναλέμε) σε αντίθεση με τους ευγενείς όχι μόνο να μιλάει την ελληνική γλώσσα αλλά και να την καλλιεργεί και να την εξελίχνει με τις ονομασίες στα ελληνικά εννοιών που η επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη στον Ευρωπαϊκό χώρο προσθέταν στο ελληνικό λεξιλόγιο. Σε σημείο ώστε να αποτελέσει πρότυπο, για τους Έλληνες που απελευθερώθηκαν από τον τουρκικό ζυγό, της ελληνικής δημοτικής ομιλίας και γραφής. Και οι παράγοντες αυτοί ήταν οι ακόλουθοι:

Πρώτο, η βυζαντινή παράδοση που εκόμιζαν οι Ιεράρχες που ερχόντουσαν από το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλης. Δεύτερο, οι πρόσφυγες που ήρθαν αποκει ύστερ' από τη διάλυση του Βυζαντινού Κράτους. Τρίτο, η γλώσσα των Ευαγγελίων, της ορθόδοξης λειτουργίας και των κηρυγμάτων στις εκκλησίες που απαγγέλονταν σε γλώσσα ελληνική καταληπτή μάλιστα από το Λαό. Τέταρτο, η ανάγκη να διδάξουν οι παπάδες στα παιδιά την ελληνική γλώσσα για την εξασφάλιση ανάμεσά-τους ψαλιτάδων και νεωκόρων. Πέμπτο, ο εποικισμός κατά το πλείστο των χωριών της Επανήσου από Έλληνες της άλλης Ελλάδας που έφευγαν τον τουρκικό ζυγό (καθώς δείχνουν και τα ονόματά-τους: Μαχαιράδο από το Μαχαίρας, Ροίδο από το Ροίδης, Γερακαρίο από το Γερακάρης, Μπουγιάτο από το Μπούας και ούτω καθεξής) και συνέχιζαν να μιλούν την ελληνική γλώσσα-τους και να τη διαδίδουν μάλιστα με τις επαφές που είχαν με τους άλλους εποίκους. Έκτο και σπουδαιότερο, τα παιδιά των πλουσιών αστών που σπουδάζαν στο εξωτερικό, άλλα στη Μάλτα, άλλα στην Πάδοβα, άλλα στην Πίζα και άλλα στη Βενετία, και θγαίναν γιατροί, δικηγόροι κ.λπ., όταν αποδύονταν στην άσκηση του επαγγέλματός-τους, στον τόπο-τους, αναγκάζονταν να συμμορφωθούν με τη γλώσσα του λαού για να γίνουν κατανοητοί και για να υπερασπίουν κάποιον στα δικαστήρια, που προεδρεύονταν από Έλληνες δικαστές.

Μόνο το αρχοντολόι, που βρισκόταν στην υπηρεσία του κατακτητή, μιλούσε περισσότερο τα βενετσιάνικα και τα παλικά και στα σπίτια-του μια ανάμικτη ελληνοϊταλική γλώσσα που με δάφτη μπόλιαζε κάπως τη γλώσσα των λαϊκών στρωμάτων που βρίσκονταν στην υπηρεσία-του ή συναλλάσσονταν μαζί-του για τις ανάγκες-του. Που, όμως, αυτά επιμέναν να μιλούν την ελληνική γλώσσα και μόνον όταν ήθελαν να ασειευτούν μεταχειρίζονταν για να γελάσουν τη γλώσσα του αρχοντολογιού.

Για τούτο κάθε γραφή που σώθηκε από τα χρόνια εκείνα της υποδούλωσης της Εφτάνησος είναι γραμμένη σε άπαιστη ελληνική δημοτική γλώσσα πολύ καλλιεργημένη, που έγινε υπόδειγμα, καθώς είπαμε παραπάνου, για όλον ύστερα τον απελευθερωμένο από τους Τούρκους Ελληνισμό.

Ήδη από το 1712 έχουμε του Ζακυθνού [ψευδώνυμο] το «Δίγνησις περί της Ρεμπελιάς εναντίον των Εβραίων» και το 1728 του Σουμάκη, αν δεν απατώμαι, «Το χρονικό του Ρεμπελιού των Ποπολάρων». Και ακολουθούν πλείστοι άλλοι: ο Δημήτριος Πυρής με «Το θανατικό της Ζακύνθου» (1728), ο Γρηγόρης Λογοθέτης με το «Ξεσπκώμος στα Κύθηρα» (1780), ο Αντώνιος Μάτεσης με το «Η εθνική-μας γλώσσα» (1823), ο Γεώργιος Τερτσέτης με την «Απολογία» (1830) και συνέχεια ο Περικλής Καλόφωνος (1849), ο Γ. Βερύκιος (1849), ο Δ. Πελεκάσης (1849), η Ελισάβετ Μουτσάν Μαρτινέγκου (1830), ο Άγγελος Βερύκιος (1875), ο Άγγελος Καντούνης (1877), ο Γεώργιος Κανδιάνος Ρώμας (1849) και κατόπιν ο Σολωμός, ο

Κάλβος, ο Μαρτελάος και άλλοι πολλοί και οι σύγχρονοι: Σιγούρος, Ξενοπούλος, Μαρτζώκηδες, Αργασάρης, ολόκληρη συνομοταξία σπουδαίων λογοτεχνών, ποιητών και παμφλετογράφων που, όλοι-τους, έγραψαν στην ενιαία ελληνική γλώσσα.

Πώς τους ήλθε λοιπόν του κυρίου Λυκούρεση, πρώτο, που εκδίδει την εφημερίδα «Ζακυνθινή Ενημέρωση» στη Ζάκυνθο και τόσα προσφέρει για την οικολογία της Ζακύνθου και του φίλου-μου που με το ψευδώνυμο «Αλόνσο» αρθρογραφεί στο περιοδικό «Περίπλους» να ξεθάψουν αυτά τα ψεύτικα, τα εξωθημένα ζακυνθινά, που σ' αυτούς προστέθηκε τελευταία και ο μηχανικός Γιάννης Πομόνης θέλοντας να ασειευθεί; Και επειδή δε μπορούν να καλύψουν με δάφτα τις έννοιες που υποτίθεται ότι επακολούθησαν, και τις οποίες αναγκαστικά εκφράζουν με καθαρόαιμες ελληνικές λέξεις, τα γραφτά-τους παρά τη νοηματική αξία-τους γίνονται σε πολλά σημεία μια κακόγουστη ρωσική σαλάτα. Κρίμα! Διότι αγνοούν πόση κακή υπηρεσία προσφέρουν στο λαό που θέλουν να διαφωτίσουν. Είναι ένας κακός κάκιστος εξτρεμισμός που δεν προσφέρει απολύτως τίποτα. Το ενάντιο! Ζημιώνει τα μέγιστα, γιατί δε διδάσκει και δε σε καταλαβαίνουν και οι ξένοι που θέλουν να σε διαβάσουν.

Στο κείμενο διατηρήσαμε την ορθογραφία του συγγραφέα.

Εσωτερική Ψυχολογία - Φιλοσοφία Σχολείο Γκουρτζιέφ - Ουσπένσκυ

ΑΘΗΝΑ: τηλ.: 6924087 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: τηλ. : 031/205044

ΑΝΤΩΝΗΣ ΞΕΝΟΣ

ΤΟ ΞΑΦΝΙΑΣΜΑ

ΤΗΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΑΠΡΟΣΜΕΝΗ επίσκεψη που μου έκανε ο Μιχαήλ Γκορμπασόφ στο σπίτι μου, τα χαράματα, τη χάλασε ο ηλίθιος γείτονάς μου ο οποίος εξ αιτίας κάποιας πρωινής του νευρώσης, τα 'χε βάλει με το σπίτι του, μηχανευόμενος ένα σωρό τρόπους να το γκρεμίσει. Ο ηλίθιος γείτονάς μου προφανώς ήθελε να κάνει ορισμένες αλλαγές στη διαρρύθμιση των χώρων του, αλλά ο θόρυβος της βαριοπούλας ξάφνιασε τον επισκέπτη μου. Έτσι έκρινα σαν οικοδεσπότης εκείνη τη στιγμή τουλάχιστον. Φρονώ ότι όσες αλλαγές θέλεις μπορείς να τις κάνεις, ακόμη και ν' ανατρέψεις ριζικά το χάρτη του οικοπέδου σου, φτάνει να μη γίνεσαι ενοχλητικός.

Το σημείο όπου τον υποδέχτηκα είχε γύρω ένα σωρό λοφάκια από φρέσκο κώμα, πράγμα που μπορεί να σήμαινε πως κάποια έργα υψίστης σημασίας επιτελούνταν. Τώρα αν ήταν τα θεμέλια που ανοίχτηκαν για να μπουν οι βάσεις για το '93 ή το 2000, δεν το γνωρίζω. Το σίγουρο πάντως είναι ότι μέχρι εκεί θα έμεινε, αν δεν συνοδευόταν από μια γενναία θυσία: κάποια στιγμή έπρεπε να πέσουμε όλοι μας μέσα σ' αυτά.

Ο Μιχαήλ Σεργκέιτς ήταν ακριβώς όπως φαίνεται από την τηλεόραση ή τις φωτογραφίες: Μάτι κοφτερό. Εγώ πέρα από τα λοφάκια δεν μπορούσα να διακρίνω τίποτ' άλλο. Αυτός έβλεπε τα πάντα. Σπάνια μιλούσε και ακόμη πιο σπάνια ρωτούσε. Στην αρχή, θυμάμαι ότι είχε συνοδεία ασφαλείας, η οποία, χωρίς να καταλάβω πώς, εξαφανίστηκε. Φαίνεται πως του είχα εμπνεύσει εμπιστοσύνη.

Του παραχώρησα ένα πολύ μεγάλο δωμάτιο, για όσο καιρό θα παρέμενε. Τόσο μεγάλο που ήταν αδύνατο να ξεχωρίσω τον απέναντι τοίχο. Πρέπει όμως να παραδεχτώ πως εκεί μέσα επικρατούσε μεγάλη ακαταστασία, χωρίς όμως να 'χω δει τίποτα συγκεκριμένο.

Ο Σεργκέιτς σηκώθηκε να βγει από την πόρτα του δωματίου και δεν ξέρω γιατί, το μάτι μου έπεσε πάνω στα δάχτυλά του, που τακτοποιούσαν τον κόμπο της γραβάτας του. Από τις κινήσεις του κατάλαβα αμέσως πως κάτι θα τον ενόχλησε για ν' αλλάξει θέση. Ίσως θα 'πρεπε να 'χω φτιάξει καφέ.

Δε μου δόθηκε ποτέ η ευκαιρία ή δε μου κίνησε την περιέργεια, δεν ξέρω τι, να κοπιάσω τα παπούτσια του, παρ' όλο που τον είχα στο ακέραιο μπροστά μου. Το γεγονός αυτό προσπάθησα να το συσχετίσω με μια σειρά από σαπουνόπερες όπως την «Τόλημ και γοητεία», όπου οι ηθοποιοί είναι ικανοί να παίξουν μόνο με τα μαλλιά τους ή το πολύ-πολύ να υπάρχει ένα κολάρο για τους άνδρες και από κάτω ας είναι και ξεβράκωτοι. Εις μάτην. Άκρη δε βρήκα. Σε μια στιγμή εκεί που τον περιεργαζόμουν, ανακάλυψα ότι του έλειπε το σημάδι από το μέτωπό του. Κολακεύτηκα, επειδή μου συμπεριφέρθηκε σαν ίσος προς ίσον. Σκέφτηκα ότι αυτό το σημάδι το επιδεικνύει σαν σύμβολο υπεροχής, στις περιπτώσεις που μόνο αυτός κρίνει. Είπα όμως ότι του είχα διασφαλίσει τη σιγουριά. Όμως όση σιγουριά και να του μετέδωσα, ποτέ δεν άνοιξε το στόμα του. Κοπούσε μόνο.

ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΔΟ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, όλο και περισσότερο εξοικειωνόμαστε. Κάναμε προσπάθειες ν' ανταλλάξουμε απόψεις γύρω από τον καφέ που θα έφτιαχνα για κάποιον ο οποίος στεκόταν διακριτικά πλάι του και που μόλις τώρα αντιλήφθηκα.

Ο Μιχαήλ δεν έλεγε τίποτα δηλαδή... Μάλλον εγώ ήθελα να εκμαιεύσω αν πίνει καφέ ο φίλος του ή ο συνεργάτης του. Τι ακριβώς ήταν δεν έμαθα, αλλά ούτε θα το μάθω ποτέ.

Πολύ περιποικτικός εγώ σαν νοικοκύρης, τους έβαλα να κάτσουν σ' ένα παγκάκι, ίδιο μ' αυτά του Πεδίου του Άρεως. Αμέσως ένιωσα μian αγαλλίαση, όχι τόσο γιατί περιποιοίμουν δύο εξέχοντα πρόσωπα, αλλά γιατί τους έβαλα να κάτσουν σε παγκάκι λασπωμένο.

Κάτι όμως δεν μου πήγαινε καλά. Κάτι άρχισε να μ' ενοχλεί. Δεν χρειάστηκε πολλή ώρα για ν' αντιληφθώ ότι όλη αυτή η ακαταστασία είχε επεκταθεί κι έξω απ' το δωμάτιο. Μισοκλείνω τα μάτια μου και βλέπω ένα ζευγάρι παπούτσια πάνω σ' ένα λοφάκι από κώμα. Τα κλότσησα με τρόπο ώστε να μη με πάρει είδηση ο Μιχαήλ Σεργκέιτς και ξαναγυρίζω κοντά τους σφυρίζοντας αδιάφορα να πάρω την παραγγελία με τους καφέδες.

Αρχίζω να μιλάω μια δική μου ακαταλαβίστικη γλώσσα, υποβάλλοντας έτσι σε τεστ νοημοσύνης το Μιχαήλ. Κανένα πρόβλημα. Απ' όσα είπα τίποτα δεν έπεσε στο κενό. Με κοίταξε ίσια, βαθιά μέσα στα μάτια, μου χαμογέλασε· εγώ μετά απ' αυτό ξεθάρρεψα κι άρχισα να μιλάω ποντιακά.

— Ντο καβέ να εφτάω, τον ρώτησα με άψογη προφορά.

Δεν ήθελα και πολύ να πάρω φόρα και ν' αρχίσω να του αναπτύσσω ότι το ποντιακό στοιχείο είναι ο συνδυεπικός κρικός μεταξύ των δύο λαών μας και μια πλειάδα τέτοιων πολιτιστικών στοιχείων. Κατέληξα στο ότι το «εφτάω» και το «φτιάχνω» έχουν ως κοινό θέμα το «φτ» και ως εκ τούτου οι λαοί μας έχουν πολλά κοινά.

Ο ΜΙΧΑΗΛ ΣΕΡΓΚΕΪΤΣ από κει που καθόταν παίρνει τη ματιά του από μένα, γιατί ο ομοπάγκατός του του μιλούσε ψιθυριστά στο αυτί. Παρ' όλη την προφυλαξή τους, εγώ άκουσα ξεκάθαρα τη λέξη «μούλι» πολυγραφημένη όμως στα ρώσικα. Ίσως επίτηδες άφησαν να διαρρεύσει αυτή η λέξη για να καταλάβω ότι ο καφές έπρεπε να γίνει με πολλή ζάχαρη. Αυτή τη σημασία είχε το πολυγραφημένο στα ρώσικα «μούλι». Τη σημασία του «πολύ». Και ξαφνικά, από κει που δε μιλούσε καθόλου ο Μιχαήλ, ανοίγει το στόμα του με την παρακάτω φράση:

— Ο φίλος μου θα πάρει μόνο καφέ, γιατί αν πάρει και κάτι άλλο, θα πρέπει να πλύνει τα χέρια του.

Εδώ εγώ κατέρρευσα. Προσπάθησα να κρύψω τα χέρια μου, ειδικότερα το δεξί που ήταν γεμάτο «μυρμηγκιές».

Αυτός πέταξε ολόκληρο σημάδι από το μέτωπο! Εγώ να μην μπορέσω να πετάξω στο τελευταίο τέταρτο του φεγγαριού τις «μυρμηγκιές» μου; Η αγωνία μου κορυφώνεται. Ρίχνω γύρω μου μαπιές, μήπως υπάρχουν κι άλλα παπούτσια παραπεταμένα. Με μια βαθιά ανάσα παίρνω δύναμη να πάω για τον καφέ. Στη δαιδαλώδη διαδρομή που κάνω, πέφτω πάνω στην Ανδρούλα από την Κύπρο... Μια ακόμα συνιστώσα του ελληνισμού. Παντρεύτηκε τον παιδικό μου φίλο το Σωτήρη. Μου το 'πε ακουμπισμένη στο στύλο ενός γεμάτου από μουγάδα φράκτι...

Μιλούσε ακατάπαυστα. Σιγά-σιγά η φωνή της έσβηνε. Αρνιόταν το αυτί μου ν' ακούσει άλλα.

Ο καφές μάλλον δεν έγινε, γιατί ο ηλίθιος ο γείτονάς μου ξάφνιασε τον επισκέπτη μου κι εμένα μου τάραξε τον πρωινό ύπνο. Μέχρι να συνέλθω, ένιωθα να γεμίζει ο τόπος θεμέλια που έχασκαν απειλητικά.

ΝΤΟΡΙΑ ΜΑΡΝΕΡΗ ΟΙ ΑΓΙΕΣ ΚΑΤΙΝΕΣ

ΠΡΩΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΩΡΟ να ουρλιάζει. Ο σύζυγος-πατέρας έφυγε για τη δουλειά, το γιο του τον βλέπει σπάνια: «ας κάνουμε ένα παιδί», την παρακαλούσε, «να παντρευτούμε όπως όλος ο κόσμος».

Το παιδί γεννήθηκε και παντρεύτηκαν όπως όλος ο κόσμος.

Το σπίτι που ζούσε εκείνη μικρό, μόνο για κείνη. Ήρθαν εκείνος και τα πράγματά του – την έπνιξαν τα πράγματα, πολλά πράγματα. Θα μετακόμιζαν αργότερα.

Για καιρό εκείνη να πλένει με το χέρι ένα ολόκληρο νοικοκυριό, να πλένει, να ξεπλένει κάθε μέρα, το πλυντήριο θα το τοποθετούσαν μετά, μια και καλή στο καινούργιο σπίτι.

Το δάχτυλό της έσπασε – «Να χρησιμοποιείς το αριστερό», της είπε.

Όταν γύριζε από τη δουλειά, ξάπλωνε μπροστά στους ποδοσφαιρικούς αγώνες – ήταν τόσο πολλοί· «χούντα», σκεφτόταν εκείνη, «χούντα, αγώνες και τηλεοπτικά παιχνίδια και αμέτρητα εκατομμύρια στην οθόνη να κερδίζονται».

«Η πρώτη αγάπη σου είμαι εγώ, όμως δεν ήτανε το τυχερό» – κι αν είχε παντρευτεί εκείνον το Γιώργο; σκεφτόταν σκέψη παγίδα όταν ο άντρας της την εγκατέλειπε μέσα στο σπίτι, έξω από το σπίτι, από το τηλέφωνο κλείνοντας «έχω δουλειά τώρα», «φιλάκια γλυκέ μου», έλεγε στους συνεργάτες του – τον άκουγε – αυτή ήταν ο σκουπιδοτενεκές και η θεά του, όκι ίσια στα μάτια, ψηλά ή χαμηλά, την ευθύνη για όλα εκείνη, την εγκατέλειπε δεν την καταλάβαινε· έντεκα χρόνια συναπά – «κρέμα στα χέρια σου να βάζεις», της έλεγε η μάνα της «και κραγιόν όταν έρχεται», εκείνη σάρκαζε στην αρχή, κάποιες φορές όμως τα ηπρούσε, ο γιος του, ο γιος του θα θριάμβευε το 2040 με '50.

ΒΡΙΣΚΟΜΑΙ ΣΤΗ ΒΕΡΑΝΤΑ. Στα απέναντι κελλιά, νοικοκυρές σαν και μένα απλώνουν τα ρούχα τους, σκουπίζουν, ταΐζουν τα παιδιά τους. Τις παρατηρώ και βλέπω: Όταν απλώνουν τα ρούχα τους, τα χρώματα σε αρμονία μεταξύ τους, τα μανταλάκια σε τάξη.

Δεν είναι τυχαίο. Μ' αυτό τον ανώνυμο και ταπεινό τρόπο προσπαθούν για την ομορφιά στο σπίτι τους – ζωγράφοι, διακοσμητές, διαχειριστές, ακροβάτες, κλόουν και ζογκλέρ, μαγειρίσσοι, πλύστρες, υπηρέτριες, φορτοεκφορτωτές, δασκάλες των παιδιών τους, μητέρες των συζύγων τους και νοσοκόμες, ειδικευμένες εργάτριες – τα σύγχρονα μηχανήματα στο σπίτι που αυτές υπηρετούν – άμισθοι σκλάβοι που δεν ξυπνούν σ' έναν κόσμο που κοιμάται.

Περιοδικά μόνο γι' αυτές: «Εγώ», «Εσύ», «Ευτυχισμένος Γάμος».

Μα ποια είμαι; Πού θρίσκομαι;

Οι Άγιες Κατίνες.

Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ανασύνθεση
μιας λογοτεχνικής σχέσης

Α'

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ, ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ, ότι δύο από τους νεότερους συγγραφείς με τους οποίους ο Κωνσταντίνος Δημαράς, ως κριτικός της λογοτεχνίας, ασχολήθηκε θεϊκότητα, είναι ο Καβάφης και ο Ξενόπουλος. Η παρατεταμένη προσωπική σχέση αυτών των δύο σχεδόν ομηλικών συγγραφέων, αγκαλιά και άρχισε να δημοσιοποιείται προ ενενηκονταετίας, έχει, παραδόξως, μείνει, σε μεγάλο βαθμό, αδιερεύνητη και ασχολίαστη.

Με την συνδρομή της Βιβλιογραφίας Κ. Π. Καβάφη του Γ. Κ. Κασιμάλη, και δύο περαιτέρω συμπληρωμάτων της από τον Θ. Δ. Μπασογιάννη, επροχώρησα στην απογραφή των 37 αμέσων στοιχείων

που γνωρίζω. Δεν είναι και λίγα, αν συλλογιστούμε την καταστροφή-διարπαγή του αρχείου και της βιβλιοθήκης του Ξ. εν ζωή, αλλά και την μεταθανάτια φύρα των καρτιών και των βιβλίων του Κ.

Σήμερα, φυσικά, δεν θα προλάβουμε να ιδούμε όλα όσα απαριθμούνται στον συνοπτικό πίνακα στοιχείων που εμοίρασα. Κατ' ανάγκην, έγινε, για την περίπτωση, μια επιλογή, και σε ορισμένες περιπτώσεις αρκέστηκα σε σύνοψη των στοιχείων που δεν μου έκανε καρδιά να τα παραλείψω εντελώς.

Σύμφωνα με το αγγλόγλωσσο ημερολόγιο που ο Κ. εκράτησε κατά το πρώτο ταξίδι του στην Ελλάδα, οι δύο άνδρες εγνωρίστηκαν, τυχαία, στις 2/15 Ιουλίου 1901. (Ο Κ. ήταν 38 ετών, ο Ξ. 34, αμφότεροι με πατρικήν εμπορικήν εμπειρία, και με μητρική ρίζα την Πόλη). Η συνάντησή τους έγινε στα γραφεία του νέου περιοδικού *Παναθήναια*, όπου ο Κ. είχε πάει, ως επίδοξος συνεργάτης, να γνωρίσει τον ιδιοκτήτη και διευθυντή, Κίμωνα Μιχαηλίδη.

* (2) Πέντε μέρες αργότερα, ο Κ. εστερέωσε την γνωριμία του με τον Ξ., με μια κατ' οίκον βίζιτα.

Το επόμενο στοιχείο, μάς μεταφέρει επτά μήνες αργότερα. Έχουν μεσολαβήσει δύο (χαμένες σήμερα) επιστολές του Κ.

(3) 23-2-02. Επιστολή του Ξ., όπου, παρεμπιπτόντως, δοκιμάζει να πασάρει στον Κ. τέσσερα αδιάθετα αντίτυπα του πρώτου τόμου των *Διηγημάτων* του.

Φίλιπτε κύριε,

Και τας δύο φιλικάς σας, και την συλλογήν των θαυμασίων σας ποιημάτων, και την επιταγήν των 12 [χρ.] φράγκων — όλα τα έλαβα. Συγγνώμην, συγγνώμην, συγγνώμην που άργησα τόσο να σας απαντήσω. Πιστεύσατε όμως, ότι δεν είνε πρόφασις αν σας είπω ότι ανωμαλίας, εργασίας, φροντίδες, με ημποδίσαν να το κάμω έως σήμερα.

Δεν έχω λόγους να σας ευχαριστήσω δια την Συλλογήν. Πόσον με ευχαρίστησε, θα το μάθετε αργότερα από εν άρθρον το οποίον θα δημοσιεύσω περί υμών εις τα «Παναθήναια». Ήθελα να το δημοσιεύσω εις καμμιάν εφημερίδα, μη γνωρίζων κατά πόσον ο κ. Μιχαηλίδης ήτο διατεθειμένος να το δημοσιεύσῃ. Και φαντασθήτε την χαράν μου όταν είδα ότι συμμερίζεται όλον τον προς υμάς θαυμασμόν μου και ότι προθύμως δέχεται το άρθρον δια τα «Παναθήναια». Αλλά να μη μ' ευχαριστήσετε δι' αυτό! Δεν σας κάμνω χάριν· ευρίσκω κάτι ιδιαίτερον εις τα ποιήματά σας και θα το είπω προς τους αναγνώστας μου. Σεις δεν επεμβαίνετε!...

Σας ευχαριστώ θερμώς και δια τας 4 συνδρομάς των «Διηγημάτων». Η έκδοσις της Β' Σειράς θ' αργήσῃ ακόμη, διότι δεν επρόφθασα να την προετοιμάσω. Όταν εκδοθή το βιβλίον, θα σας στείλω τέσσαρα αντίτυπα. Αν όμως δια σας είνε το ίδιον, εμπορώ να σας στείλω 4 αντίτυπα της Α' Σειράς (άνευ υποχρεώσεως δια την Β') και προς τούτο αρκεί να με ειδοποιήσετε.

Επαναλαμβάνω τας ευχαριστίας μου και σας παρακαλώ να δεχθήτε τας φιλικωτάτας μου προσρήσεις,

Όλως υμέτερος,

Η δημοσίευση του άρθρου πραγματοποιήθηκε — άγνωστο γιατί — μόλις 19 μήνες αργότερα. Λίγο

πριν, ο Κ. φαίνεται πως επισκέφθηκε τον Ξ. και κατά την δεύτερη επιδημία του στην Αθήνα (Αύγ.-Οκτ. 1903), παρά την περιπαθή εμπλοκή του με τον ελάσσονα ποιητή, και συνεργάτη των *Παναθηναίων*, Αλέξανδρο Μαυρουδί.

(4) 30-11-03. Επιτέλους, στα *Παναθήναια* δημοσιεύεται το άρθρο του Ξ., με τίτλο «Ένας Ποιητής». Από το θεμελιακό αυτό, μα και υπερτιμημένο κείμενο, μας μένει άφθαρτο, νομίζω, το πορτραίτο του ανθρώπου Κ.:

Είναι νέος, αλλ' όχι εις την πρώτην νεότητα. Βαθεία μελαχροινός ως γνηνής της Αιγύπτου, με μαύρον μουστακάκι, με γυαλιά μύωπος, με περιβολήν αλεξανδρινού κομψευομένου, αγγλίζουσαν ελαφρότητα, και με φυσιογνωμίαν συμπαθή, η οποία όμως εκ πρώτης όψεως δεν λέγει πολλά πράγματα. Υπό το εξωτερικόν εμπόρου [προφανώς ο Κ. δεν είχε αναφέρει την υπαλληλική του ιδιότητα], γλωσσομαθούς κ' ευγενεστάτου και κοσμικού, κρύπεται επιμελώς ο φιλόσοφος και ο ποιητής. Η ομιλία του η ζωηρά, η σχεδόν στομφώδης και υπερβολική, και οι τρόποι του οι πάρα πολύ αβροί, και όλες εκείνες οι ευγενείες του και οι τσιριμόνιες, εκπλήτουν κάπως ένα Αθηναίον, συνειθισμένον με την σεμνήν απλότητα και την δειλήν αφέλεια και την αγαθήν αδεξιότητα των λογίων μας. Ο κ. Καβάφης, υπό την έποψιν αυτήν, είνε ο αντίπους του κ. Πορφύρα. Πρέπει να τον γνωρίσῃ κανείς αρκετά, δια να πεισθή ότι είνε ο ίδιος άνθρωπος που έγγραψε τα ωραία εκείνα ποιήματα. Διότι σιγά-σιγά θ' αναγνωρίσῃ, ότι αυτά που λέγει ο αλεξανδρινός έμπορος με τόσο παράξενον τρόπον, είνε γεμάτα γνώσιν και παρατήρησιν, και κάπου-κάπου θα συλλάβῃ και μερικές αστραπές των μαύρων ματιών, από τα γυαλιά, που διανοίγουν ολόκληρον κόσμον, και προδίδουν — δόξα σοι, ω Θεός! — τον άνθρωπον της ευρείας σκέψεως και της καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας.

Θυμάμαι ότι, προ τριακονταετίας, επρόλαβα Αλεξανδρινά κουσέλια, σύμφωνα με τα οποία ο Ξ., για το άρθρο εκείνο, είχε πληρωθεί από τον Κ. δεκάδες χρυσών λιρών. Θα ιδούμε, εν εξελίξει, την κομψότερη βάση αυτής της χοντροκομμένης φήμης.)

Ξέρουμε πως ο Κ. έπευσε να ευχαριστήσῃ τον Ξ., χωρίς τσιριμόνιες, στέλνοντάς του ένα ολιγόλογο δελτάριο (που δεν εσώθηκε). Ο Ξ., ίσως πικαρισμένος, του αποκρίθηκεν ομοίως με δελτάριο (επίσης χαμένο), του οποίου το περιεχόμενο εικάζεται από το επόμενο στοιχείο:

* (5) Ανέκδοτο σχέδιο αχρονολόγητης επιστολής του Κ., όπου εμμέσως ζητάει την παρέμβαση του Ξ. για την καθυστερούμενη δημοσίευση ποιήματός του στα *Παναθήναια*.

Φίλε κ. Ξενόπουλε,

Έλαβα την χάρτα σας, και σας ευχαριστώ, λυπούμαι όμως να λέτε ότι αμφιβάλλετε εάν με ήρεσε το άρθρον σας. Με ήρεσε πολύ, πάρα πολύ, και αν δεν σας έγγραφα, και ηρκέσθην εις δυο λέξεις επάνω σε μια χάρτα, ήτο απλώς δια να μη σας ενοχλήσω μ' επιστολήν. Χαίρομαι όμως που με δίδεται η ευκαιρία να σας ευχαριστήσω εκ νέου, και να σας επαναλάβω πόσην χαράν με

προξενεί το ότι εκτιμάτε — το ότι εκτιμά κριτικός ως σεις — τα ποιήματά μου.

Θα με επιπρέψετε να κάμω μίαν προσθήκην εις την μικράν συλλογὴν σας. Σας εσωκλείω ένα νέον ποίημά μου — ίσως το είδατε ήδη. Το είχα στείλλη προ τριών μηνών εις τον κ. Μιχαηλίδην (εις τον οποίον προσφέρετε σας παρακαλώ τα χαιρετίσματά μου) δια να δημοσιευθῆ εις τα «Παναθήναια», αλλά μέχρι τούδε δεν εδημοσιεύθη.

Μένω, φίλε κύριε Ξενοπούλε,
μετά πολλῆς υπολήψεως,
υμέτερος,

Ιδιαίτερος λόγος για την ικανοποίηση που ένιωσεν ο Κ. διαβάζοντας το άρθρο του Ξ., ασφαλώς θα ήταν η εξομολογητική περικοπή του για τα «Τείχνη»:

[...] Αλλ' εκείνο [το ποίημα] που με συνεκλόνησεν περισσότερο από κάθε άλλο, και μου έκαμεν εντύπωσιν καταπληκτικὴν, και το απεστίθισα χωρίς να το θέλω, και το ψιθυρίζω ως θαυκάλημα εις τας αγρυπνίας του πόνου μου, κ' ευρίσκω μέσα εις αυτό την θλιμμένην ψυχήν μου, την σπαραγμένην ζωήν μου, είνε το απελπιστικόν, το μοιραίον αυτό ποίημα [...]

Τούτη η δημόσια εξομολόγησις του Ξ. σχολιάστηκε κατ' ιδίαν από τον Κ. με ένα αγγλόγλωσσο σημείωμα.

*(6) 1903-05; Αχρονολόγητο σκόλιο του Κ.

«Τείχνη». There. It has fitted one life, Xenopoulos'. So it is true at least in 1 instance.

(Μεταφράζω: «Τείχνη». Να. Εταίριαξε σε μία ζωή, του Ξενοπούλου. Ώστε αληθεύει τουλάχιστον σε μία περίπτωση.)

Η σημασία του σχολίου αυτού έγκειται στην διαπίστωσις του Κ. ότι ένα από τα ποιήματα, που τα θεωρούσε κατεξοχήν προσωπικά του, μπορούσε να ταιριάζει και σε ζωές άλλων. Γνωρίζουμε δε πως το ερώτημα της γενικότερης εφαρμογής βιωμένων «φιλοσοφικών» συνθέσεών του, απασχόλησε τον ποιητή σίγουρα ώς τον Ιούλιο 1905.

Είναι αμφίβολο αν ο Κ. επρόλαβε να συναντήσει τον Ξ. και κατά την τρίτην του επιδημία στην Αθήνα (Αύγουστος 1905). Εκεί, βρέθηκε φορτωμένος με την ευθύνη της θεραπείας του αγαπημένου αδελφού του, Αλεξάνδρου — ο οποίος σε λίγο πέθανε από τυφοειδή πυρετό και τάφηκε στην Αθήνα. Ο ποιητής δεν επέστρεψε πια στην Ελλάδα, παρά για να εγχειρισθῆ, το 1932. Τότε μόνο ξανάειδε και τον Ξ.

Προχωρούμε τώρα πέντε μήνες. Μέσα σε αυτούς, πιστεύω, θα κρυσταλλωθῆ οριστικά η απόφασις του Κ. να μην εμπλακεί ως ποιητής στον φαύλο κύκλο των εμπορικών εκδόσεων. Το παράδειγμα του επαγγελματία-λογοτέχνη Ξ., θεωρώ πως συντέλεσε να πεισθῆ πως το τελικό κόστος της εμπλοκής θα ήταν η θυσία της καλλιτεχνικής του ανεξαρτησίας.

(8) 26-1-06. Επιστολή του ανύποπτου Ξ., με νέες προσδοκίες συνδρομής. Κατά την αντίληψή μου, προκαθορίζει το αδιέξοδο της περαιτέρω αλληλογραφίας του με τον Κ.

Φίλτατε κ. Καβάφη,

Σας εσωκλείω μίαν Αγγελίαν της «Μαργαρίτας Στέφα», η οποία λέγει τόσα πολλά, ώστε νομίζω ότι δεν είνε ανάγκη να προσθέσω τίποτε. Ούτε καν να σας παρακαλέσω να ενεργήσετε ολίγον υπέρ αυτής, διότι είμαι βέβαιος ότι δυο-τρεις συνδρομητάς πάντα θα μου τους κάμετε, ειλικρινώς δε σας λέγω ότι δεν επιθυμώ να ενοχληθῆτε προς χάριν μου περισσότερο. Στενοχωρούμαι πολύ που σας βαρύνω δι' αυτής της ενοχλήσεως· αλλά σας παρακαλώ να συλλογισθῆτε ότι τα ελληνικά βιβλία, καλά ή κακά, δεν γίνονται ανάρπαστα, και αν δεν φροντίσουν ολίγον οι καλοί φίλοι, ο συγγραφεύς-εκδότης θα εκινδύνευε... να χρεωκοπήσῃ.

Μολταυτά, αν και η εγγραφή δυο-τριών μόνον θα σας έδιδε κόπον, σας παρακαλώ να παραιτηθῆτε, και χωρίς καμμίαν δικαιολογίαν.

Γράψατέ μου ολίγας λέξεις δια να μάθω τί γίνεσθε; Τί καινούργια εγράψατε; Πότε σκοπεύετε να ξανάλθετε; Ίσως στους Ολυμπιακούς Αγώνες;

Σας ασπάζομαι, ολοψύχως υμέτερος,

Υ.Γ. Δια τους προπληρωτέους συνδρομητάς, τους οποίους και προτιμώ, η συνδρομή είνε μόνον 2 φρ. Σεις να μην εγγραφῆτε.

*(9) Φεβ. 1906. Σε αχρονολόγητο σχέδιο απαντητικής επιστολής του, ο Κ., ανεβάζει — με όλην την δέουσα λεπτότητα, μα και με πλήρη εμπορική σαφήνεια — σε 42 χρ. φράγκα το συνολικό ποσό της ενίσχυσης του Ξ.

Αγαππητέ κ. Ξενοπούλε,

Έλαβα το γράμμα σας της 26ης Ιανουαρίου.

Να εγγράψω συνδρομητάς με είνε πιο δύσκολο, παρά να πουλήσω 10 τόμους όταν εκδοθῆ το βιβλίον. Γι' αυτό σας στέλλω δια του ταχυδρομείου 30 φρ., και σεις με στέλλετε, άμα τη εκδόσει, 10 αντίτυπα. Για τους προπληρόνοντας η τιμή είνε 2 φρ. Αλλά δεν το εθεώρησα σωστό να σας στείλλω 20 φρ. μόνον.

Τα δικά μου 10 αντίτυπα, πρέπει να λογαριασθούν ως τα μετά την έκδοσιν πωλούμενα, δηλαδή προς 3 φρ. το ένα. —

Λέτε που στενοχωρήσθε ότι με βαρύνετε με αυτήν την ενόχλησιν. Κανένα βάρος και καμιά ενόχλησις δεν είνε. Τουναντίον εγώ λυπούμαι που δεν μπορώ να διαθέσω περισσότερα αντίτυπα. Αλλά την απία την δίδετε ο ίδιος. Τα ελληνικά βιβλία δυστυχώς δεν γίνονται ανάρπαστα.

Στο μεταξύ, η εύνοια Ξ. και *Παναθηναίων* για την ανορθόδοξη ποίησις του Κ. είχε σκανδαλίσει το φθονερό αθηναϊκό σινάφι, ιδίως δε όσους φανατικούς δημοτικιστές ήσαν οικονομικά υποτελείς του Πάλλη και γλωσσικά δέσμοιοι του Ψυχάρη. Έτσι —

(11) 1-10-06. Ο Ξ. δημοσιεύει στον *Νουμά* «Ανοικτό γράμμα για τον κ. Α. Σιγανό». Περιλαμβάνει έμμεση και διαφορούμενη απάντησις προς ένα κλεφαστικό, ψευδώνυμο σημείωμα με τίτλο «Ποιτάρaros!», που είχε δημοσιευθῆ στον *Νουμά* εξ αφορμής της πρόσφατης δημοσιεύσεώς του «Ο Βασιλεύς Δημήτριος» στα *Παναθήναια*. Διαβάζω την προτελευταία παράγραφο αυτού του μειλιχίου, φαινομενικά συμβιβαστικού γράμματος. (Είνε η μόνη που αφορά ευθέως τον Κ. και το ποίημά του). Παρά την διπλωματική μαεστρία

της διατύπωσης, θεωρώ πως «Ο Βασιλεύς Δημήτριος» –που προαγγέλλει την ώριμη ποιητική του Κ.– όντως δεν άρεσε ούτε στον Ξ.

Αλήθεια, πώς σας φάνηκε το τελευταίο ποίημα του κ. Καβάφη; Φρικτό, ε; Να σας πω την αλήθεια, και μένα δε μ' ενθουσίασε, κι αν ήταν μόνο αυτό –ή πολλά άλλα όμοιά του– ποτέ μου δε θα 'λεγα για τον Καβάφη όσα είπα γι' αυτόν στα «Παναθήναια». Αλλά γιατί, σας παρακαλώ, να κρίνω από τα χειρότερα και όχι από τα καλλίτερα; Ο Καβάφης έχει γράψει πέντε-έξι ποιήματα τόσο έμμορφα, τόσο βαθιά, τόσο μεγάλα μπορώ να πω, όσο λίγοι ποιητάδες. Κ' ένα μονάχα θα έφθανε –π.χ. τα «Τείχη»– να δείξν πως είναι ποιητής. Ποιητής με δική του αντίληψη του κόσμου, με δική του φόρμα, με δική του γλώσσα, με δική του τέχνη. Αλλουνού μπορεί να μην αρέσει· εμένα μου αρέσει πολύ, και στο μέρος και στο σύνολο. Ακόμα και το προχθεσινό ποίημά του, που δε θα μ' ενθουσίαζε μοναχό του, όταν το βάζω κοντά στα άλλα, βλέπω πως ταιριάζει σαν αδελφί τους, ασχημότερο ίσως αλλά γνήσιο. Και ίσως μαζί με τα άλλα, κάτι να λέν κι αυτό –σαν ποίημα–, εκεί που μοναχό του είναι απλό και περιτό σχόλιο του Πλουτάρχου. Από την ιστορία όμως, τέτοια σημεία παίρνει πάντα ο Καβάφης και τα ξαναλέει με λίγα λόγια δικά του – δικά του. Όχι, εγώ δεν πετώ τον Δημήτριο του· τον βάζω δίπλα με τον Τάκπο του, και τότε βλέπω πως στέκεται και πως αξίζει. Κάτι αξίζει. Αδιάφορο αν αυτό δε φαίνεται καθαρά, καθώς είναι το ποίημα έτσι μοναχό του ξανατυπωμένο στον κυφώνα* του «Νουμά» [...]. Σε τέτοια δοκιμασία, όχι Καβάφης μα ούτε Όμηρος δε θα μπορούσε ν' ανθέξν.

Δεκατέσσερεις μήνες αργότερα, ο Κ. λαβαίνει από τον συστηματικά δεκαρολόγο Ξ. νέαν αίτηση εκδοτικής υποστήριξης, αδέξια ψιμμυθωμένη. Σημειωτέον ότι η τρίτη σειρά των *Διηγημάτων* είχαν εκδοθεί –όπως άλλωστε και το μυθιστόρημα *Μαργαρίτα Στέφα*– όχι πλέον με έξοδα του συγγραφέα, αλλά από τον Κολλάρο.

(12) 14-12-07. Ανέκδοτη επιστολή του Ξ.

Αγαππé μου κ. Καβάφη,

Πολύν καιρόν έχομεν να τα ειπούμε. Η εσόκλειστος Αγγελία είναι μία ευκαιρία, την οποίαν ευλογώ. Εξεδόθη, ως βλέπετε, και η Τρίτη Σειρά των «Διηγημάτων» μου. Υποστηρίξατε τας δύο άλλας. Ελπίζω ότι θα υποστηρίξετε και αυτήν. Ίσως δεν θα σας είναι τόσον δύσκολον, διότι οι φίλοι σας, οι οποίοι έχουν εις την βιβλιοθήκην των τας πρώτας, θα θελήσουν προθύμως να τας συμπληρώσουν με την τελευταίαν. Εκ τούτου αντλώ το θάρρος και διά την σημερινήν μου φιλικήν παράκλησιν, διότι η προς εμέ καλωσύνη σας, όσον και αν είναι ανεξάντλητος, φοβούμαι μήπως εξητλήθη από κατάχρησιν ιδικήν μου.

Εν πάση περιπτώσει, ελπίζω ότι γρήγορα θα έχω την μεγάλην ευχαρίστησιν να διαβάσω ένα φιλικόν σας γράμμα.

Δεν σκέπτεσθε να τυπώσετε εις βιβλίον τα ποιήματά σας; Νομίζω ότι η περιορισμένη έκδοσις που εκάματε δεν αρκεί. Θα ήθελα να διεδίδοντο περισσότερον τα ωραία σας έργα, τα οποία ξεύρετε πόσον αγαπά.

Και σας επίσης,
φίλος σας πάντοτε πρόθυμος,

*Το όργανο βασανισμού που κρατάει τον κατάδικο σκυφτόν ώπου να καμπουριάσει.

*(13) 14/27-1-08. Σχέδιο απάντησης του Κ. Παρακινεί εμπέσω τον Ξ. να ανανεώσει το κριτικό του ενδιαφέρον για την ποίησή του. Εν πάση περιπτώσει, φαίνεται αποφασισμένος να αποθαρρύνει κάθε περαιτέρω οικονομικόν αίτημα του Ξ.

Αγαππé κ. Ξενόπουλε,

Έλαβα το γράμμα σας της 14ης Δεκεμβρίου, με την εσόκλειστον αγγελία. Συγγνώμην που, ένεκα πολλών ασχολιών, άργησα να σας απαντήσω.

Με την πρώτη ματιά που έριξα στα περιεχόμενα του νέου τόμου σας εννόησα αμέσως τί ωραίο βιβλίον είναι. Τα έκτακτα εκείνα – «Ο Μιλημένος Ένορκος», «Η Αναθρεφτή», «Το Μαρμαράδικο». Όσο δια την πώλησιν αντιτύπων –η καλή θέλησις εκ μέρους μου δεν λείπει. Αυτό το ξεύρετε. Αλλά, σας βεβαιώ, απογοιτεύθηκα πια με το ολίγον ενδιαφέρον που δείκνει το ελληνικόν κοινόν –εδώ, τουλάχιστον– δια τα ελληνικά γράμματα. Είναι πολύ δύσκολο πράγμα να πουλήσει κανείς ελληνικά βιβλία. Μολοντούτο στείητε με, όταν θεθεί εις κυκλοφορίαν το έργον, πέντε τόμους, και θα προσπαθήσω να τους διαθέσω.

Ευχαριστώ πολύ δια τους ευμενείς σας λόγους δια τα ποιήματά μου. Όπως και άλλοτε σας εξέφρασα, κάθε ευνοϊκήν μνείαν αυτών εκ μέρους σας θεωρώ ως μίαν πολύ σημαντικόν σύστασιν του έργου μου.

Όλος υμέτερος,

(Τελική σούμμα της ενίσχυσης Κ. προς Ξ.: υπολογίζω 12+30+15 = 57 χρ. φράγκα, δηλαδή ούτε καν δύομιση γουινέες, και με δόσεις μιας πενταετίας. Εάν τόσα μόνο κόστισε το άρθρο, χαλάλι του!)

B'

ΤΑ ΕΠΙΟΜΕΝΑ, ΑΡΑΙΟΤΑΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ενδέχεται να μαρτυρούν χαλάρωση, αν όχι κατάψυξη, των σχέσεων ανάμεσα στους δύο συγγραφείς. Είναι ενδεικτικό –και εκ πρώτης όψεως απίστευτο– πως το όνομα του Ξ. δεν επανεμφανίζεται σε κανέναν από τους καταλόγους διανομής των 11 τευχών και συλλογών, που ο Κ. εκκυκλοφόρησεν ιδιωτικώς από το 1910 έως το 1933. Μολοντούτο, θα ιδούμε πως το ενδιαφέρον του Ξ. για τον ποιητή, παρέμεινε, δημοσία τουλάχιστον, σταθερό, και σχετικώς ενήμερο, κατά τα εν γένει κρίσιμα χρόνια 1912-1922.

[Προσπερνώ το στοιχείο (14), του 1912, επειδή το κείμενο αυτής της βιβλιοκρισίας δεν μου είναι προσπό.]

(15) 15-11-15. «Ένας Αλεξανδρινός ποιητής», σπουδαίο χρονογράφημα του Ξ., στην εφ. *Εφημερίς*. Επαινεί το επικριτικό δοκίμιο του Μικ. Περίδη, *Κ. Π. Καβάφης*, υιοθετεί τις απόψεις του, ενώ αποδοκιμάζει το (14). Το διαβάζω ολόκληρο, ιδίως επειδή μας επιβεβαιώνει την δυσφορία του Ξ. για την εξέλιξη της ώριμης ποίησης του Κ., η οποία απομακρύνεται από το κριτικό του μοντέλο του 1903.

Εις την Αλεξάνδρειαν, τα τελευταία αυτά χρόνια, ανθεί μία πολύ εύελπς νεοελληνική λογοτεχνία. Έχει τους ποιητές της, τους διηγηματογράφους της, τους δοκιμογράφους της (εσσαγιόστ), τους κριτικούς της. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι νέοι. Και μολονότι συσσωματωμένοι υπό μίαν ιδέαν, διαιρούνται εις δύο ομάδας κ' εκδίδουν δύο σπουδαιότατα, καθαρώς φιλολογικά περιοδικά. Την «Νέαν Ζωήν» και τα «Γράμματα». Εννοείται ότι αφού η ιδέα είναι μία, και τα δύο αυτά περιοδικά έχουν τον ίδιον σκοπόν. Την προαγωγήν της νεοελληνικής φιλολογίας μεταξύ του αιγυπτιακού Ελληνισμού, τον οποίον απερρόφα μέχρι τίνος, σχεδόν εξ ολοκλήρου, η αγγλική και η γαλλική.

Από τους κυριωτέρους παράγοντας της αλεξανδρινής αυτής φιλολογικής κινήσεως, είναι και ο κ. Κ. Π. Καβάφης, ο κορυφαίος σήμερον, και ίσως ο πρεσβύτερος των εκεί Ελλήνων ποιητών. Οι Αλεξανδρινοί, και όσοι ακόμη δεν θαυμάζουν πολύ την ποίησίν του, τον αγαπούν, τον σέβονται και τον τιμούν. Είναι τρόπον τινά ο ντουαγιέν των*. Τα ποιήματά του εις τα ρηθέντα περιοδικά δημοσιεύονται πάντοτε εμφανώς, επισήμως, τιμητικώς, με τα μεγαλείτερα στοιχεία. Και εις το κριτικόν των τμήμα, συκνά γίνεται περί του ποιητού μακρός κ' εύφημος λόγος. Προ ολίγου έλαβα εκείθεν φυλλάδιον, ανατύπωσιν μελέτης δημοσιευθείσης εις τα «Γράμματα», με τον τίτλον «Αλεξανδρινή Λογοτεχνία. — Α'. Κ. Π. Καβάφης.» Συγγραφεύς ο νέος κριτικός κ. Μιχάλης Περίδης.

Περίεργος, αλήθεια, ποιητής, υπό πάσαν έποψιν περίεργος, αυτός ο Καβάφης. Όπως παρατρεί ευστοχώτατα και ο κριτικός του, όχι μόνον είναι δι' εκλεκτούς, αλλά και από αυτούς ακόμη πολλοί δεν θέλουν ούτε να τον ακούσουν. «Τον Καβάφην», λέγει, «δεν ανέχονται και πολλοί μορφωμένοι κ' αισθαντικοί. Οι αναγνώστες του πρέπει να 'χουν κάποια ωρισμένη ιδιοσυγκρασία». Φαίνεται ότι είμαι από εκείνους που την έχουν. Ο Καβάφης μου αρέσει. Κάτι περισσότερο μάλιστα — τον θαυμάζω. Και είμαι ο πρώτος που ετόλμησα — προ δέκα ετών — να ζητήσω υπέρ αυτού την προσοχήν του κοινού των γραμμάτων, με μικράν μελέτην που εδημοσίευσα εις τα «Παναθήναια». Ευθυμούμαι ακόμη την εξέγερσιν που επροκάλεσε το τόλμημά μου εις τους εδώ φιλολογικούς κύκλους. Ο «Νουμάς», εκπροσωπών την γνώμην πολλών, εδημοσίευσε τότε ένα σατυρικόν επίγραμμα, κατά το οποίον

...θαυμάζω τον Καβάφην
γιατί ένα α-ποίημα
τον κάθε χρόνο γράφει.

Αλλά και εις την Αλεξάνδρειαν, αργότερα, κάποιοι, επικυρώνων το ρητόν «ουδείς προφήτης δεκτός εν τη ιδία πατρίδι», έγραψαν ότι ο Καβάφης είναι σικουργός χωρίς την ελαχίστην αξίαν, αλλ' απέκτησε φήμην επειδή «ένας Αθηναίος δημοσιογράφος, από τους δυστυχώς ακουόμενους, είχε την ιδιοτροπιάν να τον εξυμνήση». Χαίρω πολύ, διότι η μελέτη του νέου αλεξανδρι-

*ντουαγιέν: doyen (γαλλ.) = πρύτανης.

νού κριτικού, μετά δέκα όλα έτη, έρχεται να με δικαιολογήση. Διότι — και αυτό είναι το χαρακτηριστικόν της — εξηγεί ωραιότατα πώς η ποίησις του Καβάφην εμπορεί ν' αρέση εις μερικούς, και ν' αφίνει ασυγκινήτους, ή και θυμωμένους, μερικούς άλλους.

Δεν θα ενδιατρίψω εις αυτήν την ανάλυσιν, διότι δεν επαρκεί ο χώρος ενός χρονογραφήματος. Αρκούμαι να είπω ότι ο ίδιος ο κριτικός, ο αναγνωρίζων την «ποιητικόν φλέβα» του Καβάφην, δεν τον παραδέχεται ολόκληρον. Πολλά ποιήματά του τα θεωρεί έξω της Τέχνης, α-ποιήματα, όπως τα είπε κι ο «Νουμάς». Και αυτό πάλιν είναι ένα χαρακτηριστικόν από τα εντελώς ιδιαίτερα του Καβάφην. Δεν πιστεύω να το έχη και άλλος ποιητής εις τέτοιον βαθμόν. Διότι εκεί που σου δίδει έν' αριστούργημα, είναι ικανός να σ' εκπλήξη κατόπιν με την ανιαρωτέραν πεζογραφίαν. Αν δεν ήτο η γλώσσα, το ύφος, η στενοχωρία, πάντοτε οπωσδήποτε τα ίδια, θα έπαιρνες όρκον ότι μερικά κομμάτια δεν τα έγραψεν ο ποιητής των «Κεριών», των «Τεικών», του «Γέρου», του «Γκραν Ριφιούτο» και δεκάδος άλλων θαυμασιών φιλοσοφικών και ποιητικών συλλήψεων. Είναι αληθές ότι τον τελευταίον αυτόν καιρόν, τ' αμφίβολα, τ' αμφισβητούμενα, τ' ακατάληπτα (διότι ημπορεί και να μη τα εννοούμεν) κομμάτια του κ. Καβάφην, επολλαπλασιάσθησαν. Αλλ' αυτό δεν ελαττώνει τον θαυμασμόν μου προς τον έξοχον ποιητήν, του οποίου, μεταξύ τόσων άλλων καλοθυμύτων, πάντοτε ευθυμούμαι ένα στίχον από τον «Ευμένην» [=«Το Πρώτο Σκαλί»], εφαρμοζόμενον και εις αυτόν τον ίδιον:

Εκεί που έφθασες λίγο δεν είναι.

Με αυτόν τελειώνει και η ωραία μελέτη του κ. Περίδη.

Επτά χρόνια αργότερα. Ο Ξ., ήδη σε προχωρημένη μέσση ηλικία, έχει αρχίσει να πλευρίζει την λογία νεολαία.

(16) 12-5-22. Επιστολή του Ξ. προς την τότε εικοσάχρονη Κατίνα Γ. Παπά. Αξιόπιστη μαρτυρία για μιαν αυθόρμητη προσωπική σχέση του Ξ. με κάπως πρόσφατο (1918) ποίημα του Κ. Διαβάζω το γράμμα, με λίγες συντημήσεις.

8 μ.μ.

Αγαπητή μου Κατίνα,

Σήμερα δούλεψα πολύ. Απ' το πρωί, διόρθωσα στα χειρογραφα όλη σχεδόν την ύλη της «Διαπλάσεως» [...] (γιατί τίποτα δεν ηγγαίνει στο Τυπογραφείο αν δεν περάση από το χέρι μου — κ' είναι μπελός!...) ως το μεσημέρι. Έπειτα έγραψα μονορρούφι ένα άρθρο από 8 χειρόγραφα [...]. Έπειτα κάτι άλλες μικροδουλειές, ένα χρονογραφηματάκι για τας «Αθήνας» κτλ. Έφαγα στις δύομισυ, κοιμήθηκα ως τις τέσσερεις, και ξύπνησα... ανίκανος γι' άλλη εργασία. Πήρα τότε να διαβάσω ποιήματα του Καβάφην, έτσι γι' αναψυχή. Και σ' αυτή τη συγκυρία χρωστάς το γράμμα μου πιο γρήγορα απ' ό,τι λογάριασα. Γιατί ένα ποίημα μου έκαμε τόση μεγάλη εντύπωση, ώστε αισθάνθηκα την επιθυμία να το ανακοινώσω, να μιλήσω γι' αυτό σε κάποιον. Αλλά σε ποιόν; Δεν είχα κοντά μου κανένα. Και φοβόμουν πως εκείνοι που είχα, δεν θα το καταλάβαιναν. Μπορεί και να εμόρφάζαν. Και συλλογίστηκα αμέσως εσένα. Δεν ξέρω τώρα, δεν είμαι βέβαιος... κ' εσύ μπορεί να μορφάζεις. Αλλά τουλάχιστο δεν θα ιδώ το μορφασμό σου. Άκουσε λοιπόν και πες μου.

Κάποιος είναι μόνος σε μια κάμαρα, ολομόναχος σ' ένα σπίτι. Βράδυ. Άναψε τη λάμπα του από τις εννιά κ' η ώρα έγινε δώδεκα και μισή χωρίς να το καταλάβη. Γιατί συλλογίζοταν, θυμόταν τα περασμένα του, όλη του τη ζωή, καλά και κακά, ευχάριστα και δυσάρεστα... Είκοσι στίχοι όλοι-όλοι. Αρχίζει έτσι:

Δώδεκα και μισή. Γρήγορα πέρασεν η ώρα

απ' τες εννιά που άναψα τη λάμπα...

Και τελειώνει, ω, πώς τελειώνει!...

Δώδεκα και μισή. Πώς πέρασεν η ώρα!

Δώδεκα και μισή. Πώς πέρασαν τα χρόνια!

Πες μου, Κατίνα, να ζης: Δεν είναι κάτι Υψηλό; Αυτή η σύγκριση, η συνταύτιση καλύτερα της ζωής του, που είχε περάσει από την ημέρα που γεννήθηκε ως εκείνη τη βραδιά, με τη βραδιά αυτή — από τις εννιά ως τις δωδεκάμισυ — που πέρασε επίσης γρήγορα: κ' έτσι μόνο στους τελευταίους στίχους, τους μουσικώτατους, δεν είναι κάτι πολύ βαθύ, πολύ συγκινητικό, κάτι περισσότερο από ωραίο, υψηλό μ' όλη του την απλότητα; Κ' είχα άδικο που τα μάτια μου δάκρυσαν; Κ' έχω άδικο που αγαπώ τον Καβάφη περισσότερο απ' όλους τους σύγχρονους ποιητές;

(17) Απρ. 1924. Ο Ξ., με την φόρα που έχει πάρει από τον δεκάχρονο αγώνα του εναντίον του ομηλικού του λογοτεχνικού κατεστημένου της Αθήνας, προσυπογράφει υπέρ του Κ. την βίαιη «Διαμαρτυρία Διανοουμένων» — γραμμένη με το χέρι του νεαρού, φανατικού οπαδού του Κ., Μάριου Βαϊάνου, και υπογραμμένη από 31 ως επί το πλείστον νεότερους λογοτέχνες —, η οποία θα δημοσιευτεί στον Αθηναϊκό Τύπο.

(18) 21-5-24. Επιπλέον, ο Ξ., μοντερνίζοντας, απαντάει με ασυνήθως υπερθετικό τρόπο σε δημοσιογραφική έρευνα του Βαϊάνου για τον «παρεγνωρισμένο ποιητή» Κ., στην εφ. *Ελεύθερος Τύπος*.

Η θέση του Καβάφη στη Νεοελληνική Λογοτεχνία είναι μία απ' τις πρώτες. Θα 'ταν ίσως τολμηρό νά βεβαιώσω κανείς πως είναι ο μεγαλύτερος ποιητής απ' όσους εγέννησε ο νέος Ελληνισμός. Δεν έχω όμως την ελαχίστην αμφιβολία πως είναι ο προσωπικότερος, ο πρωτοτυπότερος, ο λεπτότερος, ο στοχαστικότερος κι ο αισθαντικότερος απ' όλους. Για μένα προσωπικώς, είναι ο ποιητής που εννοώ, αισθάνομαι κι αγαπώ περισσότερο από κάθε άλλον σύγχρονον ή παλαιόν.

Με την εποχή μας, το έργο του Καβάφη, έχει τη σχέση του λουλουδιού προς το φυτό. Είναι καθαυτό «γέννημα και θρέμμα». Με άλλους λόγους, σήμερα, στον τόπο μας, δεν υπάρχει πιο μοντέρνα ποίηση από του Καβάφη. Με τη διαφορά πως αυτό δεν μπορούν να το καταλαβαίνουν παρά μόνον οι ποιημένοι, σε μεγάλο βαθμό, από το πνεύμα της εποχής. Κι αυτοί, φυσικά, επηρεάζονται από το έργο του Καβάφη, όπως και ο Καβάφης ο ίδιος, ασυναίσθητα, επηρεάζεται απ' αυτούς.

Στα 1925 παρατηρούμε πύκνωση νεοτεριστικών στοιχείων.

(19) Μάρ.-Ιούν. 1925. Ο Ξ. δημοσιεύει, στο περ. *Νέα Τέχνη* του Β., άρθρο «Για τον Καβάφη», αρχικώς προορισμένο για να διαβαστεί σε Αλεξανδρινή τιμητική εκδήλωση αφιερωμένη στον Κ. Κείμενο άκρως ενδιαφέρον, απ' ενός μεν ως αναδρομική μυθοποίηση των περιστάσεων και επιπτώσεων του άρθρου του 1903, απ' ετέρου δε ως μαρτυρία πως ο Ξ. είχε αντιληφθεί ήδη από το 1921 — χάρη στον Άγρα — την ογκούμενη απήκηση του Κ. στην νέα γενιά, αλλά και το πέρασμα σε μια νεοτερική φάση της Καβαφικής κριτικής. Όθεν, κρίνει σκόπιμο να υπενθυμίσει τον δικό του, αλλοτινόν αντικουφορμισμό, και να διεκδικήσει θριαμβικά τον ποιητή «του». Πεισμένος ότι εκείνος έπλασε τον Κ., πλαστογραφεί το ζωντανό πλάσμα με ένα ανδρείκελο.

Είκοσι χρόνια έχουν περάσει αφότου ετόλμησα να πρωτοπαρουσιάσω τον Αλεξανδρινό ποιητή στους Αθηναίους. Θυμούμαι... Με πόση δειλία έστειλα το άρθρο μου εκείνο στα «Παναθήναια»! Τί θα 'λεγε ο διευθυντής, που σεβόταν τόσο τα καθιερωμένα και τους καθιερωμένους; Τί θα 'λεγαν οι συνεργάτες του, «των Ιδεών την Πόλη Νομοθέτες», που φύλαγαν νύκτα-μέρα να μην περάσει «κανένας Τυχοδιώκτης»; Τί θα 'λεγαν ακόμα οι αναγνώστες του περιοδικού, συντηρητικοί κι αυτοί όπως εκείνο, βλέποντας να εκθειάζω έναν άνθρωπο που δεν είχε γράψει ως τότε παρά δέκα-δώδεκα ποιήματα, και τόσο διαφορετικά από εκείνα που θαύμαζαν συνήθως; Μόνο που δεν εζήτησα συγγνώμη από όλους αυτούς, με την κριτική μου!

Κι όμως δεν ήταν μόνο ο φόβος των άλλων που μ' έκανε τότε τόσο δειλό. Το κάτω-κάτω δεν ήταν η πρώτη φορά που προκαλούσα την κοινή γνώμη ή που έβγαίνα να την οδηγήσω. Ήταν ακόμα κι ο φόβος του ποιητή του ίδιου, ήταν κι ο φόβος του εαυτού μου. Έκρινα καλά; έβλεπα σωστά; Θα με εδικαίωνε μια μέρα αυτός ο ποιητής, που μόνο σχεδόν εγώ τον έβλεπα από τότε μεγάλο; ή θα 'μενε με τα δέκα-δώδεκα εκείνα ποιήματα, που αν ήταν «το πρώτο σκαλί», δεν ήταν όμως και το τελευταίο;... Παίρνει κανείς μεγάλη ευθύνη, προπάντων απέναντι του εαυτού του, όταν στηρίζεται τόσο πολύ, ώστε να κάνει και τους άλλους να στηριχθούν, σε μια πεποίθησή του, που μπορεί αύριο να βγή ψεύτικη... Αλλά όχι! Κάθε χρόνος που περνούσε, και μ' εδικαίωνε! Κάθε χρόνος που περνούσε, κι ο κόσμος των διαλεκτών μάθαινε να τον αγαπά, να τον εκτιμά και να τον θαυμάζει περισσότερο. Και ήλθε μέρα — α, τί ευτυχισμένη μέρα για μένα! —, που κ' εδώ στην Αθήνα, πρόπερσι, έγινε μια γιορτή, σαν αυτή σχεδόν που θα κάμουν μεθαύριο στην Αλεξάνδρεια. Νέος λογοτέχνης, [=ο Τέλλος Άγρας] από τους καλύτερους, τους κριτικώτερους της γενεάς του, — αγέννητος ίσως όταν πρωτόγραφα εγώ στα «Παναθήναια» — προκήρυξε πως θα μιλήσει για τον Αλεξανδρινό ποιητή Κωνσταντίνο Π. Καβάφη. Η φιλολογική σάλα γέμισε ασφουκτικά. Ο νέος λογοτέχνης ανάλυσε ωραία τα κυριώτερα κομμάτια του ποιητή μας. Δίπλα του, μια νέα κοπέλλα, αισθαντική, φιλολογικά μορφωμένη και γυμνασμένη στη θεατρική τέχνη, τ' απαγγείλε θαυμάσια. Βαθιά τα αισθάνθηκε ο κόσμος και τα καταχειροκρότησε όλα. Ένα πλήθος μάλιστα νέοι δεν τ' άκουγαν πρώτη φορά. Τα ήξεραν απεξω. Και δίπλα μου, πίσω μου, μπροστά μου, άκουγα να ψιθυρίζουν τα λόγια πριν τα προφέρη ακόμα η κοπέλλα. Και φεύγοντας γοητευμένοι, και όσοι τον ήξεραν καλά, και όσοι τον μισόξεραν, και όσοι τον αγνοούσαν ως την ημέρα εκείνη που τους τον φανέρωσε ολόκληρο, έλεγαν ο ένας στον άλλο: «Ο Καβάφης! ... α, τι ποιητής!».

Ήταν ένας ωραίος θρίαμβος, μια αληθινή γιορτή της τέχνης μες στην καρδιά της φιλολογικής Αθήνας — και φυσικά της φιλολογικής Ελλάδας —, που μου έδειχνε ολοφάνερα πως η

φήμη του ποιητού μου ήταν τελειωτικά πια στερεωμένη. Εκατοντάδες, χιλιάδες, άνθρωποι, ευαίσθητοι στην ποίηση, τον αγαπούσαν και τον θαύμαζαν όπως εγώ.

Δεν υπάρχει μεγαλύτερη χαρά για ένα κριτικό, παρά να θλέπη έτσι μια καλή πρόρρησή του ν' αληθεύει! Είπα πως η μέρα εκείνη ήταν για μένα ευτυχισμένη. Μ' ακόμα πιο ευτυχισμένη είνε τούτη δω [...] Α, τί χαρά που μπορώ τώρα να φωνάζω ως τ' αστέρια την αγάπη μου και τον θαυμασμό μου για τον Καβάφη! Μ' όση δειλία τα ψιθύρισα, τα τραύλισα, τα μάσπησα εδώ και είκοσι χρόνια, με τόσο θριαμβευτικό θάρρος σήμερα τα βροντοφωνώ! Κι όχι μόνο γιατί έμαθαν κι άλλοι πολλοί ν' αγαπούν και να θαυμάζουν μαζί μου τον ποιητή μας, παρά γιατί κ' εγώ ο ίδιος τον αγαπώ και τον θαυμάζω πολύ περισσότερο από τότε. Τι λέω; Ασύγκριτα!...

(20) 1925. Ο Ξ. εκδίδει στην Αλεξάνδρεια το τομίδιο *Ο Μινωταύρος κι άλλα νέα διηγήματα*, (1921-1924). Το πρώτο και εκτενέστερο από αυτά (σωστή νομβέλα), και το πιο τολμηρό από κοινωνιολογική, ψυχογραφική, μα και σεξουαλική άποψη, φέρει την έντυπνη αφιέρωση: «ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟ ΚΙ ΑΓΑΠΗΜΕΝΟ ΜΟΥ, ΑΦΙΕΡΩΜΑ».

Ο Κ., και να ήθελε, δεν μπορούσε ν' ανταποδώσει, διότι δεν αφιέρωσε ποτέ κανένα ποίημά του. Συνεπώς, στέλνει στον Ξ. ένα τυπικό ευχαριστήριο γράμμα, στο οποίο μυρίζομαι μια πρέζα ελαφρότητας ειρωνίας.

* (21) 18-8-25. Επιστολή του Κ.

Φίλε κ. Ξενόπουλε,

Σας ευχαριστώ θερμώς για το αφιέρωμα του «Μινωταύρου». Ήταν μεγάλη καλοσύνη σας και το θεωρώ μεγάλη τιμή μου. Είναι ένα νέον δείγμα φιλίας από σας, εις τον οποίον ήδη έχω τόσον ευγνωμοσύνην. Το 1903, υπό όρους όλως διαφορετικούς, είκατε την καλοσύνην να με παρουσιάσετε και να με υποστηρίξετε και χαίρομαι ακούοντας και διαβάζοντας συχνά, πόσον γνωστή είναι η πρωτοβουλία σας εκείνη. Μ' ευχαριστεί δε εις άκρον το ότι εξακολουθεί έως την σήμερον το έργον μου να ελκύει το ενδιαφέρον ενός μεγάλου λογοτέχνου σαν τον Ξενόπουλο.

Ο φίλος σας,

Όμως, κάθε δώρο περιμένει και κάποιο αντίδωρο... Ο Κ., είχε κιόλα στείλει το δικό του στην Αθήνα.

* (22) 24-8-25. Λακωνική — και, συγκριτικά, σχεδόν μίζερη — συνεργασία του Κ. στο Αναμνηστικόν Τεύχος για την Θεατρική Τριακονταετηρίδα του Γρηγορίου Ξενοπούλου, 1895-1925. Αν και το κείμενο αυτό δεν είναι δυσεύρετο, έκρινα απαραίτητο να ακουσθεί εδώ, επειδή είναι η μόνη δημοσία έκφραση τιμής του Κ. προς τον Ξ.

Τον Ξενόπουλο ως λογοτέχνην μεγάλως εκτιμώ. Ειδικώς όμως γι' αυτόν ως θεατρικόν συγγραφέα δεν με είναι εύκολον να γράψω, γιατί είναι πολλά χρόνια που στο θέατρον δεν πηγαίνω διόλου συχνά, και έργα του Ξενοπούλου από σκηνής λίαν σπανίως έχω δει εδώ τα λιγοστά που είδα με άρεσαν. — Πρέπει εν τούτοις να προσθέσω ότι εδιάβασα πολλά θεατρικά του έργα, και η γνώμη που εκδημιόμισα από την ανάγνωσιν αυτών είναι πλήρως υπέρ του Ξενοπούλου.

* (23) 30-9-25. Επιστολή Κ. προς Βαϊάνο. Αναπτύσσει κάπως το προηγούμενο, ίσως τη υποδεικνύει Β.

Φίλε κ. Βαϊάνε,

[...] Ο καλός μου φίλος Ξενόπουλος γράφει πολύ σωστά που τότε που με πρωτοπαρουσίασε στα 1903 ήταν διπώς δύσκολη η θέσις του. Χαίρομαι για τον εορτασμό της τριακονταετηρίδος του. Εγώ από σκηνής έργα του σπανιότατα είδα, αλλά εδιάβασα πολλά. Έχει γερές δημιουργίες. Στο «Φιόρο του Λεβάντε» λαμπρός ζακυθινός τύπος είναι ο Νιόνιος. Το φιλότιμό του εκεί που πρέπει («α, όχι υπηρέτη, κυρά μου»: δεν μπαίνει δούλος). Η έξυπνή του εκδίκησης με το τηλέφωνον, η τόλημ του με τον δειλό Τάκη και η φρόνησις του με τον παλληκαρίσιο Χαρήαιο, η αγανάκτησις του για τον σατυρισμό των ζακυθινών, που τελειώνει όμως ήμερα σ' έναν συγκινητικό πατριωτισμό («πανυέρα ελληνικιά μου»), η εύθυμή του διάθεσις ποτέ πρόστυχη, η επιθυμία του να κάμει το καλό, δείχνοντας συνάμα και την επιτηδειότητά του — όλα αυτά φερμένα με φυσικότητα, παρουσιάζουν ένα πολύ ζωντανό και συμπαθητικό τύπο λαϊκού ζακυθινού. [...]

Ο Β., 40 χρόνια αργότερα, έγραψε πως είχε δείξει αυτό το γράμμα στον Ξ., ο οποίος, λέει, «κάθισε και το αντέγραψε, κ' ήταν χαρά του να το επιδεικνύει κατά καιρούς στους επισκέπτες και στους φίλους του». Στα 1943, όμως, — όπως θα ιδούμε παρακάτω — ο Ξ. εκαρακτήρισε δημοσία ως ανειλικρινές το κείμενο που ο Κ. είχε στείλει στο Αναμνηστικόν Τεύχος.

Ίσαμε το επόμενο στοιχείο παρεμβάλλεται κενό σχεδόν πέντε ετών. Αν δεν οφείλεται σε παρατεταμένη αναστολή της προσωπικής σχέσης Κ.-Ξ., το κενό αυτό μένει δυσεξήγητο. Ας αναλογιστούμε ότι στα 1927 ο Ξ. ίδρυσε την *Νέα Εστία*, από τις σελίδες της οποίας ο Κ. απουσιάζει ολότελα ως το 1930. Δεν αποκλείεται η απουσία αυτή να είχε σχέση με την παράλληλην έκδοση, στην Αλεξάνδρεια, του περιοδικού *Αλεξανδρινή Τέχνη*, με ουσιαστικόν εκδότη-διευθυντή τον Κ. Εκεί παρατηρείται αντίστοιχη απουσία κάθε συνεργασίας του Ξ., από το 1926 ως το 1931.

(24) Ξάφνου, όμως, την Πρωτοχρονιά του 1930, ένα ανυπόγραφο σημείωμα του Ξ., στην *Νέα Εστία*, καπελώνει την πρωτοσελίδη αναδημοσίευση του ποιήματος «Νέοι της Σιδώνος (400 μ.Χ.)», με δεκαετή καθυστέρηση. Τούτο το σημείωμα, αν και θιαστικά γραμμένο — π.χ. λογαριάζει οκτακόσια χρόνια ως έναν αιώνα —, είναι το ουσιαστικότερο σχόλιο του Ξ. για «ιστορικό» ποίημα του Κ. Περιέχει διάσπαρτες αιχμές, κυρίως ηθικής τάξεως, και μια μόλις συγκαλυπτόμενη αποδοκιμασία στην τελευταία φράση του.

Το κατωτέρω ποίημα του Κ. Καβάφη — παραγωγής του 1920 — έχει τυπωθεί μόνο σ' ένα χωριστό φύλλο και σ' ελάχιστ' αντίτυπα για τους φίλους, όπως συννηθίζει να κυκλοφορή τα ποιήματά του ο ιδιόρρυθμος αλεξανδρινός ποιητής. Είναι ίσως έν' από τα λιγότερα «καλλιτεχνικά», αλλά και βέβαια έν' από τα στοχαστικότερά του. Γι' αυτό χρειάζεται κάποια ερμηνεία. — Ποιός δεν ξέρει το περίφημο εκείνο επίγραμμα που — καθώς πιστεύεται τουλάχιστο — το 'γραψε για τον τάφο του ο Αισχύλος ο ίδιος; Σ' αυτό, ο μέγας Αθηναίος ξεχνά ολωσδιόλου πως ήταν ο ποιητής των «Περσών» και δεν θυμάται παρά πώς τους πολέμησε με ανδρεία στο Μαραθώνα. Ένα περίπου αιώνα [sic] μετά τον Χρυσούν (400 π.Χ.-400 μ.Χ.), στην τρυφηλή Σιδώνα, μερικοί μυρόβλητοι νέοι διασκεδάζουν. Στο συμπόσιό τους ένας ηθοποιός τούς απαγγέλλει, ανάμεσα στ' άλλα, και το αυτοεπιτύμβιο του Αισχύλου. Αυτό κάνει έναν από τους νέους εκείνους, «φανατικό για τα [sic] γράμματα», να εξεγερθή, ν' αγανακτήσει και να μεμφθή τον ποιητή που λιποψύχησε. Γιατί «λιποψυχία» το θεωρεί αυτός το ότι ξέχασε, στην τελευταία του ώρα, την πιο μεγάλη του δράση, —

αυτή τη μεγαλοφύα του —, για να θυμίσει μια τόσο κατώτερη... Ο Καβάφης λοιπόν, μ' αυτό το επεισόδιο, θέλει να δείξει ότι ο Αισχύλος στο επίγραμμα του έβαλε μόνο εκείνο που έπρεπε να βάλει, κι ότι μόνο μυρόβλητοι νέοι, τρυφηλοί, έκφυλοι και «φανατικοί για γράμματα», — ανίδεοι με άλλους λόγους κι άσχετοι προς κάθε είδους αλκήν, σαν τον «ζωπρό» της Σιδώνας, — μπορούν να τον μέμφονται για λιποψυχία και ...προδοσία της τέχνης του. Αυτό βγαίνει. Όποιος θα 'βγαζε το εναντίο, δεν θα 'χε καταλάβει το ποίημα. Ή, αν είχε το εναντίο στο νου του κι ο Καβάφης, τότε δεν χειρίσθηκε καλά το θέμα.

Την ίδια χρονιά, ο ποιητής, προφορικός, παρέπεμψε έναν φίλο του στο σκόλιο του Ξ., υποδηλώνοντας, όμως, την προτίμησή του για την θετικότερην ερμηνεία του νέου φυτοπαθολόγου Ι. Α. Σαρεγιάννη.

Γ'

Η ΑΡΡΩΣΤΙΑ ΤΟΥ Κ., και η συνακόλουθη μετάβασή του στην Αθήνα (3-7 έως 27-10-32), εν συνεχεία δε ο θάνατός του σε ηλικία 70 ετών, δραστηριοποίησαν τον Ξ., ως πατενταρισμένον προφήτη του, σε πέντε αφεύκτως άνισες — και εν πολλοίς μηχανικώς επικαλυπτόμενες —, εκδηλώσεις δημοσίας συμπαραστάσεως, από τις οποίες η ασύγκριτα σημαντικότερη είναι το τεύχος-αφιέρωμα της *Νέας Εστίας*.

(26) 15-7-32. Σημείωμα του Ξ., «Ο Καβάφης στις Αθήνας», *Νέα Εστία*. Γίνεται σχεδόν συμπαθής με την ομολογία πως δεν είχε, προσωπικά, το κουράγιο να επισκεφθεί τον ποιητή στον Ερυθρό Σταυρό.

Είναι η δεύτερη φορά [sic] που έρχεται στις Αθήνας ο μεγάλος αλεξανδρινός ποιητής. Την πρώτη, εδώ και τριάντα χρόνια, ήταν ακόμα άγνωστος. Είχε γυρίσει πια στην Αλεξάνδρεια, ύστερα από λίγων ημερών διαμονή, όταν δημοσιεύθηκε στα «Παναθήναια» το άρθρο μας «Ένας ποιητής», που μ' αυτό άρχισε τότε να γίνεται γνωστός. Τώρα ξανάρχεται πασίγνωστος, πανελλήνιος, με φήμη ευρωπαϊκή, ένδοξος. Αλλά τί φρικτή ατυχία! Έρχεται άρρωστος βαριά... Για να τον ιδούν οι φίλοι του, οι θαυμαστές του — κ' ίσως έχει περισσότερους εδώ παρά στην πατρίδα του — πρέπει να πάνε σ' ένα νοσοκομείο. Και μόνο για να τον ιδούν. Γιατί η συνομιλία είναι αδύνατη. Ο ποιητής, που βασανίζεται από έναν όγκο στο λάρυγγα, που αναγκάστηκαν να του κάμουν και τραχειοτομία, δεν μπορεί να προφέρει λέξη. Και γράφει σ' ένα χαρτί με μολύβι ό,τι θέλει να πει στον επισκέπτη του, να του εκφράσει τη χαρά του — κ' αισθάνεται αληθινή χαρά όταν βλέπει ένα φίλο στο δωμάτιο του μαρτυρίου του —, την ευγνωμοσύνη του. Είναι τραγικό! Και τόσο τραγικό, ώστε μεις δεν βρήκαμε ακόμη το θάρρος να το αφηφίσουμε, για ν' απενίσουμε ακόμα μια φορά την ωραία, την ευγενική μορφή του αγαπημένου μας Καβάφη... Ω, αν δεν ήταν αυτό, πόσες τιμές θα πρόσφερε η πνευματική πρωτεύουσα στο μεγάλο ποιητή, πόσες γιορτές θα γινόταν σ' όνομά του, και πόσο ευχαριστημένοι θα ξαναγύριζε στην πατρίδα του!... Αλλ' ας ελπίσουμε. Πόσες φορές δεν έγινε σαν ένα θαύμα — πόσες φορές η υπέρτατη λύπη κ' η τελεία απόγνωση δεν εγύρισαν σε ανέκφραστη αγαλλίαση!...

Ο Κ. πέθανε 9 μήνες αργότερα, στις 19 Απριλίου 1933. Ο Ξ., με καθυστέρηση δύο εβδομάδων, τον διπλο-τριπλοεκρολόγησεν από ακαδημαϊκής περιωπής.

(27) 6 & 7-5-33. Δύο συνεχόμενες επιφυλλίδες του Ξ., «Αναμνήσεις και Σκέψεις: Ο Καβάφης», εφ. *Αθηναϊκά Νέα*.

Συνοψίζω: Η πρώτη επιφυλλίδα είναι σαν τελική αυτεπιβεβαίωση της προδρομικής σημασίας του άρθρου του 1903. Ο Ξ. νιώθει αρκετά ασφαλής, ως πρώτος κατ' ουσίαν διδάξας, για να παραχωρήσει σε δύο μακαριότες τα τυπικά πρωτεία της δημόσιας παρουσίας του Κ. στην Αθήνα: αρχικά στον Κωνσ. Φ. Σκόκο (1897), και εν συνεχεία στον Κίμωνα Μιχαηλίδη (1901) — αγνοώντας ή λησμονώντας την προτεραιότητα του Γ. Β. Τσοκόπουλου (1896).

Στην δεύτερη επιφυλλίδα του, ο Ξ. διατυμπανίζει πως δεν έχει πια τίποτε το νέο να προσθέσει στις προ τριακονταετίας παγιωμένες απόψεις του για τον Κ. Ωστόσο, κατ' ουσίαν η ιδέα του για το «ανθρώπινο» στην ποίηση του Κ., μόλις τότε αρχίζει να διαμορφώνεται, και θα την εκμεταλλευθεί κατά κόρον σε όλη την επόμενη δεκαετία:

[...] Αν έγραφα σήμερα ένα κριτικό άρθρο, δεν θα 'λεγα τίποτα διαφορετικό κατά βάθος και τίποτα παραπάνω απ' ό,τι είπα στο πρώτο μου εκείνο των «Παναθηναίων». [...] Και το ίδιο θα ετόνιζα ότι το «ανθρώπινο» που βρίσκεται στο έργο του Καβάφη δεν το συναντά κανείς τόσο βαθύ, τόσο γενικό, τόσο συγκινητικό, τόσο υποβλητικό, σε κανέναν άλλο ποιητή νεοέλληνα, και το ίδιο θα έλεγα ότι είναι ο μόνος που θυμάται κανείς και ψιθυρίζει στίχους του σε στιγμές πόνου, όταν άθελα η ψυχή του γυρεύει στην ποίηση παρηγοριά. [...] Κάθε σχεδόν ποίημα του Καβάφη νομίζω πως το έγραψε για μένα. Και κάθε σχεδόν αναγνώστης του νομίζει το ίδιο. Αυτό είναι το άφθαστο μεγαλείο του.

Και καταλήγει με μια μελοδραματική προσωπική μαρτυρία :

Τον ξαναείδα μετά τριάντα χρόνια, όταν ήλθε πάλι στις Αθήνας για να κάμει θεραπεία — τη μάταιη, αλίμονο! —, την προσωρινή θεραπεία του, που επιδεχόταν η φοβερή του αρρώστια. Δεν πήγα στο ξενοδοχείο του παρ' αφοῦ βγήκε από την κλινική και μπορούσε οπωσδήποτε να μιλήσει. Ύστερα ήλθε κ' εκείνος στο σπίτι μου, στο ίδιο σπίτι, που ήξερε και θυμόταν... Τί αναμνήσεις, τί σπαραγμούς, μα και τί ευτυχία! Έβλεπα τον άνθρωπο που είχε ζήσει τόσο δυνατά, και που ποθούσε να ζήσει ακόμα, ακόμα... Ανέπνεε από τον σωλήνα που του είχαν βάλει στον τρυπημένο του λαιμό, και που τον έκλεινε όταν ήθελε να μιλήσει. Μόλις ακουγόταν η ομιλία του, σαν ένας ψίθυρος. Κι όμως ήταν μιά ομιλία γεμάτη ελπίδα κ' αισιοδοξία. [...]

(29) 15-7-33. Καθαφικό αφιέρωμα της *Νέας Εστίας*, με πρωτότυπες συνεργασίες των Τέλλου Άγρα, Κ. Θ. Δημαρά, Μιλτιάδη Μαλακάση, Δ. Νικολαρεϊζν, Παύλου Νιρβάνα, Κώστα Ουράνη, Κλέωνος Παράσχου, Μ. Δ. Στασινόπουλου και Πέτρου Χάρη. Ο Ξ., με φρόνημη συνέπεια, περιόρισε την ευνοήγρησή του συμβολή, σε αναδημοσίευση του αρχικού άρθρου του, και ανέθεσε στον (επίσης Ακαδημαϊκό) Νιρβάνα να προλογίσει το αφιέρωμα.

Στο τεύχος προτάσσεται αδέσποτη επιλογή «Από το έργο του Καβάφη». Περιλαμβάνει 22 ποιήματα, χρονολογούμενα από το 1904 ως το 1923. Τούτη η επιλογή, εάν εκπροσωπεί πρόσθετες προτιμήσεις του Ξ. — πέρα από τα 8 πρώιμα ποιήματα που είχε παραθέσει στο άρθρο του 1903 —, φανερώνει πόσο αδιάφορος έμεινε στην δημιουργικόν εξέλιξη του Κ. κατά την θαυμαστή, τελευταία δεκαετία της ζωής του ποιητή.

(30) 29-11-33. Διάλεξη του Ξ. στο Ελληνικό Ωδείο: «Το ανθρώπινο στην ποίηση του Καβάφη», οργανωμένη από την «Φοιτητική Συντροφιά». Μετά από εισαγωγικές, «φιλοσοφικές» κοινοτοπίες περί δυστυχίας, ο Ξ. φθάνει στο καθαυτό αντικείμενο του, αναμασώντας ένα σωρό μπαγιάτικες απόψεις του. Διαλέγω λίγες παραγράφους, που περιλαμβάνουν δήθεν ερασιτεχνικές παραχωρήσεις του Ξ. σε τρεχάμενες κριτικές αντιρρήσεις. Εισάγει ως μείζονα όρο συγκρίσεως τον ταρκευμένο Παλαμά, και θάβει τον ανοικονόμητο Κ. «με το γάντι».

Αν θαυμάζουμε, αν θεωρούμε μεγάλο ποιητή τον Καβάφη, είναι ακριβώς γιατί αισθάνθηκε και μας έδειξε τις μεγαλύτερες, τις σπαρακτικότερες ανθρώπινες δυστυχίες. Πολλά, πλείστα ποιήματά του, και τα καλύτερα βέβαια, δεν μας συγκινούν απλώς, μας σπαράζουν. Υπ' αυτή την άποψη, που είναι κ' η σπουδαιότερη, ούτε υπήρξε, ούτε υπάρχει μεγαλύτερος νεοελληνας ποιητής.

Πολλοί δεν θέλουν ούτε ν' ακούσουν τον Καβάφη, επειδή έγραψε ανήθικα, όπως τα λένε, κι αθέμιτα. Τους τα χαρίζουμε όλα! Και χωρίς αυτά — αν και μερικά είναι αριστουργήματα, και κάτω απ' τον ηδονισμό κρύβουν πόνο — ο Καβάφης θα 'ταν Καβάφης. Άλλοι δεν μπορούν να υποφέρουν την πεζολογία του στα ποιήματα εκείνα — κ' έχει πολλά τέτοια — όπου διηγείται ιστορία, σχολιάζει ένα ιστορικό έγγραφο, ένα ιστορικό λόγο, ή αναπλάττει μια επιτύμβια επιγραφή. Τους τα χαρίζουμε κι αυτά, αν και πόσα, με τη φαινομενική αυτή πεζολογία, δεν έχουν μια έξοχη υποβλητικότητα. Άλλοι τέλος διαγράφουν εντελώς τον Καβάφη από τη Νεοελληνική Ποίηση γιατί δεν ήξερε να σικουρή — ο κ. Μαλάνος στο γνωστό του βιβλίο παρουσιάζει καλά το απλό και μονότονο μετρικό σύστημα του Καβάφη — και δεν είχε γλώσσα. Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί πως όχι σπάνια ο στίχος του Καβάφη και μουσικός είναι και πλαστικός. Ακόμα πως σε μερικά ποιήματά του κάνει παιχνίδια ρίμας, που θα τα ζήλευε κάθε σικουργός μικροτεχνίτης ή ψιλκατζής. Όχι λοιπόν δεν ήξερε, αλλά δεν ήθελε πάντα, δεν του χρειαζόταν. Επίσης θά 'λεγε κανείς πως αυτή η γλώσσα, με το φτωχό σχετικώς λεξιλόγιο και με το αφήφιστο σκεδόν ανακάτωμά της, έχει όλο τον πλούτο του πνεύματος — και όπως η γλώσσα του Κάλθου, που πολλές αναλογίες παρουσιάζει, είναι μια νεοελληνική κατ' ουσίαν γλώσσα, δηλαδή — μη σας τρομάξει η λέξη — κατά βάθος δημοτική [...]

Όσο κι αν θαυμάζουμε κι αν αγαπούμε τον αλεξανδρινό ποιητή, πρέπει να παραδεχθούμε πως η σικουρή του υστερεί μπροστά στη σικουρή άλλων ποιητών, αληθινά λαξευτών, σμιλευτών — κι όχι μόνο ψιλκατζήδων. Κι ούτε τη νεοελληνική γενικά ή την ποιητική γλώσσα μπόρεσε να πλουτίσει με νέες λέξεις ή με νέους τρόπους, όπως άλλοι, αληθινά γλωσσοπλάστες ποιηταί. Και φυσικά, ούτε στους γλωσσικούς αγώνες έλαβε μέρος, για να συντελέσει κι αυτός στην επικράτηση της γλωσσικής αλήθειας και στη νίκη του Δημοτικισμού. Απ' αυτή την άποψη, η θέση του δεν είναι στην κορυφή της Νεοελληνικής Φιλολογίας. Ο Παλαμάς όμως είναι. Το ογκώδες, το τεράστιο έργο του είχε μια τεράστια φιλολογική επίδραση. Δεν συμφωνώ καθόλου μ' εκείνους που, θαυμάζοντας τον Καβάφη, διαγράφουν τον Παλαμά. Άλλο το μεγαλείο του ενός, άλλο του άλλου. Αλλά και οι δύο είναι μεγάλοι — από τους συγχρόνους όλους οι μεγαλύτεροι.

Κι όλο το μεγαλείο του Καβάφη συνίσταται, καθώς είπαμε, στο ανθρώπινο, το πολύ ανθρώπινο στοιχείο που βρίσκουμε στην ποίησή του — στην υποβολή, την υπενθύμιση, την αποκάλυψη των πλέον μεγάλων δυστυχιών. Γι' αυτό, αντί να σας εξιστορήσω τη ζωή του — που τη βρίσκετε στο βιβλίο του κ. Μαλάνου — ή να παρακολουθήσω τη σταδιοδρομία του και την εξέλιξή του, και να χωρίσω το έργο του σ' εποχές ή περιόδους, και να κοιπάω απ' όλες τις πλευρές — που το έκαναν τόσοι και τόσοι κριτικοί, πιο άξιοι από μένα (που το κάτω-κάτω δεν είμαι παρά

ένας ντιλετάντες και μιλώ για ποίηση μόνο γιατί την αισθάνομαι και την αγαπώ) — ερωτώμενα να σας παρουσιάσω, απόψε [...] τον καλύτερο κατά τη γνώμη μου, ή μάλλον κατά το αίσθημά μου, Καβάφη, με μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά του ποιήματα, καθ' εποχής και κάθε περιόδου [sic], που όλα όμως έχουν το κοινό γνώρισμα — τη μεγάλη καθαφική σφραγίδα, θα έλεγα — ότι εμφανίζουν από μια μεγάλη ανθρώπινη δυστυχία, λιγότερο ή περισσότερο καθολική.

Κ' ιδού πρώτα-πρώτα μιά από τις μεγαλύτερες, που ωστόσο, με την πρώτη ματιά, θα μπορούσε να φανή μικρή, κοινή. Είναι στο ποίημα που επιγράφεται «Απ' τις εννιά» [κ.λπ.].

(Η διάλεξη προχωρεί, και — ας πούμε, ολοκληρώνεται — με την ανάγνωση επτά πρώιμων, δημοφιλών ποιημάτων: «Κερί», «Περιμένοντας τους Βαρβάρους», «Τείχη», «Che fece. . . il gran rifiuto», «Ιθάκη», «Τα Παράθυρα», «Η Πόλις»).

Τρία χρόνια αργότερα. Το σκαμπρόζο θέμα της ηθικής των ερωτικών ποιημάτων του Κ. έπρεπε τέλος πάντων να αντιμετωπιστεί κάπως ευθύτερα από τον Ξ. Μία γεύση του καθωσπρέπει φαρισαϊσμού του, μας την δίνει η εξής απάντησή του σε ερώτημα του Αλεξανδρινού δημοσιογράφου Ντίνου Κουτσούμη:

(31) 29-2-36. Από συνέντευξη του Ξ., στο περ. *Παναγιώτεια*.

ΕΡ. Η άρνηση του «Παρνασσού» στον κ. Σκουφόπουλο, για την διάλεξή του περί Καβάφη, τί εντύπωση σας έκανε;

ΑΠ. Έκαμα καλά ο «Παρνασσός» και δεν την επέτρεψε, γιατί το οικογενειακό και συνεπώς συντηρητικό αυτό σωματείο, δεν μπορούσε να παραχωρήσει το βήμα του σε μια τέτοια περίπτωση, αφού δεν επρόκειτο για τον Καβάφη, μα για την σάρκα και την ποίηση — χωρίς μ' αυτά, βέβαια, να θέλω να θίξω την αξία του Αλεξανδρινού ποιητού, που, κατά την γνώμη μου, είναι μεγάλη, αδιάφορο αν η φόρμα του, που ξαφνιάζει, προκαλεί τις πιο αλληλοσυγκρουόμενες γνώμες.

(33) 1938-39. Ο Ξ., ξαναγράφοντας, για λαϊκή κατανάλωση, την αυτοβιογραφία του, «Η ζωή μου σαν μυθιστόρημα», δεν λέει λέξη για την γνωριμία του με τον Κ. Όμως αναφέρει δύο φορές το «ιστορικό» άρθρο των *Παναθηναίων* η πρώτη αναφορά, αν και πιο πλαγία, ενδιαφέρει γιατί δηλώνει ένα συγκριτικό πίνακα αξιών του Ξ.: «Από τα καυχήματα της φιλολογικής μου ζωής είναι η παρουσίαση των τριών [...] σπουδαιών νεοελλήνων λογοτεχνών [Γρυπάρη, Επισκοπόπουλου, και Καβάφη]».

Δ'

ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ, ΟΓΔΩΗ ΠΙΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ, έχοντας βιολογικώς επιζήσει και του Παλαμά και του Καβάφη, ο Ξ. είναι ο Νέστωρ της Νεοελληνικής λογοτεχνίας. Δεν παραλείπει από την μυθική Καθαφική του επικράτεια, όπως δείχνουν τέσσερα (ανισότατης ουσίας) στοιχεία. Ίσως θα ήσαν περισσότερα, εάν δεν είχαν επέλθει, κατά τα Δεκεμβριανά του 1944, η ολοκληρωτική καταστροφή του χώρου της οικιακής και επαγγελματικής

ζωής του Ξ. Έτσι, με έναυσμα την δεκάτη επέτειο του θανάτου του Κ., μα και τα σαραντάχρονα του άρθρου των *Παναθηναίων*, μέσα σε 13 μήνες της Κατοχής, έχουμε προπάντων:

(34) 12-5-43. «Το «πρόβλημα» Καβάφη», επιφυλλίδα του Ξ., εφ. *Αθηναϊκά Νέα*. Τούτο το κείμενό του αξίζει να διαβαστεί χωρίς περικοπές, διότι είναι η τελευταία αναλαμπή του μαθηματικώς προπονημένου κριτικού του του.

Με τρία πολύ ενδιαφέροντα άρθρα στην «Πρωία» – 29, 30 Απριλίου, 2 Μαΐου – ο κ. Γ. Ι. Φουσάρας επιχειρεί να διαφωτίσει από μια σημαντική πλευρά το «πρόβλημα» Καβάφη, εξετάζοντας τον αλεξανδρινό ποιητή ως «στοχαστή» και δείχνοντας πως δεν ήταν καθόλου. Θα προσπαθήσω να δείξω πως ήταν, και μεγάλος. Πρέπει όμως να πω πρώτα-πρώτα, πως εγώ δεν ξέρω κανένα «πρόβλημα» Καβάφη. Για μένα, «πρόβλημα», ή «ζήτημα», ή «απορία» θα υπήρχε, μόνο αν είχα αμφιβολίες, όπως μου συμβαίνει με κάποιους άλλους, κι αναρωπιόμουν: Είνε ποιητής ή δεν είναι; να νη ή να μη νη;... Αλλά τέτοιο πράγμα ποτέ δεν μου παρουσιάστηκε με τον Καβάφη, ποτέ δεν μου «καπιτάρησε»*, όπως το λέμε μεις οι Ζακυνθιοί. Απεναντίας, από την πρώτη στιγμή που γνώρισα τον ποιητή των «Κεριών» και των «Τειχών», το μεγαλείο του – αν και δεν είχε γράψει ακόμα ούτε «Πόλην» ούτε «Βαρβάρους», ούτε «Ιθάκη» – μου φανερώθηκε τόσο βέβαιο, τόσο αναμφίβολο, ώστε δεν εδίστασα να παρουσιάσω τον άγνωστο Αλεξανδρινό, πρώτος στην Ελλάδα, μ' ένα τολμηρό κριτικό άρθρο στα «Παναθήναια» του 1903. Από τότε, αν και πέρασαν σαράντα χρόνια, δεν άλλαξα γνώμη, αφού μάλιστα έβλεπα πως η κατοπινή παραγωγή του Καβάφη, ολοένα κι ανώτερη, όχι μόνο μ' εστήριζε στη γνώμη μου εκείνη, παρά έκανε να τη θυμούνται και να την παραδέχονται και πολλοί άλλοι, που είχαν στην αρχή μεγάλες αμφιβολίες για την αξία του νέου ποιητή ή και την αρνούσαν ολόκληρα, όπως π.χ. ο μακαρίτης Ταγκόπουλος, που ευθύς μετά το άρθρο μου δημοσίευσε στο «Νουμά» του το περίφημο επίγραμμα:

*Θαυμάζει κι ο Ξενοπούλος τον Κύριο Καβάφη,
γιατί ένα αποίημα τον κάθε χρόνο γράφει*

(στο όνομά μου, ανάμεσα Ε και Ν, είχε προσθέσει κ' ένα Ρω· στην πρωτόφαντη λέξη «αποίημα», το Α είναι... στερητικό, και τ' όλο επίγραμμα αναφέρεται στην παρατήρησή μου πως ο Καβάφης, ολιγογράφος, φειδωλός, δεν μας εκάρριζε παρ' από ένα σύντομο ποίημα το χρόνο, και πάντα σχεδόν στο «Ημερολόγιο Σκόκου»). Γιατί σιγά-σιγά μεγάλωνε ο κύκλος των θαυμαστών του, ώσπου έφτασε, με τον καιρό, να περιλάβει όλους όσοι καταλάβαιναν από «αλλοιώτικη» ποίηση, ή, να πούμε καλλίτερα, ώσπου η ποίηση αυτή έγεινε με τον καιρό ένα είδος συνηθισμένο και γνώριμο σχεδόν όπως τ' άλλα. Έτσι δεν συμβαίνει πάντα με τους αληθινούς ποιητές, που καινοτομούν και προτρέχουν;

Αν υπάρχουν και σήμερ' ακόμα μερικοί που δεν τον καταλαβαίνουν και τον αρνούνται, ούτε αυτό αποτελεί «πρόβλημα Καβάφη». Γιατί ποιος ποιητής, όσο μεγάλος, ή όσο καθιερωμένος κι αν είναι, δεν έχει και τους αρνητές του; Μήπως μερικοί, και σήμερ' ακόμα, δεν αρνούνται ολόκληρα κι αυτόν τον Παλαμά; «Μόνο ποιητής δεν είναι», σας λένε. Και μήπως άλλοι τόσοι δεν ισχυρίζονται για τον Σολωμό, πως μπορεί να είναι ποιητής, όχι όμως και τόσο μεγάλος όσο τον θέλουν οι θαυμαστές του;

* καπιτάρησε (it. capitare) = συνέβη

Αλλ' ως γυρίσουμε, χωρίς «πρόβλημα» πια στον Καβάφη. Κατά τον κ. Φουσάρα, ο ποιητής αυτός δεν ήταν στοχαστής, δηλαδή «ολοκληρωμένος πνευματικός άνθρωπος» σαν τον Σολωμό και τον Παλαμά, όπως ομολογούν κι αυτοί οι φίλοι και θαυμαστές του, σαν τον κ. Μαλάνο [sic] ή τον κ. Αλιθέροη [sic], στα βιβλία που έγραψαν γι' αυτόν. Δεν μελετούσε, λένε, πολύ, δεν παρακολουθούσε τα πνευματικά προβλήματα και τα ρεύματα των ιδεών, δεν μιλούσε, δεν συζητούσε σαν πραγματικά μορφωμένος άνθρωπος, κ' η κριτική του, γραπτή ή προφορική, περιοριζόταν σ' ένα «με αρέσει» ή «δεν με αρέσει», αυθαίρετο κι αδικαιολόγητο. Τα ανέκδοτά του, πάλι, όσα διέσωσαν οι ανωτέρω, ο κ. Περιδης και άλλοι, ήταν κοινά κι ασήμαντα. Μιλούσε έξυπνα, χαριτωμένα, επιγραμματικά, αλλά όχι και στοχαστικά, με βάθος, με διανοητικότητα κάπως ανώτερη από τον «κοινό νου». Όλ' αυτά είναι αλήθεια. Μπορώ μάλιστα να προσθέσω πως οι σύντομες, οι συνοπτικές κριτικές του Καβάφη δεν ήταν ούτε ειλικρινείς. Εκείνη άξαφνα που έγραψε για μένα στο Λεύκωμα της θεατρικής μου Εικοσιπενταετίας [=Τριακονταετηρίδας] – την παραθέτει ο κ. Φουσάρας – του την υπαγόρευσε η φίλιά κ' ευγνωμοσύνη που αισθανόταν για εκείνον που τον πρωτοπαρουσίασε· αλλά θα εστοιχημάιζα πως κανένα θεατρικό μου έργο δεν εδιάβασε, παρά τη διαβεβαίωσή του, κι αμφιβάλω πολύ αν «τον άρεσε», όπως λέει, κανέν' από εκείνα που έτυχε να ιδεί στα αλεξανδρινά θέατρα. Το βέβαιο είναι πως ο Καβάφης δεν έμοιαζε, σ' αυτό το κεφάλαιο, ούτε με τον Σολωμό, ούτε με τον Κάλβο, ούτε με τον Βαλαωρίτη, ούτε με τον Παλαμά. Δεν έγραψε ούτε προλόγους στα ποιήματά του, ούτε Διάλογο για τη γλώσσα, ούτε Ποιητική, ούτε Στιχουργική, ούτε καν «στοχασμούς». Αλλ' αυτό δεν σημαίνει πως δεν ήταν «στοχαστής».

Γιατί τί άλλο κάνει παρά να «στοχάζεται» ένας διανοητικός, ένας εγκεφαλικός ποιητής, σαν τον Καβάφη, που ο αισθηματικός αυθορμητισμός του υποτάσσεται πάντα στο νου; Και τί άλλο είναι παρά ένας μεγάλος, υπέροχος «στοχασμός», μια ανώτερη σκέψη, μια υψηλή ιδέα, ποιήματα σαν την «Πόλη», τα «Τείχη», τους «Βαρβάρους», «Τα Βήματα», «Τα Παράθυρα», κι όλα τ' άλλα του Καβάφη, ως το ελάχιστο, ως το πιο αποτυχημένο – εκείνο δηλαδή όπου η έκφραση τυχαίνει να υστερή;

Ο Καβάφης, κατάβαθα, δεν ήταν παρά ένας μεγάλος στοχαστής. Κι αυτό εννοούμε κυρίως όταν λέμε πως ήταν ένας μεγάλος ποιητής. Η διαφορά του από τους άλλους είναι πως δεν εστοχάζοταν παρά όταν έγραφε, ή για να γράφη, τα ποιήματά του. Δεν αισθανόταν την ανάγκη – μπορεί και να μην ήξερε – να τα εξηγή, να τα συζητή, να τα κρίνει, όπως δεν ήξερε να συζητή, να κρίνει και τα ποιήματα των άλλων. Γι' αυτό η κριτική του περιοριζόταν σ' ένα «με αρέσει» ή «δεν με αρέσει», που δεν ήταν και πάντα ειλικρινές. Ο Καβάφης μπορεί να έκανε «διπλωματία», όπως παρατηρεί ο κ. Φουσάρας, μπορεί να είχε και πολλές άλλες ανθρώπινες αδυναμίες. Αλλά οι ανθρώπινες αδυναμίες δεν εμπόδισαν ποτέ κανένα να είναι μεγάλος, όταν γεννήθηκε τέτοιος. Κι ο Καβάφης γεννήθηκε μεγάλος στοχαστής. Το είδα κι όταν τον γνώρισα προσωπικά, την πρώτη φορά που ήρθε στην Αθήνα, νέος ακόμα, πριν γράψω το άρθρο μου εκείνο στα «Παναθήναια». Και το είδα στα μάτια του. Δεν μιλούσε πολύ, δεν συζητούσε, δεν έλεγε «σοφά πράγματα», δεν φλυαρούσε για τέχνη και τεχνική σαν τους άλλους. Τα εξάισα όμως μαύρα του μάτια, που πετούσαν σπίθες, τα μάτια με το φλογερό βάθος το αμέτρητο, μου θύμιζαν τον στίχο του Ουγκό: «Έχω μέσα μου φωτιά, όση δεν έχετε σεις στάχτη!».

Ο χρόνος με πιέζει να παραλείψω τα τρία τελευταία στοιχεία – άλλωστε, δεν παρουσιάζουν ουσιώδες ενδιαφέρον.

Ε'

ΤΟΥΤΗ Η ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΞΕΚΙΝΗΣΕ με την επίκληση του ονόματος του Κ. Θ. Δ., και οφείλει τώρα – μακάρι σοφότερη – να επιστρέψει στην αφετηρία της. Ορατό σημείο διατομής των κριτικών ενδιαφερόντων του Δ. για τον Καβάφη και τον Ξενόπουλο, αποτελεί η μόνη του υποσημείωση στο δοκίμιο «Ο τεχνικός της κριτικής». Εκεί, με σταμάτησεν η εκ πρώτης όψεως αιρετική φράση: «Η κριτική του των *Παναθηναίων* [για τον Κ. του 1903], σημαντική για το φιλελεύθερο πνεύμα που εκφράζεται σ' αυτήν και για την διαίσθηση του κριτικού, δεν είναι ωστόσο καλή».

Ομολογώ πως εκρείσθηκε να κάνω όλην την καταγραφή των στοιχείων, και να φθάσω στον σχολιασμό τους, για να καταλάβω πόσο δίκαιο είχε (και πάλι!) ο διδάσκαλός μας. Και στην συνοπτική συγκεκριμένη λίσθηση που επιχειρώ τώρα, ο απόηχος εκείνης της φράσης ελπίζω να μας παρασταθεί ως το τέλος.

Ας αναρωτηθούμε, λοιπόν, τώρα: Τί, πέρα από διαβαθμίσεις, φωτοσκιάσεις και αποχρώσεις αμοιβαίου συμφέροντος, και μιάς βραχυπρόθεσμης, σιωπηρής συμμαχίας για την ανάσχεση της δεσποτείας Παλαμά-Πάλλη-Ψυχάρη, μπορούμε να διαγνώσουμε – όχι ως σπλαχνοσκοπιοί, αλλά ως φιλόλογοι με κάποια ανθρωπινή και γραμματολογικήν αίσθηση – , σε τούτη την στοιχειοθετημένη πλέον σχέση δύο τόσο διαφορετικά μεγάλων συγγραφέων μας;

1. Χωρίς να παρασύρομαι από ερασιτεχνικούς ψυχαναλυτικούς πειρασμούς, προτείνω πως αμπάριζα της σχέσης Κ.-Ξ. υπήρξεν η στιγμιαία ανταπόκριση οπτικής συναφείας δύο ακμαίων ανδρών. Θαυμασμός, γοητεία, και κάποιος μικροϋπολογισμός από μέρος του ποπολάρου Ξ. Δέος, εκτίμηση, πίστωση και ευγνωμοσύνη από μέρος του ξεπεσμένου πρωτοκλασάτου Κ. Το άρθρο του Ξ., μνημειώνει μεν αυτήν την σχέση, μα γίνεται, προϊούσης της τέχνης του Κ., όλο και πιο άσχετο προς τον δυναμικό ποιητή, και καταντά πρόσχημα βίου για τον κριτικό του.

2. Ως δευτερεύουσες παραμέτρους, θα μπορούσε κανείς να συλλογιστεί την ετεροθαλή τους πολιτισμική κοινότητα, ως επιδόξων πρωτοποριακών μαστόρων του λόγου, με ενεργή συνείδηση του μείζονος Ελληνισμού, μέσα στην παριζιανόσουρτην επαρχιώτικη πρωτεύουσα της Αθήνας, ή στο αγγλοκρατούμενο ελληνικό γκέτο της Αλεξάνδρειας. Επίσης, μπορούμε ίσως να διακρίνουμε μίαν ομολογη ροπή τους προς κάποια ρεαλιστικότερη – άρα και ανενδοιάστως ανορθόδοξη – καλλιέργεια της μεικτής δημώδους, όπως την επρέσθευεν ο Γ.Ν. Χατζιδάκις, την εφάρμοζεν ο Βλάσης Γαβριηλίδης, και την ευαγγελιζόταν ο Μιχαήλ Μητσάκης.

3. Πιθανότατα ο μεν Ξ. να εζήλεψε την βιοτική αυτάρκεια του Κ. – την φαινομενικήν ηθική και υλική του ανεξαρτησία –, αλλά και τον κοσμοπολίτικον «αέρα» του. Πιθανώς δε ο Κ. να εντυπωσιάσθηκεν από την επαγγελματική πειθαρχία του πρώτου – δυνάμει – μείζονος συγγραφέως, που του έλαχε να γνωρίσει. Αλλά ο εξαρχής αποκάλυπτα παραδόπιτος λαϊκισμός του Ξ., και ο αριστοκρατικός αισθητισμός του Κ., έγιναν, με τα χρόνια, ολοτελώς ασύμβατοι.

4. Είναι, θαρρώ, αξιοπαρατήρητο πώς αμφότεροι συνθέτουν, βαθμηδόν, με πολύ διαφορετικές μεθόδους και με άλλους στόχους, όχι μονάχα ένα πολύτροπο, διακεκριμένο έργο – το οποίο φροντίζουν να διαδίδεται όλο και πιο πλατιά –, αλλά και ότι συντηρούν, κατά το δυνατόν, ένα είδος απόμακρης αλληλεγγ-

γύης, η οποία τους στηρίζει απέναντι στον συμβατικά «διαβασμένον όχλο» που τους αμφισβητεί, ή που θαυμάζει τις πιο χαμηλές επιτεύξεις τους.

5. Ξεχωριστά, τέλος, μένει να εξεταστεί, όχι απλώς η ολοένα μεγαλύτερη απόκλιση του Κ. σε νεότερες γενεές επιλέκτων Ελλήνων αναγνώστων, μα και η συνάρτησή της με το πώς ο Ξ. προβάλλει δημοσία, και διαρκώς εγωκεντρικότερα, την ιστορικά προνομιακή σχέση του με τον Κ. – ελπίζοντας να προσεταιριστεί αυτούς τους νεοτερικούς αναγνώστες, και ως παρά-πλευρην εγγύηση της προσωπικής του υστεροφημίας.

Ωστόσο, τα διαθέσιμα στοιχεία, και φυσικά ο χρόνος, δεν μου επιτρέπουν ασφαλέστερην ανάπτυξη αυτών των σκέψεων. Ή, αν προτιμάτε:

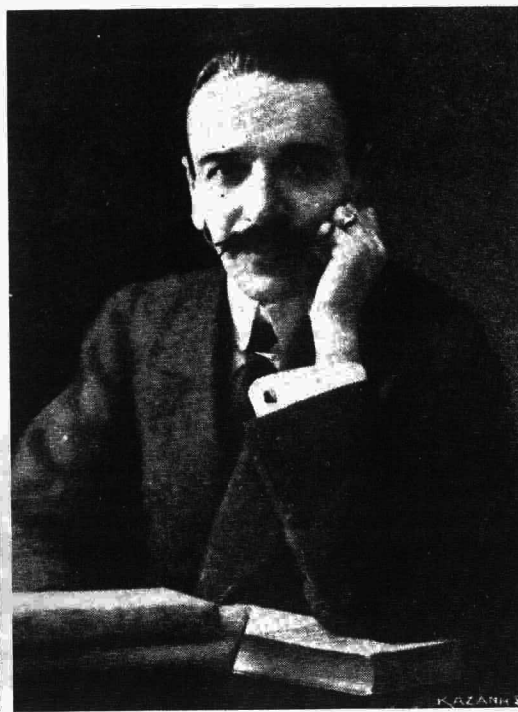
Μα τα παράθυρα δεν βρίσκονται, ή δεν μπορώ να τ'άβρω...

Προφορική μορφή εκτενέστερης φιλολογικής εργασίας. Διαβάστηκε στις 19 Φεβρουαρίου 1993 ως συμμετοχή σε επιστημονική συνάντηση αφιερωμένη στον Κ. Θ. Δημαρά.

Κ. Π. Καβάφης

Ξενόπουλος

Κ. Π. Καβάφης και Γρ. Ξενόπουλος την εποχή της γνωριμίας τους

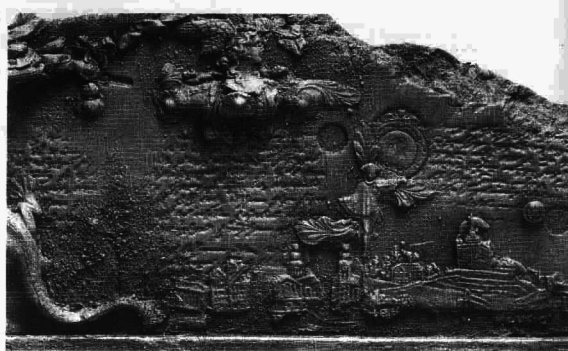
ΣΥΝΟΨΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ & ΓΡΗΓ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

(ΓΚ) = Βιβλιογραφία Κασιόπουλου, (ΚΜ) = Συμπλήρωμα Μπασογιάννη.
Με * επισμαίνονται τα 10 λήμματα που οφείλονται στον Καβάφη.

- * (1) 2/15-7-01 Σύμφωνα με ημερολόγιο που ο Κ. εκράτησε κατά το α' ταξίδι του στην Ελλάδα, οι δύο άνδρες γνωρίστηκαν στα γραφεία του περ. *Παναθήναια*.
- * (2) 7/20-7-01 Ο Κ. σπερεώνει την γνωριμία τους, με επίσκεψη στον Ξ.
- (3) 23-2-02 Επιστολή Ξ. προς Κ. (ΓΚ 232).
- (4) 30-11-03 Στα *Παναθήναια* δημοσιεύεται το άρθρο του Ξ., «Ένας Ποιητής» (ΓΚ 232)
- * (5) 1904; Ανέκδοτο σχέδιο αχρονολόγητης επιστολής Κ. προς Ξ.
- * (6) 1903-05; Αχρονολόγητο, ιδιωτικό σχόλιο του Κ. για την εφαρμογή του «Τείχη» στον Ξ. (βλ. ΚΜ 994).
- * (7) 7-5-05 Σχέδιο επιστολής Κ. προς Ξ.
- (8) 26-1-06 Επιστολή Ξ. προς Κ.
- * (9) Φεβρ. 06 Αχρονολόγητο σχέδιο επιστολής Κ. προς Ξ.
- (10) 21-2-06 Ανέκδοτο δελτάριο Ξ. προς Κ.
- (11) 1-10-06 Ο Ξ. δημ. στον *Νουμά* «Ανοιχτό γράμμα για τον κ. Λ. Σιγανό», υπερασπιζόμενος κληρά το «Ο Βασιλεύς Δημήτριος» (ΓΚ 234).
- (12) 14-12-07 Ανέκδοτη επιστολή Ξ. προς Κ.
- * (13) 14/27-1-08 Σχέδιο απάντησης Κ. προς Ξ.
- (14) 16-4-12 Βιβλιοκρισία Ξ., εφ. *Καιροί*, για τον λιβέλλο του Ροβέρτου Κάμπου [=Πέτρου Μάγνη], *Το ποιητικό έργο του Κ.Π. Καβάφη* (ΚΜ 717)
- (15) 15-11-15 «Ένας Αλεξανδρινός ποιητής», χρονογράφημα Ξ., εφ. *Εφημερίς*, επαινεί το δοκίμιο του Μιχ. Περίδη, *Κ.Π. Καβάφης* (βλ. ΓΚ 249).
- (16) 12-5-22 Επιστολή Ξ. προς Κατ. Γ. Παπά για το «Απ' τες Εννιά» (ΚΜ 1051).
- (17) Απρ. 24 Ο Ξ. προσυπογράφει την «Διαμαρτυρία Διανοομένων» εναντίον επιθέσεων κατά Κ. (ΓΚ 299).
- (18) 21-5-24 Ο Ξ. απαντάει σε έρευνα του Μάριου Βαϊάνου για τον Κ., εφ. *Ελεύθερος Τύπος* (ΓΚ 303).
- (19) Ιούν. 25 Ο Ξ. δημ. στην *Νέα Τέχνη* άρθρο «Για τον Καβάφη» (ΓΚ 321).
- (20) 1925 Ο Ξ. εκδίδει στην Αλεξάνδρεια τον τόμο *Ο Μινόταυρος κι άλλα νέα διηγήματα*. Το πρώτο φέρει έντυπη αφιέρωση: «Στον ποιητή Κ.Π. Καβάφη, τον μεγάλο κι αγαπημένο μου, αφιέρωμα».
- * (21) 18-8-25 Ευχαριστήρια επιστολή Κ. προς Ξ. (ΓΚ 172).
- * (22) 24-8-25 Συνεργασία Κ. στο *Αναμνηστικόν Τεύχος για την Θεατρική Τριακονταετηρίδα του Γρηγορίου Ξενοπούλου* (ΓΚ 162).
- * (23) 30-9-25 Επιστολή Κ. προς Βαϊάνο., για το (22).
- (24) 1-1-30 Ανυπόγραφο σημείωμα Ξ., στην *Νέα Εστία*, προλογίζει

αφιέρωμα/τα ενεννητάχρονα μιας κριτικής

- (25) 1931 αναδημοσίευση του «Νέοι της Σιδώνας» (ΓΚ 402).
Ο Κ. πιθανότατα συγχάρηκε τον Ξ. για την εκλογή του στην Ακαδημία Αθηνών. Ιδιόχειρα συμπληρωμένο επισκεπτήριο Ξ. προφανώς ευχαριστεί για τα συγχαρητήρια του Κ.
- (26) 15-7-32 Σημείωμα Ξ. «Ο Καβάφης στις Αθήνας», *Νέα Εστία* (ΓΚ 440).
- (27) 6 & 7-5-33 Δύο επιφυλλίδες Ξ., «Ο Καβάφης», *Αθηναϊκά Νέα* (ΓΚ 469).
- (28) 15-5-33 Σημείωμα Ξ., «Ο θάνατος του Καβάφη», *Νέα Εστία* (ΓΚ 474).
- (29) 15-7-33 Καβαφικό αφιέρωμα *Νέας Εστίας* (ΓΚ 494).
- (30) 29-11-33 Διάλεξη Ξ. στο Ελληνικό Ωδείο: «Το ανθρώπινο στην ποίηση του Καβάφη» (ΚΜ 786).
- (31) 29-2-36 Από συνέντευξη Ξ. με Ντίνο Κουτσούμη, περ. *Παναγιώτια*.
- (32) 1938; Επανάληψη διάλεξης Ξ., «Το ανθρώπινο στην ποίηση του Κ.» (30), στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- (33) 1938-39 Στην αυτοβιογραφία του, ο Ξ. αναφέρεται δύο φορές στο «ιστορικό» άρθρο του 1903.
- (34) 12-5-43 «Το "πρόβλημα" Καβάφη», επιφυλλίδα Ξ., *Αθηναϊκά Νέα* (ΚΜ 827).
- (35) 8-6-43 Επεξεργασμένη επανάληψη διάλεξης Ξ., «Το ανθρώπινο στην ποίηση του Κ.» (30), στο Θέατρο Κυβέλης (ΚΜ 831).
- (36) 12-9-43 «Αφιέρωμα», πρόλογος Ξ. στο τεύχος-πρόγραμμα *Αλεξανδρινή Λογοτεχνία* – περιλαμβάνει σύντομη αναφορά στον Κ.
- (37) 15-6-44 «Λίγο φως στα "Καβαφικά Μυστήρια"», αντίλογος Ξ. σε άρθρο του Ν. Ποριώτη, *Νέα Εστία* (ΚΜ 942).

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ

Μια πολύ παλιά ζακυθινή ιστορία

Στον ποιητή Κ. Π. Καβάφη
τον μεγάλο κι αγαπημένο
μου, αφιέρωμα...

Εκδόσεις «Περίπλους»
Αθήνα. 1993

ΣΤΗ ΖΑΚΥΘΟ, ΜΙΑ ΑΠΟΜΕΡΗ, λαϊκή συνοικία, στη μεσημβρινή άκρη της χώρας, ονομάζεται ακόμα *Κουρπέικα* μα κανένας Κούρπας δεν υπάρχει πια, ούτε άρχοντας ούτε φτωχός, ούτε στη συνοικία εκείνη ούτε σ' άλλη.

Στα Κουρπέικα, ο πιο μεγάλος, ο κεντρικός δρόμος, ονομάζεται ακόμα *Τυφλοκάντουνο*: μα δεν είναι καθόλου. Ανοιχτός κι από τόνα μέρος κι από τ' άλλο, βγάζει σε δυο μικρά πλατώματα αντικρουστά, που το ένα, το απάνω, πιο μεγάλο κάπως και πιο περιποιημένο, έχει βρύση στη μέση, δέντρα ολόγυρα και καφε-νεδάκι στην άκρη.

Κάπου εκεί, σ' αυτό το πλάτωμα, φαίνονται μαύρα και χορταριασμένα τα θεμέλια κάποιου παλιού παλατιού. Οι γέροι διηγούνται πως στο παλάτι αυτό, που ο τοίχος του περβολιού του έφραζε μια φορά το καντούνι, καθόταν κάποιος άρχοντας, ο Κούρπας. Αυτός όριζε όλη τη γειτονιά, που είχε τ' όνομά του. Μα ήταν τόσο κακός, τόσο σκληρός, έκανε τόσες αδικίες και τυραχνούσε τόσο τη φτωχολογία, που είδε ο Θεός το άδικο κι έρριξε αστροπελέκι και τον έκαψε μαζί με το παλάτι του.

Ας ιδούμε τώρα τι γινόταν αληθινά, εδώ κι εκατόν τριάντα χρόνια, στη φτωχή αυτή γειτονιά και στο πλούσιο εκείνο παλάτι, — ποιος ήταν και τι έκανε ο άρχοντας Κούρπας, — πώς και γιατί έπεσε το αστροπελέκι που τον έκαψε με το παλάτι του...

Α'

ΠΡΩΤΑ-ΠΡΩΤΑ ΑΣ ΚΡΥΦΑΚΟΥΣΟΥΜΕ μια συνομιλία που γινόταν μια νύχτα, — πρώτη νύχτα γάμου, — σ' ένα χαμόσπιτο του Τυφλοκάντουνο, στην καμαρούλα των νιόπαντρων.

— Εκείνο που σου λέω!, φώναζε νυχτιά ο γαμπρός. Δεν ήσουν κορασιδα!

— Τζώρτζη μου!... παρακαλούσε κλαφτά η νύφη.

— Ας τα λόγια, Διαμαντίνα, κι εγώ δεν είμαι από κείνους που γελιούνται. Να σηκωθείς αμέσως και να ντυθείς. Δε θα σε πομπέψω. Θα σε πάω πίσω του πατέρα σου κι εκείνος ας σε κάμη ό,τι θέλει.

— Τζώρτζη, λυπήσου με!

— Μα με λυπήθηκες εσύ, που με ξεγέλασες να σε στεφανωθεί, αφού σε κάρηκε πρώτα άλλος;

— Νάξερης, Τζώρτζη, ποιος είναι ο άλλος που λες...

— Ναι, ναι, ξέρω τώρα τι θα σοφιστής. Ο Αφέντης, ε; Πάντα ο Αφέντης! Έτσι λένε όλες όσες δεν έχουν μυαλό στο κεφαλάκι τους και την παθαίνουνε. Ο Αφέντης και τρέχα γύρευε!...

— Δεν ξέρω για τις άλλες, μα εγώ από τον Αφέντη την έπαθα. Αν δεν μου πιστεύεις, σύρε να τον ρωτήσεις. Αφέντης μας είναι κι ανάγκη δεν έχει: θα σου το πη.

— Πώς δεν μου τόπες λοιπόν από πριν; Αν ήταν αλήθεια...

— Αλήθεια είναι, Τζώρτζη μου, η πάσα αλήθεια, μα φοβήθηκα μην αποτραβηχτείς. Είπα με το νου μου η δόλια: «ας με πάρη κι ύστερα του το λέω». Να σου πω τώρα, Τζώρτζη μου, ένα μυστικό; Μα να μην το βγάλεις από το στόμα σου, να σε χαρώ: Κι η Μαρία του Μπάρπαση τα ίδια με μένα η κακομοίρα. Μια βδομάδα την είχε στο παλάτι ο Αφέντης. Η ίδια μου το ξεμυστηρεύτηκε. Μα ο Γενναίος ούτ' έμαθε ούτε κατάλαβε τίποτα.

— Κι έλεγες πως δε θα το καταλάβω κι εγώ, ε;... Μ' άλλα τα μάτια του λαγού κι άλλα τση κουκουβάγιας, Διαμαντίνα μου. Στάσου να σου πω τώρα κι εγώ ένα μυστικό: Άλλες τρεις κοπέλλες περάσανε από τα χέρια μου πριν πάρω σένα. Κατάλαβες;

— Τζώρτζη μου!...

— Δεν είναι όλοι άπραγοι και στούπνιοι σαν το Γενναίο της Μαρίας σου, βλέπεις!... Φιναλμέντε, εγώ το κατάλαβα και συ τώρα μου λες πως σ' είχε ο Αφέντης. Ε, δε σου πιστεύω! Γιατί ξέρω καλά εγώ πως και κάποια άλλη, — χωριό και μη όνομα, — βούλωσε μια φορά το στόμα του γαμπρού με τ' όνομα του

Αφέντη, ενώ δεν ήταν ο Αφέντης εκείνος που την πρωτοκάρηκε, παρά ένας άλλος, ένας άλλος που τον καταλαβαίνεις... Έλα τώρα, φτάνει. Ντύσου να πηγαίνουμε όσο είναι νύχτα, να μη μας ιδή και κανένας...

— Τζώρτζη μου, όχι!... Για το Θεό, λυπήσου με, μη μου κάμης αυτό το κακό!... Δε με γνοιάζει παρά για σένα! Σ' αγαπάω, Τζώρτζη, μη με διώξεις!... Περιμένε ως που να ξημερώση, να σε χαρώ. Πόσες ώρες θέλουμε ακόμα; Και πετάξου μια στιγμή στο παλάτι, να βρης τον Αφέντη, να τον ρωτήσεις. Κι άμα σου πη όχι, τρέξε πίσω να με βγάλεις στη ρούγα με τις κλωτσιές, να με καθίσης στο γαίδαρο ανάποδα, να με πομπέψης, σ' όλη τη χώρα!... Μα ίσια μ' εκείνη την ώρα, άσε με εδώ-πα. Έλα και συ κοντά μου, Τζώρτζη μου, που σ' αγαπάω... πέσε πάλι στο πλευρό μου, αγκάλιασέ με, φίλησέ με και μη φοβάσαι! Ο Αφέντης δε φοβάται κανένα, δε λέει ψέματα και θα ιδής. Ούτε ψεύτρα είμ' εγώ, ούτε άτιμη.

— Αλήθεια;... Να σου πιστέψω;... Και πότε στάθηκε αυτό το παραμύθι;...

— Μια Μεγάλη Βδομάδα... Πάνε τέσσερα χρόνια...

— Σε είδε στη ρούγα, στη βρύση, στο παρεθύρι;...

— Όχι, όχι... Η μάννα μου μ' έστειλε στο παλάτι, να πάω κάτι αυγά. Η Βαρβάρα μάζωνε για τη

Λαμπρή...

— Μπα; Και δεν τόξερε η μάννα σου πως ο Κούρπας δεν αφήνει όμορφη κοπέλλα; Πώς σ' έστειλε στο λυκοφωλιά;

— Τόξερε όπως το ξέρει όλος ο κόσμος. Μα δε φαντάστηκε, η κακομοίρα, πως εκείνη την ώρα θα τύχαινε ο Αφέντης στην κουζίνα του παλατιού, να με ιδή...

— Ναι, ναν τη χαρώ! Αδύνατο, βλέπεις, ήτανε...

— Μα και να μ' έβλεπε, τι; εμένα θα ορεγόταν;... Εδώ και τέσσερα χρόνια σου λέω, φαντάσου... Ήμουν-δεν ήμουν δεκατεσσάρω χρονώ... Όμορφη μπορεί. Η μάννα μου λέει πως ήμουν από την κούνια. Μα έτσι μικρή, άγουρη, ποιος να της τόλεγε πως θα γύριζε να με ιδή ο Αφέντης!...

— Μου λες αλήθεια, μωρή Διαμαντίνα; Ήσουν-δεν ήσουν δεκατεσσάρω χρονώ κορασιδούλα, τον καιρό που;...

— Ναι, ναι! Να μην κοινωνίσω ποτές μου α σου λεω ψέμα...

— Τον μπόμα!...

— Κι είχα πάει έτσι, όπως ήμουνα στο σπίτι: άπλυτη, ακτένιστη, ανάλλακτη, ξεσκουφωτη, μ' ένα βρώμικο, κουρελιασμένο φουστάνι. Μόνο παστρικές κάλτσες, θυμάμαι, φόραγα και καινούργιες κίτρινες σάνες. Μα τι τα θες! Έτσι του φάνταξα του Αφέντη. Αν το πιστεύη Χριστιανός!...

— Και πού; Από την κουζίνα σ' ανέβασε στην κάμαρά του;...

— Α, μπα!... Μην μου τα θυμίζεις. Την κάμαρά του ούτε την είδα... Εκεί-δα μ' άρπαξε, στη στιγμή. Σούρνοντας, με πήγε ως την κάμαρα της Βαρβάρας, δίπλα στην κουζίνα, ξέρεις, κι ως που ν' ανανοθή, να καταλάβω τι ήθελε από μένα, — γιατί στην αρχή μου φάνηκε πως κάτι τούφταιζα και μ' έπιασε να με βαρέση

— φινίρισε όλα... Αχ, μη μου τα θυμίζεις!...

— Καλά, Κι ύστερα; Αφού *ανανοθήθηκες*;

— Τίποτα. Από το φόβο μου δεν έβγαλα άχνα. Και μ' έστειλε πίσω στη μάννα μου, με τ' αδειανό καλάθι στον αγκώνα. Ούτ' ένα μερτόφυλλο δε μούδωσε, ούτ' ένα κατρίνι. Σου ορκίζομαι.

— Κι η μάννα σου.. τι σου είπε;

— Να μην το πω κανενός, τι άλλο;

— Φυσικά... Αμ του λόγου του; Σούπε να ξαναπάς;

— Όχι, όχι, εκείνη την ημέρα δε μούπε να ματαπάω. Ξώλαμπρα μόνο έστειλε στο σπίτι τη Βαρβάρα, κι απαίτησε της μάννας μου να με στείλη. Ε, προσπαγή από το παλάτι, καταλαβαίνεις... Μα..., χα...

– Γελάς, δυστυχισμένη, γελάς;
 – Χα, χα... Δεν το θέλω. Μ' έκαμες να θυμηθώ ένα παράξενο.
 – Τι;
 – Να στο πω να γελάσης και συ. Για να με ματαστειλη τούτη τη φορά, η κακομοίρα η μάννα μου, – τι νάκανε; – μ' έλουσε, μ' άλλαξε, με χτένισε, με στόλισε όσο μπόριε. Ως και κορδέλλα κόκκινη μούβαλε στα μαλλιά, ως και γιορτανί στο λαιμό από κόκκινα κορόνια.
 – Σα νύφν...
 – Ας έκανε κι αλλοιώς... Ναι, μα μόλις με βλέπει ο Αφέντης, στην κάμαρα της Βαρβάρας πάλι, βγάζει τις φωνές: «Καλέ, πώς σ' εκάμαν' έτσι, σα λαμπριάτικο αρνί;... Φεύγ' από δω, να μη σε βλέπω!».
 – Ω λα!...
 – Κατάλαβες δηλαδή; Παστρικιά και συγυρισμένη δεν του άρεσα. Με ήθελε λυγδωμένη και κουρελιάρα σαν την άλλη φορά. Κι από τότες δε με μετάκραζε. Είναι να μη γελάη κανένα;
 – Διαμαντίνα, Διαμαντίνα! Το παραμύθι σου αρχίνησε να μου φαίνεται σαν πιστευτό. Σε λυπούμαι, κακομοίρα. Και θα γένη το θέλημά σου. Αύριο θα πάω να τον ρωτήσω. Κι αν είναι αλήθεια, θα το κωνέψω κι εγώ σαν τους άλλους και θα σε κρατήσω. Γιατί κι εγώ σ' αγαπάω, κακομοίρα μου... Έλα, έλα κοντά μου... πλιο κοντά μου, έτσι, γεια σου!... Εμένα μ' αρέσεις λουσμμένη και μοσκοβολισμένη, έτσι όπως σ' έσιαζε πάλι η μάννα σου, για να σε στείλη τούτη τη φορά στο γαμπρό... Αχ, Διαμαντίνα, τι τραβάμε και μεις, της κακής ώρας τα γεννήματα, μέσα σε τούτο το φρικτό Τυφλοκάντουνο; Ας βλέπη ο Θεός από ψηλά, αν καταδέχεται, κι ας όψεται μια μέρα ο Αφέντης ο Κούρπας!... Κι όμως η ζωή είναι γλυκειά κι η αγάπη γλυκώτερη... Έλα δω, κυρά μου. Σ' αγαπάω!... Και ψέματα να μούπες, εσύ σαι η πιο όμορφη κοπέλλα στα Κουρπέικα!...

Β'

ΤΗΝ ΑΥΓΗ, Η ΔΗΜΑΙΝΑ, η χήρα μάννα του Τζώρτζης, χτύπησε χαρούμενα τη σαθρή πορτούλα της κάμαρας και ρώτησε:

- Καλέ, σπκωθήκατε κιόλας; Κάτι αμπονόρα...
- Νάσκε! της αποκρίθηκε ξερά ο γιος της.
- Να σας φέρω γιαμά το γάλα;
- Φέρε... φέρε ό,τι θες!

Η Δήμαινα είχε αγοράσει γάλα από τις κασίκες του Μιμάτσου του κουτσού κι είχε χτυπήσει έν' αυγό που το μίρασε στα δυο φλιτζάνια. Τέτοιες «λάτρες» δεν τις πολυσυνήθιζαν στο Τυφλοκάντουνο, μα η περίσταση σήμερα το καλούσε.

Η καρά της μάννας κόπηκε, άμα είδε μπαίνοντας τα μούτρα του γαμπρού και της νύφης. Μετά βίας την καλημέρισαν. Ο Τζώρτζης την έσπρωξε, για να μη τον φιλήση, μ' ένα «άσε μας τώρα!». Κι εκείνη στάθηκε, κοπάζοντας μ' απορία τη Διαμαντίνα, που της φάνηκε φοβερά κλωμή και σαν κλαμένη...

- Τι πάθατε, γιε μου; ψιθύρισε.

Μα έπετα της φάνηκε πως μάντεψε και χαμογέλασε πονηρά.

- Ελάτε τώρα, μην κάνετε σαν παιδιά, τους είπε δυναμώνοντας το γέλιο της. Κάθε πρώτο δύσκολο.

Ο Τζώρτζης κατάλαβε κι έγινε σκυλί.

– Ναι, μάτια μου, της φώναξε. Αμ δεν ήτανε πρώτο; Στο Τυφλοκάντουνο, βλέπεις, τα πρώτα είναι μονάχα για τον Αφέντη!...

Η Διαμαντίνα έβαλε τα κλάματα. Ο Τζώρτζης γύρισε σ' αυτή:
 – Τι κλαις τώρα; Έτσι δε μούπες εσύ; Αν μούπες αλήθεια ή ψέματα, σε λίγο θα το μάθουμε.
 Άκουσες λοιπόν, μάννα; Κατάλαβες τώρα; Μπήκες; Κι είμαστε για νιζίμιο, ναι ή όχι;
 Η Δήμαινα αγριοκοίταξε τη Διαμαντίνα και ρώτησε το γιο της με φρίκη:
 – Αλήθεια;... Σου είπε αυτή πως ο Αφέντης;...
 – Ναι! ναι! ναι! φώναξε δυνατά ο Τζώρτζης.
 – Ψέματα! φώναξε δυνατώτερα η Δήμαινα. Έτσι λένε ούλες οι άτιμες, οι γελασμένες! Μην τις πιστέψης, Τζώρτζη, γιατί αν ήταν, εγώ θα τόξερα. Μα ποτές ο Αφέντης δεν την καταδέχτηκε γι' αγαπητικά. Η Βαρβάρα εμένα θα μου τόλεγε.
 – Είναι τέσσερα χρόνια, μάννα! αποκρίθηκε η Διαμαντίνα, αφίνοντας το κλάμα από θυμό. Η Βαρβάρα θα το ζαστόχησε.
 – Τέσσερα χρόνια; απόρησε τώρα η Δήμαινα. Μα πόσο χρονώ παναπή ήσουνα τότες;...
 Κι έβαλε τα γέλια. Τέτοιο ψέμα! Ακούς εκεί που ο Αφέντης θάπαιρνε ένα βυζασταρούδι;! Μα άκερα, θαρρούσε η κυρά-νύφη, τρώγανε ο γιος της κι αυτή; Άκερα;...
 Ο Τζώρτζης μπήκε τότε στη μέση.
 – Φτάνει, μάννα, είπε. Τα λόγια είναι περιπά. Δε μπορούμε να ξέρουμε. Και θα πάω ευτύς στο παλάτι να μάθω.
 – Πήγαινε. Εγώ όμως κόβω το κεφάλι μου...
 – Καλά, κόφ' το!
 Βιαστικά, νευρικά, ο Τζώρτζης ρούφηξε το γάλα του και βγήκε. Ήταν νωρίς ακόμα, μα ο Κούρπας δε σπκωνόταν αργά. Πολλές φορές, πριν βγη ο ήλιος, βρισκόταν στο περβόλι του παλαιού κι εκλάδευε τις τριανταφυλλίες του.
 Ο τοίχος αυτού του περβολιού που έφραζε στο βάθος το Τυφλοκάντουνο, ήταν ψηλός, πρασινόμαυρος, σκυθρωπός και κρύος. Δεν είχε παρά μια πορτούλα χαμηλή, σιδερένια, πάντα κλειστή. Πίσω απ' την πορτούλα, ένας ήμερος, καλοθρεμμένος σκύλος, ο Αζόρ, που γαύγιζε άγρια μόλις άκουγε χτύπο. Κι ένας γέρος κηπουρός, ψηλόλιγνος, ο Αλιβίζος, που άνοιγε σχεδόν πάντα άμ' άκουγε το σκύλο να γαυγίζει.
 Ο Τζώρτζης χτύπησε. Ο σκύλος γαύγισε. Ο Αλιβίζος άνοιξε.
 – Σκάσε, Αζόρ!... Τι θες εσύ αμπονόρα;
 – Τον Αφέντη... Έχω ανάγκη να του πω ένα λόγο.
 – Πες μου εμένα.
 – Όχι, να σε χαρώ. Τον ίδιο θέλω.
 – Για καλό του, μωρέ;
 – Αμή για δικό μου; Έγνοια σου κι ό,τι λέμε κι ό,τι κάνουμε, όλα για καλό του Αφέντη είναι και για κακό μας.
 – Στάσου, που να σε πάρη ο διάολος...
 – Και να σ' αλέση ο μύλος, Αλιβίζο μου!
 Η σιδερένια πορτούλα ξανάκλεισε.
 Ένα ολάκερο κουάρτο περίμενε και απόξω ο Τζώρτζης, με την πλάτη στον υγρό πρασινόμαυρο τοίχο, κοπάζοντας μελαγχολικά το σταχτερό σκονισμένο Τυφλοκάντουνο, που απλώνόταν όλο μπροστά του.
 Πώς φάνταζε άλλόκοτα από κείνη τη μεριά! Με το γάτουλα στη μέση, ξεχειλισμένον από μαύρα βρωμόνερα· με τα παλιόσπιτα, χαμόγεια κι ανώγεια, δεξιά και αριστερά· με τα ρείπια και τα χαλάσματα που κόβανε κάθε τόσο τη διπλή σειρά των φτωχόσπιτων· και με το πλάτωμα εκεί στη μπουκα, που είχε καταμεσής ένα στραβό, κακοτράχαλο δέντρο, μια βρύση και, από πάνω της, ένα μεγάλο φανάρι με σπασμένα τζάμια...

Λογιών-λογιών κουρελόπανα, άσπρα, κόκκινα, γαλάζια, παρδαλά, απλωμένα για να στεγνώσουν εδώ κι εκεί, — σε ξεχαρβαλωμένα παραθυρόφυλλα, σε τεντωμένα παλιόσκoiνα, σε αγκωνάρια, σε πετροσωρούς, σε κεραμύδια, — το δείχνανε σα σημαιοστολισμένο. Σε πολλά σημεία, χώματα και σκουπίδια και συντρίμια κάθε λογής, σχημάτιζαν βουναλάκια. Πάνω απ' το γάτουλα, σύννεφ' από μύγες χρυσίζανε στον αέρα. Κι ολόγυρα κόπτες, πάπιες, γουρούνια, μισόγυμνα παιδιά, αχαρνά κοπρόσκυλα και γάτες ψωριασμένες...

«Μωρέ, σε τι παράδεισο ζούμε και μεις!», συλλογίζονταν ο Τζώρτζης. «Ιδές, ιδές κατάντια... Και σα να μη μας έφτανε η στενότητα, η μισέρια κι η βρώμα του καντουνιού, νάχουμε και τούτο το μουράγιο να μας το κλη, νάχουμε και τούτο το παλάτι, να μας αμποδάη τον αέρα, τον ήλιο, το φως, τη λευτεριά... Πώς βρέθηκε έτσι από πάνω μας, στο στίθο μας, σαν περγαλιό; Πώς βρεθήκαμε μεις από κάτω του, πλακωμένοι; Γιατί τόσα χρόνια τώρα, — τρακόσια λένε, — δεν έκαμε ένας σεισμός να το γκρεμίσει; Γιατί δεν πιάνει φωτιά να καί;... Θα γλυτώναμε! Μήπως έχει παράδες ο Αφέντης να το ματαχτίσει ψηλό όπως είναι; Να, από μας ζει τώρα. Το αίμα μας πίνει. Πλιο φτωχός από μας, που δεν τον έχουμε ανάγκη, εκείνος μας έχει. Κι όμως, σου λέει, εκείνος Αφέντης κι εμείς Σκλάβοι. Μα γιατί; Γιατί;...»

ΑΛΗΘΕΙΑ. ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΕΚΕΙΝΟ, ο Μανώλης ο Κούρπας δεν ήταν κανένας τετράπλοτος άρχοντας σαν τον Καπίση ή σαν το Χρυσοπλεύρη. Ούτε χιμάτα είχε, ούτε κολοννάτα. Ο πατέρας του δεν του άφισε παρά το προγονικό παλάτι και τα σπιτόπουλα του Τυφλοκάντουνου και του πλατώματος, τα περίφημα Κουρπέικα. Όλα παλιά, μισογκρεμισμένα, καλέπεδα, ρείπια. Το παλάτι κρατιόταν, γιατί ήταν θεμελιωμένο γερά. Τα περισσότερα όμως σπιτόπουλα είχαν πέσει. Ποιος να τα φτιάσει, ποιος να τα φροντίσει; Ο νοικοκύρης δεν μπορούσε καλά-καλά ούτε τις τρύπες του παλατιού του να βουλώνη, ούτε τα σπασμένα τζάμια να βάζη.

Ένα μόνο απαρταμένο κρατιόταν ακόμα γερό, κατοικίσιμο, και σ' αυτό φώλιαζε, ανύπαντρος και σαρανταπεντάρης τώρα, ο Κούρπας. Σ' όλα τ' άλλα έμπαιναν ελεύτερα οι βροχές κι οι ανέμοι. Ρημάδι και το παλάτι το θεόρατο, ρημάδια και τα χαμόσπιτα τα πισινά. Οι φτωχοί ωστόσο που βρέθηκαν στο Τυφλοκάντουνο, που γεννήθηκαν εκεί-μέσα, — φαμίλιες που καθόνταν από πάππου και προσπάπου στο ίδιο κουρπέικο σπίτι, — πλήρωναν στον Αφέντη το νοίκι τους.

Άλλη φορά, στα ιδι' αυτά σπίτια, παραρτήματα να πούμε του παλατιού, — καινούργια τότε, όμορφα και με τα ίδια χρώματα βαμμένα, — καθόνταν μόνο σχεδόν «ανθρώποι» των Κουρπαίων, κηπουροί, καρποσέρηδες, βαστάζοι, θαρκάρηδες, υπηρέτες, σωματοφύλακες, ψωνιστές, ο γιατρός, ο παπάς και πάει λέοντας. Και φυσικά καθόνταν χάρισμα, είχαν και μιστό. Τώρα τίποτα. «Ανθρώποι» ακόμα του Κούρπα κατά παράδοση, δούλοι του, σκλάβοι του, και τον εδούλευαν και τον επλήρωναν. Είχαν δεν είχαν, έπρεπε να δώσουν το νοίκι, γιατί αλίμονό τους! Ο Ξυδάκος, ο εισπράκτορας του Αφέντη, ο *μπόγιας*, δεν έπαυε και με τα χέρια του έδερνε και με το βουρδουλά. Κι αν ήταν μόνο το νοίκι... Μ' απ' ό,τι έκαναν, ό,τι έβγαζαν, ήταν υποχρεωμένοι να στέλλουν και στο παλάτι: γάλα, αυγά, κοτόπουλα, γουρουνόπουλα. Άμα ζπούσε κάτι ο Αφέντης, με πρόφαση ή χωρίς, έπρεπε να το λάβη. Γι' αυτό γύριζε στο Τυφλοκάντουνο εκείνη η γρια στρίγγλα, η Βαρβάρα, να βλέπη τι καλό είχε κάθε σπίτι. Και κοπέλλα νάταν, κρυμμένη που να μην τη βλέπη ο ήλιος, η Βαρβάρα θα τη μαρτυρούσε κι ο Αφέντης θα τη γύρευε. Δεν είχε δεύτερο λόγο! Άμα δεν έδινε κανείς το πράγμα του ή το κορίτσι του με το καλό, πήγαινε ο Ξυδάκος και του τόπαινε με τη βία. Σπάνια, πολύ σπάνια, γινόταν αντίσταση και καυγάς. Και πάλι, στους καυγάδες αυτούς, οι περισσότεροι Τυφλοκάντουνιώτες έπαιρναν το μέρος του Ξυδάκου. Ήταν, σα να πούμε, οι καλοί πολίτες που πήγαιναν με την εξουσία, οι συντηρητικοί που ήθελαν να καταπνίγεται ό,τι θεωρούσαν ανταρσία κι επανάσταση.

Γι' αυτό στα Κουρπέικα δεν λογίζονταν γι' άτιμη η κοπέλλα που την είχε πρωτοχαρή ο Μανώλης ο Κούρπας, ούτε η παντρεμένη που την είχε κι αυτός αγαπητική. Το ίδιο και με τον πατέρα του, τον πάππο

του, τον προσπάπο... Ήταν έν' άγραφο αρχοντικό δικαίωμα, ένα προνόμιο παλιό, ένα *φέουδο* αλλοιότιμο, που η αρχή του κανόταν στα σκοτάδια του μεσαιώνα: ένας φόρος αίματος παρθενικού, που τον πλήρωναν τα Κουρπέικα από γενεά σε γενεά.

Ίσως οι πιο παλιοί Κουρπαίοι, άρχοντες, πλούσιοι και δυνατοί, άνθρωποι μετρημένοι, παντρεμένοι, νοικοκύρηδες, με ασχολίες ιδιωτικές και δημόσιες, — ενάρετοι ακόμα μερικοί και θεοφοβούμενοι, — δεν έκαναν τόση χρήση αυτού του προνόμιου όση κατάχρηση έκανε ο Μανώλης, ο τελευταίος της γενιάς του, ένας έκφυλος, άσωτος, λάγνος, και από κάθε άποψη *ξεπεσμένος*. Μα και τι άλλη δουλειά είχε αυτός, παρά να κλαδεύη τριανταφυλλιές, να χαροκοπά με κοπέλλες, και να παίρνει στο Καζίνο τα λιγοστά κολοννάτα που μάζεψε από τα ρημάδια του;

Τέτοια ζωή σαν του αφέντη του Κούρπα!... Να καθή το χαμένο το κορμί, το ιμφαμόκορμι!...

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΒΡΙΣΚΟΤΑΝ οι σκέψεις του Τζώρτζη, που περίμενε ακουμπισμένος στον τοίχο του περβολιού, όταν η πορτούλα ξανάνοιξε κι ο Αλιβίζος του είπε:

— Άντε, σε περιμένει. Σε θέλει μάλιστα. Μ' από το γύρο θα πας. Από δω δε σ' αφίνω.

Κι αμέσως ξανάκλεισε με θρόντο.

— Πάλι καλά που το θυμήθηκε! Τόσων ώρα έλεγα πως το ξαστόκπσε, μουρμούρισε ο Τζώρτζης. Και ξεκίνησε να πάη στο παλάτι από το γύρο.

Γ'

«ΒΕΒΑΙΑ!, ΣΥΛΛΟΓΙΖΟΤΑΝ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ. Φοβήθηκε μη του κόψω καμμία φράουλα ή μιν του πατίσω κανένα μαρούλι στο περβόλι. Εμάς ας μας πατή στη μπούκα του στομαχιού κι ας μας ρουφάν το αίμα. Λεύτερα!...».

Ο γύρος δεν ήταν μεγάλος. Από το πλάτωμα με τη βρύση, άρχιζ' έν' άλλο στενό, που έβγαζε στον πλατύ δρόμο και στο παλάτι του Κούρπα. Η πέτρινη φάτσα του, γεμάτη σκαλισματα, ήταν φαγωμένη και μαυρισμένη απ' την πολυκαιρία. Ακόμα κι η *άρμα* απάνου απ' τη μεγάλη ζώπορτα με τις κολοννίσες: ένας μαρμαρένιος θυρεός, όπου μόλις ξεχώριζε ένα ζούδι σα λιοντάρι.

«Να, τούτο το μαδημένο και κουτσοδόνητο λιοντάρι μας έφαε!», συλλογίστηκε ο Τζώρτζης, καθώς χτυπούσε τον μπρούτζινο βαρύ μπαπαδούρο, γεμάτον πράσινη σκουριά.

Η Βαρβάρα του άνοιξε.

— Κάτι με θέλει ο Αφέντης.

— Σε θέλει ή τον θέλεις;

— Με περιμένει, σου λέω. Μου μίνυσε με τον Αλιβίσο.

— Έμπα!

Η γρια είχ' ένα δόντι που πετιόταν κίτρινο από τα στεγνά ξέθωρα χείλη της και μια τούφφα άσπρα μαλλιά άγρια σαν αφάνα, που ξέφευγε πάντ' από το μαύρο μαντίλι της.

Περνώντας, ο Τζώρτζης της χωράτεψε με κακία:

— Εσένα έχουσε σκαλισμένη στο μάρμαρο, πάνω από την πόρτα;

— Άμε στο διάολο, μούλο!, του πέταξε η γρια με θυμό.

Και τον άφισε να μην μονάχος του στο *μετζάο*, όπου βρήκε τον Κούρπα σκυμμένο πάνω σ' ένα πελώριο βιβλίο με ζωγραφίες.

Ήταν ψηλός, μάλλον αδύνατος, άσπρος σα φιλντισένιος, γεμάτος φλεβίτσες γαλάζιες και μαδιές, με μαύρα μάτια κάτω από πυκνά φρύδια και με μακρουλό πρόσωπο ολωσδιόλου ξυρισμένο. Η έκφρασή του έδειχνε πρώτα-πρώτα μια κούραση, μια βαργεσισιά. Έπειτα γινόταν σκληρά ειρωνική και τελείωνε άγρια. Η λαγνεία, — το κυριώτερό του χαρακτηριστικό, — ενέδρευε θάλεγγες στη μύτη, την πελώρια, ευκολοκίνητη και φουσκωμένη στα πλάγια, έτοιμη να ξεχυθεί σ' όλο το πρόσωπο, να κυριέψη διαμιές όλο το κορμί, να το τρατάξη, να το αλαλιάση.

- Προσκυνώ τον Αφέντη!
- Ωω! Σε ήθελα.
- Κι εγώ, Αφέντη μου, Κάτι σε ήθελα κι εγώ.
- Πες μου πρώτα εσύ.
- Όσκει. Του λόγου σου στέκει να μου πης πρώτα.
- Θα σκάψης σήμερα στο περβόλι.
- Μου κακοφαίνεται, Αφέντη μου, μα σήμερα δε θα μπορέσω. Ούτε αύριο, ούτε μεθαύριο.
- Και γιατί, να σε χαρώ, εφτό το τριπλογιόρτι;
- Γιατί ψες το βράδυ στεφανώθηκα.
- Μπα, μπα; Και ποία, μάτια μου, φορτώθηκες;
- Τη Διαμαντίνα του Λαδικού. Τίνε ξέρεις;...
- Ποιανού Λαδικού;
- Του Περικλή, του μπουτιέρου.
- Όχι, δεν τίνε ξέρω. Είναι όμορφη, μωρέ;
- Τίνε ξέρεις και πολύ καλά... Μα τώρα δε τη βάνει ο νους σου.
- Μπορεί. Τόσα θηλυκά στο Τυφλοκάντουνο!... Ε, κι επειδής στεφανώθηκες ψες, δε θα δουλέψης τρεις ημέρες;...

— Κατά το παλιό συνήθιο, Αφέντη μου, κι εγώ...
— Συνήθια, κολοκύθια! Δεν τ' ακούω εγώ τα συνήθια σας. Σήμερα θα σκάψης το περβόλι. Όχι όλο. Τις λεμονιές μονάχα. Και θα κάμης κουτρούλια. Αύριο θα βγης να πουλήσης τ' αυγά σου και τα λεμόνια σου όπως πάντα. Είσ' ελεύτερος. Μα την Τετάρτη θα ματάρθης για το σκάλισμα. Εφινίρισε!

- Καλά. Όπως ορίζει η αφεντιά σου. Εμείς παναπή...
- Λίγα λόγια! Λέγε μου τώρα τι με ήθελες και συ.
- Μα για τη Διαμαντίνα, Αφέντη μου...
- Λέγε, λέγε...
- Καταλαβαίνεις... δεν την έβρηκα όπως έπρεπε. Κι εφτούνη τώρα λείει πως η αφεντιά σου... καταλαβαίνεις, όπως ήτανε μικρή... Ήρθα το λοιπό να σε ρωτήσω. Αν είν' αλήθεια, να την κρατήσω, αν είναι ψέμα, να τη διώξω.

— Ναι, έχεις δίκιο... Καλά έκαμες... Μα πού να θυμάμ' εγώ, κακομοίρη μου;... Η Διαμαντίνα, είπες του Λαδικού... Είναι καιρός;

— Τέσσερα χρόνια, λέει. Μια Μεγάλη Βδομάδα.

Και για να βοηθήση το μνημονικό του Αφέντη, ο γαμπρός του αράδιασε όσα του είχε πη τη νύχτα η νύφη. Ακόμα και πως την έδιωξε τη δεύτερη φορά που πήγε, γιατί τη σικάθηκε συγυρισμένη... Μα ούτε μ' αυτό δεν μπόρεσε να τη θυμηθεί ο Κούρπας. Πόσα θηλυκά στο Τυφλοκάντουνο! Και πόσ' απ' αυτά δεν τα είχε σικαθή με την πρώτη!

— Τι μου λές τώρα, καϊμένε! Εγώ δε θυμάμαι καλά-καλά τι έφαγα ψες το βράδυ... Πες μου τουλάχιστο κανένα σουσούμι.

- Άσπρη, ξανθή, γαλανή... Τώρα είναι και ψηλή· μα τότες δεν ξέρω.
- Και μήπως ξέρω εγώ; ...Για να σου πω... μη θυμάται καλύτερα η Βαρβάρα;
- Α, μπα, μπα! Και να θυμάται, όχι θα πη. Είναι στριμμένη, Αφέντη, η Βαρβάρα.
- Δεν έχεις άδικο... παραγέρασε... Ξέρεις λοιπόν τι θα γένη; Τώρα θα πας να σκάψης. Και το μεσημέρι, έτσι αποφάμε, θα πεταχίης μια στιγμούλα να μου τη φέρης. Άμα την ιδώ, μπορεί να θυμηθώ. Και θα σου πω, γιατί έχω χρέος.
- Να πάω, Αφέντη μου, τώρα;
- Όχι, να σε χαρώ. Τώρα έχω άλλη δουλειά... Τ' απομεσήμερο καλύτερα... Τι βιάζεσαι; Δε θα σου φύγη αν δεν τη διώξης. Ας τη λοιπόν εκεί που κάθεται και σύρε στη δουλειά σου.
- Καλά, αναστέναξε ο Τζώρτζης.

Και κατέβηκε στο περβόλι, πήρε μian αξίνα και, στο τετράγωνο που ήταν οι λεμονιές κι οι νερατζιές, άρχισε να σκάβη.

Σκημάτιζε μεγάλα κουτρούλια με το μαύρο, το καλοκοπρισμένο και νοτισμένο κόμα και δος του, δος του, δούλευε και συλλογίζοταν:

«Κι αν τ' αρέση και τώρα μεγάλη και μου την κρατήση;...».

Ο Κούρπας ξανάσκυψε στο μεγάλο του βιβλίο με τις χρωματιστές ζωγραφιές. Μα δεν είχε πια τόση όρεξη για Βοτανική και πολλά φυτά τα παράτρεχε, γιατί ο νους του λειβάδευε τώρ' αλλού.

Προσπαθούσε να θυμηθεί τη μικρή εκείνη ξανθή γαλανομάτα, που δεν του άρεσε άμα την ξανάει-δε συγυρισμένη. Στην αρχή, ήταν ένας μικρός πειρασμός, που δυνάμωνε όμως ολοένα. Χωρίς να θέλη, ο νους του ξαναγύριζε εκεί...

Κι άξαφνα τη θυμήθηκε!

Ναι, καλέ, η Διαμαντίνα του Λαδικού. Εκείνη η κοκκινομάλλα, — ρούσσα, όχι ξανθή, — με το μεγάλο σα γυναικείο κεφάλι, τα ξυπνημένα μάτια και το παιδιάτικο μ' άσπρο σαν το κρίνο κορμάκι... Πώς τον αναστάτωσε όταν την είδε κείνη την ημέρα στην κουζίνα να τριγυρίζει σα ζωάκι που μπαίνει ανύποπτο σε μια παγίδα! Και τι τρέλα, τι μεθύσι ηδονής, ανθρωποφάγου, όταν την άρπαξε και τη φίλησε, τη δάγκωσε στο μάγουλο που έσταζ' αίμα!

Απ' αυτή τη θύμηση, σιγά-σιγά, τα θυμήθηκε όλα σαν νάταν κτεσινά. Κι ανατριχίλες τον περρίζωσαν. Σε λίγο, απ' τη βοτανική δεν καταλάβαινε τίποτα. Κοίταζε τα ζωγραφισμένα φυτά και του φαινόταν σαν κεφάλια, σαν κορμιά γυναικών. Κι έκλεισε το μεγάλο βιβλίο και κατέβηκε στο περβόλι.

Ο ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΕΣΚΑΒΕ ΟΛΟΕΝΑ. Είχε κάνει κιόλα πέντ' -έξη κουτρούλια κι αυτά μαυρολογούσαν τώρα φρέσκα, λες κι άκνιζαν, δίπλα σ' άλλο κόμα σκεπασμένο με χορτάρια, που η σιλιπνή αξίνα, θυμωμένη, τα σκακτεύε, τα σπάραζε, τα ξερρίζωνε και τα πετούσε στην άκρη του στρατονιού.

Ο Κούρπας, που ήταν καλός κηπουρός, — γιατί' είχε την κλίση και, μη έχοντας άλλη δουλειά, έγινε μες στο μεγάλο εκείνο περβόλι, — ζύγωσε κι άρχισε να του δίνη οδηγίες. Έπειτα του είπε:

- Το μεσημέρι, που λες, να πας να μου τη φέρης. Κι εγώ, αν είναι, θα σου πω αμέσως.
- Μα τάπαμε, Αφέντη μου, όπως ορίζει.
- Ναι, γιατί... σαν κάτι να θυμήθηκα... Πόσω χρονών, είπες, είναι τώρα;
- Δεκοκτώ, δεκαεννιά, ίσαμ' εκεί...
- Όμορφη, μωρέ, πολύ όμορφη;
- Ήταν την ιδής... δεν ξέρω.

Μια στιγμή, του ήρθε του Κούρπα να τον στείλη να του τη φέρη αμέσως. Μα το μετάνοιωσε. Καλύτερα το μεσημέρι. Και πέρασε στο λουλουδόκηπο και καταπάστηκε με τα μυριστικά του, — τριαντα-

φυλλιάς, γαρουφαλιές, αλεγγρονιές, μπουγαρινιές...

Του κάκου! Ο νους του ήταν πάντα στη μικρή. Στιγμή δεν τον άφηνε τ' όραμα του πειρασμού. Πώς θάθελε νάχε τώρα, όχι βέβαια την ίδια, αφού είχε γίνει δεκανιά χρονών, παρά μιαν άλλη που να της μοιάζει, μιαν άγουρη κοπελλούλα με παιδιάτικο κορμί, μα με γυναίκειο κεφάλι, με άφθονα ξανθοκόκκινα μαλλιά και με πονηρά ματάκια...

Και να μπροστά του η Βαρβάρα, που ερχόταν να τον ρωτήσει αν ήθελε για το γιόμα γιαπράκια ή πορπέτες ή κι απ' τα δυο.

— Να μη με σκοτίζεις! την αποπύρε. Κάμε ό,τι σε φωτίση ο Διάολος. Και μη μου λες τούτη τη στιγμή για φαγιά, γιατί τ' ακούω κι αναγουλιάζω! Ακούς;

— Καλά, γιε μου, καλά, μουρμούρισε η Βαρβάρα.

Και κατάλαβε.

Όταν ο Αφέντης της έλεγε πως δεν είχε όρεξη για φαί, ή θάχε χάσει πολλά από βραδύς στο Καζίνο, ή θάχε θυμηθεί καμιά κοπέλλα που του άρεσε. Πολλές φορές ήταν και τα δυο μαζί, και για την πίκρα του ενός γύρευε παρηγοριά στο άλλο. Απόξω τον ήξερε πια η γρια. Και να, μόλις πισοπλάτισε, ο Αφέντης την εφώνασε:

— Να σου πω, μωρή... Θυμάσαι συ, αλήθεια, νάρθε δω καμιά μέρα, — πάνε χρόνια — κάποια Διαμαντίνα του Λαδικού και...

— Δε θυμάμαι, όσκει..., έκαμε η Βαρβάρα. Την ξέρω όμως ποια μου λες. Θυγατέρα του μπουτιέρου... μία ρούσσα... ε;

— Α, μπράβο! ρούσσα...

— Που τη στεφανώθηκε φες τούτος-εδώ ο Τζώρτζης... ε;

— Α, γεια σου!... Δεν ήρθε λοιπόν κάποτες εδώ;... δε σ' έστειλα ύστερα να μου την ξαναφέρεις;... Ε, τίποτ' απ' αυτά;...

— Τίποτ' Αφέντη μου! Δε θυμάμαι λόγο!... Ε, γρια τώρα κιάλας εγώ, τι περιμένεις!...

Ο Κούρπας χαμογέλασε. Είχε δίκιο ο Τζώρτζης. Η Βαρβάρα θυμόταν πολύ καλά· μα δεν ήθελε να πη από κακία. Αυτή να κάμη καλό ανθρώπου; Αυτή να σώση κάποια που κινδύνευε να πομπεντύ; Μακάρι όλες!...

— Καλά, καλά, δεν πειράζει, την έκοψε. Εγώ ο ίδιος δε θυμάμαι, και θα θυμάσαι συ;...

— Ετούτος, μάτια μου, σε ρώτησε; ξανάρχιζε η Βαρβάρα σχεδόν με θυμό. Έτσι του είπε η προκομμένη, για να κρύψη τις πομπές της;... Αμ' τα ξέρουμε τώρα, πες του προσκυνήματα... Έτσι κάνουν ούλες οι λυσσασμένες: θγάνουνε τα μάτια τους με τα παλιόπαιδα τη ρούγας, κι ύστερα ρίχνουνε στην Αφεντιά σου τα κατάβαρα...

— Ας μην τα παραλέμε όμως, αποκρίθηκε ο Κούρπας, γιατί εγώ σα να θυμάμαι μια τέτοια μικρή, ρούσσα, πολύ όμορφη... Ναι, ναι, ήρθε δω, μια Μεγάλη Βδομάδα, μ' ένα καλάθι αυγά...

— Δε θυμάμαι!... Εγώ δε θυμάμαι!

— Τ' ακούσαμε! Δε σ' έπιασε κανένας από το λαιμό να πης... το ψέμα! Ήθελα όμως νάξερα... τέτοιες όμορφες μικρές, σαν κι εκείνη, δεν έχει σήμερα το Τυφλοκάντουνο;

— Ρούσσες και ξανθές; Άλλο τίποτα! Δεν πας ίσαμε τη Βρύση, Αφέντη μου, να ιδής μιλλιούνια; Από θηλυκά δα στα Κουρπέικα... μα δεν κάνουν και τίποτ' άλλο οι Κουρπιώτες! Λες και τους καταράστηκε ο Θεός. Ένα-δύο σερνικά και δέκα θηλυκά σε κάθε σπίτι. Τώρα-τώρα μάλιστα το κακό παράγινε. Ένα σωρό από δαύτες μπαίνουνε δούλες, ή παντρεύονται, ή σπιτώνονται σ' άλλες γειτονιές! Η χώρα γιόμισε Κουρπιώτισσες. Ράτσα του Διαόλου. Κατάρα, σου λέω, κατάρα του Θεού!

Δεν ήταν όμως κατάρα. Ήταν κι αυτό ένα είδος εκφυλισμού της μικρής και χωριστής εκείνης γει-

τονιάς, όπου από χρόνι' αμέτρητα οι δούλοι, οι σκλάβοι των Κουρπαίων, παντρεύονταν μεταξύ τους κι όλα σχεδόν τ' αντρόγυνα ανακάτευαν αίματα συγγενικά. Να, κι ο Τζώρτζης ακόμα της Δήμαινας ήταν τρίτος ξάδερφος της Διαμαντίνας του Λαδικού που είχε πάρει γυναίκα.

Η Βαρβάρα φλυαρούσε ακόμα κι ο Κούρπας την άφινε τώρα να λήη, σκαλίζοντας το κόμα μιας σπάνιας τριανταφυλλιάς, που έκανε κάπι φλογοκόκκινα τριανταφυλλάκια, μικρά σα μαργαρίτες. Άξαφνα της φώναξε:

— Φτάνει τώρα! Μ' ezάλισες. Πήγαινε, Χριστιανή μου, στο καλό.

Και τρομαγμένη, η γρια ξεκουμπίστηκε.

Απ' όλη όμως την κουβέντα, κατάλαβε πως με πολλή του ευχαρίστηση ο Αφέντης θάβλεπε πάλι στο παλάτι μια όμορφη μικρή σαν τη θυγατέρα του μπουτιέρου. Ας μην της τότε καθαρά. Θυμήθηκε τότε πως της χρειαζόταν ίσα-ίσα μια βοήθεια για το σφουγγάρισμα του απαρταμέντου. Ευθύς έκαμ' ένα σχέδιο. Κι αφίνοντας τον κιμά της μισοκοπανισμένο, από την πορτούλα του περβολιού βγήκε στο Τυφλοκάντουνο.

ΑΜΑ ΕΦΤΑΣΕ ΩΣ ΤΗ ΜΕΣΗ του δρόμου, ξάνοιξε κει-κάτου, στο πλάτωμα, μερικά κοριτσόπουλα, που περίμεναν σειρά για να γεμίσουν τις στάμνες τους στη βρύση.

Σιγά-σιγά, μα χωρίς να σαματίση πουθενά, πήγε ως εκεί και τα κοίταξε καλά-καλά, ένα-ένα. Τα περισσότερα ήσαν ξέθωρα, ξέξασπρα, πανιασμένα, ξανθά, — τα χρώματα της ράτσας του διαόλου, — κι ένα της φάνηκε και νοστιμούλι.

— Τίνος είσαι συ, ξανθούλα;

— Του Σβίγα του Αντώνη... Μπα, δε με ξέρεις;

— Ναι... έχεις δίκιο... δε σε γνώρισα... μεγάλωσες. Έλα μια στιγμή να μου κάμης μια δουλειά, γεια σου!

Η Βαρβάρα δεν παρακαλούσε. Επρόσταζε κι αυτή σαν τον Αφέντη της.

— Έρχομαι, αποκρίθηκε η μικρή. Μα τι δουλειά;

— Μία βοήθεια, στο αρχοντικό. Έλα με μένανε και θα σου πω.

Η μικρή άρπαξε τη στάμνα της κι ακολούθησε πρόθυμα τη Βαρβάρα.

Καθώς περνούσαν από ένα χαμόσπιτο, μία γυναίκα της φώναξε:

— Ε! Βασιλική! για πού;

— Πάω με τη Βαρβάρα στο παλάτι!, της αποκρίθηκε σπουδαχτά η μικρή. Κάτι με θέλει. Πάρε τη στάμνα και στο γυρισμό φέρνω νερό. Να!

Και χωρίς να σταθή, της πέταξε την άδεια στάμνα, που θα τσακίζόταν χωρίς άλλο αν δεν έπεφτε σ' ένα σωρό άχυρα.

— Μπ!... μπ, μωρή!... φώναξε η Σβίγαινα.

Μα η Βασιλική ούτε γύρισε καν να ιδή τι απόγινε η στάμνα. Έτρεχε να φτάση τη Βαρβάρα που είχε προσχωρήσει.

Η χαρά της ήταν όση κι η προθυμία. Της έφεξε σήμερα πρωί πρωί! Θάβλεπε το παλάτι που μεγάλη δεν τόχε ιδή ποτέ της και που έκρυβε, — της έλεγαν και φανταζόταν, — τόσα πράγματα και θάμματα. Ένα μάλιστα το θυμόταν σαν όνειρο από μικρή που είχε πάει μια φορά με τη μάννα της. Ήταν ένας ψεύτικος Αράπης που κρατούσε ένα φανάρι, αληθινό όμως φανάρι, — σημένος εκεί στο *ιντρόπιτο*, στο πλάι της μαρμαρένιας σκάλας. Πώς τον φοβήθηκε τότες! Τον πήρε για ζωντανό.

Όταν μιλούσε κάποτε γι' αυτόν, οι γριες, κι οι νιες ακόμα, της έλεγαν και κρυφογελοούσαν συναμεταξύ τους, πως στο παλάτι ήταν κι ένας άλλος *Μώρος*, άσπρος αυτός, μα ζωντανός κι άγριος, με κάπι δοντάρες φοβερές, που έτρωγε τις κοπέλλες.

Η μικρή δεν το πολυπίστευε:

- Μώρος άσπρος γίνεται;
  - Πώς; της απαντούσαν. Είναι το Στοιχίο του Παλατιού.
- Σήμερα θα τόβλεπε κι αυτό...

Ούτε η παραμικρή υποψία, εννοείται, της περνούσε, πως οι γυναίκες έλεγαν Στοιχίο τον ίδιο τον Κούρπα. Γι' αυτόν η μικρή είχε ακουστά πως ήταν ένας Αφέντης *μανίφικος* και πως φόραγε κι ένα δαχτυλίδι με μπριλλάντι που σε στράβωνε σαν ήλιος. Τύχη θα την είχε, αν το 'βλεπε σήμερα κι αυτό!

Η μάνα της όμως, η Μαρία η Σβίγαινα, είχε ακουστά άλλα πράγματα και, όταν την είδε ν' ακολουθή τη Βαρβάρα στο Παλάτι, ανησύχισε μια στιγμή. Και τότε του αντρός της, που μπάλωνε παπούτσια σε μια παραγκούλα δίπλα στο σπιτόπουλό του.

- Τι μας λες εκεί!, έκαμε ο μπαλωματής. Τη θυγατέρα σου θα λιμιστή τώρα ο Αφέντης; Έγνοια σου και πολλά καρβέλια θα φάν ακόμα... Έπεπα, μωρή, τι; Δική του δεν είναι; Ούλοι μας δικό του δεν είμαστε; Κι ούλα μας τα πράγματα δικά του;... Ας την κάμη ό,τι θέλει, ας τη φάν μακάρι ψητή. Μπα, ξαφνικό να σουήρη!

Και πιο σιγά, πιο συλλογισμένως, επρόσθεσε:

- Ε, αν είναι της τύχης της κι αυτηνής!... Ο Αντώνης ο Σβίγας εξακολούθησε τη δουλειά του χωρίς άλλο λόγο. Ήταν από τους πολλούς κι αυτός, από κείνους που δέχονται τα πράγματα όπως τα βρίσκουν. Μα και τι μπορούσε να κάμη; Επανάσταση; Χμ! Και τον Ξυδάκο γιατί τον είχε ο Αφέντης;...

Το ίδιο συλλογίζοταν τώρα κι η Σβίγαινα. Μπορούσε να πη της κόρης της «κάτσε εδώ!» τη στιγμή που τη χρειάστηκε η Βαρβάρα στο Παλάτι; Αν ήταν «της τύχης της», όπως είπε κι ο Αντώνης, αν ήταν γραφτό της, ας την πάθαινε κι αυτή σαν τις άλλες... Έπεπα τι;... Βέβαια που δεν θα την «έτρωνε», ούτε ωμή ούτε ψημένη. Ζωντανή θα γύριζε στο σπίτι της και θα ξανάπαιρνε τη στάμνα που δεν έσπασε, να πάν να φέρη νερό. Δε βαριέσαι! Ούτε θάλεγε τίποτα, μεθαύριο, ο γαμπρός, μαθαίνοντας ποιος τον είχε προλάβει.

Δ'

Η ΒΑΡΒΑΡΑ ΚΙ Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ έφτασαν ωστόσο στην πόρτα του περβολιού, ο Αλιβίζος τους άνοιξε και μπήκαν.

Το ήμερο σκυλί γαύγισε άγρια τη μικρή που φοβήθηκε. Η γρια όμως την πούκασε πως δε δαγκώνει. Σιωπηλή τώρα την ακολουθούσε στα στρατόνια κι εκστατική κοίταζε τα δέντρα και τα λουλούδια. Τι όμορφα που ήταν! Τι παράδεισο σκέπαζε ο ψηλός και μαύρος εκείνος τοίχος!...

Σε λίγο, περνώντας, είδε και τον Τζώριτν που έσκαβε.

- Μπα! έκαμε. Εδώ είσαι;... Καλημέρα...

Δεν το περίμενε να ιδή το χθεσινοβράδυνο γαμπρό πρωί-πρωί σκαφτιά στο δεντρόκνηπο του Παλατιού!

Μα κι ο Τζώριτνς κάθε άλλο περίμενε παρά να ιδή μπροστά του τη Βασιλικούλα του Σβίγα.

- Μωρή! της είπε. Αγκάρια και συ;
- Η κυρα-Βαρβάρα κάτι με θέλει, του αποκρίθηκε με νάζι.
- Έρχου! της φώναξε η γρια που είχε προχωρήσει.

Κι η μικρή έτρεξε πάλι να τη φτάσει.

«Χμ! αν δε σε μυριστή και σένα ο λύκος...», συλλογίστηκε ο σκαφτιάς. «Και δεν είσαι άσχημη, κακομοιρούλα μου!» επρόσθεσε βλέποντας από πίσω την ξανθούλα να τρέχη με τις γυμνές της γαμπίτσες που χρυσίζαν πακουλές, με τη λεπτή μεσούλα που κουνιόταν λιγερή και με τα χοντρά γοφιά που ήταν πια

σωστής γυναίκας. Τι καλοθερεμένη, αλήθεια! Κουκουναρί την εταίρε ή παντόλα κείνος ο Αντώνης;

Πλησιάζοντας το λουλουδόκνηπο, η Βαρβάρα άρχισε να φωνάζει:

- Αφέντη!... Αφέντη!... Δε μου είπες γιαμά, τι θέλεις να σου φτιάσω, γιαπράκια ή πορπέτες;...

Και πριν τη στείη πάλι στο «διάολο» ο Κούρπας, βιάστηκε να εξακολουθήσει:

- Να, ήρθε και τούτη η καλή κοπελλούλα να μου δώση ένα χέρι στο σφουγγάρισμα... Του Αντώνη του Σβίγα είναι, του μπαλωματή... Αμ' εγώ γέρασα πλιο, δε μπορώ μοναχή μου...
- Έλα, γρια παράξενη! όλο μουρμούρα είσαι!... έκαμε ο Κούρπας, που μαλάκωσε αμέσως. Λες και καθήκανε κοπελλούλες για να σε βοηθήνε!... Για, να την ιδώ τούτη-δω. Μπορεί;

Και κοίταξε τη Βασιλική που ακούγοντας την αντρικία φωνή, τρόμαξε - Ο Αφέντης! - και στάθηκε λίγο πιο πέρα με το κεφαλάκι σκυφτό. Ωστόσο κι έτσι μισοσπίκωνε τα μάτια της και κρυφάβλεπε τα χέρια του, για ν' ανακαλύψη το μπριλλάντι. Μα δε θα φορούσε σήμερα το φαμόζο δαχτυλίδι του, γιατί καμιά λάμπη δεν τη θάμπωνε από κει... Τα κάτασπρα, τα φιλητισένια εκείνα χέρια κρατούσαν μόνο ένα μικρό κι αρκετά σκουριασμένο κλαδευτήρι. Κρίμας!

- Ζύγωσε, μωρή, της έλεγε η Βαρβάρα, να σε ιδή ο Αφέντης μας. Σήκωσε το κεφάλι σου, μη ντρέπεται!...

Σκυφτή ακόμα, έκαμε δειλά δυο-τρία βήματα προς τον Κούρπα, που κι αυτός πλησίασε άλλα τόσα. Έπεπα, σα νευρόσπαστο, σπίκωσε λίγο το κεφάλι της και με τα πρασινογάλανα μάτια της κοίταξε ίσια μπροστά της, αποφεύγοντας όμως τα μάτια του Αφέντη, που δεν τολμούσε να τ' αντικρύση.

- Δεν μπορεί, έκαμε τότε αυτός. Δεν πιστεύω να μπορή...

Κι έγενεψε της Βαρβάρας να την πάρη. Δεν του άρεσε.

- Μπορώ, ψιθύρισε η Βασιλική, κατεβάζοντας πάλι τα μάτια. Στο σπίτι μας κάνω εγώ ένα σωρό δουλειές...

- Καλά, καλά, έκαμε η Βαρβάρα. Πάμε τώρα και θα ιδούμε. Ομπρός!

Και ξεκίνησαν για το σπίτι απ' το στρατόνιζ μπροστά η γρια και πίσω η μικρή.

«Γελάστηκα, που να πάρ' η ευχή!», συλλογίζοταν η Βαρβάρα. «Εκείνη την άλλη έπρεπε να φέρω, την κασιανούλα με την κόκκινη ποδιά. Τώρα πρέπει να ξαναπάω...».

«Δεν είδα το μπριλλάντι», συλλογίζοταν η Βασιλική. «Ας είναι όμως, τώρα θα ιδώ το Μώρο...».

Ο Κούρπας στεκόταν ακόμα και την έβλεπε... Σα να είχε αρχίσει να του αρέσει... Σα να το μετάνιω-
ωνε που την άφινε να φύγη...

Το πρόσωπό της, πάρα πολύ παιδιάτικο, αγνό, αθώο, τον είχε μουδιάσει. Πού εκείνη η Διαμαντίνα! άλλο πράμμα, άλλο!...

Τούτη-δω όμως είχε πιο μεστωμένο, πιο γυναίκιο κορμάκι. Όσο τόβλεπε, τόσο του άρεσε. Και ξαφνικά... ενθουσιάστηκε.

Πέταξε τότε το κλαδευτήρι, έτρεξε, έφτασε τη μικρή απόξω απ' το δεντρόκνηπο, κι εκεί μπροστά στα μάτια του Τζώριτν που έσκαβε μέσα, την άρπαξε και την τράβηξε ως το κιόσκι.

Η Βαρβάρα γύρισε μια στιγμή πίσω της κι είδε. «Έσκασε ο Διάολος!», συλλογίστηκε. Κι ευχαριστημένη που γλύτωνε καινούργιο κόπο, τράβηξε για την κουζίνα μονάχη, ν' αποτελειώσει τον κιμά της.

«Έλα, Χριστέ!», σταυροκοπήθηκε ο Τζώριτνς. «Κανένα ψέμα λοιπόν δε μούπε η κακομοίρα η Μαντίνα. Να το! Σα να το βλέπω τώρα με τα μάτια μου!».

Αλήθεια. Ξαναγινόταν εκεί μπροστά του η ίδια σκηνή, απaráλλαχτη όπως του την είχε παραστήσει η Διαμαντίνα.

Κι αφήνοντας το σκάψιμο, άμα έρριξε γύρω του μια ματιά και δεν είδε πουθενά τον Αλιβίζο, ο Τζώριτνς σιγοπερπάτησε σαν τον κλέφτη ως την άκρη του δεντρόκνηπου, απ' όπου μπορούσε να βλέπη μέσα

στο κιόσκι. Εκεί στάθηκε και τα είδε όλα.

Όπως η Διαμαντίνα, κι η Βασιλική, στην αρχή, φαντάστηκε πως κάτι κακό είχε κάνει, πως του είχε πατίσει κανένα λουλούδι, κι ο Αφέντης θυμωμένος την άρπαξε να την βαρέσει. Και κατατρόμαξε.

— Μάννα μου! φώναξε πνιχτά.

Μπορεί μάλιστα να θυμήθηκε και το Στοιχίο.

Σε λίγο όμως, πιο ξυπνημένη, πιο πονηρεμένη, φαίνεται, αυτή από τη Διαμαντίνα, ανανοήθηκε, κατάλαβε. Το φόβο της τότε τον διαδέχτηκε η πιο μεγάλη χαρά. Ακούς, καλέ, να την καταδέχεται ο Αφέντης!... Κι έβαλε τα γέλια, σπαρταριστά, ατέλειωτα γέλια, που της τράνταζαν όλο το κορμί.

«Το μάγαρο!», συλλογίστηκε ο Τζώρτζης με θυμό. «Ίδές τη, ιδές τη που τα θέλει κι αυτή!».

Κι εθύμωσε παράξενα σα να ζήλεψε, μόνο με την ιδέα πως κι η Διαμαντίνα τότες μπορεί να γελούσε το ίδιο.

ΞΑΦΝΙΑΣΤΗΚΕ Ο ΚΟΥΡΠΑΣ, όταν, βγαίνοντας από το κιόσκι, βρήκε το Τζώρτζη εκεί που δεν τον περίμενε.

— Βρε συ, του είπε, τι κάνεις εδώ;

— Σκάβω, του αποκρίθηκε.

Και πραγματικώς, είχε αρχίσει εκεί στην άκρη ένα κουτρούλι.

— Ας τα κατεργάρι! του φώναξε ο Αφέντης με κέφι. Εσύ έσκαβες εκεί κάτω, τι ήρθες εδώ;

Μιλιά τώρα ο Τζώρτζης. Έσκαβε.

Τη στιγμή εκείνη βγήκε απ' το κιόσκι κι η Βασιλική. Ήταν κόκκινη, μα κοκκίνισε περισσότερο βλέποντας τον Τζώρτζη, που κι αυτή δεν τον περίμενε τόσο κοντά. Έβλεπε λοιπόν κι άκουγε ο νιος γείτονας; Να τόξερε, για να μη γελούσε τουλάχιστον...

— Πήγαινε τώρα να ιδής τι σε θέλει κι η Βαρβάρα, για σου! της είπε αμέσως ο Κούρπας. Να, από τούτο το στρατόνι θα βγής ίσια. Άντε!

Η Βασιλική ξεκίνησε διστακτικά, μα λίγο-λίγο σταθέρευε το βήμα, ως που κάθικε τέλος τρέχοντας στη στροφή του δρομάκου.

Ο Κούρπας γύρισε πάλι στο Τζώρτζη που, χωρίς να θέλη, είχε αφήσει το σκάψιμο και κοίταζε την κοπέλλα που έφευγε.

— Ας τη τούτη τώρα, του είπε με το ίδιο κέφι, πάει δουλειά της... Ξέρεις όμως πως εσύ τα φταις όλα; Ναι, ναι. Για νάρθης αμπονόρ'-αμπονόρα και να μου θυμίσης εκείνη την ιστορία με τη Διαμαντίνα σου, με κόλασες πάλι, κακοκρονάχης εσύ και δαύτη. Εγώ καλά καθόμουνα στο μετζάο μου και διάβαζα για τα φιόρα του Θεού. Ποιος διάολος σ' έστειλε σένα, να με ξεσπκώσης;... Σκάβεις ε; Μη σώσης! να μη ματασκάψης ποτέ σου!

Ο Τζώρτζης σήκωσε μια στιγμή τα μάτια, σα νάθελε να ιδή αν ήταν άνθρωπος αυτός που του μιλούσε έτσι. Μα δεν έβγαλε πάλι μιλιά και ξανάσκυψε.

Με το ίδιο κέφι, με τον ίδιο σαρκαστικό κυνισμό, ο Αφέντης ξακολούθησε:

— Ας είναι όμως, γλυτώνεις από 'ναν κόπο. Τώρα δεν είν' ανάγκη να πας να μου τη φέρης του μεσημέρι. Τη θυμήθηκα καλά. Τα θυμήθηκα όλα. Ναι, ναι, εδώ και τέσσερα χρόνια, έτσι όπως τα είδες και με τούτη. Όχι όμως εδώ στο κιόσκι μέσα, στην κάμαρα της Βαρβάρας. Ε, είσαι καν ευχαριστημένος;

— Πολύ!... μурμουρίσε σκάβοντας ο Τζώρτζης.

— Να κρατήσεις λοιπόν την γυναικούλα σου, να σου ζήση και ναν την χείρσαι. Να περνάς με δαύτη την καλή σου νύχτα και την κακή σου μέρα, που λέει ο λόγος. Είδες πως άπτην δεν είναι, καθώς στοχάστηκες, παρά και διπλά τιμημένη, αφού την πρωτοτίμησε ο Αφέντης σας. Αυτό μου το χρωστάς, κακόμοι-

ρε. Σκάβε, λοιπόν, σκάβε καλά, γεια σου.

Είπε και γύρισε στην τριανταφυλλιά του, ήσυχος σαν να μην είχε κάνει τίποτα, σα να είχε πιη απλώς ένα ποτήρι νερό. Σε λίγο ο Τζώρτζης τον άκουγε να σιγοτραγουδάει μιαν άρια από τον «Δον Ζουάν». Κι ύστερ' από καμμιάν ώρα, τον είδε να ξαναπερνά μακρύτερα και να τραβά κατά το σπίτι.

«Ο αντίχριστος!», συλλογίστηκε. «Πάει να την ξανάβρην...».

Τα μαύρα κουτρούλια είχαν πολυστέψει. Το μισό σχεδόν τετράγωνο με τις λεμονιές και τις νερατζιές ήταν σκαμμένο. Κι ο Τζώρτζης ξακολουθούσε να κατεβάζη την αξίνα του με θυμό, με λύσσα.

Τώρα έβλεπε με τη φαντασία τι γινόταν ολόενα μέσα στο παλάτι, στην κάμαρα ίσως της Βαρβάρας ή στο μετζάο. Σίγουρα ο «αντίχριστος» θα την ξανάρπαξε. Και στιγμές-στιγμές του φαινόταν σα νάκουγε πάλι από κει-πέρα τα νευρικά, τα τρανταχιά, τα σπαρταριστά και τα λιγοθυμισμένα γέλια της μικρής που τάθελε.

«Το μάγαρο! Ξύλο που της χρειαζόταν!... Ω, βέβαια που η Διαμαντίνα δεν θάκαν' έτσι! Εκείν' η κακομοίρα θάκλαιγε».

Τώρα λοιπόν έπρεπε να την κρατήση. Ναι, θα την κρατούσε... Την αγάπαγε κιόλα, την ήθελε... Μα δεν μπορούσε να ξεκάση τα λόγια που του είπε πρωύτερα ο Κούρπας. Και μια στιγμή συλλογίστηκε:

Γιατί τάχα η γυναίκα του θάταν αιμασμένη αν την είχε λάβει πρώτα ένας άλλος, και δεν ήταν τώρα, που την είχε πρωτοκαρή αστεφάνωτη η Αφεντιά του;...

Μικρή, ανήξερη, ανίδει, την άρπαξε με τη βία όπως τώρα τη Βασιλική. «Διπλά τιμημένη», κολοκύθια! Της είχε κάνει ένα κακό, κι ας έλεγε η Αφεντιά του. Ε, για το κακό αυτό δεν της χρώσταγε τίποτα; Μια ομολογία μόνο, μια επικύρωση, ένα «ναι, εγώ ήμουν» κι εξοφλούσε, τελείωνε;... Όχι, δεν μπορούσε νάταν έτσι! Το σωστό, το δίκιο θάταν άλλο. Κ ά τ ι λ ά θ ο ς θάκανε κι ο Αφέντης κι ο κόσμος...

Μα η σκέψη αυτή ήταν τόσο αμυδρή, τόσο ακαθόριστη ακόμα στο μυαλό του, που ο Τζώρτζης συλλογίστηκε πως ήθελε κόπο να ξεδιαλυθή. Και την άφησε στη μπάντα, γιατί από χθες το μυαλό του το αισθανόταν κουρασμένο, σκοπομένο.

Έσκαψε ως το μεσημέρι, έπεπα φώναξε τον Αλιθίζο και του είπε πως θα φύγη.

— Όσκει! του αποκρίθηκε ο γέρος. Δεν έχεις να πας πουθενά.

— Μια στιγμούλα, καίμνε, να φάω ψωμί με τη γυναίκα μου, και γυρίζω.

— Θα σου δώση να φας η Βαρβάρα. Δε βγαίνεις από δω-μέσα αν δε φινίρης.

— Μα τι; Ο Αφέντης φοβάται μη τον γελάσω;

— Δεν ξέρω. Έτσι πρόσταξε. Άμε τώρα στο μαγαρείο.

— Καλά, αφού είναι προσταγή του Αφεντός... Να μπορούσα μόνο να στείλω ένα μήνυμα στο σπίτι, να μη με περιμένουνε.

— Γι' αυτό έγνοια σου, μηνάω εγώ.

Για να πάη στην κουζίνα, ο Τζώρτζης πέρασε απ' το κιόσκι. Μπήκε μια στιγμή μέσα, σαν να τον έσπρωχνε κάτι πιο δυνατό από την περιέργεια, και κοίταξε από κοντά τον παλιοκαναπέ του. Εκεί, σ' ένα μέρος κοντά στη μέση, η παλιά ξέθωρη ψάθα είχε φανερά κάποια ίχνη, που τον Τζώρτζη τον αναστάτωσαν.

«Ορίστε!», συλλογίστηκε ξαναγυρίζοντας στη σκέψη του εκείνη. «Αυτό δεν είναι αίμα, αίμα που πρέπει να πληρωθί;... Γιατί εμείς το χρωστάμε; Πού είναι γραμμένο τέτοιο χρέος;...».

Θυμήθηκε τότε πως το ίδιο κακό είχε κάνει κι αυτός. Κι όχι μια φορά, παρά τρεις. Ναι, τρεις κορασιδες είχε καρή στη ζωή του «χωρίς άδεια και χωρίς ευλογία»... Η θύμηση αυτή τον εμούδιασε, τον εμαλάκωσε μια στιγμή. Αυτός, ένας τιποτένιος, ένα γυρολόγος, ένας σκαφτιάς, μπορούσε νάχη τέτοιο προνόμιο. Και να μην τόχη δέκα φορές, εκατό φορές παραπάνω ο Κούρπας, κοτζάμ-Αφέντης;

Ε, ας μην τάθελε κι όλα δικά του...

Μα όχι! Δεν ήταν έτσι! Δεν ήταν το ίδιο! Οι κοπέλλες εκείνες που χάρηκε αυτός, ήταν μεγάλες,

γινωμένες, στην ώρα τους, στη βράση τους, στην τρέλα τους. Τον ήθελαν, τον αγαπούσαν – αγαπσιάρης, βλέπεις, από φυσικό του – τον παρακαλούσαν. Δεν έπιασε καμιά με το στανιό ή με το δόλο. Ω, εκείνες ήταν άλλο!...

Έτσι συλλογίζονταν ο Τζώρτζης καθώς πήγαινε σιγά προς το παλάτι. Θυμόταν τις κοπέλλες του τις κρυφές, θυμόταν και τη γυναίκα του. Κι η Διαμαντίνα τού φαινόταν πιο όμορφη απ' όλες, απ' όλες...

Να καθί και αυτός ο Αλιβίζος, που δεν τον άφινε να πεταχί μια στιγμή στο σπάτι!... Θα της έλεγε: «Μίλησα με τον Αφέντη και σε κρατώ!». Και θα την έσφιγγε στην αγκαλιά του, δική του για πάντα...

Ε'

Μπήκε στην κουζίνα.

– Καλή όρεξη!...

– Κόπασε!

Η Βαρβάρα κι ο Αλιβίζος είχαν αποφάσει. Σε μιαν άκρη του ξύλινου, άβαφου κι ασκέπαστου τραπέζιού, καθόταν η Βασιλική κι αποτελείωνε σκυφτή το φαί της. Η Βαρβάρα κένωνε κι ένα πιάτο ξυγκοφάσουλα για τον Τζώρτζη και σηκώθηκε, σταυροκοπούμενη, ν' ανεθή απάνω που της κουδούνισε ο Αφέντης. Σε λίγο βγήκε κι ο Αλιβίζος για να πάει κάπου ένα γράμμα και να περάσει κι από της Δήμαινας, καθώς τουλάχιστον υποσχόταν. (Μα δε βαριέσαι!). Στην κουζίνα έμειναν μόνοι ο Τζώρτζης κι η Βασιλική.

Τότε στάθηκε κάποι παράξενος, κάποι που ποτέ ο Τζώρτζης δε φανταζόταν πως μπορούσε να γίνη.

Τρώγοντας, λοξοκοίταζε τη μικρή, θυμόταν τις κρυφές του κοπέλλες, θυμόταν τη Διαμαντίνα που τόσο την είχε ποθήσει προ μιας στιγμής, και συλλογίζονταν: «Στην αναβροχιά καλό και το καλάκι...». Ω, μα καθόλου άσχημη δεν ήταν κι η Βασιλικούλα! Ούτε πολύ μικρή. Όσο την έβλεπε, τόσο μεγαλύτερη του φαινόταν και τόσο περισσότερο τον εσκαντάλιζε...

Άξαφνα της κάνει:

– Πόσω χρονώ είσαι, μωρή Βασιλική;

– Τώρα περπατώ στα δεκάξη, του αποκρίθηκε.

– Μπα; και δε σου φαίνεται στο πρόσωπο... καθόλου!

Ορίστε! Δεκαπέντε χρονώ κλεισμένη. Μα παντρευόνταν άλλες σ' αυτή την ηλικία κι έκαναν και παιδιά.

– Λοιπόν; την ξαναρώτησε σε λίγο φαιδρότερα, πονηρά. Είδες το Μώρο;

Η μικρή κοκκίνισε γιατί κατάλαβε τι ήθελε να της πη... Εννοούσε όμως να κρατίσει ακόμα τη θέση της.

Το κάτω-κάτω ο Τζώρτζης μπορεί και να μην είδε τίποτα, βυθισμένος εκεί στη δουλειά του. Κι αποκρίθηκε σα να της έλεγε για τον ψεύτικο Αράπη:

– Πώς; Ούλη την ώρα εδεκεί στο ιντρόπο σφουγγάριζα...

– Και δεν τον φοβήθηκες;

– Μα τον είχα ματαϊδή... Ύστερα θα σφουγγαρίσω κι απάνου. Εσύ τελείωσες το σκάψιμο;

Τον ρωτούσε για να φύγουν από τον Αράπη. Μα ο Τζώρτζης δεν έφευγε:

– Αμή ο ζωντανός, τη ρώτησε και πάλι κλείνοντας τόνα μάτι, ο άσπρος Μώρος... πώς σου φάνηκε; Ή δεν τον φοβήθηκες ούτε αυτόν;... Γιατί δεν πιστεύω να τον είχες ματαϊδή, ούτε κανέναν άλλον, ε;

– Ποιον, καλέ; απόρησε τάχα η Βασιλική.

– Έλα τώρα, μη μου κάνης την κουτί... Σου φαίνεται πως δεν είδα που σ' άρπαξε και σ' έμπασε στο κίσκι;...

– Είδες;... ψιθύρισε η μικρή, σκύβοντας στο πιάτο της. Είδες σφυορά;...

– Αμ' τι, για στραβό με πήρες ή για κουφό; Εδεκεί δεν ήμουνα; Και είδα και άκουσα... Ε, δεν είχε άδικο κι ο Αφέντης... Έτσι όμορφη κοπελλούλα που τούτυχε σήμερα...

Η Βασιλική σίκωσε τα μάτια της γουρλωμένα.

– Τόσο το καλύτερο που είδες! του είπε. Έχω κι ένα μάρτυρα πως δε φταίω εγώ. Αλήθεια; Με το στανιό δε μ' έπιασε; Κι αν δεν πιστέψη η μάννα μου, δε θα της το πης;

Ο Τζώρτζης δεν συλλογίζονταν τώρα άλλο, παρά πώς θα την άρπαζε κι αυτός.

Περίεργο να τον τρελαίνη έτσι η κόρη του Σβίγα, που ως χτες δεν την έβλεπε παρά σαν ένα παιδί!...

– Ναι, μα γέλαγες κι εσύ, της είπε, κακάνιζες... σου άρεσε...

Η μικρή εκλώμισε.

– Δεν τόθελα, ψιθύρισε. Τι νάκανα; Κρατιούνται τα γέλια; Άμα σε γαργαλεύουνε και σένα, δε γελάς;

– Ας τα, ψεύτρα! Δε λες πως τάθελες και συ;... Μα έγνοια σου! Ας με ρωτήση η μάννα σου, και να ιδής τι θα της πω!...

– Καϊμένη Τζώρτζη!;...

– Εκείνο που σου λέω! Και του πατέρα σου θα τα μαρτυρήσω ούλα!

– Τζώρτζη!...

– Και της μάννας σου και του πατέρα σου! Να σου δώσουν ένα γερό στυλιάρι, να μάθης άλλη σφυορά... να γαργαλεύεσαι!...

– Θα μου κάμης τέτοιο κακό, Τζώρτζη;

– Ναι, ναι!... Και του γαμπρού, μεθαύριο, θαν του τα πω! Ψεύτρα! Κακή!... Κατεργάρα!...

Και ψευτοβρίζοντας έτσι, ο Τζώρτζης άπλωσε το χέρι του κάτω απ' το τραπέζι και τη τσίμπησε.

Τότε μόνο η Βασιλική κατάλαβε.

Τι κουτί να μην καταλάβη αμέσως πως γύρευε και του λόγου του μερτικό!...

Του χαμογέλασε πονηρά και του είπε:

– Καλά ντε, πες το!.. Α σου βαστάη η καρδιά... να φάω ξύλο... πες τα!

Ο Τζώρτζης άναψε που δε βασπίοταν. Άφησε το κουτάλι του, ακρόαστηκε μια στιγμή, βεβαιώθηκε πως δεν κατέβαινε η Βαρβάρα κι έκαμε να σηκωθεί...

Μ' άξαφνα, σαν άστραπή, τον έκοψε μια σκέψη:

«Αν κάνω τέτοιο πράμμα κι εγώ, θάχω το δικαίωμα να εκδικηθώ τον Κούρπα; Δε θα γίνουμε ίσα κι όμοια; Γιατί κι εγώ με τη βία θάπιανα τώρα τούτη τη μικρή, με το φόβο μην την μαρτυρήσω τώρα, και φάνη ξύλο, ή μεθαύριο και τη διώξη ο γαμπρός... Κακό πράμμα! Όχι!».

Είχε λοιπόν στο νου του να εκδικηθή ο Τζώρτζης;

Από τη σκέψη αυτή, που του ήρθε έτσι ξαφνικά, μονάχη της, το κατάλαβε κι αυτός. Και του άρεσε, τον ευχαρίστησε. Το βρήκε σωστό και δίκιο και γλυκό. Απόρησε μάλιστα πως δεν τόχε σκεφτή πρωτύτερα...

Κι ψύχασε. Και ξανάπιασε το κουτάλι του να τελειώση το φαί του.

Ναι, μα τώρα πια δεν ψύχασε η Βασιλική.

Πρώτο βέβαια γιατί ήθελε να τον κάνη του χειριού της, να τον δέση που να μη μπορή να πη της μάννας της παρά ό,τι την εσύμφερε. Και δεύτερο γιατί της άρεσε ο νέος αυτός ο αγαπσιάρης. Τι, μόνο με τον Αφέντη, το γέρο, το σιχαμένο, θα παιγνίδιζε;

Κι άρχισε να βάζη σ' ενέργεια όλη την πονηρία της ηλικίας της, να τον προκαλή και να τον σκανδαλίση με κίλιους τρόπους... χωρίς να φαίνεται.

Έφτασε ν' ανοίγη τα ρούχα της, για να του δείχνη τάχα τα σημάδια που της είχε κάνει ο κακόγερος· αλλά πραγματικώς για να βλέπη κείνος τις γύμνιες της και να του γεννιέται ο πόθος. Κι όλο τον ρωτούσε παραπονιάρικα μα και προκλητικά:

– Θαν το πης πως γέλαγα;... ε, θαν το πης;... Και του γαμπρού ακόμα;...

Ο Τζώρτζης ξέχασε πάλι και την εκδίκησή του κι όλα.

– Όχι, ψυχή μου, της είπε μια στιγμή, μη φοβάσαι!... μόνο έλα-δω... έλα να σου πω κάτι κρυφό...

Και την έπιασε, και την εκάθισε στα γόνατά του.

– Τι θα μου πης; τον ρώτησε κείνη χωρίς καμμία αντίσταση.

– Να, σ' αγαπάω, της ψιθύρισε φιλώντας τη. Μα έχε το νου σου... κι άμ' ακούσης τη Βαρβάρα, πετάξου από πάνω μου ευτύς... Δε θέλω να μας ιδή...

– Καλά, του αποκρίθηκε ευχαριστημένη. Προσέχω...

Ωστόσο η Βαρβάρα δεν κατέβαινε. Κι ο Τζώρτζης άρχισε να συλλογιέται πως η κάμαρά της με το κρεβάτι ήταν εκεί-δίπλα, δυο βήματα... Άξαφνα όμως του ήρθε στο νου πως στο ίδιο εκείνο κρεβάτι είχε χαρή κι ο Κούρπας τη Διαμαντίνα. Και ξαναθυμήθηκε την εκδίκησή του.

«Ναι!», είπε τότε μέσα του με τη Βασιλική πάντα στα γόνατά του. «Αν βαστάξω τώρα και δεν την πειράξω τούτη-δω, θα τον εκδικηθώ. Μ' αν δεν βαστάξω, χάνω την εκδίκησή μου. Εδώ είναι! Εδώ θα σε ιδώ, Τζώρτζη!».

Μα φοβόταν πολύ... Το θερμό, το πονηρό σωματάκι που κρατούσε, δεν τούκανε καρδιά να τ' αφήση. Ούτε κείνο πεταγόταν από πάνω του. Κι ούτε η Βαρβάρα κατέβαινε...

Άσχημα την είχε ο Τζώρτζης, – το φοβόταν πολύ!...

Μα όχι! Η ίδια η τρέλα, η πονηριά κι η ανυπομονησία της μικρούλας τον γλύτωσε.

Μια στιγμή, εκεί που μιλούσαν και φιλιόνταν, η Βασιλική σήκωσε ένα ρούχο και ξεσκεπάσ' ένα άλλο, για να του δείξη πάλι – τάχα, κάποιο σημάδι. Έτσι ο Τζώρτζης, ξαφνικά, μπόρεσε να ιδή κάτι ξεχασμένο: ένα κόκκινο ίχνος, όμοιο μ' εκείνο που τον είχε αναστατώσει πρωτύτερα στο κιόσκι.

Και τα ξαναθυμήθηκε όλα, και ξύπνησε και συνήλθε.

«Όχι!», είπε μέσα του με δύναμη, με θέληση. «Αυτό δε θα γίνη! Θα εκδικηθώ!».

Κι ενώ η μικρή κάθε άλλο περίμενε τώρα, ο Τζώρτζης την πέταξε από πάνω του και σηκώθηκε τάχα με τρόπο:

– Η Βαρβάρα! της είπε. Φεύγα!... Φεύγα!...

Και τρέχοντας, έφυγε αυτός από την κουζίνα και σε μια στιγμή βρέθηκ' έξω στο περβόλι.

Η Βασιλική που το πίστεψε, σιαζόταν θιαστικά και περίμενε να ιδή μπροστά της τη Βαρβάρα.

Μα, περίεργο πράγμα! Η γρια ούτε φαινόταν ούτε ακουγόταν.

«Μπα, ο κουτός, γελάστηκε!», είπε μέσα της η μικρή. «Ποιος ξέρει τι κρότο άκουσε και του φάνηκε... Κρίμας! Εγώ τον ήθελα...».

Αλλά παρηγορήθηκε με τη σκέψη πως ως το βράδυ που θάμεναν στο Παλάτι, εκείνος σκάβοντας, αυτή σφουγγαρίζοντας μπορούσε να ξαναβρούν ευκαιρία. Ειδεμή, θα τον φώναζε στο σπίτι της καμμιάν αυγή που θα περνούσε με τα λεμόνια του. Κι αν έλειπε η μάννα της – ο πατέρας της δεν έπαιρνε είδηση στην παράγκα του – θα τούδειχνε πάλι τα σημάδια στο κορμί της... Όχι πια γιατί τον φοβόταν – δε βαριέσαι που θάλεγε τίποτα! καλέ, αυτός τη φοβέρισε για το σκοπό του – παρά μόνο γιατί της άρεσε. Κι αφού έκανε τόσα γέλια με το γέρο, είχε την περιέργεια να ιδή πόσα θάκανε και με το νέο.

Έτσι γλυκοσυλλογίζοταν η Βασιλική, σουχασμένη πως δεν έφταιζε καθόλου και δε θα την έδερνε κανείς, ως που κατέβηκε η Βαρβάρα και την έστρωσε πάλι στη δουλειά.

ο Τζώρτζης στο δενδρόκκο έσκαβε. Και σε κάθε αξινιά που έσκιζε τη γη με θυμό, με λύσσα, σα

να κτυπούς' έναν εχθρό, ο σκαφτιάς μουρμούριζε αγκομαχώντας:

«Θα εκδικηθώ!».

Ήταν στιγμές που του φαινόταν πως τόλεγε ο ίδιος ο κρότος της αξίνας του και πως εκείνος το ξανάλεγε σαν αντίλαλος:

– Θα εκδικηθώ.

Πριν βραδιάση, όλο κείνο το μαύρο κόμα ήταν ξεσκωμένο, καθαρισμένο από τα χόρτα, κανωμένο κουτρούλια μεγάλη και κανονικά. Ο Αφέντης τα είδε κι ευχαριστήθηκε. Κι ο Τζώρτζης σκόλασε με την υπόσχεση να ξαναπάρη την Τετράδη, για να σκαλίση.

Γύρισε στο σπίτι του και βρήκε τις δυο γυναίκες να τον περιμένουν με αγωνία.

Τι έγινε; Πού ήταν ολημέρα;

– Α, δεν πέρασε ο Αλιβίζος να σας πη;...

– Κανένας!...

– Ναι. Άρρησα γιατί μ' αγγάρεψε ο Αντίχριστος να του σκάψω τις λεμονιές. Μα καλάλι του!

– Σου είπε λοιπόν, σου είπε;... ρώτησε η Διαμαντίνα.

– Μου είπε λέει; Και μου έδειξε μάλιστα!

– Τι σου έδειξε;

– Θα στα πω ύστερα... Ας τα τώρα μη μου τα θυμάς!

– Τέλος πάντων, βεβαιώθηκες πως δε σούπα κανένα ψέμα;...

– Ναι, ναι, μούπες την αλήθεια. Και σε κρατώ. Ο πατέρας σου δε θα μάθη τίποτα. Ας τοε το γέρο σακάτη. Τον λυπάμαι. Αν και, να σου πω την αμαρτία μου, τούτη τη στιγμή δεν ξέρω ποιον πρέπει να λυπάμαι περισσότερο: Εσένα, εμένα, τις μαννάδες μας, ή εκείνο τ' άλλο το κακόμοιρο, της κακής ώρας το γέννημα, τη Βασιλικούλα της Σβίγαινας;... Ας τα σου λέω! σώπα, μην τρελαθώ!...

ΣΤ'

ΟΥΤΕ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΜΕΡΑ ο Τζώρτζης δε θάβγαине με τα λεμόνια του και με τ' αυγά του. Σα γαμπρός θα κρατούσε το πατροπαράδοτο τρίμερο, όσο τουλάχιστο δεν τον αγγάρευε ο Αφέντης. Ε, μα είχε και κάτι άλλες δουλειές να φροντίση... Μπορεί να μην πουλούσε λεμόνια, μα δε θα καθόταν με τα χέρια σταυρωμένα. Και την αυγή, αφού ήπιε πάλι το γάλα με τ' αυγό που του κτύπησε η μάννα του – κι αυτό γαμπριάτικο – βγήκε και πήγε ίσια στον Σβίγα.

Στην αυλή του χαμόσπιτου, γεμάτη πέτρες, κοπριές, βρωμόνερα και σκουπίδια, είδε την κυρ' Αντώναινα με το μαντυλόνη της στο κεφάλι, έτοιμη να φύγη, και τη Βασιλική που έρριχνε πίπτουρα στις κότες. Η μικρή φοβήθηκε και χάρηκε μαζί που τον είδε. Μα κείνος, πλησιάζοντας, της έγνεψε καθουσιαστικά κι έτσι της έμεινε η χαρά μονάχη: Γι' αυτήν πήγαινε, *ξαπόστα!*...

Του αποκρίθηκε στο γνέψιμό του από μακριά με άλλα δυο αόριστα: Τόνα σα να του θύμιζε να μην πη τίποτα τ' άλλο σα να του έδειχνε τη μάννα που θάφευγε...

– Καλημερούδια! είπε μπαίνοντας στην αυλή ο Τζώρτζης. Για πού, κυρ' Αντώναινα;

– Καλό στο Τζώρτζη... Θα πάω, γιε μου, στις Γράσαινας που μου μίθυσε για να νη της ζυμώσω...

– Να πας, κυρ' Αντώναινα, ώρα καλή και γεια στα χέρια σου. Καλό και τίμιο αρχοντικό του σορ-Γράσου. Μακάρι νάτανε και το δικό μας...

Για το Παλάτι έλεγε βέβαια. Και για να του αποκριθή, η Σβίγαινα χαμήλωσε τη φωνή:

– Ε, παιδί μου, όπου γυναίκα, όπου στεφάνι, κι ευλογία Θεού. Ο σορ-Γράσος, βλέπεις, είναι παντρεμένος, ο Αφέντης μας έτυχε να μην είναι... Καλά έκαμες και συ που στεφανώθηκες από μικρός. Τι κάνει η νύφη;

– Καλά και σε χαιρετάει. Μα για μικρό μ' έχεις, κυρ' Αντώναινα;
 – Ε, όπως να πης... εικοσιπέντε χρονών ο άντρας παιδί λογείται... Άλλο είναι η γυναίκα, που από τα δώδεκα μεγαλώνει κι από τα τριάντα αρχινάει να τσακίζη. Ας είναι, εγώ πάω γιατί' είναι αργά. Μην θέλεις τίποτα, παιδί μου;
 – Όσκει, την αγάπη σου μόνο... Έτσι στάθηκα, μια στιγμή, να σας καλημερήσω. Θα πάω και στο μάστρ' Αντώνη, να πάρω κείνα τα πασουμάκια, αν μου τάφτειασε... Αλήθεια, κυρ' Αντώναινα' σου είπε η Βασιλικούλα πώς περάσαμε ψες στο Παλάτι;
 – Ωραία λέει...
 – Α, πολύ ωραία, μα το ναι! Το γιόμα φάγαμε κάτι ξυγκοφάσουλα για βασιλιάδες!
 – Ε, μα τι θέλατε; πισούνια να σας είχε; Να λέτε και σπολλάτη της Βαρβάρας... Έλα, πάω γιατί' είναι αργά. Γεια σου, Τζώρτζη μου. Την καλημέρα στη Μαντίνα και στην κυρα-Δίμαινα.
 Η Σβίγαινα έσιαξε το μαντυλόνη της και ξεκίνησε. Ο Τζώρτζης έκαμε πως πάει στην παράγκα. Μ' αμέσως γύρισε στην αυλή, όπου η Βασιλική τον περίμενε με καρδιοκτύπα.
 – Όστε συ δεν είπες τίποτα της μάννας σου;, τη ρώτησε.
 – Και γιατί ναν της τόλεγα;, του αποκρίθηκε σηκώνοντας τους ώμους. Για νάχουμε του κάκου ιστορίες;... Άμα έρθη η ώρα, το μαθαίνει.
 – Ναι, να σε χαρώ, άμα έρθη η ώρα να παντρευτής... Δε θέλησες να την πικράνης από τώρα άδικα... Και δε λες πως γλυκάθηκες εσύ, παλιοθήλυκο, και φοβήθηκες μη δε σε αφήση να ματαπάς στο Παλάτι; Μα ναι, περίμενε!... Ο Μώρος δε σου ματακάνει τη χάρη!...
 – Μπα! σκοτίστηκα, βλέπεις! Και τι χάρη ήταν αυτή που μούκανε!... Εσύ όμως... πώς σου φανίστηκε κείνη τη στιγμή πως κατέβαινε η Βαρβάρα; Ξέρεις πόσο άργησε ακόμα;
 – Αλήθεια;... Κρίμας!... Ναν τόξερα...
 Η Βασιλική δεν κατάλαβε την ειρωνεία. Και χαμηλώνοντας άξαφνα τη φωνή, του σφύριξε:
 – Τώρα που δε βλέπει κανένας, έμπα μέσα και σε λίγο έρχουμαι κ' εγώ...
 Την έκοψ' ευθύς:
 – Α, μπα, μπα! Τώρα δεν αδειάζω. Άλλη βολά.
 Η Βασιλική ντροπιάστηκε. Πώς της φάνηκε λοιπόν πως είχε πάει *ξαπόστα* γι' αυτήν, ενώ ο άνθρωπος δεν εγύρευε παρά τα πασουμάκια του;
 – Καλά, όπως ορίζεις, του αποκρίθηκε μ' όση αξιοπρέπεια μπορούσε. Εγώ η καίμενη ήθελα να σ' ευχαριστήσω τώρα που λείπει η μάννα μου. Μ' αφού δεν έχεις την ευχαρίστηση...
 Την έκοψε πάλι, μα πολύ σοβαρά:
 – Όχι, Βασιλικούλα μου, δεν έχω την ευχαρίστηση. Καμμία ευχαρίστηση δεν έχω τώρα πλια εγώ! Μην με λογαριάζης ούτε για νιο, ούτε γι' άντρα, ούτε γι' άνθρωπο, ούτε για τίποτα! Κι αν εγλυκάθηκες ψες με το Μώρο, κοίταξε να βρης κανέναν άλλο. Γεια σου!
 Κι ετράθηξε προς την παράγκα.
 Άφωνη και θλιμμένη απόμεινε η Βασιλική. Αν' όλα κείνα που της είπε, και γελαστός και σοβαρός, ένα μόνο κατάλαβε: Πως δεν ήθελε, δεν του άρεσε. Χτες όμως πώς έκαν' έτσι;... Πώς την κρατούσε τόσην ώρα στα γόνατά του, και την αγκάλιαζε, και τη φιλούσε;... Κι αν δεν του φαινόταν πως κατέβαινε η Βαρβάρα... Περίεργο, πολύ περίεργο!
 Αλήθεια, δεν της έμενε τώρα, παρά να βρη κανέναν άλλον, όπως της τόπε κι ο ίδιος. Και θυμήθηκε το Μίμη, το γιο του καρρολόγου, τον κοκκινομάλλη με τις καφετιές πιτσιλάδες στο κάτασπρο πρόσωπο, που από τόσον καιρό την παρακαλούσε για ένα φιλή.
 Μπα, θα του τόνει! Τώρα πια τι είχε, τι θάκανε;...

Ο ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΩΣΤΟΣΟ ΠΗΓΕ στην παραγκούλα. Ήταν καμωμένη μισή με παλιοσανίδα, μισή με πέτρες από καλάσματα, εκεί στην άκρη του διπλανού γκρεμισμένου χαμόσπιτου, του ακατοίκτου' και δεν είχε ούτε πόρτα ούτε παραθύρι' μόνο τρεις ανώμαλες πλευρές και σκεπή. Εκεί μέσα είχε το αργαστήρι του ο μπαλωματής.
 – Γεια σου, μάστρ' Αντώνη!
 – Καλή σου μέρα, Τζώρτζη. Τι κάνουν στο σπίτι;
 – Στο σπίτι είναι καλά... εγώ δεν είμαι τόσο.
 – Τι έχεις;... Μην σε χάλασε, γιε μου, η τάβλα του γάμου; ή, πες καλύτερα, το κρεββάτι; Α, γουλόζε! θα παράφαγες!...
 – Ας τα κώρατα, μάστρ' Αντώνη και δεν έχω σήμερα καμμία όρεξη. Ούτε να δουλέψω δε μπορώ... το συνήθιο, βλέπεις...
 – Ναι, γαμπρέ μου, ναι...
 – Ξέρεις τ' ήθελα μονακά; Κρασάκι και παρέα. Πάμε στην ταβέρνα; Κερνάω.
 – Μα, καίμενε, ν' αφήσω τώρα τη δουλειά; Εγώ, βλέπεις, δεν είμαι γαμπρός...
 – Δε βαριέσαι! οι Τυφλοκαπουνοιώτες περπατάνε και ξιπόλυτοι.
 – Ας είναι!
 Είχ' έναν ιδιαίτερο τρόπο να προφέρη αυτό το «ας είναι» ο μάστρ' Αντώνης ο Σβίγας, κάθε φορά που του επρότειναν ένα κρασάκι. Ότι ώρα και νάταν, του άρεσε το αφιλότιμο κι ο Τζώρτζης τόξερε καλά...
 Πήγαν στην ταβέρνα του Νικολού, που ήταν εκεί στο πλάτωμα, αντικρύ ίσα-ίσα στη μούκα του Τυφλοκάντουνου, και κάθησαν σ' ένα κόκκινο τραπέζι στο βάθος. Ο Τζώρτζης επρόσταξε για κρασί *θερντέα* και για μεζέ *μπιντέτες* και *πρέντζα*. Στο αναμεταξύ ρωτούσε το σύντροφό του με μια παράξενη επιμονή:
 – Τι νέα;... Ξέρεις τίποτα, μάστρ' Αντώνη;... Άκουσες τούτες τσι μέρες καμμία νοβητά;... Πες μου, να σε χαρώ.
 Ο Σβίγας εδίστασε... Ναι, κάτι είχε ακούσει... Μα κείνο τον καιρό, δεν μιλούσαν τόσο ελεύθερα για τέτοιες δουλειές... Και χαμήλωσε πολύ τη φωνή, για να δώση στον Τζώρτζη τη *νοβητά* του.
 – Άκου... Λένε πως εκεί-πέρα, στη Φράντζα, στα Παρίσια, οι ξιπόλυτοι σηκώσανε μεγάλο ρεμπελιό.
 – Αλήθεια!... Τάκουσα κι εγώ, μα...
 – Ναι, ναι, αλήθεια. Τόλεγε ψες κρυφά ο σορ-Γράσος, ο νοδάρος... Μα κοίταξε μην σου φύγη λόγος και βρούμε κανένα μελά... Σηκωθήκανε το λοιπό που λες, τα κάμανε ούλα γης Μαδιάμ και στο ύστερο τσακώσανε και το Βασιλιά, ναι, ναι, και τον κώσανε στη φυλάκα!
 Τα μάπα του Τζώρτζη άστραψαν μια στιγμή και πάλι έσβησαν:
 – Οι ξιπόλυτοι; ψιθύρισε. Δεν το παραπιστεύω... Αν μοιάζουν με 'μας εδώ...
 – Όχι, όχι, εκείνοι κει-πέρα είναι άλλοι! εβεβαίωσε ο μπαλωματής. Και μιλιούνια από δαύτους, μερμήγκια... παίζεις; Κάμανε μάλιστα γιουρούσι σ' ένα κάστρο – να ιδής πώς τόπε ο σορ-Γράσος.. πώς τόπε, μωρέ... δεν το θυμάμαι, ας είναι, – ένα μεγάλο κάστρο που τόπε ο Βασιλιάς για φυλακή, και το γκρεμίσανε, και βγάλανε από μέσα ούλους τους φυλακωμένους, χιλιάδες από δαύτους, ανθρώπους του σκοινιού και του παλουκιού. Στοκάσου λοιπόν τι αγιούτο δώσανε τούτοι-δω στο ρεμπελιό!
 – Μπορεί...
 – Τώρα, λέει, οι ξιπόλυτοι έχουε σημένο στην Πλατέα ένα πάρκο, κι εκεί πάνου οι μπόγιδες κόβουε και φουρκίζουε νύχτα-μέρα. Να, ποτάμι το αίμα. Κι όλο Αφεντάδες, όλο Μεγαλουσιάνους. Ένα δε θ' αφήσουε!...

Στάθηκε, περίμενε ν' απομακρυνθή το παιδί που τους έφερε τους μεζέδες, και σιγότερα πρόσθεσε:

- Θαρρή τώρα κι η αράδα του βασιλιά. Θα τον κόψουνε, λέει, κι αυτόν. Δεν γλυτώνει!*
- Μπορεί...
- Τι μπορεί; Έτσι όπως σου λέω είναι. Ο σορ-Γράσος τόμαθε από άνθρωπο της Κατζηλερίας. Μα κι ο Πρεβεδούρος κι ο Κατζηλιέρης του, τούτες τις ημέρες, φαίνονται πολύ συλλοϊσμένοι, ανήσυχτοι. Τους είδα κι εγώ με τα μάτια μου προκτές που ήμουν στο Φόρο. Κι οι Αφεντάδες αλαφιασμένοι ούλοι τους. Μην κοπάς τούτον-δω το δικό μας, που δε δίνει κατρίνι για τίποτα. Κάτι, κάτι θα γίνεται ολοένα στον κόσμο, που δεν τη συμφέρει τη Βενετιά.
- Ό,τι θέλει ας γίνεται! έκαμε ο Τζώρτζης με στεναγμό κι εγώ κατρίνι δε δίνω. Κι ο Βενετσιάνος να φύγει από δω, κι ο Φραντζέζος νάρθη, κι ο Ρούσος, κι ο Τούρκος, εμείς το ίδιο θάμασε: φτωχοί, σκλάβοι, δυστυχισμένοι. Ψέματα; Δεν πάνε να σκωθούν οι ξιπόλυτοι της Φράντζας ή της Αούστριας; Εμάς τι μας γνοιάζει; Εβίβα!
- Τσουγγισαν τα ποτήρια τους και σώπασαν κάμποσες στιγμές κι οι δυο, σκεπτικοί. Κι άξαφνα ο Τζώρτζης, δείχνοντας το Τυφλοκάντινο με το γάτουλά του, που φαινόταν από την πόρτα ν' ανεβαίνει ίσια ως τον πρασινόμαυρο τοίχο του περβολιού που το έφραζε, είπε:
- Δε σου φαίνεται, μάστρ' Αντώνη, πως μας παραλείπει αγέρας;
- Πού; έκαμε ο μπαλωματής σα να ξυπνούσε από ένα βύθος.
- Εδώ, εδώ, μωρέ! στα Κουρπέικα, π' ανάθεμά τα: Εκείνος ο τοίχος, ο μαύρος, δε σου κάθεται απάνου στο πέττο;
- Όχι, καϊμένε και συ! Είναι τόσο μακριά από το πέττο μου!
- Μα καλά, δεν τον σιμώνεις καμιά φορά; Και δε σ' αμποδαίει α θέλεις να περάσης;
- Μπα! Και δεν κάνω το γύρο;
- Κάνεις το γύρο... ένας λόγος είναι!... Γιατί όμως και το καντούνι μας να μην είναι ανοικτό, λεύτερο, όπως ούλα τα καντούνια της χώρας;
- Όχι ούλα, καϊμένε! Πόσα είναι κλεισμένα σαν και τούτο-δω, κι όχι από τοίχο, παρ' από βράχο, από βουνό!... Ανέβα στο ριζόκαστρο και πες μου... Τι τα θες όμως και τι τα γυρεύεις! Αυτό τον τοίχο, το μαύρο, μπορούμε μεις να τον γκρεμίσουμε;
- Εγώ μπορώ! Κι εγώ θα τον γκρεμίσω!
- Ο Σβίγας κοίταξε γύρω του τρομαγμένος.
- Αγάλια-γάλια, μωρέ Τζώρτζη! Και μίλα καλά!...
- Εκείνο που σου λέω! Εγώ θα τον γκρεμίσω. Και θα με βοηθήσης μάλιστα και συ!
- Εγώ;!... Μώρε, μπράβο! Ετούτη την κουβέντα είχες να μου κάμης; Ή πήρανε τα μυαλά σου αέρα που άκουσες για τους ξιπόλυτους της Φράντζας;...
- Δεν είχ' ανάγκη ν' ακούσω τίποτα!
- Ίσως άσκημα όνειρα θα είδες απόψε!...
- Τ' άσκημα όνειρα, τους βραχνάδες, τα περγαλιά, τα στοικιά, τους μώρους, τα είδα στον ξύπνο μου!... Μάστρ' Αντώνη! ετούτος ο τοίχος, εκείνο το Παλάτι, με τον Αφέντη μαζί, θα φύγουν από πάνω μας! Και τη δουλειά θα την κάμουμε μεις οι δυο.
- Σκασε, μωρέ μουρλέ!...
- Και ξέρεις γιατί σε διάλεξα για βοηθό; Γιατί και συ είσαι παθός σαν και μένα.
- Εγώ παθός; Σε τι;
- Άκου. Εψές, σα γαμπρός, έσκαβα ολημέρα στο Παλάτι.

- Το ξέρω.
- Ξέρεις όμως πως ήρθε ύστερα κι η θυγατέρα σου η Βασιλική;
- Το ξέρω. Την έκραξε η Βαρβάρα για δουλειά.
- Α, γεια σου! Ξέρεις όμως και το καλύτερο; Πως την είδε κει στο περβόλι κι ο Αφέντης και του νοστήμισε;...
- Μπα, μπα;...
- Μπου! Και την άρπαξε μπροστά στα μάτια μου, και την πέταξε στον καναπέ του κιοσκιού και την έσφαξε σαν τραγί;... Άρε, άρε να ιδής. Τα αίματα θάναι ακόμα απάνου στο ψαθί.
- Ο Σβίγας κατέβασε γοργά μια γουλιά κρασί, έκαμ' ένα μορφασμό σα να πικράθηκε, σκούπισε το στόμα με το μανίκι του κι έπετα είπε:
- Μωρέ, τι μου λες!... Την έκαμε και τούτη ο Αφέντης;
- Αν δε μου πιστεύης, ρώτα την ίδια.
- Ο μπαλωματής χτύπησε τώρα το μηρί του με την παλάμη του.
- Μπα, μπα, μπα!... έκαμε.
- Ύστερα άδειασε το ποτήρι του χωρίς μορφασμό, κάρφωσε τα μάτια μπροστά του και σώπασε.
- Ήταν ένα πράμμα που το περίμενε, που τόξερε σκεδόν, μα που δεν το φοβόταν καθόλου. Μόνου για τον Τζώρτζη έκανε τον ξαφνιασμένο και τον αλαλοϊσμένο...
- Ε, τι σώπασες, μάστρ' Αντώνη; τούλεγε αυτός. Τι βουβάθηκες;... Πού κοπάς;... Μίλα λοιπόν και τώρα! Τώρα θέλω να σ' ακούσω!...
- Ο μπαλωματής θυμήθηκε, κατάλαβε: Ο μουρλός εκείνος θα τούλεγε πάλι να πάνε να γκρεμίσουν το Παλάτι! Και πήρε την απόφασή του.
- Και τι να πω;, του αποκρίθηκε. Δεν τα ξέρεις; Κακά και ψυχρά έκαμε ο Αφέντης, μα στο κέρι του ήτανε. Έλα, μην κάνης τώρα το ρέμπελο. Η θεγατέρα μου δεν πιστεύω νάπαθε τίποτα. Την είδα σήμερα καλά. Την αυγή μάλιστα τραγούδαγε σα γαλιάντρα. Πώς έσπασε τ' αυγό; Μικρό το κακό. Θα πούμε μεθαύριο του γαμπρού ποίος έκαμε τη ζημιά και δε θα την πομπέψη. Τόμου είσαι μάρτυρας και συ. Τι θες λοιπόν να πω, τι θες, ε;...
- Και είναι σωστά πράμματ' αυτά; Εσύ τα κρένεις σωστά, δίκια, τίμια, του Θεού;...
- Ό,τι κι αν είναι, Τζώρτζη μου, έτσι τα βρήκαμε. Δεν μπορούμε να τ' αλλάξουμε μεις. Θ' αλλάξουν όποτε θελήση ο Θεός. Και το Παλάτι με τον τοίχο που σου κάθεται στο πέττο, έτσι το βρήκαμε. Δεν μπορούμε ναν το γκρεμίσουμε μεις, για ν' ανοίξη το Τυφλοκάντινο. Α θελή ο Θεός, ας κάμη σεισμό κι ας το γκρεμίση, ας ρίξη φωτιά κι ας το κάψη σαν τα Σόδομα.
- Ναι, μα καμιά φορά κι ο άνθρωπος γίνεται Θεός. Καίει, γκρεμίζει, σκοτώνει. Τι κάνουν ολοένα οι ξιπόλυτοι της Φράντζας; Αν ελέγανε κι εκείνοι «θα γλυτώσουμε από τούτο το Βασιλιά όποτε θέλη ο Θεός...». Μα δεν το είπαν! Παρά του γκρεμίσανε τα κάστρα, τον τσακώσανε, τον φυλακώσανε και τώρα, όπως μου λες, θα τον κόψουνε. Ε;...
- Ο μάστρ' Αντώνης κούνησε πέντ' έξη φορές το κεφάλι του.
- Εσύ, παιδί μου, θέλεις διάβασμα. Κι όχι από παπά, παρ' από Δεσπότη. Άσε τώρα τους ξιπόλυτους της Φράντζας στην ησυχία τους, - είναι μιλλιούνια εκείνοι, σου είπα! - και πες μου, ξήγησέ μου τούτο-δω: Εγώ είμαι παθός, πάει καλά. Μα γιατί είσαι και συ; Επειδής έτυχε ψες να ιδής;...
- Όχι, όχι!... Να στο πω κι αυτό, ψυχή μου, να στο πω...
- Κι ο Τζώρτζης του διηγήθηκε πώς, εδώ και τέσσερα χρόνια, στην ηλικία της Βασιλικής, και μικρότερη, η Διαμαντίνα, η γυναικά του, έπαθε από τον Κούρπα τα ίδια. Μα ο μπαλωματής σίκωσε πάλι τους ώμους.

– Και με τούτο;, είπε. Πόσες άλλες, και πόσες άλλες! Μ' από πού σε φέρανε σένα; Από το φεγγάρι;

Ο Τζώρτζης εθύμωσε:

– «Και με τούτο» λες;!... Όμορφο πράγμα λοιπόν ν' αγαπάς μία κοπέλλα, να βουρλίζεσαι, να την παίρνεις με λατάρια, να νομίζεις πως θα καρής παρθενιά, να τη βρίσκεις σπασμένη και να λες κι ευχαριστώ; Όμορφο πράγμα να μην ορίζεις θεγατέρα, γυναίκα, αδερφή;... Όμορφο πράγμα να μην είσαι νοικοκύρης στο θηλυκό σου, στ' αλόγο σου, στο σκυλί σου, στη γίδα σου, στο φρούτο σου, στο σπίτι σου, στον εαυτό σου; Να ζης και να δουλεύεις γι' άλλον; Για σκέψου...

– Τι να σκεφτώ, καίμενε!... Δε σου είπα; Έτσι τα βρήκαμε. Δεν είχανε ψυχή οι πατεράδες μας! οι παπούληδες μας δεν είχανε ψυχή;... Ε, όπως ζήσανε κείνοι, ας ζήσουμε και μεις.

– Κι είναι ζωή τούτη-δω;

– Ό,τι κι αν είναι, στο περβόλι και στη λόζα του Άν-Γιώργη θα μας θάψουνε ούλους. Σερνηκούς και θηλυκούς. Κι εκείνες που παντρευτήκανε κορασιδες απάρθενες, κι εκείνες που βρεθήκανε χαλασμένες, κι εκείνες που συχωρεθήκανε, κι εκείνες που πομπευτήκανε, ούλες ένα κόμα θαν τις φάν. Και τον Αφέντη τον ίδιο. Δε βαριέσαι! Εβίβα!

Κι ο Σβίγας κατέβασε το κατακάθισμα του τελευταίου του ποτηριού.

– Δεν είσαι άνθρωπος, μάστρ' Αντώνη!, του είπε ο Τζώρτζης θλιβερά. Κρίμας που σε λογάρισα!

– Άθροπος είμαι· μουρλός μοναχά δεν είμαι.

– Καλά, καλά. Ήπιες το κρασί σου; Πάμε! Το τσαγγαρόσουβλό σου σε περιμένει. Να μου φτιάξω καν τα πασουμάκια μου, αφού δεν μπορής τίποτ' άλλο.

Βγήκαν από την ταβέρνα. Ο Τζώρτζης εξακολούθησε να του σιγομιλά στο δρόμο:

– Δε βαριέσαι! Δε θέλω βοήθεια από κανένα. Μοναχός μου φτάνω. Ένα μόνο θα μου ορκιστής, στο κρασί που ήπιαμε, που είναι το αίμα του Κυρίου: Ό,τι θα ιδής και θ' ακούσης αύριο-μεθαύριο, θα ξέρεις πως τόκαμα εγώ, μα δε θα μαρτυρήσης!

– Α, όκι ίσιαμε κει! Μουρλός δεν είμαι, μα άνθρωπος είμαι. Κάμε ό,τι σε φώτισε ο Θεός. Αν είναι γραφτό μας να σωθούμε από σένα, θα γίνη. Στο κρασί που ήπιαμε, εγώ δε θα σε μαρτυρήσω.

Χωρίστηκαν απόξω από την παράγκα. Μα ο Σβίγας άμα έκαμε δυο-τρία βήματα, ξαναγύρισε σαν κάτι να θυμήθηκε.

– Τζώρτζη! του φώναξε.

– Τι είναι;

– Να σου πω. Ξέρεις πώς το λένε το κάστρο του Βασιλιά, που το γκρεμίσανε κει πέρα οι ξιπόλυτοι και βγάλανε τους φυλακωμένους;...

– Όχι... γιατί;

– Τώρα το θυμήθηκα που τόπε κι αυτό ο νοδάρος. *Μπαστιλлия* το λένε!

Ζ'

ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ, ΠΡΩΙ-ΠΡΩΙ, κατά την προσταγή που είχε, ο Τζώρτζης ξαναπήγε στο περβόλι του Παλατιού να σκαλίση.

Με την πιο μεγάλη ευσυνειδησία, έρριξε ένα-ένα τα ψηλά κουτρούλια που είχε κάνει ο ίδιος κι ίσωσε το μαυρειδερό κόμα σ' όλο το τετράγωνο με τις λεμονιές και τις νεραντιές. Το μεσημέρι έφαγε πάλι στην κουζίνα, με την Βαρβάρα και με τον Αλιβίζο, κουκιά. Και το δειλινό, ο Αφέντης, γυρίζοντας από το μοναχικό του περίπατο στο περιγιάλι, επιθεώρησε το σκάλισμα, ευχαριστήθηκε κι είπε του Τζώρτζη να σκαλίση.

Φαινόταν πολύ καλοδιάθετος. Ο Τζώρτζης θυμήθηκε τα λόγια του Σβίγα: «Τούτος-εδώ, ο δικός μας, δε δίνει κατρίνι για τίποτα». Και καθώς φορούσε τη γιατέκα του να φύγη, έτσι τούρθε να τον ρωτήσει:

– Αφέντη, του λόγου σου που θα ξέρεις... είναι αλήθεια μία νοβπά που ακούστηκε τούτες τς' ημέρες;

– Ποία, να σε καρώ;

– Λένε πως στα Παρίσια, οι ρέμπελοι τσακώσανε το βασιλιά το Λουντοβίκο και τον κόψανε. Τι παναπή τούτο-δω;

Ο Κούρπας κούνησε το κεφάλι του με υπέρτατο οίκτο. Κ' έκαμε:

– Χμ! χμ!... Τούτο-δω παναπή πως έχετε τόσο λίγο νιονιό στο κεφάλι σας, που πάτε και πιστεύετε ό,τι παραμύθι ακούστε! Έτσι, μωρέ, κόβουνε Βασιλιάδες; Άκουσες εσύ ποτέ σου να κόψανε κανένα Βασιλιά;

– Να που τ' ακούω τώρα, μουρμούρισε ο Τζώρτζης.

– Α, έτσι; με μια νοβπά που δεν ξέρει κανείς από πού ήρθε; Μα έτσι μπορεί ν' ακούσης πως γκρεμίσανε και το Θεό!

– Τι μας γνοιάζει! είπε τότε ο σκαφτιάς. Τι μας γνοιάζει εμάς τι γένεται στον άλλον κόσμο! Την δουλειά μας να κοπάμε.

– Καλά που το λες...

– Είσαι το λοιπόν ευχαριστημένος, Αφέντη, από τη δουλειά μου;

– Ναι, ναι φεύγα!

– Και να πάρω ένα μαλαθούνι λεμόνια, ναν τα πουλήσω, για τον κόπο μου;

– Πάρε, κακοχρονάκης, πάρε!

– Σπολλάτη! Ύστερα θα φέρω το μαλαθούνι και, με την άδεια του Αλιβίζου, θα το γιομίσω.

– Καλά, του το λέω και του Αλιβίζου.

– Προσκυνώ.

Μα ωρισμένως ήταν με την καλή του απόψε ο Αφέντης! Μόνο μ' ένα «κακοχρονάκης» του χάρισε ένα καλάθι λεμόνια. Κι ακόμα, καθώς έφευγε, θυμήθηκε να τον ρωτήσει:

– Την κράτπες, μωρέ, τη νύφη;

– Την κράτπς' Αφέντη!

– Έκαμες φρόνημα. Στο καλό.

Πρώτος βγήκε απ' τον δειντρόκκο ο Κούρπας και τράβηξε για το σπίτι. Ο Τζώρτζης τον άφησε να ξεμακρύνη. Κι έπειτα, αντί να πάη στο ξέπορτο, κώθηκε στο κιόσκι και κρύφτηκε κάτω από τον ψάθινο καναπέ τον ματωμένο.

Κρυμμένος εκεί, άκουσε τη φωνή του Αλιβίζου:

– Τζώρτζη, μωρέ!...

Ο γέρος δεν έλαβε απάντηση και μουρμούρισε:

– Θάφυγε από τη μπροστινή.

Κι ήσυχος – πού να φανταστή! – τράβηξε κι αυτός για το σπίτι.

Όρες περίμενε στο κιόσκι ο Τζώρτζης, μονάχος, στα σκοτεινά. Ύστερα σαν καταάρησε πως θάχαν πέσει όλοι στον ύπνο, ακόμα και το ήμερο σκυλί, βγήκε απ' τον κρυψώνα του, περπάτησε προφυλακικά στα στρατόνια που άσπριζαν στη μαύρη πρασινάδα, κι έφτασε σα σκία στο κοιμημένο Παλάτι.

Σταμάτησε κει απέξω, μπροστά σ' ένα παράθυρο, που το είχε ματιάσει απ' το πρωί.

Καμπυλωτό από πάνω και καγγελόφρακτο σα φυλακής, έμενε νύχτα-μέρ' ανοικτό. Ήταν ο φεγγίτης της *σαρμπαρόμας*, όπως την έλεγαν στο σπίτι την αποθήκη εκείνη, όπου πετούσαν ανάκατα τ' άχρηστα

και τα περπτά από χρόνια, — σπασμένα έπιπλα κι αγγεία, παλιόρουκα, παλιόχαρτα, παλιοβιβλία, ό,τι δεν μπορούσε να διορθωθεί, ό,τι δεν είχε πια θέση στις κάμαρες και στα κοριντόρα, ό,τι δεν άξιζε ούτε για να πουληθεί στον Εβραίο. Ο καιρός που ρήμαζε κι άδειαζε το Παλάτι, γέμιζε ολοένα την αποθήκη εκείνη. Τα τζάμια του φεγγίτη, από μέσα σπασμένα, σκονισμένα κι αραχνιασμένα, δεν τάκλειναν ποτέ. Προς τι; Στο περβόλι έβλεπε, και πάλι από τα πυκνά του κάγγελα δεν μπορούσε να μπη κλέφτης. Ο αέρας κι η βροχή ασ έμπαιναν ελεύθερα. Κι ας σάπιζαν, ας μούκλιαζαν όσο ήθελαν τα παλιοπράγματα εκείνα.

Ο Τζώρτζης έβγαλε το πυριόβολό του κι ένα λαδωμένο χαρτί που το σήκωσε την αυγή από το δρόμο. Το άναψε χωρίς πολλή δυσκολία, και το πέταξε από τα κάγγελα μέσα στη σαρμπαρόμπα. Τ' αναμμένο χαρτί έπεσε απάνω σε μια παλιοκαρέκλα, που η ξεφτισμένη ψάθα της πήρε αμέσως φωτιά.

Ο Τζώρτζης δε θα σκεκόταν βέβαια να ιδί το αποτέλεσμα. Τ' άφησε στην τύχη, στο Θεό. Και φεύγοντας, συλλογίζόταν:

«Εγώ βαστάχτικα προκτές πούκα στα γόνάτά μου τη Βασιλική. Αν είναι τώρα δίκιο, ας πιάση. Αν είναι πάλι άδικο, ας σθύση!».

Το ζέπορτο του περβολιού ήταν κλειστό με δυο αμπάρες. Ο Τζώρτζης βρήκε πιο βολικό να βγη απ' τη μικρή πόρτα του δρόμου, περνώντας τον αφιδωτό διάδρομο της αυλής. Η πορτούλ' αυτή, πλάι στη μεγάλη, είχε μόνο ένα σύρτη. Τον έβγαλε όμορφα-όμορφα, άνοιξε σιγά-σιγά, βγήκε, ξανάκλεισε και τράβηξε στη σκοτεινή ερημιά του δρόμου.

Μια λέξη τότε του ήρθε στο νου, παράξενη λέξη, που δεν μπορούσε να θυμηθεί ούτε τι εσήμαινε ούτε πού και πότε την είχε ακούσει:

«Μπασίλλια...».

Έπετα θυμήθηκε και γέλασε... Ο Σβίγας!...

Έκαμε το γύρο χωρίς ν' απαντήση άνθρωπο, — και ποιος ξέρει αν το «γύρο» αυτό, τον αναγκαστικό, δεν τον έκανε για τελευταία φορά! — και χαρούμενος έφτασε στο σπίτι του.

Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΚΟΙΜΟΤΑΝ. Η Διαμαντίνα μόνο τον περίμενε, άγρυπνη από έρωτα.

— Γιατί άργησες έτσι καίμενε; του παραπονέθηκε γλυκά.

— Στην ταβέρνα ήμουν και ξαστοχίστικα... Μη φοβάσαι όμως και δεν ήπια πολύ... Κυρά μου, αγάπη μου!...

Την τράβηξε στην αγκαλιά του. Μα τα φιλιά που της έδινε απανωτά, ήταν πιο πολύ χαράς φιλιά παρ' αγάπης.

— Στάσου, τούλεγε κείνη, να σου βάλω να φας...

— Δεν πεινάω, της απαντούσε, τσίμπησα στην ταβέρνα...

Κι εξακολουθούσε να την αγκαλιάζει και να τη φιλά.

Εκείνη τώρα, λιγωμένη του έλεγε:

— Έλα, να πέσουμε...

Και της απαντούσε:

— Όχι... έτσι μ' αρέσεις καλύτερα.

Δεν ήθελε να γδυθούν, να πλαγιάσουν, — αυτό ήταν όλο. Και κάθε τόσο, από το παράθυρο της καμαρούλας, κοίταζε κατά το Παλάτι...

Τίποτ' ακόμα, σκοτάδι. Κι από πάνω, λίγος μαύρος ουρανός αστροκεντημένος.

Πέρασ' έτσι κάμποση ώρα. Η Διαμαντίνα άρχισε ν' απορη και ν' ανησυχί. Τι είχε πάθει αυτός άποψε; Καλά να μη θέλη φαί' μα ούτε κρεβάτι;...

Κι άξαφνα ο Τζώρτζης την πέταξε από την αγκαλιά του και με μια κραυγή έτρεξε στο παράθυρο.

Είχε ιδί καπνό που φωτιζόταν από κάτω κι ανέβαινε πυκνός, γρήγορος, στριφογυριστός, αλλού μαύρος κι αλλού σταχτίς.

— Τι είναι; τρώμαζε η Διαμαντίνα.

— Ιδές!...

— Φωτιά!...

— Ναι... στο Παλάτι!

— Καίγεται το Παλάτι!... Ωχού, δυστυχία μας!...

— Ευτυχία μας να λες!

Και μ' ένα ούρλιασμα χαράς, τρελλής, ακράτητης — να που ήταν δίκιο! να που τότελε ο Θεός και να που ήταν άξιος αυτός να το κάνει! — ο Τζώρτζης πετάχτηκε στο Τυφλοκάντουνο κι έβγαλε τις φωνές:

— Ξυπνάτε!... Τρεχάτε!... Βοηθάτε, Χριστιανοί!... Το Παλάτι καίγεται!

Σε λίγες στιγμές, οι Τυφλοκάντουνιώτες, άλλοι ντυμένοι, άλλοι μισόγδυτοι, ήταν έξω. Ο Τζώρτζης εξακολουθούσε να τους φώναζε. Κι όλοι μαζί, από ένστικτο, όρμησαν προς τον τοίχον του περβολιού. Θάψταναν πιο γρήγορα στο Παλάτι παρ' αν έκαναν το γύρο. Κι ο Τζώρτζης τους παρακινούσε και τους έσπρωχνε:

— Ναι, ναι!... Από δω να μπούμε, από δω!... Ελάτε να σπάσουμε το ζέπορτο, να προλάβουμε!...

Μα το σιδερένιο κι αμπαρωμένο πορτόφυλλο δεν ήταν εύκολο να σπάση.

— Από το γύρο! φώναζε ο Νικολός ο ταβερνιάρης.

— Όχι, δεν προφταίνουμε! αποκρίθηκε ο Τζώρτζης, δείχνοντας τις φλόγες που θέρειναν.

— Πώς να κάμουμε;

— Να γκρεμίσουμε τον τοίχο!

— Όχι, καλέ!... Από το γύρο!

— Από δω!...

Χωρίστηκαν. Πολλοί τόβαλαν στα πόδια, να πάνε από το μεγάλο δρόμο. Οι περισσότεροι όμως, τρομαγμένοι, σαστισμένοι, άκουγαν τυφλά τον ψύχραιμο που τους πρόσταζε. Και κουβάλησαν στη στιγμή λοσοτούς, μπάρες, αξίνες, σκεπάρνια, ό,τι θρήκαν, κι άρχισαν να χτυπούν και να γκρεμίζουν τον τοίχο.

Ο Αζόρ από μέσα ούρλιαζε ξεφρενιασμένος.

Όταν έκαμαν ένα μεγάλο ρήγμα, πλατύτερο κι από την πόρτα, κάποιος εφώναξε:

— Περνάμε!

— Όχι! Ακόμα! Να γκρεμιστή ούλος!

Ο Τζώρτζης επρόσταζε κι εκείνοι δε ρώτησαν το γιατί. Τον άκουσαν τυφλά.

Στο αναμεταξύ, ο πληθυσμός των Κουρπέικων είχε μαζευτή όλος μπροστά στον τοίχο: άντρες, γέροι, γυναίκες, παιδιά. Δεν έλειπαν παρά οι παράλυτοι κι εκείνοι που είχαν πάει απ' το γύρο. Και τα μωρά ακόμα ήταν εκεί, στην αγκαλιά των μαννάδων τους. Μερικοί κρατούσαν φανάρια. Όσοι αδύνατοι, κοίταζαν. Κι όσοι δυνατοί, πολεμούσαν να ριξουν το φραγμό που τους εμπόδιζε να περάσουν.

Ο τοίχος δεν ήταν πλατύς: από τη μια πλευρά του καντουνιού ως την άλλη, τρία τέσσερα μέτρα. Ούτε ψηλός: μόλις περνούσε την πορτούλα δυο σπιθαμές. Ούτε κοντρός: μια διπλή σειρά από τούβλα, με μπόλικο πηλό. Και σε λίγη ώρα ήταν γκρεμισμένος.

— Εμπρός! πρόσταξε ο Τζώρτζης. Όλοι! Όλοι!

Είχαν ορμήσει κιόλα μερικοί, από τα πρώτα ρήγματα, προς το φλογοτριγυρισμένο Παλάτι. Τώρα τους ακολουθούσαν όλοι, άντρες, γέροι, γυναίκες, παιδιά. Στα ρείπια του τοίχου δεν έμειναν παρά ο Τζώρτζης κι ο μάστρ' Αντώνης ο Σβίγας μ' ένα φανάρι στο χέρι.

— Τόπες, σκυλί, και τόκαμες! του ψιθύρισε.

– *Μπασίλλια!* του φώναξε ο Τζώρτζης. Να, μωρέ, τούτη είναι η Μπασίλλια!

– Όχι, παίζουμε...

– Έλα! Ας τα λόγια και βόηθα εδώ! Την πόρτα!... την πόρτα!...

Οι δυο μαζί έρριξαν τότε και το ξέπορτο το σιδερένιο και το κουβάλησαν στο περβόλι. Έπετα, οι δυο μαζί, σπίκωσαν τα τούβλα και τα σώρισαν κι αυτά μέσα, κοντά στο πλαγιασμένο ξέπορτο.

Έτσι το Τυφλοκάντουνο ενώθηκε με το περβόλι. Δεν το έφραζε πια παρά το Παλάτι. Μα το Παλάτι καιγόταν... Οι Τυφλοκάντουνοι από δω, οι άλλοι γεπόνιοι από κει, είχαν φθάσει αργά. Και πιο αργά απ' όλους, τελευταίοι, οι Μαρκουϊνοί και οι Πυροσβέστες του Πρεβεδούρου. Κι επειδή οι πρώτοι ούτε νερό είχαν ούτε τρόμπες, η φωτιά δούληψ' ελεύθερη ως που έσβυσε σχεδόν μονάχη, από ατροφία, γιατί τ' άλλα σπίτια ήταν μακριά.

Ο Κούρπας, που πετάχτηκε από τον ύπνο, μόλις πρόφτασε να γλυτώσει γυμνός. Δεν έσωσε ούτε ένα του βιβλίο. Ο Αλιθίζος, που κοιμόταν στο σπτάκι της αυλής, δεν μπόρεσε πια να μπη στο Παλάτι, γιατί τον απόκλεισαν οι φλόγες και βγήκε στο δρόμο απ' την πορτούλα που είχε βγει πρωύτερα κι ο Τζώρτζης. Ούτε πρόσεξε στο αλάλιασμά του, πως ο σύρτης από μέσα ήταν τραβηγμένος... Ο Ξυδάκος, που είχε μια κοπέλλα σπιτωμένη κάμποσο μακριά, κοιμόταν μαζί της εκείνη την ώρα και δεν μπόρεσε να φθάσει στο Παλάτι παρά με τους Μαρκουϊνούς. Η Βαρβάρα τέλος, που η κάμαρά της ήταν δίπλα στη σαρμπαρόμπα, βρέθηκε άξαφνα μέσα στον καπνό, παραζαλίστηκε, λιγοθύμισε και εκάπκε.

Ως την αύγή, από το παλιό Παλάτι δεν έμεναν παρά οι μαύροι τοίχοι, τρυπημένοι από παράθυρα, που μερικά έβγαζαν ακόμη καπνούς.

– Ε, δεν είμαστε σαν καλύτερα τώρα; είπε ο Τζώρτζης του Σβίγα την άλλη μέρα.

– Σαν καλύτερα... ψιθύρισε ο μπαλωματής.

– Και, για να σου πω... εκείνης της γριας στρίγγλας, της λάμισσας, δεν της μερτάριζε που γίνηκε κάρβουνο;

– Έτσι λέω κι εγώ.

– Χμ! τώρα έβαλες γνώση, βλέπω... Έτσι είσατε σεις ούλοι. Αφού γίνη το καλό, τότες το βλέπετε και συμφωνάτε. Για να γίνη όμως, ούτε το δαχτυλάκι σας δεν κουνάτε!...

– Εγώ; διαμαρτυρήθηκε ο μπαλωματής. Και μήπως δε σε βόηθησα ψες σ' ό,τι μου είπες; Για θυμήσου το ξέπορτο...

– Α! ναι! έρριξες και συ το ξέπορτο άμα είδες πως δεν είχε σωτηρία το Παλάτι. Δε μου λες όμως: έχεις την ιδέα πως την φωτιά την έβαλα εγώ;

– Αμή ποίος κάνε;

– Ο Θεός, μωρέ ιμπετσίλλε!... Εγώ δεν άναψα παρά ένα χαρτί. Στο χέρι του δεν ήταν να το σβύσει; Μα ήταν δίκιο και τάφησε. Και να! Στάχτη τα πάντα!

ΑΠΟ ΤΟΤΕ ΛΟΙΠΟΝ το Τυφλοκάντουνο άνοιξε. Ο Κούρπας που πήγε και κάθισε σε μιας θειας του, ούτε το σπύ ξανάφιασε, ούτε το περβόλι ξανάφραξε. Δεν ήθελε πια τίποτα, ούτε κορασίδες. Από τη φοβερή εκείνη νύχτα, κάτι έπαθε το μυαλό του. Κι είπαν πως αποτρελλάθηκε σε λίγον καιρό, όταν στην Πλατεία του Αγίου Μάρκου έστησαν το Δέντρο της Ελευθερίας κι αναγκάστηκε να το προσκυνήσει κι αυτός με τους άλλους Αφεντάδες, κι έφαγε μάλιστα και μια σβερκιά από έναν ξιπόλυτο. Ο αντίκτυπος της Γαλλικής Επανάστασης είχε φτάσει και στη Ζάκυθο. Ο Βενετσάνος με τις αλυσίδες του έφυγε. Κι ερχόταν ο Φραντζέζος με τις ελευθερίες και τα δικαιώματα του ανθρώπου...

Τι είχε να κάνει μ' αυτά ο Μανώλης ο Κούρπας; Μισότρελλος, μισάνθρωπος, πούλησε ό,τι είχε, έφυγε απ' τον τόπο που δεν τον χωρούσε και κανείς πια δεν ξέρει ούτε πού πήγε ούτε πού πέθανε. Αργότερα

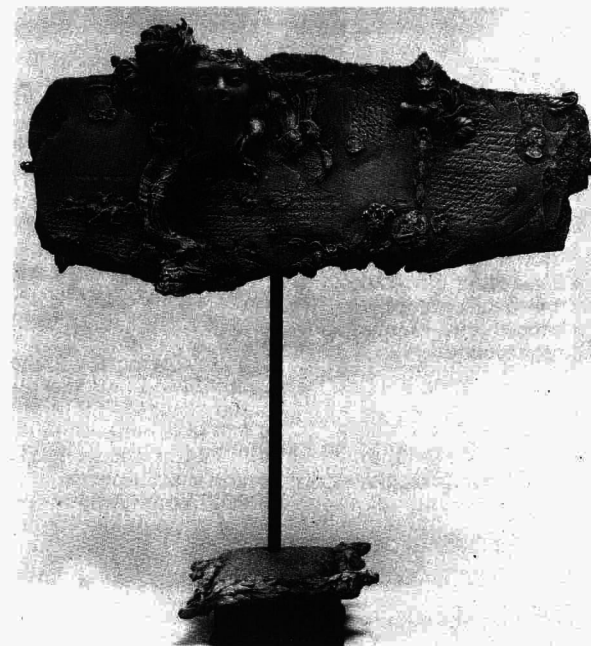
γκρεμίστηκαν και τ' αποκαΐδια του Παλατιού, το περβόλι έγινε πλάτωμα με βρύση σαν τ' άλλο το αντικρινό, τα ρημαγμένα σπιτόπουλα διορθώθηκαν από τους καινούργιους νοικοκύριδες, χτίστηκαν και κάμποσα καινούργια, σκεπάστηκε κι ο γάτουλας, και το παλιό Τυφλοκάντουνο έγινε ένα κοινό συνηθισμένο καντούνι. Τ' όνομα μόνο διατήρησε για πολύ καιρό, καθώς κι όλη η γεπονιά, που λέγεται ακόμα *Κουρπέικα*.

Σήμερα, καθώς είπαμε στην αρχή, εκεί όπου ήταν μια φορά το Παλάτι, δε βλέπει κανείς παρά τα θεμέλια του, μισοπαραχωμένα και χορταρισμένα. Το καλοκαίρι, ο καφετζής του πλάτωματος, αραδιάζει κειπάνου τραπεζάκια. Κι άφοβα κάθονται οι Κουρπεκιώτες – απόγονοι του Τζώρτζη της Δήμαινας, του Λαδικού του μπουτιέρου, του Σβίγα του μπαλωματή – πίνουν στο φρέσκο τον καφέ τους κι ακούνε τους πιο γέρους που λένε τρομακτικές ιστορίες για κάποιον Κούρπα, που ήταν Αφέντης τόσο σκληρός, κι έκανε, λέει, τόσα κακά, και τουραχνούσε τόσο τη φτωχολογιά, που είδε ο Θεός το άδικο κι έρριξε αστροπελέκι και τον έκαψε μαζί με το παλάτι του:

– Ναι, ναι.. εδώ-πα που καθόμαστε ολόένα...

* Όταν γινόταν ιεροκρυφώς στη ζακυνθινή ταβέρνα αυτή η ομιλία, ο Βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ' της Γαλλίας είχε αποκεφαλιστή προ ενός τουλάχιστο μηνός.

Ο *Μινώταυρος* του Γρηγ. Ξενόπουλου εκδόθηκε το 1925 στην Αλεξάνδρεια από την εκδοτική εταιρία «Γράμματα».

1891-1991

100 ΧΡΟΝΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ

Εδώ και 100 χρόνια η ΕΘΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ βρίσκεται πάντα ΜΠΡΟΣΤΑ. Πρωτοπορώντας και θέτοντας γερές βάσεις υποδομής στις γενικές ασφαλίσεις και στις ασφάλειες ζωής. Συμβάλλοντας στην εθνική οικονομία. Συνεισφέροντας στις πιο δύσκολες στιγμές της Ελλάδας.

Με τη συμμετοχή των σημαντικότερων ελληνικών τραπεζών της εποχής και με κύριο μέτοχο την ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ, στις 15 Ιουνίου 1891 ιδρύεται η Ελληνική Εταιρία Γενικών Ασφαλειών «Η ΕΘΝΙΚΗ».

Παρουσία δυναμική, όχι μόνο εντός, αλλά και εκτός των τότε συνόρων: στις ελληνικές παροικίες, στις εστίες του ελληνισμού, στην Κων/πολη, στα μεσογειακά λιμάνια. Στην Κρήτη, μάλιστα, είχε ασφαλιστεί από το 1895 στον Κλάδο Ζωής και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, πριν ακόμα η φήμη του φτάσει στην ελληνική πρωτεύουσα.

Συνεισφορά μοναδική: στο Μακεδονικό Αγώνα, στα χρόνια του 1912-13, στην προσπάθεια ανασυγκρότησης του ελληνικού κράτους.

Η ανταπόκρισή της άμεση: όταν τον Αύγουστο του 1917 αποτεφρώθηκε από άγνωστες αιτίες η Θεσσαλονίκη, η ΕΘΝΙΚΗ κάλυψε τη ζημιά ύψους 2.200.000 δρχ., ποσό υπέρογκο για την εποχή.

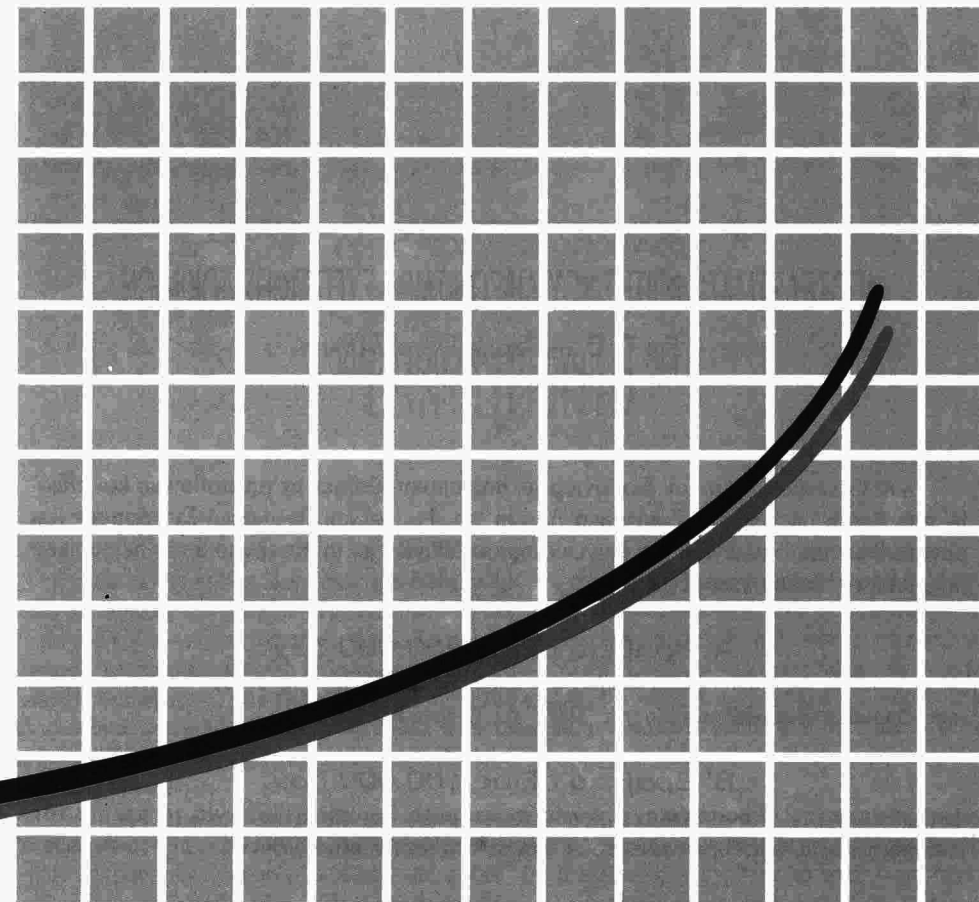
Με σημαντική συμμετοχή: στην αποκατάσταση των προσφύγων μετά τη συνθήκη της Λωζάνης, στην ηθική και υλική υποστήριξη των υπαλλήλων της στην Κατοχή, όταν οργάνωσε συσσίτιο, μία δαπάνη που κόστισε όλο της το χαρτοφυλάκιο.

Η εθνική προσφορά της συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Με την ολοκλήρωση των έργων ανασύλωσης και συντήρησης των υπογείων του κτιρίου της οδού Κοραή 4, του μεγάρου της εταιρίας, που επιτάχθηκε το 1941 από τους Γερμανούς και τα υπόγεια του μετατράπηκαν σε κρατητήρια. Με αίτησή της ο χώρος που ονομάστηκε «Χώρος Ιστορικής Μνήμης 1941-44» κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Ατενίζοντας τον 21ο αιώνα, η ΕΘΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ εξακολουθεί να βρίσκεται 100 χρόνια ΜΠΡΟΣΤΑ. ΜΠΡΟΣΤΑ σε αντίληψη, εξυπηρέτηση, σιγουριά. ΜΠΡΟΣΤΑ σε σοβαρότητα, αξιοπιστία, συνέπεια και υπευθυνότητα. ΜΠΡΟΣΤΑ στον Άνθρωπο.

ΕΘΝΙΚΗ
Η ΠΡΩΤΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ

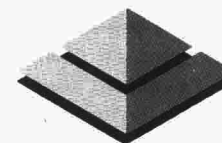
EUROCOM/TARGET

“ΠΛΟΥΤΕΙ ΔΙΚΑΙΩΣ”

(ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ)

Καθήκον αλλά και δικαίωμα.
Εντολή αλλά και προτροπή, δυνατότητα.
Στις σημερινές περιπέλοκες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, απαιτείται γνώση, εμπειρία, μελέτη αλλά και τόλμη, προκειμένου μια μικρή ή μεγάλη επένδυση να αποδώσει «τα μέγιστα»!

Ααγής Ε.Π.Ε.

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑΚΟΙ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ
Θεμιστοκλέους 34 & Ακαδημίας, 106 78 Αθήνα
Τηλ: 36.10.574 - Fax: 36.14.755

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΔΟΚΙΜΙΩΝ

Για Το Έργο Του Ανδρέα Κάλβου

ΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ του φοιτητικού διαγωνισμού, που προκηρύχθηκε με πρωτοβουλία και αθλοθέτηση βραβείων από τη «Ζακυνθινή Δράση για Φυσική και Πολιτιστική Συντήρηση» και οργανώθηκε υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου Αθηνών με τη συνεργασία του περιοδικού μας, απονεμήθηκαν στους εξής:

Α' Βραβείο αξίας 200.000 δρχ.

στους φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής κ.κ. Βάιο Λιάπη και Παναγιώτα Καραβία για τη μελέτη τους «Δημοτικά γλωσσικά στοιχεία στις "Ωδές" του Ανδρέα Κάλβου».

Β' Βραβείο αξίας 100.000 δρχ.

στο φοιτητή της Φιλοσοφικής Σχολής κ. Σταμάτι Κωνσταντινίδη για τη μελέτη του «Παιριδογλωσσία, γυμνάσματα ελευθερίας στην ποίηση του Ανδρέα Κάλβου».

Γ' Βραβείο αξίας 50.000 δρχ.

στη φοιτήτρια της Φιλοσοφικής Σχολής δ. Ελένη Λεοντσίνη για τη μελέτη της «Ποικιλίες της έκφρασης στις "Ωδές" του Ανδρέα Κάλβου».

Α' Τιμητικός Έπαινος

στο φοιτητή της Φιλοσοφικής Σχολής κ. Κωνσταντίνο Μπούρα για τη μελέτη του «Ανδρέας Κάλβος, μια συνηθισμένη περίπτωση ενός εξαιρετικού ανθρώπου».

Β' Τιμητικός Έπαινος

στους φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής κ. Κωνσταντίνο Βουγιούκα για τη μελέτη του «Τα παιδικά βιώματα του Κάλβου» και δ. Γεωργία Κράκαρη για τη μελέτη της «Ο Ανδρέας Κάλβος και το έργο του».

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

ΕΙΝΕ ΠΟΛΥΣ ΚΑΙΡΟΣ, δέκα ίσως και δώδεκα χρόνια, αφότου εδιάβασα εις κάποιον Ημερολόγιον το πρώτον του ποίημα. Επεγράφετο «Ταραντίνο». Μία σύντομος, ταχυτάτη εικών λαού διασκεδάζοντος υπό την απειλήν των τυράννων του, και τίποτε άλλο. Το ποίημα δεν ήτο βέβαια εξοχόν· αλλά πρέπει να είχε κάτι το ξεχωριστόν και το ασυνείθιστον, διότι το όνομα που είδα από κάτω, το νέον και όλως διόλου άγνωστον, — Κωνστ. Π. Καβάφης —, μου εκαρφώθη από τότε. Και από τότε αγαπούσα να διαβάσω ό,τι απαντούσα με αυτό το όνομα, ποιήματα πάντοτε, πολύ αραιά, πολύ σύντομα, μια φορά το χρόνο από δέκα-είκοσι στίχους, πότε εις το «Άστν», πότε εις το «Ημερολόγιον» Σκόκου, πότε εις τον «Αιγυπτιακόν Λωτόν», και μίαν φοράν εις τα «Παναθήναια».

Τα χρόνια πενούσαν, και καθένα κάτι επρόσθετεν εις την μικράν αυτήν και σκόρπιαν συλλογήν· αλλά συγχρόνως κάτι επρόσθετε και μέσα μου. Σιγά-σιγά η προσοχή μου μετεβλήθη εις εκτίμωσιν· κ' έξαφνα, μίαν ημέραν, παρετήρησα μ' έκπληξιν, με φόβον, ότι η εκτίμωσις είχε φθάση τα επικίνδυνα όρια του θαυμασμού. Διότι δεν είχε ολωσδιόλου ακίνδυνον πράγμα, πιστεύσατέ με, να θαυμάζετε έναν ποιητήν που ονομάζεται Καβάφης, και είχε Αλεξανδρινός, και δεν έγραψεν έως τώρα παρά δώδεκα, το πολύ δεκαπέντε ποιήματα, — και αυτά χωρίς ποτέ να μαζευθούν και να τυπωθούν σε γιαπωνέζικο χαρτί, — και που ποτέ δεν εγράφη άρθρον δι' αυτόν εις εφημερίδα, και που ποτέ δεν εφάνη τόνομά του αλλού, παρά μετρημένες φορές κάτω από τους ολίγους στίχους του.

Ό,τι με ανησυχεί προπάντων εις αυτήν την περίστασιν, είναι η ισχύτης του καρτοφυλακίου. Ειξεύρω καλά, ότι οι περισσότεροι άνθρωποι θαμβούνται από το ποσόν, και πολύ δυσκολεύονται να παραδεχθούν ότι μέσα σ' ένα γυάλινο μπουκαλάκι εγκλείεται κάποτε ολόκληρος ροδόκνηπος. Αλλά το αίσθημα δεν τους ερωτά αυτούς... Και σας είπα εις ποίον σημείον ευρίσκετο το ιδικόν μου αίσθημα, το μουσικόν, όταν έλαβα την εξαφνικήν ευχαρίστησιν να γνωρίσω και προσωπικώς τον κ. Κωνστ. Π. Καβάφην, επισκεπτόμενον τας Αθήνας μας, δια πρώτην φοράν νομίζω, προ δύο ετών.

Είνε νέος, αλλ' όχι εις την πρώτην νεότητα. Βαθεία μελαχρινός ως γηγενής της Αιγύπτου, με μαύρον μουστακάκι, με γυαλιά μύωπος, με περιβολήν αλεξανδρινού κομψευομένου, αγγλίζουσαν ελαφρότητα, και με φυσιογνωμίαν συμπαθή, η οποία όμως εκ πρώτης όψεως δεν λέγει πολλά πράγματα. Υπό το εξωτερικόν εμπόρου, γλωσσομαθούς κ' ευγενεστάτου και κοσμικού, κρύπεται επιμελώς ο φιλόσοφος και ο ποιητής. Η ομιλία του η ζωηρά, η σχεδόν στομφώδης και υπερβολική, και οι τρόποι του οι πάρα πολύ αβροί, και όλες εκείνες οι ευγένειές του και οι τσιρμιόνιες, εκπλήττουσαν κάπως έναν Αθηναίον, συνειδητόν με την σεμνήν απλότητα και την δειλήν αφέλειαν και την αγαθήν αδεξιότητα των λογίων μας. Ο κ. Καβάφης, υπό

την έποψιν αυτήν, είνε ο αντίπους του κ. Πορφύρα. Πρέπει να τον γνωρίση κανείς αρκετά, δια να πεισθή ότι είνε ο ίδιος άνθρωπος που έγραψε τα ωραία εκείνα ποιήματα. Διότι σιγά-σιγά θ' αναγνωρίση ότι αυτά που λέγει ο αλεξανδρινός έμπορος με τόσον παράξενον τρόπον, είνε γεμάτα γνώσιν και παρατήρησιν, και κάπου-κάπου θα συλλάβη και μερικής αστραπής των μαύρων ματιών, από τα γυαλιά, που διανοίγουν ολόκληρον κόσμον, και προδίδουν — δόξα σοι, ω Θεός! — τον άνθρωπον της ευρείας σκέψεως και της καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας.

Ομολογώ, ότι δεν επερίμενα την αποκάλυψιν αυτήν, δια να εκφράσω το αίσθημά μου εις τον κ. Καβάφην. Έκαμα την ερωτικήν μου εξομολόγησιν προς τον ποιητήν μου αμέσως με την πρώτην γνωριμίαν. Δύο πράγματα απαιτούνται δια να μη πάγη χαμένον ένα τέτοιον διάβημα: να πιστεύσουν την ειλικρίνειάν σας και ν' ανταποκριθούν. Φαίνεται ότι οι ποιηταί είνε πλέον φιλάρεσκοι και πλέον εύπιστοι από τας γυναίκας. Ίσως υπάρχουν γυναίκες που υποπεύονται ότι δεν είνε ωραία, αλλά δεν υπάρχει ποιητής, που να μην έχη την βεβαιότητα ότι είνε μεγάλος. Ο κ. Καβάφης λοιπόν δεν εδυσκολεύθη καθόλου να πιστεύση την ειλικρίνειαν του αισθηματός μου, κ' επειδή έτυχε, — τι καλή σύμπτωσης! — να μ' εκτιμά ολίγον και αυτός ως πεζογράφον, εκολλακεύθη και ανταπεκρίθη. Μου επέτρεψε δηλαδή και μ' εβοήθησε μάλιστα να... τον θαυμάζω. Και όταν επανήλθεν εις την καλήν του πόλιν της Αλεξανδρείας, μου έστειλεν από εκεί, ανηγραμμένα επιμελέστατα, με το καλλιτεχνικόν και ιδιόρρυθμον γράψιμόν του, με κόκκινον και με μαύρο μελάνι, εις θαυμάσιον αγγλικόν χαρτί, όλα του τα ποιήματα. Και όχι μόνον αυτά, τα παλαιά και γνωστά μου, αλλ' εφρόντισε να μου στείλη και άλλα δύο, τα οποία έγραψεν εν τω μεταξύ, — φυσικά, αφού επέρασαν δύο χρόνια, — και να μου πάρη ένα παλαιόν, το οποίον ενόμιζεν ότι δεν ήτο «άξιον της τιμής» να ευρίσκεται στα χέρια μου. Το ελυπήθηκα πολύ, αλλ' επειδή σέβομαι τας ιδιοτροπίας των ποιητών, του το επέστρεψα. Ήτο οι πρωτόφαντοι εκείνοι «Ταραντίνοι».

ΤΩΡΑ ΜΟΥ ΜΕΝΟΥΝ ΕΝΑ, δύο, τρία... δώδεκα ποιήματα. Και οι «Ταραντίνοι» δεκατρία. Αυτό είνε όλον το έργον του Καβάφη. Έγραψε και μερικά άλλα, αλλ' ή τα παρέδωσεν εις τον Ήφαιστον, ή τα θεωρεί «ανάξια της τιμής». Οπωσδήποτε, κατά μέσον όρον, κάθε ποίημα του Καβάφη κυφορείται όσον και ο άνθρωπος: εννέα μήνας. Η έμπνευσις, η σύλληψις, δεν εμπορεί παρά να είνε στιγμιαία: αλλ' εις τον Καβάφην έρχεται ως αποτέλεσμα, και ούτως επειν ως αμοιβή της μακράς κ' επιμόνου προσπλώσεώς του εις ωρισμένον αντικείμενον, εις ωρισμένον κύκλον ιδεών. Τώρα εσκημάτισε τον πυρήνα του, κατέχει την ιδέαν του, ειξεύρει καλά τι θα ειπή. Αλλά πώς θα το ειπή; Πώς θα το αισθητοποιήσῃ; Με τι υλικόν θ' αποτελέσῃ την βαθυτέραν εκείνην μορφήν, την ουσιαστικωτέραν, η οποία δεν έχει σχέσιν ούτε με την λέξιν, ούτε με τον ρυθμόν, ούτε με την ρίμαν; Την καθαυτό καλλιτεχνικήν μορφήν, η οποία μένει και αφού τυχόν αλλαχθούν όλ' αυτά; Υποθέτω, ότι δια τον Καβάφην και η εργασία αυτή, η ολωσδιόλου διανοητική, απαιτεί πολύν χρόνον. Αλλ' αφού τελειώσῃ, — το ποίημα, κατ' ουσίαν, είνε έτοιμον. Δεν μένει παρά να εκφρασθή. Να εκλεχθούν δηλαδή αι απολύτως αναγκαίαί λέξεις, ώστε να μη περισσεύη, να μη λείπη καμμιά, και να παραταχθούν κατά τρόπον ώστε ν' αποτελέσουν μίαν εξωτάτην μορφήν, τελείως αρμόζουσαν, τελείως ανταποκρινομένην προς την ιδέαν. Και η εργασία αυτή απαιτεί τον περισσότερον χρόνον. Τώρα ο ποιητής θα λεπτολογήσῃ, — με όλον του το δικαίωμα πλέον, — και θα έχη να κάμη με όλα εκείνα τα «μικρά πράγματα» του Μιχαήλ Αγγελού, τα βασανιστικά, που αποτελούν την τελειότητα, η οποία όμως δεν είνε «μικρόν πράγμα»... Και από το απελπιστικό εκείνο χάος των σβυσιμάτων, των προσθηκών, των παραπομπών, των αλληπαλλήλων διορθώσεων, από τον λαβύρινθον του χειρογράφου, που μαρτυρεί τόσους αγώνας, τόσον μακροχρόνιον προσπάθειαν, τόσον δισταγμόν, ο ποιητής, διατάζων ακόμη, θα ξεχωρίση τους ολίγους του τελευταίους στίχους, θα τους καθαρογράψῃ, και με την γενναιοτέραν προσπάθειαν καταπνίγων τον τελευταίον, τον επιμωώτερον δισταγμόν, — αν το κατορθώσῃ, — θα τους υπογράψῃ.

Έτσι γίνεται ένα ποίημα τον χρόνον... Αλλά το ποίημα αυτό είνε πολλάκις θαυμασία μικρογραφία. Κλείει μέσα του κόσμον ολόκληρον. Και ενώ το βλέπεις και λέγεις ότι αυτό είνε όλον, το ξαναβλέπεις και κάτι υποπεύεσαι, και έξαφνα ανακαλύπτεις, — θαύμα! — ότι με το μικροσκόπιον σου παρουσιάζει πράγματα, που δεν εφαντάζεσο, και μετά την υποψίαν σου ακόμη, ότι θα τα έχη. Κάτι το απείρως συγκεντρωμένον και απείρως μεστόν. Όλα τα ποιήματα όσα θα έγραφεν εις τον ίδιον καιρόν, σφικτοδεμένα, συμπιεσμένα, εις τους πέντε-δέκα αυτούς στίχους. Και το ποιηματάκι το μικροσκοπικόν, απλόνει, απλόνει, ξετυλίγεται, ξεχειλίζει, και σου γεμίζει την ψυχήν.

Όλα τα ποιήματα του Καβάφη δεν είνε βέβαια επίσης περιεκτικά κ' επίσης θαυμάσια. Δια τα πρώτα του μάλιστα, τα νεανικώτερα, εμπορεί και να μη χρειάζεται μικροσκόπιον. Τα άλλα όμως, — πέντε ή εξ από τα τελευταία, — είνε ακριβώς όπως εζήτησα να σας παραστήσω, και αυτά κυρίως τον χαρακτηρίζουν. Αλλ' ας ομιλήσωμεν καλλίτερα με τα πράγματα. Κάμετέ μου πρώτα την χάριν να διαβάσετε αυτό:

ΔΕΗΣΙΣ

*Η θάλασσα στα βάθη της πήρ' ένα ναύτη. —
Η μάνα του, ανήξερη, πηγαίνει και ανάφτει*

*στην Παναγία μπροστά ένα υψηλό κερί
για να επιστρέψῃ γρήγορα και ναν' καλοί καιροί—*

*και όλο προς τον άνεμο σήνει τ' αυτή.
Αλλά, ενώ προσεύχεται και δέεται αυτή,*

*η εικών ακούει σοβαρή και λυπημένη,
ξύροντας πως δεν θάλλη πια ο υιος που περιμένει.*

Έχει, βλέπετε, την σφραγίδα του και αυτό το ποιηματάκι. Ο ρυθμός του δεν είνε η συνειθισμένη τυμπανοκρουσία, η γλώσσα του έχει πολύ τον ατομικόν χαρακτήρα, και η πλουσιωτάτη ομοιοκαταληξία — ομοιολεξία μάλλον, κερύ-καιροί, αντί-αυτή, όπως θα την απαντήσωμεν και εις άλλα ποιήματα του Καβάφη, — έχει τι το σεμνόν και μαλακόν, το σχεδόν κρύφιον, που δεν καταστρέφει, ως απότομος έκρηξις ρουκέτας, τον θρηνώδη λυρισμόν, την ήρεμον μελαγχολίαν της φράσεως. Είνε μία φόρμα τελείως αρμόζουσα εις την ιδέαν. Αν δε προσέξετε και εις την ιδέαν αυτήν, θ' ανακαλύψετε κάποιαν σύνθεσιν εις την απλότητά της, φιλοσοφικόν βάθος, συμβολισμόν αν θέλετε, και ίσως το εικόνισμα, το κερύ, η μάνα, η θάλασσα, ο ναύτης, να σας φανούν διαφορετικά από ό,τι τα ξεύρετε, γενικώτερα και διαρκέστερα. Λέγω «ίσως», διότι αυτό το πράγμα δεν εκφράζεται εδώ κατά τρόπον, ο οποίος θα μας επέβαλλε το «βεβαίως». Αλλά και η εξωτάτη μορφή έχει μερικής ελλείψεις, που ο ίδιος ο κ. Καβάφης, με την λεπτολόγον ακρίβειαν άλλων του ποιημάτων, μας έκαμε να τας προσέξωμεν. «Προσεύχεται και δέεται» δι' αυτόν είνε πλεονασμός: μου φαίνεται δε ότι το «ναν' καλοί καιροί» έπρεπε να ληχθή πριν από το «για να επιστρέψῃ γρήγορα».

Αλλά η «Δέσις» είναι από τα πρώτα. Αυτό που θα διαβάσετε τώρα είναι από τα τελευταία:

ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ

*Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλας.
Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
δίκαιοι κ' ίσοι σ' όλαις των ταις πράξεις,
αλλά με λύπη κιάλας κ' ευσπλαχνία·
γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είνε πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,
πάλη συντρέχοντες όσο μπορούνε·
πάντοτε την αλήθεια λαλούντες,
πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους.*

*Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν — και πολλοί προβλέπουν —*

*πως ο Εφιάλτης θα φανή στο τέλος,
κ' οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.*

Μα την αλήθειαν, τέτοιον ποίημα δεν γίνεται εις μίαν ώραν! Αυτός ο ορισμός του ανωτέρω ανθρώπου, του ευσταθούς μετά συγκρατασέως και του δικαίου μετ' επεικειάς, ο οποίος γνωρίζει ότι θα νικηθή εις τον αγώνα της ζωής, και μολοντούτο επιμένει εις το καθήκον, και εις αυτό θυσιάζει άκαμπος κάθε συμφέρον, και δεν ευρίσκει την δικαίωσιν, την δόξαν και την νίκην παρά μόνον μετά θάνατον, — είναι προϊόν μελέτης μακράς και γνώσεως τελείας. Προδίδει ολόκληρον σύστημα κοινωνικής φιλοσοφίας, καταστρωθέν ολίγον κατ' ολίγον. Πόσας παρατηρήσεις θα έκαμε, και πόσας γνώμας θα εκοσκίνισε, και πόσας εικόνας θα συνεδύασεν ο ποιητής, όταν ευρίσκετο εις αυτόν τον κύκλον των ιδεών, δια να φθάση εις το οριστικόν συμπέρασμα, δια να ξεχωρίση την ιδέαν καθαράν, ώριμην πλέον δι' αισθητοποίησιν. Και ιδού, εις στιγμήν ωραίας εμπνεύσεως, του παρουσιάζονται αι Θερμοπύλαι, αι αθάνατοι Θερμοπύλαι, ως η ζωηρότερα εικόν, ως το τελειότερον σύμβολον. Η φιλοσοφία έγινε πλέον ποίησις, η ιδέα επλάσθη. Τώρα πρέπει ν' αποδοθή με λέξεις. Η μεγάλη φυσικότης επιτυγχάνεται εδώ δια της μεγάλης επιτηδεύσεως, και όλη αυτή η ελευθερία, η λιπότης, η ευκολία των στίχων, που νομίζει κανείς ότι είναι αυτοσχέδιοι, δεν αποκρύπτει από τον γνώστην τον μακρόν και σοφόν αγώνα, ο οποίος υπέταξε την ιδέαν εις την έκφρασιν.

Η ιστορία και η μυθολογία παρέχουν συχνά εις τον κ. Καβάφην τον θεμέλιον των ποιημάτων του. Αλλά περιορίζεται πάντοτε εις εν γεγονός, εις μίαν εικόνα, εγκλείουσαν αυστηρώς την ιδέαν, που θέλει να παρουσιάση ούτω σπριγμένην επί βάσεως ασφαλούς κ' αιωνίας. Δια τούτο εις τα ποιήματά του δεν θ' απαιτήσετε σύμβολα διασταυρούμενα πυκνώς, δεν θα ιδίτε τον φόρτον εκείνων των ιστορικών και μυθολογικών ονομάτων, που βαρύνει τα ποιήματα άλλων συγχρόνων ποιητών, και που προδίδει κάποτε επιδειξιν κ' επιπολαιότητα, και που προξενεί ζάλην κ' εκμηδένισιν. Και δια να εκτιμήσετε αυτήν την ολιγάρκειαν και την συμμετρίαν, ιδού η ωραία αυτή

ΔΙΑΚΟΠΗ

*Το έργον των θεών διακόπτουμε ημείς
τα θιαστικά κι άπειρα όντα της στιγμής.
Στης Φθίας και στις Ελευσίνας τα παλάτια
η Θέτις και η Δήμητρα έργα καλά
αρκίζουν μες σε φλόγες και καπνόν. Αλλά
πάντοτε η Μετάνειρα από τα δωμάτια
του βασιλέως τρέχει κατατρομαγμένη
και πάντοτε ο Πηλεύς φοβάται κ' επεμβαίνει.*

Αλλά και όταν η εικών δεν είναι παρμένη σοφώτατα από την ιστορίαν και την μυθολογίαν, αλλ' απλούστατα και ανθρωπινώτατα από την φύσιν, από την ζωήν, η ίδια εγκράτεια και η ίδια αυστηρότης βασιλεύει. Μία εικών, αναπτυσσομένη κ' εξελισσομένη φυσικώς, είναι το ποίημα όλον απ' αρχής μέχρι τέλους:

ΚΕΡΙΑ

*Η αγαπητές του μέλλοντός μας μέραις
αραδιασμέναις στέκοντ' εμπροστά μας
σαν μια σειρά κεράκια αναμμένα —
χρυσά, ζεστά και ζωηρά κεράκια.*

*Η περασμέναις μέραις πίσω μένου·
μια θλιβερή σειρά κεριών σβυσμένων·
τα πιο κοντά θγάζουν καπνόν ακόμη,
κατάμυρα κεριά, ψυχρά, λυωμένα.*

*Δεν θέλω να τα βλέπω, με λυπεί η μορφή των,
και με λυπεί το πρώτο φως των να θυμούμαι.
Εμπρός κυτάζω τ' αναμμένα μου κεριά.
Δεν θέλω να γυρίσω να μη δω και φριξώ
τι γρήγορα που η σκοτεινή γραμμή μακραίνει,
τι γρήγορα που τα σβυστά κεριά πληθαίνουν.*

Ομολογώ, ότι το ποίημα αυτό εξήσκησεν επ' εμού εν είδος παραδόξου υποβολής. Μολονότι εις την αρχήν, — και εις το τέλος ακόμη, — η εικών δεν μου εφάνη τελείως ευτυχής, δεν ηξεύρω πώς τα κεριά αυτά κατώρθωσαν να ζωντανέψουν εις την φαντασίαν μου, και τώρα, όσες φορές κυτάξω εμπρός μου, ή γυρίσω οπίσω μου, είναι αδύνατον να μην ιδώ με τα μάτια της ψυχής την φωτεινήν αυτήν γραμμήν των αναμμένων κεριών και την θλιβεράν, — πόσον θλιβεράν, αλλοίμονον! — των σβυσμένων...

αυτή οφείλεται εις τον θρήνον των τριών τελευταίων στίχων, εις την οδυνηράν απήκπιν των λέξεων, αι οποίαι εξέρχονται, νομίζεις, θιασικαί, δια να προφθάσουν, να μη διακοπούν από λυγμούς... Αλλ' εκείνο που με συνεκλόνησε περισσότερο από κάθε άλλο, και μου έκαμεν εντύπωσιν καταπληκτικὴν, και το απεσιτίθισα χωρίς να το θέλω, και το ψιθυρίζω ως θαυκάλημα εις τας αγρυπνίας του πόνου μου, κ' ευρίσκω μέσα εις αυτό την θλιμμένην ψυχήν μου, την σπαραγμένην ζωήν μου, είνε το απελπιστικόν, το μοιραϊόν αυτό ποίημα, που επιγράφεται:

ΤΕΙΧΗ

*Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ,
μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.*

Και τώρα κάθημαι και απελπίζομαι εδώ.

*Με τρώγει την καρδίαν και τον νουν αυτή η τύχη,
διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχον.*

Α, όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μη προσέξω.

*Αλλά δεν ήκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον,
Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω.*

Αρκετά ποιήματα συγχρόνων ποιητών μας, από εκείνα που ο πολύς κόσμος τ' αντιπαρέρχεται ως ακατανόητα, μ' έκαμαν επίσης να μείνω με ανοικτόν στόμα. Και πολλά επίσης τ' απεσιτίθισα, και εις στιγμάς ρέμβης τα επανελάμβανα ως μίαν ηχώ της ίδιας μου ψυχής. Αλλ' ολίγα, πολύ ολίγα διετήρησαν το κράτος αυτό μέχρι τέλους. Σιγά-σιγά μου εφαινότο επιτηδευμένα, ανειλικρινή, απαιτηλά, κενά, και σιγά-σιγά έπαυσα να τα πιστεύω. Τα «Τείχη» όμως του Καβάφη αντέστησαν εις κάθε μου ανάλυσιν. Κ' εξακολουθούν να με κατέχουν, να με περιζώνουν όρθια αμειλιχτα και θαυμασία. Ο ποιητής μ' εφυλάκισε, μ' αιχμαλώτισε. Και από την αιχμαλωσίαν αυτήν χρονολογείται ο θαυμασμός μου. Βεβαίως δεν θα τον συμμερισθούν ολόκληρον, — ούτε το απαιτώ, — όσοι ήκουσαν κάποτε κρότον κτιστών ή ήχον, κ' επρόσεξαν όταν εκτίζοντο τριγύρω των ύπουλα τείχη, και δεν αφήκαν, οι συνοτείοι, να τους κλείσουν έξω από τον κόσμον ανεπαισθήτως. Αλλ' εγώ δεν επρόσεξα, το εξομολογούμαι. Άφισα να πυργωθή τριγύρω μου ο φοβερός φραγμός, και τώρα είμαι εντελώς ανίσχυρος εναντίον του! Και όλον αυτό το κακόν έγινε τόσον ανεπαισθήτως, ώστε θα το αγνοούσα ακόμη, δεν θα είχα παρά μίαν αόριστον υποψίαν της οικτράς μου τύχης, αν δεν μου το εφανέρω- νεν έξαφνα ο ποιητής, εις όλην του την έκτασιν, εις όλην του την φρίκην... Και τώρα κάθημαι και απελπίζο- μαι εδώ... Ε, αυτός ο ποιητής ειμπορεί να μην είνε δι' εμέ κάτι τι;

Εν άλλο ποίημα όμως, που επιγράφεται «Τα παράθυρα», είνε ίσως καθολικότερον. Δεν εικονίζει την τύχην μερικῶν ανθρώπων, και την ιδικήν μου, αλλά την τύχην του ανθρώπου εν γένει. Εις το σκοτός αυτό, εις το οποίον μας κατεδίκασε το Άγνωστον, ο πόθος του φωτός είνε επίσης αγωνιώδης δι' όλους όσοι το αντιλαμβάνονται και υποφέρουν, και μεταξύ αυτών η σκέψις του ποιητού, η απαισιοδόχος, θα εύρη πάντοτε ηχώ, ή θα γεννήσῃ μίαν άλλην αντίθετον:

ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ

*Σ' αυταίς ταις σκοτειναίς κάμαραις που περνά
μέραις θαρναίς, επάνω κάτω τριγυρνά
για νάβρω τα παράθυρα. — Όταν ανοίξη
ένα παράθυρο θάναι παρηγορία. —*

*Πλην τα παράθυρα δεν βρίσκονται, ή δεν μπορώ
να τάβρω. Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω.*

Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία.

Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξη.

Συμμερίζομαι τον φόβον του ποιητού κ' εγκαρτερώ με την ιδέαν ότι το φως θα είνε νέα τυραννία. Όχι θα έλεγα, αν ευρίσκετο κανείς να μου ανοίξη το παράθυρον, και ας ήξευρα ότι το όχι αυτό, — το ορθόν, θα με κατέβαλλεν εις όλην την ζωήν μου... Και αν με ξαναρωτούσαν, ότι θα εφώναζα. Και αυτό ακόμη μου το έμαθεν ο ποιητής, ή μάλλον μ' εστερέωσε και πάλιν εις την αμυδράν υποψίαν μου, μ' ένα ποίημα το οποίον αφορά εις προσκαιρότερα κ' έχει σχέσηιν μάλλον με την κοινωνικήν παρά με την ατομικήν ζωήν, αλλά δεν είνε δια τούτο ολιγώτερον βαθύ και ολιγώτερον αληθινόν·

«CHE FACE... IL GRAN RIFIUTO»

*Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα
που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο Όχι
να πούνε. Φανερώνεται αμέσως όποιος τάχει
έτοιμο μέσα του το Ναι, και λέγωντάς το, πέρα
πηγαίνει στην τιμή και στην πεποίθησί του.
Ο αρνηθείς δεν μετανοιώνει. Αν ρωπιούνταν πάλι,
Όχι θα ξαναέλεγε. Κι όμως τον καταβάλλει
τ' Όχι εκείνο, — το ορθόν εις όλην την ζωή του.*

ΗΘΕΛΑ ΑΚΟΜΗ ΝΑ ΣΑΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΩ από το έργον του κ. Καβάφη ταις «Ψυχαίς των Γερόντων», τα «Άλογα του Αχιλλέως» και τον «Θάνατον του Αυτοκράτορος Τακίτου», διότι καθέν από αυτά έχει ιδιαίτερον χαρακτήρα. Αλλά νομίζω, ότι όσα παρέθεσα είνε αρκετά να σας δώσουν κάποιαν ιδέαν της πρωτοτύπου αυτής φιλοσοφικής ποιήσεως, της τόσον ηνφαλήου, με το αυστηρόν και ιδιόρρυθμον ένδυμα, με την αριστο- κρατικήν τεχνοτροπίαν, με την όλως προσωπικήν υφήν, με την γλώσσαν την υπενθυμίζουσαν μακρόθεν τον Κάλβον, και προπάντων με την έλλειψιν κάθε αναρμόστου ελαφρότητας, κάθε ανοήτου ηκολαλιάς, κάθε απαιτητού στολισματος. Τίποτε εξ εκείνων, τα οποία φορτύνουν άλλα ποιήματα αερολόγων, εκφυλισμένων και υπνοβατών, δια να κρύπτουν μόνον την γυμνότητά των. Αν εκ πρώτης όψεως τα ποιήματα του κ. Καβάφη φαίνονται παράξενα και πιθανώς δεν αρέσουν, είνε διότι είμεθα κακοσυνειθισμένοι με τα άλλα. Αλλ' ο κ. Καβάφης ομοιάζει — αν ομοιάζη με κανένα, — μάλλον προς τους κλασικούς, παρά προς οιουδήποτε εκ των συγχρόνων.

Νομίζω ακόμη, ότι όσα παρέθεσα είνε αρκετά δια να προκαλέσουν την οφειλομένην εκτίμησιν, αν

όχι και να δικαιολογήσουν τον θαυμασμό μου, προς ποιητήν, τον οποίον, με όλον το ολιγόστικόν του, θεωρώ άξιον μεγαλπτέρας προσοχής από πολλούς άλλους, που έχουν γράψη εκατονταπλάσια. Και όχι τόσο δια να τον χαρακτηρίσω ακόμη, αλλά δια να τον επαινέσω με δικά του λόγια, θα παραθέσω εδώ και αυτό το έξοχον ποίημα:

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ

*Εἰς τὸν Θεόκρτο παραπονείτο
μια μέρα ὁ νέος ποιητὴς Ευμένης·
«Τώρα δυο χρόνια πέρασαν που γράφω,
κ' ἕνα εἰδύλλιο ἕκαμα μονάχα.
Τὸ μόνο τέλειόν μου ἔργον εἶναι.
Ἀλλοίμονον, εἰν' ὑψηλή, τὸ βλέπω,
πολύ ὑψηλή τῆς Ποίησης ἡ σκάλα,
κι ἀπ' τὸ σκαλί τὸ πρῶτο ἐδῶ που εἶμαι
ποτέ δεν θ' ἀναιθῶ ὁ δυστυχημένος!».
Εἶπ' ὁ Θεόκρτος «Αὐτὰ τα λόγια
ἀνάρμοστα καὶ βλασφημίαις εἶναι.
Και ἀν ἦσαι στὸ σκαλί τὸ πρῶτο, πρέπει
νάσαι υπερήφανος κ' ευτυχημένος.
Εἰδῶ που ἐφθασες, λίγο δεν εἶναι.
Τόσο που ἕκαμες μεγάλη δόξα.
Κι αὐτὸ ἀκόμη τὸ σκαλί τὸ πρῶτο
πολύ ἀπὸ τὸν κοινὸ τὸν κόσμον ἀπέχει.
Εἰς τὸ σκαλί γιὰ νὰ πατήσης τούτο
πρέπει με τὸ δικαίωμά σου νάσαι
Πολίτης εἰς τῶν Ἰδεῶν τὴν Πόλιν
Και δύσκολο στὴν πόλιν ἐκείνην εἶναι
καὶ σπάνιο νὰ σε πολλογραφήσουν—
στὴν ἀγορὰ τῆς θρίσκεις νομοθέτας
που δεν γελά κανένας τυχοδιώκτης.
Εἰδῶ που ἐφθασες, λίγο δεν εἶναι.
Τόσο που ἕκαμες, μεγάλη δόξα».*

Ο κ. Καβάφης ἔκαμεν ἴσως κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν νέον ποιητὴν Ευμένην, που ἔγραφαν ἀπὸ δύο χρόνια καὶ δεν εἶχε νὰ δεῖξῃ παρὰ ἕνα μόνον τέλειον ποίημα... Ἀλλ' ὁ κ. Καβάφης γράφει ἀπὸ δέκα-δώδεκα. Ἐὰν ἦτο δικαιωματικώτερα πολίτης εἰς τῶν Ἰδεῶν τὴν Πόλιν, καὶ τίποτε κακὸν δεν θα εἶχε νὰ φοβηθῆ ἀπὸ τοὺς Νομοθέτας, που εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀγορὰν τῆς. Τὸ υποθέτω τουλάχιστον καὶ τὸ ἐλπίζω. Καὶ τὴν ιδέαν μου, ἡ ὁποία βλέπετε πόσον εἶνε ατομική, τὴν υποβάλλω ἀπλῶς εἰς τοὺς Νομοθέτας.

Ἡ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΦΩΣ ΘΑ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗΝ ΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΟΥΣ!

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΜΑΤΗ ΦΑΣΟΥΛΗ ΜΕ ΤΟ ΦΟΙΒΟ ΔΕΛΗΒΟΡΙΑ

ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΝ ΕΛΕΓΑΝ ἀπλῶς Μπιξ-Μπιξ. Κι ἐσὺ κάπως σα μαϊμού τὸν φανταζόσουνα τότε που ἀγουροζυπημένους ἔκυνες στὸ κρεβάτι τὸ κακάο σου, ἀπὸ τὴν ταραχὴ που ἀκόμη νιώθεις ὅταν κάποιος δίνου ὄνομα στὴ χώρα τοῦ δικοῦ σου ὕπνου, τοῦ δικοῦ σου πολύχρωμου τετραδίου, τῶν δικῶν σου μεσημεριανῶν παικιδίων. Αὐτοὺς κι οἱ φίλοι του σπν εἶπαν «Λιλιπούπολη».

Ἐξοτερα — τὴν ἐποχὴ που βαριόσουνα τὴς συζητήσεις τῶν μεγάλων στὸ τραπέζι κι ἐνιωθες τρομερὴ ἀνακούφιση ὅταν τὴς ἐβλεπες ν' ἀφήνουν τὰ γνωστά τοὺς θέματα καὶ τὴς πανομοιότυπές τοὺς τεχνικές καὶ με τὴ μεταμόρφωσή τοὺς σε κουτσομπολιά καλλιτεχνικά νὰ παίρνουνε μιὰ λάμψη ἀλλιότιμη — τὸ ἀληθινὸ τοῦ ὄνομα, που οἱ μεγάλοι τὸ ἀνέφεραν χωρὶς νὰ κυριολεκτοῦν, σε ἀνατρίχιαζε καθὼς περιείχε ὅλα ἐκεῖνα που θὰ ζούσες ὅταν θ' ἀφηνες τὸν κόσμον τοὺς, ὅταν μίλια μακριὰ ἀπὸ τραπεζώματα καὶ υποχρεωτικὰ ψώνια, θὰ ζούσες σ' ἕναν τόπον ὅλο χαλίκια ἄσπρα καὶ γκαζόζες καὶ γιασεμιά καὶ τσουλούφια που ἀνεμίζουσε σπν κορύφωση ἀκριβῶς ἐνὸς ρεφραίν.

Ἀπὸ κει κι εἶπα τὸ ὄνομα ἄρχισε νὰ εμφανίζεται ὅλο καὶ πιο συχνὰ εἴτε μέσα σε τίτλους που στόλιζαν τὴν ἀγαπημένη σου σελίδα τῆς ἐφημερίδας, ἐκεῖνη με τὰ θέατρα καὶ τοὺς κινηματογράφους, εἴτε μέσα σε ἐπετειακά γιὰ τὰ 20 χρόνια τῆς ἐλληνικῆς τηλεόρασης, εἴτε ὡς τζουκ-μποξ σε ἐκπομπές που ἀναζπτούσαν τὸ ἐλληνικὸ τραγούδι. Κι ὅλ' αὐτὰ ἀνω-κάτω καὶ σε χρονικές περιόδους διαφορετικές μα ὅλες σπάταλες καὶ με μιαν αἰσιοδοξία περιεργῆ που ἐμελλε νὰ ὀδηγήσει σπν ἀπελπισία καὶ τὴν παρακμὴ τῶν ἐπομένων χρόνων.

Στὸ διάλειμμα αὐτὸ, που κάτι σου λέει πως ἔχει ἀκόμη μέλλον, ἐσὺ ἐκλείσεις τὴν εὐαισθησία σου στὸ καρῦδι τῆς σοβαροφάνειας που ἔρχεται πάντα νὰ ἀσφαλίσῃ ἕναν ἐφηβο «σκεπτόμενο» ὅταν ὅλοι οἱ γύρω του περιμένουν ἀπ' αὐτὸν κάτι που ἐκεῖνος ἀκόμη συλλαβίζει. Ὅταν συμβαίνει κάτι τέτοιο δύο δρόμοι σωτηρίας υπάρχουν: Ὁ ἕνας εἶναι ἡ ἐπικίνδυνη, βαθιὰ βουτιά στὸν ἔρωτα καὶ ὁ ἄλλος ἡ ἐγκαιρὴ συνάντησι με κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς που ἔχουν τὸ θάρρος νὰ λουστοῦν στα φῶτα τῶν προβολῶν ἀπ' ὅλες τοὺς τὴς ἀμαρτίες καὶ τ' ἀδιέξοδα καὶ νὰ γίνουνη ξανὰ λευκοὶ σαν τὸ μέσα στὸν καύσωνα ψυγεῖο με τὰ παγωτὰ τῆς «ΕΒΓΑ».

Στὴ δική σου περίπτωσι ἴσχυσαν καὶ τὰ δύο. Κι εἶσι τὸν Ἰούλιον τοῦ '91, στὸ Θέατρο Ἀθηναίων, με τὸ κορτίσι σου ἀγκαλιά, γίνατε μάρτυρες μιᾶς συγκλονιστικῆς ἐξομολόγησι τοῦ ἐπίσης ταλαιπωρημένου κατὰ τὴν ἐνδιάμεση τριετία φέροντος τοῦ μαγικὸ ὄνομα τῶν παιδικῶν σου χρόνων. Καὶ τὸ καρῦδι μέσα σου ἐσπασε αὐτομάτως με ἀνατριχίλες καὶ δακρύσματα τὴν ὥρα που σ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀρκοῦσαν λίγα γέλια.

Το επόμενο καλοκαίρι και με την ιδιότητα του συνεργάτη του «Περίπλου» πέρασες ένα απόγευμα συζητώντας με το Σταμάτι Φασουλή στη βεράντα του σπιτιού του. Ήσουν αμήχανος κι έτρεμες σαν το ψάρι, όπως και στις λιγοστές μετέπειτα συναντήσεις σας. Κι όμως, μολονότι δεν τα είπες όλ' αυτά που τώρα γράφεις και παρόλο που λειπούργησες ως δημοσιογράφος περισσότερο παρά ως συννενοχος, το αεράκι εκείνης της βραδιάς τον έπαιξε σωστά το ρόλο του. Και το 'νωσες πως άρχισε ν' ανοίγει σιγά-σιγά ο δρόμος της επιστροφής για όλους εσάς που παρά τις διαφορές στην ηλικία, στη γλώσσα, στις κινήσεις και στο μέγεθος του λάθους και της ενοχής ξέρετε πως είστε οι αληθινοί κίπτορες αυτού του τόπου που οι άλλοι καλύπτουν με τα αυθαίρετα και σολοικά τους κτίσματα, με τα πεισιθάνατα φιλμς και με τα ποιητικά τους εξαμβλώματα.

Ναι, το αεράκι έπαιξε το ρόλο του. Κι ως εξακολουθείτε ακόμη ν' αγκαλιάζετε την πλέμπα από ανασφάλεια, ενώ θα άξιζε — ελεύθεροι τελείως κι απαλλαγμένοι — εσύ με την παρέα σου στα νησιά κι εκείνος στο όποιο Κομπραί του ανήκει πιο πολύ, να ζήσετε αληθώς αυτό το καλοκαίρι και να μην είναι ανάγκη αυτό που αγαπάτε να το αποκαλείτε «παρελθόν» ή «χαμένη πατρίδα», γιατί υπάρχει ακόμη και σαλεύει όχι μόνο μέσα σας αλλά και στις πιο κρυφές γωνιές αυτής της χώρας άγουρο, ψωνισμένο κι ασυνάρτητο μα αληθινό κι επείγον σαν αυτό το κειμενάκι το γεμάτο τύψεις.

Τύψεις για μια συνέντευξη που δεν τα κατάφερε να δημοσιευτεί λόγω προβλημάτων τεχνικών για έναν ολόκληρο χρόνο. Τώρα που τα κατάφερε θα 'ταν ευκαίιο να αποδείξει πως τα ουσιαστικά και τα σημαντικά, όποτε και να βγουν, το ίδιο αξίζουν και να αποτελέσει ένα σύμβολο αφελές του αισιού τέλους που κριάζεται σ' αυτή την ύποπτη εποχή που όλα τ' αναβάλλει...

Φοίβος Δεληβοριάς: Τα τελευταία χρόνια, τόσο οι μονόλογοί σας στην επιθεώρηση όσο και η γενικότερη στάση σας, έτσι όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις σας, οδηγούν σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο αντιμετώπισης των πραγμάτων. Για την ακρίβεια, δίπλα στον καθημερινό εφιάλητη που ζει η Ελλάδα σήμερα, βλέπετε εσείς μιαν άλλη χώρα, διαφορετική, που αποτελείται από τα πιο υγιή στοιχεία του προσωπικού μας παρελθόντος...

Σταμάτης Φασουλής: Είν' αλήθεια αυτό. Και, ξέρεις, δεν το κάνω μόνον εγώ. Όλοι με το προσωπικό τους μάτι βλέπουνε τον κόσμο, αλλά, λες κι αυτό είναι αμαρτία, νιώθουνε ένοχα και προσπαθούν να το δικαιολογήσουνε ακουμπώντας στα δεκανίκια μιας ιδεολογίας πολιτικής, μιας σκοπιμότητας, ενός ψυχισμού ιδιότυπου, μιας αρρώστιας εν τέλει. Κανείς δε δέχεται αυτό που του συμβαίνει φωτισμένο, ως αίτημα ψυχής. Ως απόρροια τελείως διαφορετικών διαδικασιών το δέχονται όλοι κι αυτό γεννάει άρρωστα πράγματα, κουτσά.

Στην επιθεώρηση όμως «Ελλάς στο φούρνο με πατάτες», που με την Άννα Παναγιωτοπούλου και το Μίμη Χρυσομάλλη ανεβάσατε φέτος στο «Αθήναιον», και μέσα στο νούμερο «Η λάμψη του Φώσκολου», ως αίτιος για όλα τα στραβά που συμβαίνουν στη «Λάμψη» παρουσιάζεται ο συνταγματάρχης Βαρτάνης του «Αγνώστου Πολέμου» που, αν και νεκρός, επιμένει να μπαίνει στις τηλεοράσεις και να μας ταλαιπωρεί. Αναγνωρίζετε δηλαδή πως η επιμονή στο προσωπικό μας παρελθόν κρύβει και τον κίνδυνο να βγουν στην επιφάνεια νεκρές αξίες που δεν έχουν καμιά θέση στο παρόν και να του πιουν το αίμα.

Μα όταν μιλάω εγώ για παρελθόν, εννοώ το πολύ προσωπικό και όχι το κοινό, το παραδεδομένο, αυτό που έχει περάσει στην ιστορία. Ύστερα το παρελθόν, εκτός από παραδείσους, έχει και φαντάσματα. Κι ένα τέτοιο είν' ο Βαρτάνης, η έννοια του «Αγνώστου Πολέμου» γενικότερα. Εγώ δε λέω πως ό,τι ζήσαμε στο

παρελθόν είναι και καθαγιασμένο, αλλά πως ό,τι αγαπήσαμε στα φωτεινά μας χρόνια, αυτό πρέπει και να υπερασπιζόμαστε και όχι εκείνο που δημιουργήθηκε στα χρόνια της ανάγκης. Γιατί, κακά τα ψέματα, μετά την εφηβεία, οργανώνουμε τις κινήσεις μας ανάλογα με τις ανάγκες και όχι με τα απήματα της ψυχής μας. Ξεπέφτουμε στην καθημερινότητα.

Πάντως, μια και θίξαμε αυτό το θέμα, πρέπει να πω πως μ' ενοχλεί πολύ που ορισμένοι από τη «συμπαθέστατη τάξη των δημοσιογράφων» καθαγιάζουν ορισμένα πράγματα μόνο και μόνο επειδή γαλουχήθηκαν μ' αυτά. Δε σημαίνει ότι, επειδή εμένα μ' άρεσε πάρα πολύ όταν ήμουνα μικρός μια ταινία με τη Μάρλεν Παπούλια και τον Τάδε Ταδόπουλο, η ίδια η ταινία καταξιώνεται στο χώρο του σινεμά. Αυτό που εμένα μου προσέφερε αυτή η ταινία είναι ένα αίσθημα που θέλω να προβάλλω πια στο τώρα. Η ίδια η ταινία δεν έχει να πει τίποτα σε κανέναν πια. Κι αυτοί που εξακολουθούν σοβαρά ν' ασχολούνται μαζί της είναι συναισθηματικώς ανάγωγοι, ασύντακτοι κι ανορθόγραφοι.

Όλη αυτή η επιμονή στο παλιό ελληνικό σινεμά είναι συναισθηματικός σολοικισμός! Γι' αυτό και το κειμώνα αυτόν ανεβάζω τους «Γαμπρούς της Ευτυχίας» των Τσιφόρου-Βασιλειάδη, προσπαθώντας ακριβώς να δείξω αυτό που δημιουργούσε σε μας το σινεμά του '60 και όχι αυτό που ήταν. Γιατί στην ουσία ήταν κάτι πολύ φτηνό, όπως φτηνή ήταν κι η ζωή μας τότε. Σκέψου πως μέσα στις 170 ταινίες που φτάσαν κάποια στιγμή να γυρίζονται σε μια σαίζον, ζήτημα είναι να άξιζαν δύο. Και μπροστά σ' αυτές τις δύο βγαίνανε κάτι μπακατέλες αλασομπρούταλες. Δεν ήξερες πού να κρυφτείς!

Και τώρα όμως, το σινεμά στην Ελλάδα βρίσκεται σ' αδιέξοδο. Που, κατά τη γνώμη μου, το έχουν δημιουργήσει ο Αγγελόπουλος και οι επίγονοί του.

Η αλήθεια είναι ότι αυτή η «σκολή» έχει περισσότερα θύματα και περισσότερη σκοτεινιά. Πιστεύω, βέβαια, ότι ο Αγγελόπουλος είναι ένας άνθρωπος με φοβερή καλλιτεχνική προσωπικότητα κι ότι έχει δώσει ένα έργο αποκλεισμένο μεν αλλά ολοκληρωμένο, το οποίο — μ' αρέσει ή δε μ' αρέσει — αναγνωρίζω ότι γίνεται από ένα δημιουργό. Όλοι οι άλλοι, τώρα, που ζήλωσαν τη δόξα του Τεό Ανγκελοπούλης σέρνονται πίσω απ' αυτό το «Τεό», κουτσοί-στραβοί στον Άγιο Παντελεήμονα, και τ' αποτελέσματα είναι θλιβερότατα. Όχι όμως κι ότι αν ζούσε ο Φίνος, το σινεμά θα έλαμπε, όπως πολλοί υποστηρίζουν. Δεν έχει παρά να δει κανείς τις τελευταίες του ταινίες και θα καταλάβει τι εννοώ...

Και το σινεμά του Περάκη; Σας αρέσει;

Ένα έργο έχω δει μόνο και το βρήκα πολύ συμπαθητικό και ωραία άποψη για την κωμωδία. Αυτός ίσως ν' αποτελεί μια λύση, αλλά οι μοναχικές περιπτώσεις δεν μπορούν να λύσουν ένα καθολικό πρόβλημα.

Σίγουρα. Κι από την ελληνική λογοτεχνία — για να περάσουμε και σ' άλλες μορφές τέχνης — υπάρχει κάτι το οποίο, κατά τη γνώμη σας, ξεχωρίζει σήμερα;

Όσο περνάν τα χρόνια γίνομαι ο αναγνώστης ενός και μόνο βιβλίου ή, άντε, δύο. Δηλαδή, ενώ θέλω να ενημερώνομαι και αγοράζω συνέχεια βιβλία, στην τρίτη-τέταρτη σελίδα ξαναγυρνάω σ' έναν τόμο του Προυστ κι εκεί κολλάω. Το έχω δίπλα στο κρεβάτι μου και μπορεί να είναι βέβαια γεροντοκορισμός αυτό, αλλά νομίζω ότι εμπεριέχονται εκεί πάρα πολλά βιβλία. Παρ' όλ' αυτά, τα τελευταία χρόνια, μερικά

βιβλία με συγκίνησαν αρκετά. Νομίζω, ας πούμε, ότι ένα καινούριο αεράκι φύσηξε στην πεζογραφία πριν δύο χρόνια με το βιβλίο της Ρέας Γαλανάκη ο «Βίος του Ισμαήλ Φερικ Πασά». Εντυπωσιάστηκα πάρα πολύ επίσης με το έργο του Παύλου Μάτεσι «Η μητέρα του σκύλου», γιατί εκεί έπιασα τον εαυτό μου προπέτη – στις 50 πρώτες σελίδες νόμιζα ότι διάβαζα κάτι πολύ γνωστό – αλλά, μετά τη σκηνή της διαπόμπευσης, κατάλαβα ότι είχα να κάνω μ' ένα πάρα πολύ σημαντικό βιβλίο, το οποίο και εξετίμησα δεόντως. Αυτά τα δύο είναι και δύο πόλοι εντελώς αντίθετοι που φτιάχνουν ένα χώρο πολύ γοητευτικό, γιατί ο λόγος της Γαλανάκη αντιμετωπίζει την ιστορία σαν ποίηση ενώ, αντιστρόφως, ο Μάτεσις αντιμετωπίζει τον ποιητικό του χώρο σαν ιστορικό γεγονός.

Στα κείμενά σας φαίνεται καθαρά και η αγάπη σας για τους μεγάλους Έλληνες ποιητές. Εμένα μάλιστα η «Ιδιωτική οδός», μέσα απ' το παρελθόν που συζητήσαμε και πριν, μου φέρνει στο νου τον Ελύτη.

Ναι, τον Ελύτη τον θαυμάζω πάρα πολύ και θεωρώ μερικούς στίχους του – όπως το «Μη με πιστεύετε: η πείρα μου ξέμαθε τον κόσμο» (το υστερόγραφο δηλ. στο «Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας») ή το «Λάμπε μέσα μου αυτό που αγνώω» (από το «Ελεγεία της οξώπετρας») – μερικές από τις τολμηρότερες ποιητικές φράσεις των τελευταίων χρόνων. Άρχισα όμως να μπαινοβγαίνω στην ποίησή του στα 16 με 17 μου χρόνια, σε μια εποχή δηλ. που το ποιητικό μου τοπίο είχε ήδη δημιουργηθεί από δύο άλλους, τόσο διαφορετικούς μεταξύ τους, που σχεδόν ο ένας αποκλείει τον άλλον. Ο Σεφέρης – τον οποίον από 11-12 χρόνων ήξερα απ' έξω σχεδόν όλον, κατανοώντας βαθύτατα όχι τον ίδιο, αλλά τη ρυθμολογία του αισθήματός του – και ο Καβάφης. Μετά ήρθε να προστεθεί ο Ελύτης και άλλοι 3-4 που για μένα είναι ήδη πολλοί. Δεν χωράω άλλους. Και δεν νομίζω πως φταίνε τα γεράματα γι' αυτό. Αν έβλεπα να εμφανίζεται εκ νέου ένα μεγάλο ποιητικό ανάστημα θα υπήρχε χώρος και γι' αυτό μέσα μου. Με συγκινεί πάντως το γεγονός ότι κάτι τέτοιες επιρροές είναι εμφανείς και για τους άλλους στα κείμενά μου. Γιατί αυτό αποτελεί και τον αγώνα μιας ολόκληρης ζωής: να περάσω κάτι αληθινό μέσα από το ευτελές, να διεισδύσει λίγη ποίηση μέσα στην επιθεώρηση.

Ας πάμε τώρα στο ελληνικό τραγούδι. Είναι σαφές ότι το αγαπάτε, αφού έχετε συνεργαστεί και με πολύ σημαντικούς δημιουργούς του όπως ο Σαββόπουλος, η Κριεζή, η Νικολακοπούλου. Πώς σας φαίνεται αυτή η τάση ορισμένων δημοσιογραφικών κύκλων να υπερασπίζονται πρόσωπα σαν τον Αντύπα ή την Αντζελα Δημητρίου, λέγοντας ότι «καλύτερα αυτοί παρά η υποκρισία του λεγόμενου έντεχνου τραγουδιού»;

Της θείας τους ο κώλος! Μα δεν ντρέπονται λιγάκι; Αμόρφωτα, ασύντακτα πλάσματα που, έτσι και τους κλείσει το μάτι το πρώτο «σταράκι», πάνε και γίνονται κωλοσφυγγαριοί του! Βρίσκουνε τώρα χαριτωμένη την Αντζελα και τον Αντύπα, όλη αυτή τη σκατίλα και σηκώνουν το ανάστημά τους μπροστά στο Χατζιδάκι και στο Σαββόπουλο! Σφουγγαρόπανα στη μούρη θέλουν αυτοί. Αυτοί οι ίδιοι που άλλοτε υιοθετούσαν τη δική μας γλώσσα στο «Ελεύθερο Θέατρο» και τώρα βγαίνουν με καινούριες ενδυμασίες για να δείχνουνε «της πιάσας».

Τέλος πάντων. Ας μιλήσουμε γι' αυτούς που αξίζουν κι ας τ' αφίσουμε τα υπόλοιπα. Εμένα μ' αρέσει η Αλεξίου. Είναι μια παρηγοριά αυτή η κοπέλα. Και φαντάζομαι την ερημιά της να βλέπει τα ανθυποπόδιά της να αστράφτουν στο χώρο και ν' αλωνίζουν την Ελλάδα και την πίστα σαν αλόγες στην πανσέληνο... Θα πρέπει να 'ν' οδυνηρό. Αυτός ο Νταλάρας επίσης, που κάνει κάτι κινήσεις που δεν μπορείς να τις κατατάξεις πουθενά· φέρεται τόσο καλά στη φωνή του! Έχει κάνει τεράστια ποιοτικά άλματα σ' αυτό που

λέμε «έκφραση στο τραγούδι». Τον άκουγα στις τελευταίες του ηχογραφήσεις κι έμενα κατάπληκτος με το εύρος της τεχνικής του και συγχρόνως του αισθήματός του. Πολύ θα 'θελα να παίξω στο θέατρο όπως τραγουδάει αυτός. Αλλά αν γινόταν να μην το 'κανα με τον τρόπο που το κάνει. Είναι σχεδόν υστερικός και λυσοσασμένος, είναι λίγο απάνθρωπος, αλλά βέβαια καταφέρνει κάτι πολύ σημαντικό.

Όσον αφορά τώρα τους συνθέτες, πλήττω... Με το κάθε βλίτο! Και μιλάω γενικά βέβαια, γιατί υπάρχουν δυο-τρεις που τους εκτιμώ και που είναι φανερό ποιοι είναι, νομίζω. Πάντως έχουμε πέσει τόσο χαμηλά ώστε κάποιον που γράφει μια υποτυπώδη μελωδία να τον θεωρούμε συνθέτη.

Μετά την έκρηξη του '60, δηλαδή, μου προκαλούν θλίψη όλες αυτές οι σαμπίτσες που από μέσα υποτίθεται πως εκφράζουν τις καυτές αλήθειες της μικροζωής... Βέβαια, εμείς ζήσαμε και μια εποχή που, επειδή ο Χατζιδάκις βαριότανε κι έγραφε ένα τραγουδάκι της στιγμής, το τραγουδούσε αμέσως όλη η Ελλάδα ως υστερία. Οι ευκολίες δηλαδή μιας μεγαλοφυΐας γίνονταν ο εθνικός ύμνος μιας χώρας. Για να μην πούμε και για τις σοβαρότερες στιγμές του, όπως το «Χάρτινο το φεγγαράκι» που είναι 45 χρόνων τραγούδι και δείχνει νεότερο από τα τωρινά.

Η κατάσταση στο θέατρο είναι παρόμοια; Πολλοί πιστεύουν πως η περίοδος κρίσης την οποία διέρχεται οφείλεται στην έλλειψη καλού ρεπερτορίου.

Όπως, το θέατρο τα τελευταία χρόνια πάσχει συγγραφικώς. Και είναι παγκόσμιο φαινόμενο. Ξέρεις, φέτος στην Αγγλία παίχτηκε η συνέχεια του «Οργισμένα νιάτα». Ο Όσμφορν δηλαδή έγραψε τι θα έκανε ο ήρωας του '60 αυτή τη στιγμή. Φαντάσου σε τι αδιέξοδο βρίσκονται ώστε να κάνουνε γεγονότα που σημάδεψαν μια ολόκληρη δεκαετία ο «Ταρζάν Νο 2». Βέβαια, στην Αγγλία αυτό συμβαίνει γιατί τους προσφέρει τεράστια ποσά η τηλεόραση, τους έχει αγοράσει σχεδόν όλους. Αλλά, αν υπήρχαν αυτή τη στιγμή ένας Όρτον, ένας Πίντερ, ένας Στόππαρντ, η τηλεόραση δεν θα είχε τίποτα να κάνει με την ποιότητα του ρεπερτορίου.

Μιλήστε μου για πρόσωπα του σημερινού ελληνικού θεάτρου που σεβαστε.

Εκτιμώ πάρα πολύ το Λευτέρη Βογιατζή, ο οποίος, φτάνοντας μέχρι τελικής πώσεως έναν ανορθόδοξο τρόπο, κατορθώνει να μπει στον ψυχισμό ενός έργου και να το αναπαραστήσει. Από την άλλη, υπάρχει κι αυτή η απελπισμένη τρέλα του Κιμούλη, η οποία ορμάει σ' ένα μεγάλο έργο σαν σίφουνας και με την ερμηνεία του το κάνει να λάμπει και το υπερβαίνει πολλές φορές.

Οι παραστάσεις του Τσιάνου με την Κονιόρδου;

Δεν είδα παρά μόνο την «Ηλέκτρα». Πρέπει να πω ότι ήταν μια πολύ συμπαθής παράσταση και αυτό που θα λέγαμε «ολοκληρωμένη δουλειά». Η Λυδία είναι το πιο πλούσιο συγκινησιακό και συγκινησιακό πρόσωπο στο νεοελληνικό θέατρο. Σφύζει από συγκίνηση και παλμό. Εγώ όμως δεν βρίσκω την πόρτα να την απολαύσω, γιατί σε τέτοιου είδους ερμηνείες – και μπορεί να 'ναι ελάττωμα δικό μου αυτό – δεν ψάχνω μόνο για το εύρος του συγκινησιακού, αλλά και για το αυστηρά ρυθμικό που είναι ιδίωμα του τραγικού λόγου. Δηλαδή πιστεύω ότι στην τραγωδία η συγκίνηση δεν εκφέρεται απλώς, αλλά εκφέρεται με μέτρο, με τη διπλή σημασία της λέξης. Είναι πολύ σημαντικό ότι το μοιρολόι μιας μάνας γίνεται σύμφωνα με τις ψυχικές της διακυμάνσεις. Στην τραγωδία αυτές οι διακυμάνσεις είναι μετρικές και θέλουνε μια άλλου είδους αυστηρότητα. Δε φτάνει ο ψυχικός πλούτος, χρειάζεται μια μετάλλαξη, αυτό να μετατραπεί σε ρυθμό.

Θεάτρου περίπλους

Αυτό το έχω δει ν' αποδίδει, δυστυχώς όμως όχι σε νέους ηθοποιούς: Το να οργανώνεις τη συγκίνηση σου σε κάτι που διέπεται από συγκεκριμένους νόμους, μέτρα και σταθμά και δεν είναι μια υπερχειλίση ενός συγκλονιστικού γεγονότος. Είναι θαυμαστό κι αυτό, δε λέω, εμένα όμως δε με κάνει να επικοινωνώ με το κείμενο, με κάνει να επικοινωνώ με τον καλλιτέχνη.

Στο χώρο της επιθεώρησης, μετά την «Ελεύθερη Σκηνή», τι θεωρείτε σοβαρή συνέχεια;

Οπωσδήποτε αυτό που έκανε ο Λαζόπουλος, τον οποίο όμως σαν κίνηση μέσα στο θέατρο τον αντιπαθώ δεόντως. Είμαι όμως αναγκασμένος να πω – γιατί το 'χω δει – ότι αυτό που κάνει όταν παίζει ένα νούμερο είναι πάρα πολύ σημαντικό. Θεωρώ ότι τα συνέχισε τα πράγματα – στο δρόμο το δικό μας ίσως – και τον θαυμάζω απεριόριστα όταν παίζει επιθεώρηση...

Τι έχετε να πείτε για την αύξηση του φαινομένου σύστασης θιάσων από νέους ηθοποιούς με ελαφρύ, ως επί το πλείστον, ρεπερτόριο; Πώς βλέπετε όλες αυτές τις κινήσεις;

Στην απελπισία του ο άνθρωπος πολλά μπορεί να κάνει. Δε νομίζω το είδος καθόλου. Αντιθέτως: αν ανεβάζω μια φάρσα γιατί μ' αρέσει το είδος και μ' αρέσει να μπαίνω βγαίνω σ' αυτό, τότε είναι και νόμιμο θεατρικά. Το να πιάνομαι όμως από μια φάρσα σαν τη σανίδα σωτηρίας, επειδή πνίγεται όλο το σαπιοκάραβο, είναι για γέλια και για ντομάτες. Ενίοτε δε και για πατσές!

Ανάλογη είναι και η άποψή σας για τις συμμετοχές πολλών ηθοποιών σε – κάκιστες πολλές φορές – τηλεοπτικές σειρές προκειμένου να προβληθεί και η θεατρική τους δουλειά;

Όχι, διότι αυτό γινόταν πάντα. Και στη δεκαετία του '60 έγινε με το σινεμά. Όλοι οι ηθοποιοί – από τους καλύτερους ως τους χειρότερους – πέρασαν από κει. Κι αυτή ήταν αφορμή να στηριχθούν χιλιάδες θιάσοι, που με τα χρόνια ξεκαθαρίσανε, μείνανε τρεις. Και πιο παλιά, που υπήρχανε και χιλιάδες μπουλούκια που γυρίζανε την Ελλάδα μ' ένα προχειρότατο ρεπερτόριο αλλά και με φλεγόμενη ψυχή, έγινε ένα παρόμοιο ξεκαθάρισμα. Τρεις-τέσσερις μόνο απ' αυτούς μείνανε στο κέντρο κι είπανε το λόγο τους. Η ποσοπική συσσώρευση λοιπόν δεν κάνει ποτέ κακό. Εγώ την παίρνω πολύ στα σοβαρά για να την κοροϊδέσω. Γιατί, πού ξέρεις; Μπορεί να θγει κι από τη λάσπη το διαμάντι...

Ας περάσουμε τώρα στη δική σας θεατρική σταδιοδρομία. Είν' αλήθεια πως το «Βουλή καλλιγραφία» σηματοδότησε μια νέα περίοδο για σας ως ηθοποιό της επιθεώρησης; Και αν ναι, πού βρισκείται το καινούριο;

Συνήθως εγώ και στην «Ελεύθερη Σκηνή» και μετά απ' αυτήν έκανα ένα νούμερο που ήταν σαν προέκταση του «κομπέρ». Δηλαδή έκανα ένα πρόσωπο-απρόσωπο το οποίο μιλούσε υποτίθεται τη γλώσσα της επιθεωρησιακής αλήθειας. Αλλά αυτό δεν είχε προέλευση, δεν είχε κατοικία πραγματική, δεν είχε προσωπικότητα άλλη απ' τη σάτυρα. Μετά το «Βουλή καλλιγραφία» προσπάθησα να κάνω κάτι που χρόνια το ήθελα πολύ, αλλά δεν έβρισκα το δρόμο να γίνει λέξεις και κίνηση, ήχος και μουσική. Πίστευα ότι δεν είχα καταφέρει το βασικό στην επιθεώρηση, ότι δηλαδή όσο πιο προσωπικός είσαι, τόσο πιο δημόσια αντηχεί το πρόβλημά σου.

Θεάτρου περίπλους

Πώς τα καταφέρνετε να κάνετε μια खुδαιολογία να γίνεται νόμιμη θεατρικά και να μην ενοχλεί; Ποια είναι η μαγική συνταγή;

Δεν ξέρω. Νομίζω πως αυτό ή γίνεται ή δε γίνεται. Και πολλές φορές λέμε πράγματα που είναι φοβερά αθυρόστομα και ακούγονται σαν ένα λουλούδι κι άλλες φορές γράφουμε λέξεις σχεδόν κοινόχρηστες που ακούγονται σαν μια τεράστια βωμολοχία. Η επιθεώρηση δεν είναι παρά μια διαρκής αποκρία. Εκεί που επιτρέπονται τα φαλλικά σύμβολα, τα πειράγματα μεταξύ ζευγαριών, ανδρών, γυναικών και παιδιών: μια φαλλοκρατική αλλά και απελευθερωτική διάθεση. Αν υπάρχει αυτή η αποκριατική ατμόσφαιρα όλα είναι δικαιωμένα. Όταν όμως όσα λέμε δεν περνούν μέσα απ' αυτήν, φαίνονται μόνο προστυχίες κι εκεί παγώνουμε κι εμείς οι ίδιοι. Είναι θέμα θεατρικής στιγμής που τα νομιμοποιεί όλα.

Αλήθεια όλη αυτή η διεύδυση खुδαιολογιών και ακροίτων στα σύγχρονα νεανικά περιοδικά, προκειμένου να γίνει κάτι το «πρωτοποριακό» και το «ενδιαφέρον» είναι κάτι σωστό; Μπορεί να οδηγήσει κάπου;

Εγώ είμαι υπέρ της αναίρεσης των «παλιών καλών δρόμων». Μόνον απ' αυτή την αναίρεση μπορεί να προέλθει κάτι ζωντανό. Αλλά η αντίθεση προϋποθέτει και τη θέση. Και όσον αφορά τις περιπτώσεις για τις οποίες συζητάμε δεν υπάρχει καμιά θέση. Είναι όλα στον αέρα! Είναι άνθρωποι αγράμματοι, ξύλα απελέκτα! Κάτι σκουρναρία συναισθηματικώς και εκπαιδευτικώς! Α, να καθούνε! Αλλά, παρ' όλη αυτά, πιστεύω πως η γλώσσα είναι πολύ πιο δυνατή απ' όλα αυτά τα ρεμάλια. Θα τους καταπεί ζωντανούς όλους αυτούς που την κακομεταχειρίζονται! Θα τους δεις αυτούς σε δέκα χρόνια με μια συνταξούλα σ' ένα δυάρι στην Κυψέλη, βλέποντας το φωταγωγό, σφηνωμένους ανάμεσα σε κουζίνα και ψυγείο, με κάτι παιδιά καθάρματα να περιμένουν το «Φέγγος της Τι-Βι» το βράδι μπας και τη βγάλουνε! Μωρ' έχουν τρόπους η γλώσσα και το φως να εκδικηθούν! Όσους δε φαντάζεσαι...

Πριν τελειώσουμε, θα 'θελα να μου πείτε τη γνώμη σας για τη σημερινή νέα γενιά.

Όλα τα νέα πρόσωπα που γνωρίζω – κι είναι παιδιά φίλων μου πια – είναι πάρα πολύ φοβισμένα, πάρα πολύ συνεπή με τον εαυτό τους, με το σχολείο, με όλες τις υποχρεώσεις τους. Είναι πολύ μπερδεμένα με τον έρωτα – και δικαίως, γιατί βγαίνουν σε μια εποχή που πρέπει να ταυτίσουν τον πόθο με το φόβο του θανάτου – και γενικώς πολύ καλοσιδερωμένα συναισθηματικά. Δεν ξέρω, ίσως να 'ναι και καλά όλη αυτά. Εγώ όμως, αλλιώς τα ήξερα τα νιάτα. Στη γενιά μου οι νέοι ήταν αποδιοπομπαίοι. Τα είδα όμως και τα καζάντια τους. Για να δούμε τώρα και των καϊδεμένων το μέλλον πώς θα είναι. Εγώ τα παιδιά τους περιμένω πάντως... Εκεί μπορεί να υπάρχει αληθινή ισορροπία...

Θα θέλατε να δώσετε μια συμβουλή σ' ένα νέο άνθρωπο που ξεκινάει να θγει στο θέατρο;

Ναι, να μην εμπιστεύεται τις συμβουλές!

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ

ΜΝΗΜΗΣ ΑΦΕΣ

1
Σήμα τ' Απρίλη –
Τη Σιωπή ξεφυλλίζει
στο κόμμα η Άννα.

2
Γυάλινο αίμα –
Η ανάσα ιονίζεται
μες στο σωλήνα.

3
Σε κήπο Ευκών
γέρνει το σώμα υγρό
νιόκοπο κρίνο.

4
Του ύπνου σφυγμός –
Την οθόνη γεμίζει
άδειο το μέσα.

5
Όψη της δύσης –
Στο φως ιριδίζεται
άσωτη Νύκτα.

6
Αυγή ερημιάς
σταλάζει στα βλέφαρα
άρωμα πέτρας.

7
– Σε μέτρο ταφής
τονίζεις το Τίποτα
με τον πατέρα.

8
Μελέτη βυθού –
Στο δάκρυ ξανοίγεται
η Απουσία.

9
– Με χάδι γραφής
χαράξεις σ' ακρόστιχα
το «Πώς;» και «Γιατί;».

10
– Εικόνα σκιάς
Σε χρυσώνει ο Λόγος
σαν αγιογράφος.

Ζάκυνθος, Απρίλης, 1992

Τονικά συστήματα και κάλβειο πνεύμα

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΛΗ ΦΙΛΗ κ. Σοφία Σκοπετέα λάβαμε εκ Κοπεγχάγης, όπου διδάσκει, το εξής τηλεγράφημα, που αναφέρεται στο άρθρο της του προηγούμενου τεύχους μας, του αφιερωμένου στον Ανδρέα Κάλβο:

ΚΑΤΑΠΛΗΘΙΣ ΔΙ' ΑΠΟΥΣΙΑΝ ΤΟΝΩΝ ΑΠΟ ΚΑΛΒΟ ΚΑΙ ΠΙΝΕΥΜΑΤΩΝ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ ΠΡΟΣΔΟΚΩ.

Την ευχαριστούμε για το χιουμοριστικό πνεύμα του τηλεγραφήματος και για το φιλικό τόνο της διαμαρτυρίας.

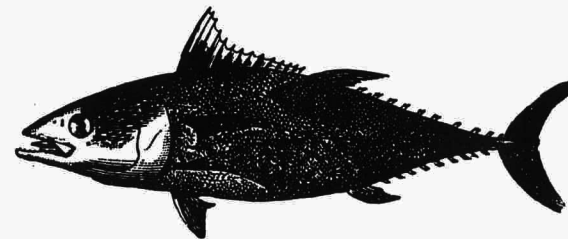
Βαρεία η ευθύνη μας, αφού η κ. Σκοπετέα είχε δώσει το κείμενό της σε πολυτονικό και έχει δημοσιεύσει άλλοτε *οξεία* κριτική εναντίον όσων φθονούν τους τόνους.

Αν κρίνουμε όμως από τους θαυμαστικούς τόνους των σχολίων που έφτασαν στο περιοδικό για το κείμενό της, δεν φάνηκε, παρά την έλλειψη του πολυτονικού, να προδόθηκαν οι τόννοι του πνεύματος του Κάλβου, αν και ασφαλώς οι *δασείες* έννοιές του ήταν εκείνες που συνετέλεσαν ώστε να μην *περισπάται* η προσοχή των αναγνωστών.

Αναλαμβάνουμε πάντως *α-κεραία* την *ψιλή* κυριότητα της ευθύνης και εκτιμούμε πολύ το τηλεγράφημα, ιδίως σήμερα που οι περί πνεύματος διαμαρτυρίες είναι *άτονες*.

Ευχόμαστε την επανόρθωση που η φίλη κ. Σκοπετέα προσδοκά, ώστε και εμείς να μην αντιμετωπίζομαστε από τη σύγχρονη τυπογραφική τεχνολογία, κάθε φορά που ζητάμε πολυτονικό, σαν να γυρεύουμε... *ψιλές* σ' άχυρα.

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

Θύννος ο κοινός ή τόννος

Ξαναδιαβάζοντας την Αυτοβιογραφία της Εύας Σικελιανού και λίγη παλιομοδίτικη αρχαιολατρία

Η ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ της Εύας Πάλμερ-Σικελιανού, που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά πλήρης, 40 χρόνια μετά το θάνατό της, εξιστορεί μια ζωή αφιερωμένη στο όραμα της αναβίωσης. Για το ελληνικό κοινό το βιβλίο παρουσιάζει ενδιαφέρον ως μαρτυρία για μια εποχή όπου η νεοελληνική διανόηση ανακάλυπτε με μεγάλη επιφυλακτικότητα στοιχεία της παράδοσής του, όπως το αρχαίο θέατρο, τη βυζαντινή μουσική, τη λαϊκή χειροτεχνία. Η Δελφική Προσπάθεια των Σικελιανών με την «εμπράγματη» μορφή της, που απετέλεσαν οι Δελφικές Εορτές, έθεσε κατ' ουσίαν τα κριτήρια για την αναζήτηση της «ελληνικότητας», που θα ταλαιπωρήσει τη γενιά του '30. Η συμμετοχή της Εύας σ' αυτό το εγχείρημα παραμένει ακόμα αρκετά παρεξηγημένη. Υπάρχει συνήθως μια τάση εξιδανίκευσης ή περιθωριοποίησης της προσωπικότητάς της. Η Αυτοβιογραφία με τον αυθόρμητο χαρακτήρα της μας δίνει μια ζωντανή εικόνα του ρόλου που έπαιξε η Εύα στις Γιορτές. Παράλληλα καταγράφει τις εντυπώσεις μιας καλλιεργημένης ξένης από τη νεοελληνική κοινωνία της περιόδου και πιο συγκεκριμένα από τον πατριωτισμό των Ελλήνων.

Το βιβλίο παρέχει μια γλαφυρή δειγματοληψία: ανυποψίαστοι χωρικοί, κυρίες και κορασίδες του καλού κόσμου, στρατιώτες των μετόπισθεν, υπουργοί, ευεργέτες της διασποράς, συμφωνικοί μουσικοί, και άλλοι παρελαύνουν με λογής περπατιστές από τις σελίδες του. Ένας ολόκληρος κόσμος που επιστρατεύεται στην υπηρεσία ενός «φιλελληνικού» ιδανικού. Όσο κι αν η σύλληψη της Δελφικής Ιδέας ανήκει στον Άγγελο Σικελιανό, η εκτέλεση των Εορτών φέρει ανεξίτηλη τη σφραγίδα της Εύας. Η Αμερικανίδα ντιλετάντισσα συνεχίζει με τις παραστάσεις της τη μακριά αλυσίδα της αναβίωσης του αρχαίου θεάτρου στις εστίες παραγωγής του, την παράδοση της Orange και των Συρακουσών. Η ιδεολογία του υπαίθριου θεάτρου ή αλλιώς της «μεσογειακής τέχνης» βρίσκει και στην Ελλάδα τους εκπροσώπους της. Οι «φιλέλληνες» και οι «ελληνιστές» θεατές αντιλαμβάνονται το μήνυμα αμέσως ενώ η ντόπια διανόηση αντιδρά αμήχανα.

Παρ' όλη την ευαισθησία της και τη μαθητεία της στους εκλεκτούς της Νεοέλληνες δασκάλους, εννοώ κυρίως τα δυο αδέρφια την Πηνελόπη και τον Άγγελο Σικελιανό, το όραμα της Εύας δεν απαλλάσσεται από την πιονιερίστικη εκκίνησή του. Έτσι η ελλαδική του απήχηση – κι εδώ ίσως περιλαμβάνεται και το δελφικό

έργο του Άγγελου – δεν υπερβαίνει ποτέ τα στενόχωρα όρια μιας εθνικιστικά προσανατολισμένης εφαρμογής. Οι προτάσεις της για το ανέβασμα της τραγωδίας σε αρχαία θέατρα, την επανεκτίμηση της βυζαντινής μουσικής, της ελληνικής όρχησης και της λαϊκής υφαντικής βρήκαν μέσα από ποικίλους ποιοτικούς μετασχηματισμούς ακόμα και θεσμική ανταπόκριση. Αναφέρω ενδεικτικά τις παραστάσεις του Εθνικού σε αρχαία θέατρα και πολύ αργότερα την αξιοποίηση του θεάτρου της Επιδαύρου, που ήταν και ο αρχικός στόχος των Σικελιανών, τη δραστηριότητα του Συλλόγου προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής του Σίμωνα Καρά, τη σχολή της Κούλας Πράσινα, που μετεξελίχθηκε σε Κρατική Σχολή Ορχηστρικής Τέχνης, και τις βιοτεχνικές σχολές της Αγγελικής Χατζημιάλη που αποτέλεσαν τα πρότυπα του Οργανισμού Χειροτεχνίας. Με την εξαίρεση του Εθνικού Θεάτρου που προϋπήρχε ως θεσμός, η οργάνωση των υπολοίπων είχε προβλεφθεί στο σχεδιασμό του Δελφικού Πανεπιστημίου.

Ιδωμένη ως πηγή ιστορική, η Αυτοβιογραφία μας παραπλανά και μας διαφωτίζει μέσα από μια ιδιότυπη εκμυστήρευση του ιδιωτικού. Το πιο συναρπαστικό κομμάτι της είναι ίσως εκείνο που η Εύα κυριολεκτικά ζωγραφίζει την οικογενειακή της ζωή, τα παιδικά της παιχνίδια και αργότερα την ανατροφή του γιου της. Στον άντρα της Άγγελο Σικελιανό αφιερώνεται ένα μόνο κεφάλαιο όπως και στον πατέρα της, τη μητέρα της, τον αδερφό της, την Πηνελόπη Σικελιανού και το γιο της.

Οι ανδρικές φιγούρες του βιβλίου, αν και ανταγωνιστικές, αποτιμώνται θετικά. Η αλήθεια είναι πως ο πατέρας της, που θεωρεί ως προάγγελο της Δελφικής Ιδέας, πέθανε νωρίς κι έτσι δε γνώρισε ποτέ τον Έλληνα σύζυγο. Ο αδερφός της πάλι, αν και καλλιτέχνης ο ίδιος, δεν συμπαραστάθηκε στο έργο της και ως διαχειριστής της οικογενειακής περιουσίας έκανε ό,τι περνούσε από το χέρι του για να την απομακρύνει από την Ελλάδα, μια και θεωρούσε τη δράση της εκεί σαν μια δαπανηρή εκκεντρικότητα.

Η Εύα εμφανίζεται ως ο απόστολος μιας μεσσιανικής ιδέας. Η Αυτοβιογραφία επιτελεί έναν προδιαγεγραμμένο σκοπό: να καταγράψει την εκτέλεση της αποστολής που ανέλαβε ο Άγγελος Σικελιανός. Στην πραγματικότητα το ελληνικό της όραμα συμπυκνώνει τα αισιόδοξα ιδανικά του «ανόπου 19ου αιώνα»: «ανθρώπινη συμπόνια, παγκόσμια ειρήνη και μουσική». Ο οικουμενισμός της Δελφικής Ιδέας είναι το ουσιαδές χαρακτηριστικό της. Η Δελφική Ιδέα «δεν περιορίζεται σε ένα μόνο σημείο του γήινου χώρου». Και ίσως η νεοελληνική της πρόσληψη απέτυχε ακριβώς γιατί την παρακινούσε ένας τοπικιστικός ωφελιμισμός που περιόριζε το νόημά της.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ του βιβλίου θέλω να επισημάνω τον πλούσιο υπομνηματισμό για τα αμερικανικά πράγματα και τις φιλοσοφικές αναφορές. Η γλώσσα της μετάφρασης, εξαιρετικά πιστή, αφήνει συχνά τη γεύση του πρωτοτύπου. Ο πρόλογος ανήκει σ' έναν ένθερμο θαυμαστή που εκδίδει ένα μανιφέστο της πίστης του – ο επιμελητής όπως και η συγγραφέας υπηρετούν «την ουσία του αμερικανικού ιδεαλισμού» – και όχι ένα παλιό μισοτελειωμένο κείμενο που έχει ανάγκη τα φιλολογικά δεκανίκια.

Επιμελώς αποσιωπώνται οι σύγχρονες εκδοτικές περιπέτειες της Αυτοβιογραφίας και ο αναγνώστης παραπέμπεται στην προεξαγγεληθείσα αγγλική έκδοση του πρωτοτύπου που ως τη στιγμή που γράφω εκκρεμεί. Για το περιφρονημένο «υπόγειο του Μουσείου Μπενάκη», όπως ρητορικά αποκαλείται το Ιστορικό του Αρχείου, αισθάνομαι την υποχρέωση να πληροφορήσω τους αναγνώστες πως φυλάσσει την πλουσιότερη αρχειακή συλλογή καταλοίπων της Εύας Σικελιανού που διαθέτουμε. Πρόκειται για το προσωπικό της αρχείο που έφερε η ίδια από την Αμερική το 1952 με σκοπό να συγκροτήσει ένα μνημείο της ζωής της και της Δελφικής Προσπάθειας.

Δυστυχώς το υλικό αυτό, στο οποίο ανήκει και το αντίτυπο της Αυτοβιογραφίας, αλληλογραφία, φωτογραφίες, σχέδια παραστάσεων, τετράδια σημειώσεων, οικογενειακό αρχείο, κ.ά., αν και προσιτό στους ερευνητές, δεν αξιοποιήθηκε καθόλου στην έκδοση, με αποτέλεσμα να διατυπώνονται εικασίες που θα μπορούσαν να τεκμηριωθούν θετικά ή αρνητικά από τα σωζόμενα έγγραφα. Επειδή ένας λεπτομερειακός έλεγχος των υποσημειώσεων δεν είναι ο σκοπός αυτού του σημειώματος, αρκούμε να αναφερθώ ενδεικτικά στην υποσημείωση 12 του προλόγου σχετικά με την αμφισβητούμενη πρώτη απόπειρα έκδοσης του βιβλίου στον οίκο MacMillan και τη σύγκυση που επικαλείται ο επιμελητής. Μια απλή ματιά στην αλληλογραφία της περιόδου νομίζω πως θα έσωζε την κατάσταση. Από το αρχείο του Μουσείου Μπενάκη μαθαίνουμε ότι ο οίκος MacMillan είχε ζητήσει από την Εύα πληροφορίες για το βιβλίο με επιστολή της 14 Αυγούστου 1939 μετά από σύσταση του καθηγητή David Morton. Σώζεται επίσης η απόδειξη παραλαβής του χειρογράφου με ημερομηνία 17 Αυγούστου 1939 και η απόρριψη με συγκεκριμένες παρατηρήσεις της 1 Σεπτεμβρίου 1939. Δημοσιεύω απόσπασμα σε μετάφραση: «...Οι αναγνώστες μας είχαν πολλά κολακευτικά λόγια να πουν για το βιβλίο όμως η τελική άποψη ήταν πως δεν είναι το είδος του βιβλίου που θα ταίριαζε στο εκδοτικό μας πρόγραμμα αυτή τη στιγμή. Υπάρχει ένα σημείο που επεσήμανε ένας σύμβουλός μας και που θεώρησα ότι μπορεί να σας ενδιαφέρει. Ο κύριος αυτός θεώρησε ατυχή το χωρισμό του βιβλίου σε δύο μέρη, και η προσωπική του γνώμη ήταν πως τα δοκίμια, παρ' όλο που όντως είναι εξαιρετικά και προκαλούν το ενδιαφέρον, δεν ενδείκνυνται για ένα αυτοβιογραφικό έργο και πως η αυτοβιογραφική ύλη δεν άφηνε τα δοκίμια να λειτουργήσουν...».

Παρέθεσα αυτή την άποψη ακόμα και γιατί θεωρώ ότι αγγίζει ακριβώς το πρόβλημα της οικονομίας του βιβλίου που, παρά τις διορθωτικές επεμβάσεις που υπέστη έκτοτε, διατηρεί και στην τελική του μορφή έναν άνιστο δικασμό ανάμεσα στην αφήγηση και στη θεωρία. Η διαφορετική λειτουργία του λόγω της χρονικής απόστασης το καθιστά ενδιαφέρον σήμερα· είναι λογικό όμως που δεν ευτύχησε να βρει εκδότες την εποχή που γράφτηκε. Όπως και στο υπόλοιπο έργο της η Εύα παραθιάζει τους συμβατικούς κώδικες, με μια μέθοδο εμπνευσμένη αλλά που συχνά καταλήγει να γίνεται άναρθρη σχεδόν, σαν ένα σιβυλλικό παραλήρημα όπου ο «αμερικάνικος πραγματισμός» απογειώνεται σε ουτοπικούς αναχρονισμούς.

ΠΑΡ' ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΕΙΣ για τη συγγραφική αρτιότητα του βιβλίου όσο και για την παρουσίασή του, και ρετίζω την έκδοση με την ελπίδα πως θα ερεθίσει και νέους ερευνητές για αρχειακή έρευνα που θα φωτίσει ενδιαφέρουσες πτυχές της προσωπικότητας και του καλλιτεχνικού έργου αυτής της δραστήριας γυναίκας.

ΛΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Ααγής Εκδοτική Ε.Π.Ε.

►ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ

►D. T. P.

►ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ & ΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΕΝΤΥΠΩΝ

Θεμιστοκλέους 34

106 78 Αθήνα, 7ος όροφος

Τηλ.: 3647338

Fax.: 3614755

Διάχυτο φως ποιητικό μ' ένα Φανό Θυέλλης

ΔΙΟΜΗΔΗ ΒΛΑΧΟΥ

Φανός Θυέλλης

Εκδόσεις Αστρολάβος/Ευθύνη,
Αθήνα, 1991, σελ. 40

ΣΤΗΝ ΠΟΛΥ ΧΡΗΣΙΜΗ κι ενδιαφέρουσα για τον ίδιο και τον ευρύτερο ποιητικό μας χώρο έκδοση *Ανθολογία Κερκυραίων ποιητών. Οι Μεταπολεμικοί (1944-1984)* (έκδοση του γνωστού περιοδικού *Πόρφυρας*, Αθήνα, 1985, σελ. 152, τυπογραφείο *Κείμενα*) ο υπεύθυνος για την ανθολόγηση Περικλής Παγκράτης αναφέρει τα εξής για τον ποιητή Διομήδη Βλάχο στην ιδιαίτερα κατατοπιστική και ουσιαστική εισαγωγή του:

«Αφηγηματική είναι η ποίηση του Διομήδη Βλάχου (1953). Στη συλλογή του *Σχιστόλιθοι* (1984) αποθησαυρίζονται μνήμες, μα πιο πολύ ο ποιητής παρεμβαίνει στις συγκρούσεις του καιρού του. Ο λόγος του διαυγής – με διδαχή απ' τη δημοτική ποίηση – μεταλλάσσει την εξωτερική παρατήρηση σε εσωτερική δόνηση».

Σήμερα ο Κερκυραίος αυτός ποιητής φτάνει κοντά μας πολύ πιο ώριμος και περιεκτικός στον ενδοσκοπικό ποιητικό του λόγο με μια συνολικά αξιοπρόσεκτη – κι αρκετά μεταπλασμένη – γραφή (σαν απόσταγμα ή μελέτη κόσμου και ψυχής), με μια ιδιαίτερα εκφραστική ποιητική ομολογία και διάθλαση πνοής (σαν αποκάλυψη ή έκρηξη μιας εύγλωττης σιωπής). Πρόκειται για τον λαμπερό και διεισδυτικό «Φανό Θυέλλης», όπου ανάμεσα στο Φως και τη Σκία, ανάμεσα στον προσωπικό-υπαρξιακό και τον κοσμικό του «μύθο», ανάμεσα στο πνεύμα και την ύλη, ανάμεσα στο χώρο και το χρόνο μιας διασταλτικά σπαρασσόμενης μα και λυτρωτικής ανθρώπινης παρουσίας, μες στην «ομίχλη» του καιρού και στη «θύελλα» ενός αφηλάφτου εσωτερικού τοπίου, ο Διομήδης Βλάχος ως ποιητής τραγικά συντριμμένος κι αιματηρά αυτοερειπωμένος από αίτια zoφερά μιας αμφίδρομης καθολικής εμπειρίας, αναδύει διαφωτιστικά με τον καιρίο αντιπροσωπευτικό του λόγο τον σαν από εκατοντάδες σημεία φωτός «πολυέλαιο» και πολυφωνικό ποιητικό «φανό» του. Έτσι γίνεται οδηγός φωτοφόρος για της Νύχτας το *στελειωτο βάραθρο*, για της μνήμης την *κάθετη ρωγμή*, για την επιστροφή σε *τοπία δαντικά*, για το *σκοτάδι/που καρδοκεί στις παρυφές του ονειρου...* Έτσι γίνεται και προβάλλει λαμπρά σαν ένας αισθητός κι ευαίσθητος ποιητικός «φανοστάτης» που διασχίζει αθώρπτες μουσικές αποστάσεις και χαράζει βυθούς μελανόσημους, καταυγάζοντας καταστάσεις τραυματικές, πληγές κασματικές, μνήμες τυραννικές και αφές τυραννισμένες.

Από ποίημα σε ποίημα ο ποιητής, σαν έμπειρος και λεπουργός «φανοποιός» του Λόγου, συνθέτoντας (μεθοδικά και με γνώση, με «πλάσμα» σάρκας και ψυχής) ρομαντικά, συμβολικά, ρεαλιστικά και μετα-υπερρεαλιστικά στοιχεία, σ' ένα πλαίσιο εικονιστικής κυρίως και ηχητικής συναρμογής, πυροδοτεί καιρία τα

δενά και τα ηδονικά «συμπώματα» του, αποκαλύπεται βαθιά αυτογνωστικός, σαρκάζει και αυτοσαρκάζεται πικρά, ιχνηλατεί επίμονα το «είναι» του και – συνήθως πυκνός και κάποτε αναλυτικός στην εκφραστική του αποτύπωση – ολοκληρώνεται ως τη συνειδηση της υπερατομικής του «φωνής», αυτής που ξέρει και μπορεί να θρέψει με «σταγόνες» συμπαντικές και να κρατάει άσβηστο το *λύκνο της σιωπής* του. Το πικρό και τραγικό στοιχείο κυριαρχεί σ' αυτόν τον σχεδόν ανελέητο μα και αληθινά γοητευτικό *Φανό θυέλλης*, που είτε μοιάζει να ξεκινά από κείνη την ασύγκριτη τη «λιανοτρέμουλη σπιθα μικρή» του Δ. Σολωμού και να φτάνει ως τα βαθύτερα «φωτερά σκοτάδια» της νεότερης και σύγχρονης ποιητικής ομιωγής, είτε συχνά θαρρείς πως θρυμματίζεται σε κίλια αστραφτερά και αιμάσσοντα κομμάτια (μνήμης, γλώσσας, σώματος, έρωτα, ζωής...). Λέξεις ή φράσεις εκφαντικές και καταφατικές ενός κόσμου (αυτο)πληγωμένου ή (αυτο)συντριμμένου – ή μιας κατάστασης ολικά οδυνηρής – αποκαλύπτουν τα σταυρικά καρφιά του ποιητή-ανθρώπου ή το «μέταλλο» της πιο βαθιάς δοκιμασίας του:

«ένα τραύμα βαθύ / στον άβατο γκρεμό της σκέψης», «λεπίδι ασπμένιο», «φαρμακωμένη σαΐτιά», «γυμνό σπαθί αλαβάστρινη σιωπή μου», «ένα καρφί στην όποια σταύρωση», «αμφίστομη αίσθηση», «σπαθί / στα σπήθη των αγγέλων», «δίκωπα συλέτα» κ.λπ.

Έτσι, με τη σαν εγχειρίδιο πένα του, ο ποιητής τέμνει έντεχνα ή ανατέμνει δημιουργικά και σ' όλες τις διαστάσεις του έναν κόσμο πικρής μοίρας και μοναξιάς, βαθύτερης γνώσης και διάφανης τρυφερότητας σ' ένα σώμα που σπαρακτικά αιμορραγεί ως τη δια-σωπική και δια-φωτιστική ακτίνωσή του. Έτσι, το «αίμα» σαν φωτεινό στοιχείο ζωής (της πληρότητας ή της έλλειψής της), σαν τεκμήριο και μάρτυρας αδιάφυστος και κατηγορηματικός μιας «φωνικής (δολοφωνικής)» πραγματικότητας, είναι πανταχού παρόν, στάζει σε διάφορους ήχους και ρέει σε όλα σχεδόν τα ποιήματα αυτής της σαν από «αγγελικό και μαύρο φως» συλλογής (κατά τον σολωμική ρίζας στίχο του Σεφέρη), σε ποικίλες εκφράσεις και συνδυασμούς λεκτικούς, που πιστά και με μέτρο υπηρετούν τους κρυφούς και ιερούς σκοπούς ενός θυελλομάκου ποιητή-πολίτη του κόσμου και την απ' τον οξύτερο πόνο γεννημένη Αλήθεια και Ομορφιά μιας ένθεης τέχνης, όπως είναι η τόσο ανθρώπινη Ποίηση.

Απόλυτα εύστοχος και δικαιωμένος ο τίτλος της συλλογής *Φανός θυέλλης* κυριαρχεί και φωτίζει ένα ποιητικό σώμα αισθητοποιημένο και δομημένο γερά από φως και σκοτάδι, από λάμψη και καταχνιά, από πληγές ματωμένες και τομές θεραπευτικές, από ανάσες ψυχής και φλέβες οδύνης, ενώ οριοθετεί ένα σύνθετο και ομοιογενές ποιητικό τοπίο που απόλυτα χρωματίζεται ή εκφράζεται κι από τους επιμέρους τίτλους ποιημάτων όπως π.χ. *Ύστατο ναυάγιο*, (σελ. 8), *Αθέατο ρίγος* (σελ. 17), *Επέμβαση ανοικτής καρδιάς* (σελ. 21), *Μετάγγιση* (σελ. 23), *Αφαίμαξη* (σελ. 27), *Φέγγος* (σελ. 29), *Εκταφή* (σελ. 36), *Μ' έναν επικρουστήρα* (σελ. 37), *Κατάσαρκα* (σελ. 40) κ.ά. Όπως, επίσης, κι από άλλες πιο «αιματοφόρες» πτυχές, απλές ή σύνθετες, φανερές ή υπαινικτικές, κυριολεκτικές ή μεταφορικές, συμβολικές κ.λπ.:

«πληγές ορθάνοιχτες», «το φεγγάρι στάζει αίμα», «ή μην στις φλέβες μου / το αίμα είσαι απ' τον Σικελικό Εσπερινό / που έβαψε τη Μεσόγειο;», «αθώο αίμα», «ματωμένη εσθήτα», «αιμάτινος σταυρός», «εσαυρωμένο φως», «φουσκωμένες αρτηρίες», «σαρκοθώρα όνειρα», «ό,τι ματώνει / είναι προέκταση», «ανοιγμένες φλέβες των ανέμων», «ματωμένο δισκοπότηρο», «στο αίμα μου / εγκατεστάθη από καιρό / ένα μελίσι σε έξαψη», «ματωμένη χαρακιά», «έξαλλη νύχτα / της μετάπτωσης και του καΰμού / αιμοδότη»...

Έτσι, τόσο πάμφωτο αίμα μεταγγίζοντας ο Διομήδης Βλάχος στο ποιητικό του σώμα το κάνει να πάλλει από αίσθηση ζωής και από διάθεση βαθιάς ανθρώπινης κατάκτησης, πάνω στο βωμό μιας ατέλειωτης τραγωδίας. Μέσα σ' αυτό το καταπληγόμενο και καταματωμένο ποιητικό τοπίο (ατομικό και διανθρώπινο συγκρόνημα) ο ρεαλιστικά κι όχι μεταφυσικά προσπός κι έντονα λυρικός ποιητής του *Φανού θυέλλης* μας φωτ-αγωγεί σε χώρους κατα-νυκτικούς της ζωής, της ψυχής, της έμπνευσης και της γραφής του, με ήχους λυγμικούς από το *βογγιτό των λέξεων* και με ανθούς ερωτικούς από την *κνοφορία της άνοιξης*, εκεί όπου *ανοίγει ο τόπος τις φτερούγες του* για μια ανύψωση μεταμορφωτικής υψής και διάστασης ή εκεί όπου ο ίδιος ακολουθεί ηδονικά *τους εραστές του σεληνόφωτος/τους πάντοτε ανερχόμενους*, με το αισιόδοξο σάλπιγμα του(ς).

Ασφαλώς ο κρυστάλλινος *Φανός θυέλλης* του Διομήδη Βλάχου, μέσα στο πυκνό σκοτάδι της ψυχρής και πνιγηρής μας εποχής και στον παράφωνο ρυθμό μιας φλύαρης γραφής που φτάνει μόνο ν' αγγίζει την επιδερμίδα ή τον φλοιό του εγκεφάλου, αποτελεί μια θαυμάσια εξαίρεση και μια βαθύτερη ανθρώπινη φωτεινή «σιγή» συνθεμένη από ευαίσθητο υλικό ψυχής δοκιμασμένης κι από αντίδοτα ηδονικά μες στο ισόβιο φαρμάκι. Για τα χέρια και τα μάτια όσων παλεύουν βασανιστικά με (και στα) σκοτάδια μιας σαρκοθώρας ύπαρξης, ένας τέτοιος «φανός» (αν όχι πρωτόφαντος έντασης, όμως ανθεκτικής και αυθεντικής κατασκευής) γίνεται εργαλείο μύησης ευφραντικής, καθαρής τραγικών παθημάτων και δράσης αναστατικής, μια δύναμη θαλπωρής που διαλύει ή καταστέλλει «θυέλλες» μιας ερήμου αποπνικτικής κι απλώνει λάμψη διάχυτη κι ολόφωτη γαλήνη, εκεί όπου οι άνεμοι *χοροστατούν* και το μαύρο φέγγει *από θεμέλια μοναξιά*. Εκεί όπου ο ποιητής εκστατικός πορεύεται *προς κάθε πρόσβαση της μέρας* και μας προσφέρει απ' το φοβερό κι οδυνηρό του ολοκαύτωμα, σαν άγια δωρεά αυγής, τον *λύκνο της ψυχής* του.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ

πόρφυρας

περιοδική έκδοση γραμμάτων – τεχνών

Διονύσης Σέρρας

Η ποιητική διαδρομή της Ανόλας Βλάχου-Μουζώνη

Τράντα χρόνια ποίησης

πύραυλος

Μοναχικό ταξίδι

ΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΛΙΤΣΑ

Περιπλανήσεις (Peregrinations), Φωτογραφίες

Εκδόσεις Φωτοχώρος, 1992, σελ. 92.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΥΠΩΜΕΝΟ δείγμα φωτογραφιών του Νίκου Δημολίτσα δεν εκπλήσσει κανέναν. Όσοι έχουν δει τις φωτογραφίες του στις διάφορες εκθέσεις ξέρουν πολύ καλά τις δυνατότητες του νεοεμφανιζόμενου στο χώρο των εκδόσεων, αλλά καθόλου νέου φωτογράφου. Είναι ένας καλλιτέχνης που έχει γίνει αποδεκτός υπό τους δικούς του όρους και όχι του Τύπου ή άλλης εξωκαλλιτεχνικής εξουσίας. Αλλά ας μην επεκταθούμε σ' όλο το έργο του φωτογράφου, ας περιοριστούμε σ' αυτά που βλέπουμε ξεφυλλίζοντας το βιβλίο του Φωτοχώρου *Περιπλανήσεις, Φωτογραφίες*.

Μερικές από τις φωτογραφίες μεταφέρουν μια αίσθηση κοσμικής μουσικής και άλλες δίνουν την εντύπωση μιας πηγής από όπου αναβλύζει το ίδιο πάντα καθαρό νερό αλλά σ' ένα άλλο περιβάλλον, πιο φαντασμαγορικό. Κλείνοντας το βιβλίο δεν μπορεί κανείς να μην αισθανθεί παρά την ίδια συγκίνηση που αισθάνεται όταν ξεφυλλίζει το άλμπουμ των αναμνήσεών του. Όλα είναι τόσο ωραία και τόσο μελαγχολικά.

Εκείνο που λείπει από τις φωτογραφίες που μας εκθέτει ο Νίκος Δημολίτσας είναι η σκηνοθεσία. Δεν πρόκειται καθόλου για σημμένες φωτογραφίες σε κάποιο τεχνητό ή φυσικό περιβάλλον. (Η μόνη ίσως παρέμβασή του είναι η εμμονή του να τοποθετεί και τον εαυτό του στη φωτογραφία αλλά βεβαίως μ' έναν έμμεσο κι ευρηματικό τρόπο). Πρόκειται για ενσταντανέ που αποτύπωσε η φωτογραφική μηχανή ενός βιαστικού ταξιδιώτη ο οποίος όμως έχει την ικανότητα σε κλάσμα του δευτερολέπτου να συλλαμβάνει ολόκληρες σκηνές, να δημιουργεί συνθέσεις και να τους δίνει ενδιαφέρουσες προεκτάσεις. Αυτό οφείλεται άραγε στην πείρα του φωτογράφου ή είναι ένα έμφυτο ταλέντο που του επιτρέπει να μας παρουσιάζει τόσο δυνατές εικόνες; Ωραία και η ιδέα του να προσπαθεί ν' αποτύπώσει άλλους ομότεχνούς του — κυρίως ερασιτέχνες, κατά τα φαινόμενα — τη στιγμή που φωτογραφίζουν! (*Le photographe photographié!*).

Ενώ για κάποιους έχει τελειώσει μια η παλιά διαμάχη σχετικά με το φύλο των αγγέλων, ο φωτογράφος μας φαίνεται ν' αναρωπιέται ακόμα, συμμετέχοντας σ' ένα παιχνίδι εξυπνάδας, φαντασίας και ρομαντισμού.

Οι φωτογραφίες του Νίκου Δημολίτσα δεν έχουν ανάγκη να δανειστούν τίποτα από εδώ ή από εκεί. Τους αρκεί ότι μεταφέρουν λίγη από τη μαγεία της ανθρώπινης ζωής, διότι είναι αποτέλεσμα ενός ζωντανού και παλλόμενου εσωτερικού οράματος.

ΠΟΠΗ ΧΑΡΙΛΑΟΥ

Κ' η ποίηση χρειάζεται «τόλημη και αρετή»

ΜΑΡΙΑΣ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

Ένα κάτι σμαραγδί

Αθήνα 1991

Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΑΣ με την ποιήτρια γίνθηκε πολύ παλιά. Κάποιο απόγιομα στο σπύτι της άλλης, άτυχης ποιήτριας, Νέλλης Παπαγιαννάκη, που κάθικε τόσο ωρίς. Παρακολούθησαμε την προσφορά της μέσ' από διάφορα περιοδικά και διαπιστώσαμε ωρίς πως η ποίησή της ήταν υπολογισιμη και της συμπαρασταθήκαμε, όπου μας χρειάστηκε, πιο πολύ ηθικά, ενθαρρύνοντας το ταλέντο της. Μορφωμένη κ' εφοδιασμένη με πλούσια κλασική παιδεία, δε χρειάστηκε την ευθάρρυνσή μας για καιρό. Βρήκε μόνη της το δρόμο της, μα δεν αποφάσιζε να κάμει την πρώτη της εμφάνιση. Την απορροφούσε η εργασία της σαν καθηγήτρια φιλόλογου, η φροντίδα του σπηπιού και των τριών παιδιών της. Πού καιρός ν' ασχοληθεί μ' έκδοση των στίχων της και πού η οικονομική ευχέρεια, εκείνη την εποχή!

Ξαφνικά, πήραμε μια μικρή, συντροφική συλλογή, την «Τετραφωνία», όπου τέσσερες φίλες ποιήτριες προσφέρανε από ξηνη τριαντάφυλλα απ' τον ανθισμένο κήπο της Ποίησής τους η καθεμία. Ανάμεσά τους κ' η Μαρία Μαρκαντωνάτου. Κ' η Ποίηση χρειάζεται «τόλημη και αρετή», όχι μόνο η Ελευθερία. Κ' η Μαρκαντωνάτου είχε την «αρετή», μα της έλειπε η «τόλημη». Ήτανε μια ώριμη ποιήτρια κ' είχε συναίσθηση υπευθυνότητας. Μα, το φράγμα είχε πια σπάσει και σ' ένα χρόνο μέσα αποφασίζει την «ατομική» της εμφάνιση, με το «Ένα κάτι σμαραγδί», αφιερωμένο στον πατέρα της, που μένοντας στο νησί, την Κεφαλλονιά, στη μοναξιά και τα γερατιά, και μην έχοντας κάτι πιο ενδιαφέρον, του το προσφέρει: «Να το κοπάς και ν' αποξεχαστείς / όλη μέρα / μέχρι το σούρουπο». Μέσ' απ' τους απέρητους στίχους, δίχως λυρισμούς και «άλλα ηχηρά παρόμοια», ξεχειλίζει μια «εκ βαθέων» τρυφερότητα κ' ευγνωμοσύνη για το γεννήτορα, που τηνε τιμούνε.

Την επαλήθευση της γνώμης μας για έλλειψη τόλημης που γράφουμε πιο πάνω την επιβεβαιώνει η ποιήτρια στις «Αναβολές», όπου «Τα αύριο, κάποτε, μετά» και με αγωνία, θα παραδεχτεί: «Κάθε φορά αναβάλλοντας / Φοβάμαι να ευτυχήσω». Μας σταμάτησε το «Ερωτικό» για τη διακριτικότητα, τη φινέτσα και την ευαισθησία του: «Εκεί που σταθήκαμε / μαζεύω κάθε μέρα κυκλάμινα». Στοχαστικό το «Πείρα θαλάσσης» με τονισμένη την αβουλία δράσης: «ν' αράζει και να υπομένει / άλλος να ματαιώσει τη ματαιότητα». Έντονα λυρικός ο «Ασφόδελος» με τις προεκτάσεις του, τις όμορφες και πρωτότυπες παρομοιώσεις: «σφρίγος ονείρου», «χνούδι ζωής», «δραπέτης του θανάτου». Κ' ενώ η πεζολογία πλεονάζει στα «Μπαλκόνια» και την «Πεζή πιστότητα» (το πρώτο, το αναρριπίζει μια τραγικότητα καθώς «Ενός-ενός κάποια στιγμή / ο ρόλος του τελειώνει / Τα μπαλκόνια ολοένα ελαφρώνουν» και θρονιάζεται η απουσία, το Κενό), μας ανακούφισε «Μια αζαλέα κόκκινη χαρά» με τις λυρικές της εικόνες. Έντονα δοσμένη με μια διαφαινόμενη οδύνη η «Απουσία» και

λυρικότατο το «Αεράκι», με κείνη τη μουσική παρομοίωση που κλείνει: «Μια άρπα ξεχασμένη / είναι η λεύκα στην άπνοια».

Σαρκαστικό «Η αλυσίδα» κι ανθρώπινο, πολύ ανθρώπινο (για να θυμηθούμε τη φράση του Νίτσε), «Οι φίλοι», με κείνη την πικρή διαπίστωση της μάταιης απαντοχής: «Τα χρόνια μας ώριμο σταφύλι / κι η μεγάλη μέρα της μικρής / ζωής μας ακόμα δε χάραξε». Σα να μην ξέρει, τάχα μου, η Μαρία Μαρκαντωνάτου πως «η μεγάλη μέρα» μπορεί ποτές να μην ξημερώσει! Όσο εμπρεσιονιστικό μας φάνηκε το γράψιμο στο «Είσοδος-άμυνα», τόσο κατακλύζει τους στίχους της ο έντονος λυρισμός στο «Καλοκαίρι Αχαϊκό». Κ' είναι μια ομορφιά στην ποίηση της ποιήτριας τούτ' η εναλλαγή του στοχασμού, της φιλοσοφικής σκέψης, του σαρκασμού, του ρεαλισμού και του εμπρεσιονισμού, που ξεκουράζει τον αναγνώστη. Διακριτικά, με λεπτότητα, ζητάει στο «Κάτι», να μοιραστεί με το συνάνθρωπο που «πασχίζει ν' αποδράσει / από τα μάτια σου, τα χέρια σου, το στόμα» και τονε βασανίζει, ενώ στο «Κάτι ακόμα», μ' αδρούς στίχους θα περιγράψει την ανέλπιδη αγωνία που παιδεύει «Τούτο το παιδί που γέρασε / σχεδιάζοντας το μέλλον του», σε τούτη την ανελέητη εποχή, που ωστόσο δε θέλει να παραδεχτεί «πως δεν μπορεί νάναί μονάχα αυτό», πως δε συντρίφτηκε τ' όνειρο...

Ένα συγκλονιστικό κι άναρκο χάος, σκληρής αδιαφορίας για το σύγχρονο συνάνθρωπο αναθρώσκει απ' το «Αγγελτήριο θανάτου» και μι' ασυνήθιστη τρυφερότητα κι ανθρωπιά απ' την «Απόφαση». Τι να πούμε, όμως, για την αφιερωμένη στο γιο της «Εφηβεία», που εκκαμινεύεται απ' τη μητρική της καρδιά όλ' η στοργή της γιαυτόν, η τρυφερότητα, η αγάπη κ' έγνοια της, καθώς νιώθει τους προβληματισμούς του, όπως «Όλα σου πέφτουν στενά». Στο «Τούνελ» θα βρούμε μιαν ανυπέρθλητη ομορφιά πρωτότυπη εικόνα, δείγμα της εικονοπλαστικής της ικανότητας, που δε μπορούμε να μην την αντιγράψουμε: «Χρόνο το χρόνο συρρικνώνομαι / Ως να με βρουν οι αιώνες έμβρυο / Αποπιτανόμενο στη μήτρα της σιωπής» — πού 'νε η πηγή κ' η Μητέρα της Σοφίας κι Αυτογνωσίας.

Ρεαλιστικά δοσμένο το «Σκηνιάς» για τους κολασμένους του λατομείου της Γάβας. Οι δυο τελευταίοι στίχοι είναι μια κραυγή απελπισίας κι απόγνωσης: «Και δόστου πελεκούσανε τα νιάτα τους / Και δόστου πρινίζαν τα κορμιά τους». Πρωτότυπος ο «Ιδανικός τρομοκράτης» κι όμορφες εικόνες στο «Καλοκαίρι '90». Θα σταθούμε ακόμα στα πέντε «Χάι-Κάι», που η απλότητα κ' η χάρη του γιαπωνέζικου τούτου είδους τα κάνει σα χρυσοπλούμιστες πεταλούδες, σαν τα πολύχρωμα εκείνα λιλιπούτεια πουλιά της Λατινικής Αμερικής, τα κολίμπρι, που τα λένε «ιπάμενα κοσμήματα». Να, δυο: «Κρίνα της άμμου / στ' ανθογαλί κι ο κόσμος / γυαλί και κρίνο» — «Τα δάχτυλά σου / Κερί κι ανάβουσε / Στάζουσε χάδι». Και θα τελειώσουμε με το συναρπαστικό κ' εκφραστικό «Έρωτα» — το τελευταίο ποίημα της συλλογής «Ένα κάτι σμαραγδί» της Μαρίας Μαρκαντωνάτου — που μας τονε σκιαγραφεί με παραστατικότητα, με τους αδρούς, λιπούς και δωρικούς στίχους της: «Ο έρωτας σαν το μπουμπούκι / Ζει στη μυστική του κάμαρα / ... / Μέχρι που ορμάει / Για την κορυφή / Την κατακόκκινη / Κι είναι τότε ωραίος σαν θάνατος».

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Στον δρόμο της ιδιοπροσωπείας

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΕΡΑΣΙΔΗ

Οι άκρες των δαχτύλων

Εκδόσεις Διάττων, Αθήνα, 1992, σσ. 32

ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ποιητική του κατάθεση ο 37χρονος Πατρινός ποιητής δείχνει να έλκεται από τα ίδια θέματα και να δοκιμάζεται στους ίδιους κώδικες γραφής, όπως και στην πρώτη ποιητική του εμφάνιση («Η σκία μου σαν σώμα», Πλέθρον 1985). Εκείνο που κατά τη γνώμη μου διαφοροποιεί (και αξιολογεί, εντέλει, ως προς τ' αποτέλεσμα) τις δύο ποιητικές συλλογές είναι η θερμοκρασία της φωνής. Τι θέλω να πω; Πιστεύω ότι στη συνειδηση του ποιητή — στο μεσοδιάστημα που χωρίζει τις δύο ποιητικές συλλογές — αρχίζει να υποχωρεί η αντιληψη που θέλει την ποιητική λειτουργία κυρίως ως μια ενδογλωσσική υπόθεση προς όφελος μιας οντολογικής πρόσληψης των πραγμάτων. Να μην δημιουργούμε όμως ανώφελες αμχανίες και παρεξηγήσεις. Η πρόταση δεν είναι αντιστρέψιμη. Με άλλα λόγια, δεν υποστηρίζω ότι αρκεί η βασανιστική βίωση ενός πράγματος για να μετουσιωθεί σε ποιητικό συμβάν' αυτό ισχύει για την πραγματικότητα της ζωής, όχι της τέχνης. Εκείνο που ουσιαστικά θέλω να πω είναι ότι, στην ποίηση υποφέρετε δια των λέξεων.

Εξυπακούεται ότι αυτή η μεταλλαγή στη «θερμοκρασία της φωνής» (κάποιος θα την ονόμαζε και αναπροσανατολισμό ωρίμανσης) αντανακλάται τόσο σε επίπεδο ιδεών, όσο και έκφρασης. Έτσι, βαθμιαία, το βαθύτερο φρόνημά του γίνεται πιο περίσκηπο και το ύφος του πιο συνεκτικό. Αυτό δε σημαίνει ότι ο Κερασίδης απενδύεται τον γνήσιο αισθησιασμό του και την ελλειπτική εικονοποιία που τον χαρακτηρίζει' απλώς, ατροφούν εκείνα τα γνωρίσματα — κυρίως η μετωπικότητα των αισθήσεων και, ενίοτε, η ακκιζόμενη λεξιλαγνεία — που δημιουργούσαν προσκόμματα στην αρτιμέλεια του ποιήματος:

Εισπνέοντας καπνούς ματιών / ακούω τα ζώα μου να βγαίνουν. // Είναι τα παιδιά που πέφτουν / σαν σύννεφα που φεύγουν. // Είναι τα δώρα / που ξετυλίγονται μέσα μας. / Και δεν χάνονται ποτέ. // Αλλ' ούτε και τα θρίσκουμε. («Γενέθλιο», σελ. 17).

Τα βασικά θεματικά μοτίβα του Κερασίδη και στην «Άκρη των δαχτύλων», όπως και στο «Η σκία μου σαν σώμα», είναι ο έρωτας, η μνήμη, η φθορά του κόσμου, η ποιητική εμπειρία, ο θάνατος. Συχνά, ωστόσο, δημιουργείται στον αναγνώστη η εντύπωση ότι η κλιμάκωση της ερωτικής απουσίας, οι παλινδρομήσεις της μνήμης, το αίσθημα του θνήσκειν, η ευδοσκόπηση της ποιητικής πράξης, λειτουργούν περισσότερο προσχηματικά' σαν προσωπεία, θα έλεγα, μιας ριζικής μέριμνας, που συνδέεται μ' αυτό που σχηματικά αποκαλούμε πέρασμα του χρόνου.

Αν διακρίνω μάλιστα καλά για το ποιητικό υποκείμενο του Κερασίδη το παρόν δεν υπάρχει' ή αρχίζει να αποκτά νόημα αφού γίνει πια παρελθόν. Όσο για το μέλλον, αυτό δεν αποτελεί παρά μια πτώση του παρελθόντος. Άρα δεν μένει άλλος δρόμος από την επιστροφή. Μια αέναη όμως επιστροφή. Αλληπάλληλες εξορμήσεις όχι προς το άγνωστο αλλά προς το μη-γνωρίμο. Εκεί όπου κυριαρχεί η πλήρης απουσία του χρόνου:

Βλέμματα μουσικά / λευκά καρδιά της μνήμης / πλέουν σαν σύννεφα / με ταχύτητα φωτός / στα σωθικά των ματιών μας, / για να φεύγει η νύχτα / και να μένει το σκοτάδι μας / γλυκάδι του χρόνου. («Πλέοντας», σελ. 16).

Τέλος, στον δρόμο προς την ιδιοπροσωπεία του ποιητή θα επισήμανα επίσης και τον εμβολιασμό της λυρικής του προδιάθεσης με δραματικές αποχρώσεις.

ΜΙΣΕΛ ΦΑΪΣ

Οικονομικές δυσπραγίες - Βίοι παράλληλοι

Αγαππητέ κύριε Βίτσο,

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ των φίλων του περιοδικού, που δημοσιεύεις σε προηγούμενα τεύχη, στάθηκα στη «γνωστή κι ευνόητη» διαπίστωση πως το περιοδικό δεν έχει κερδοσκοπικές επιδιώξεις, αλλά και να είχε δε θα μπορούσε να τις επιτύχει, αφού στις μέρες μας – και μόνο στις μέρες μας τάχα – δεν υννοούνται τέτοιας φύσεως εμπορικές δραστηριότητες.

Για την ακρίβεια με παράσυρε προπάντων εκείνη η ερώτηση (αλλά ποιος αφελής θα την πέρναγε για ερώτηση;) και μόνο στις μέρες μας τάχα;

Αυτόματα μου ήρθαν στο νου κάποιες άλλες παρόμοιες διαπιστώσεις και στοιχεία παλιοκαιρία ίσως αλλά ...περιέργως επίκαιρα. Σπεύδω λοιπόν να σου τα καταθέσω ως φιλολογική τεκμηρίωση σ' αυτό το και μόνο στις μέρες μας τάχα; των φίλων του περιοδικού.

Και εξηγούμαι: πρόκειται για κάποια «οικονομικά» στοιχεία από το παλιό, ωραίο, ζακυνθινό περιοδικό, τον *Ποιητικό Ανθώνα*. Φυσικά είναι τα πιο ασήμαντα στοιχεία που θα παρακολουθούσε κανείς μέσα από το περιοδικό. Μα μήπως όλα τα άλλα, τα σπουδαία του, δεν εξαρτήθηκαν κυριολεκτικά απ' αυτά;

Πριν προχωρήσω σε λεπτομέρειες, για την ιστορία και μόνο, ας θυμηθούμε λίγα σχετικά με τον *Ποιητικό Ανθώνα*:

Έβγαινε στη Ζάκυνθο από το Σεπτέμβρη του 1886 ως το Σεπτέμβρη του 1887. Κατά Κυριακίην εκδιδόμενος, σε δεκαεξασέλιδα φυλλάδια, σε σχήμα 8ο. Συμπλήρωσε ανελλιπώς 52 φύλλα, αποτέλεσε δύο τόμους και κάλυψε συνολικά περίπου 850 σελίδες. Ο Δ. Μάργαρης σε μελέτη του για τα ζακυνθινά περιοδικά τον ονομάζει *ποιητικό περιβόλι* και μίαν από τις καλύτερες νεοελληνικές ανθολογίες, γιατί η ύλη του κάλυψε όλη την ποίηση της εποχής.

Τα οικονομικά του περιοδικού μάς παραπέμπουν στον εκδότη του, το Ζακυνθινό ποιητή Ιωάννη Τσακασιάνο που, στην τετραετία 1874-1878, είχε εκδώσει κι άλλο ένα περιοδικό, το *Ζακύνθιο Ανθώνα*. Η εκδοτική δραστηριότητα του Τσακασιάνου σπηρίχτηκε αρχικά στο πενιχρό εισόδημα της βιοποριστικής δουλειάς του (ως βοηθός κουρέα). Η παραπέρα όμως τύχη των περιοδικών του εξαρτήθηκε αποκλειστικά μόνο από τις συνδρομές των αναγνωστών. Όσο για τις πωλήσεις κατά τεύχος, αυτές πρέπει να θεωρηθούν αμελητέες, μιας και την εποχή εκείνη η μέθοδος αυτή είχε τοπικό μόνο χαρακτήρα (όπως φαίνεται και από τα γενικότερα στοιχεία για τον περιοδικό τύπο της εποχής στη σχετική μελέτη του Μ. Καρηόζηλου).

Έτσι λοιπόν εξηγούνται τα απελπισμένα SOS που εξέπεμπε ο Τσακασιάνος μέσα από τις στήλες, ή μάλλον από τα περιθώρια, του *Ποιητικού Ανθώνα* του προς τους ασυνειδητούς συνδρομητές υπενθυμιζοντάς τους το επείγον της οικονομικής τους ενίσχυσης.

Ας τα παρακολουθήσουμε όμως από την αρχή:

Σταθερά σε κάθε φυλλάδιο του Α' τόμου κάτω από τον τίτλο του περιοδικού ο εκδότης αναγράφει τη δήλωση: *Η συνδρομή προπληρωτέα και υποχρεωτική δι' εν έτος*. Η δήλωση φαντάζει τυπική (καθιερωμένη στον περιοδικό τύπο της εποχής). Και δυστυχώς, όπως αποδεικνύεται εκ των υστέρων, έτσι τυπικά πρέπει να διαβάστηκε και από τους αναγνώστες του περιοδικού. Σήμερα ωστόσο, εκ του αποτελέσματος, υποθέτω πως επιβάλλεται να τη διαβάσουμε διαφορετικά· σε τόνο παράκλησης έως και απειλής (για τότε) και σε τόνο πικρά ειρωνικό έως και απελπισμένο (για τώρα):

ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΑΝΘΩΝ

ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΣ

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛ. ΛΕΗ 20.

ΦΥΛ. ΠΡΟΗΓ. ΛΕΗ. 40.

Η συνδρομή προπληρωτέα και υποχρεωτική δι' εν έτος· εν Ζακύνθω ἀνὰ τριμ. δρ. 2
'Εν τῇ Πρωτευούσῃ καὶ ταῖς Ἐπαρχίαις ἐτησίᾳ 8. Ἐν δὲ τῇ Ἀλλοδαπῇ φρ. γ. 10

ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ: 22 ΦΕΒΡΥΑΡΙΟΥ 1887. | ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Ι. Γ. ΤΣΑΚΑΣΙΑΝΟΣ

ΔΥΟ ΜΗΝΕΣ μόνο μετά το ξεκίνημα του περιοδικού, στις 14 του Νοέμβρη (αρ. τεύχους 14), κάνει την εμφάνισή της και η πρώτη φανερή πια παρέμβαση του εκδότη προς τους *ολίγους κακοπληρωτάς του τρικάτρινου χρέους*. Το ντρόπιασμά τους προβλέπεται να γίνει έμμετρα, όπως έμμετρα είναι και η προειδοποίηση:

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΟΛΙΓΟΥΣ ΚΑΚΟΠΛΗΡΩΤΑΣ ΜΑΣ

Ὅποιος δὲν ἀπεθυμᾷ ἐξ ἐστίχους τ' ὀνομάτων νὰ κυττάῃ
Διότι δὲν ἀπεθυμᾷ ἄν μπουφός δακρυσμένος νὰ γελάῃ,
Κι' ὅποιος δὲν ἀπεθυμᾷ νὰ γένῃ ὀλοφάνερ' ἢ ντροπῆ του,
Πρέπει καὶ ν' ἀπεθυμᾷ ΝΑ ΔΩΣῆΙ τὴν τρικάτρινη ὀφειλὴ του.

ΣΤΙΣ 15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ (αρ. τεύχους 23) το κλασικό σήμα της έκδοσης, το <κεράκι>, υποδεικνύει την παράκληση του εκδότη για να μην αδικηθεί το περιοδικό από τις καθυστερήσεις των οφειλών. Τονίζεται η (μη τυπική εδώ) υπενθύμιση για την υποχρεωτική, για ένα χρόνο, συνδρομή:

Ὁ Ἄνθων παρακαλεῖ καὶ πάλιν τοὺς καθυστεροῦντας τὴν συνδρομὴν των
ἕνα μὴ τὸν ἀδικοῦσι ἐπὶ πλέον· ὑπενθυμίζει δὲ εἰς τινεas τῶν συνδρομητῶν του
ὅτι ἡ συνδρομὴ εἶναι ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΔΙ' ΕΝ ΕΤΟΣ.

ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΜΑΡΤΙΟΥ το περιοδικό καταφέρνει να κλείσει έξι μήνες κυκλοφορίας και να συμπληρώσει τον πρώτο του τόμο. Ο τρόπος απόκτησης του περιοδικού (ή καλού κακού η υπόμνηση της συνδρομής) αναγράφεται ακόμα και στο εξώφυλλο του τόμου:

φίλων του «Περίπλου» περίπλους

ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΑΝΘΩΝ

ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΤΣΑΚΑΣΙΑΝΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1886—8 ΜΑΡΤΙΟΥ 1887

Η ΣΥΝΑΡΜΟΝΗ ΠΡΟΠΑΡΩΤΕΑ ΚΑΙ ΤΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΔΙ' ΕΝ ΕΤΟΣ

Διὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐτησίων Δρ. 8, Διὰ δὲ τῶν ἐν τῇ ἑλληδοαπῇ φρ. γρυσῶν 10

ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφεῖου ὁ ΦΩΣΚΟΔΟΣ Σπ. Καψοκεράλλου.
1887

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ από τις επικεφαλίδες των φύλλων που θα αποτελέσουν πια τον Β' τόμο (όπως και από το εξώφυλλό του) λείπει η «οικονομική» υπόδειξη. Ας μη σπεύσουμε όμως να υποθέσουμε πως αυτό θα μπορούσε να ήταν σημάδι οικονομικής ανάκαμψης. Γιατί δυο μήνες αργότερα, στις 3 Μαΐου (αρ. τεύχους 34), ο εκδότης κάνει και πάλι την εμφάνισή του. *Νίπτει τας χείρας του* καθώς ειδοποιεί δια *τελευταίαν φοράν* πως οι καθυστερούντες τη συνδρομή δεν θα γλιτώσουν την κλαυσιγόλο σάτυρα διαντισμένη με τα ονόματά τους:

ΔΙΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΝ ΦΟΡΑΝ

Μετὰ λύπης μας βεβαιούμεν τοὺς εἰσέτι καθυστεροῦντας τὴν εὐτελεῆ συνδρομὴν των εἰς τὸν II. Ἀνθῶνα, ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀναβῶμεν πλέον τὴν δημοσίευσιν τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. Ὅπως μὴ παραξενευθῶσι δὲ οἱ εὐσυνειδητότεροι τούτων ἐπὶ τῇ κλαυσιγέλω σατύρῳ ὡς ἐκ τῆς δικταίας ἡμῶν ἀγανακτήσεως, ἃς σπεύσωσιν, ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ παρόντος φυλλαδίου, εἰς ἀποτίσιν τῆς ὀφειλῆς των, ἄλλως ... νι πτό μεθα τὰς χείρας.

φίλων του «Περίπλου» περίπλους

ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΝ φοράν ωστόσο ακολουθεί μια άλλη πανυστάτη, στις 12 Ιουλίου (αρ. τεύχους 44), όπου μάλιστα η ένδειξη των εν Θεσσαλονίκη ανυποφόρων καταστάτων [κακοπληρωτών] δεν σου κρύβω, αγαππτε κύριε Βίτσο, πως με ...επηρέασε ιδιαίτερα!

ΜΙΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ

Παρακαλοῦνται διὰ ΠΑΝΥΣΤΑΤΗΝ φοράν οἱ εἰσέτι καθυστεροῦντας τὴν εὐτελεστάτην πρὸς τὸν ΑΝΘΩΝΑ συνδρομῶν των, ν' ἀποτίσωσιν αὐτὴν. ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ παρόντος φυλλαδίου, διότι βεβαιούμεν αὐτοὺς ὅτι μείζονα τῆς ἐπενεχθησομένης ἡμῖν πικρίαν θὰ αισθανθῶσιν. Οὐδεμίαν δὲ ἀναβολὴ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ὀνομάτων αὐτῶν θέλει λάβῃ πλέον χώραν, καὶ πρῶτον ἀρξόμεθα ἀπὸ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὕλως ἀνυποφόρων καταστάτων

Στις 9 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ (αρ. τεύχους 48) η απειλή αλλάζει: Το «κεράκι» ειδοποιεί τους καθυστερούντες πως δεν θα τους σταλεί το επόμενο τεύχος με το τέλος της ιστορίας του Jacopo Ortis, από το ομώνυμο μυθιστόρημα του Φώσκολου, που το περιοδικό δημοσίευε σε συνέχειες. Τιμωρία δίκαιη και σχεδόν ...σατανική, αφού θα στερούσε από τους ασυνειδητους συνδρομητές το ύψιστο σημείο μέθεξης και τελικής κάθαρσής τους μέσα από το τέλος της ιστορίας του άτυχου ήρωα:

Τὸ ἐπόμενον φύλλον, ἐν ᾧ καταχωρισθῆσεται τὸ τέλος τοῦ Ὀρτις, δὲν θὰ σταλῇ πρὸς τοὺς καθυστεροῦντας τὴν συνδρομὴν των, πρὶν ἢ ἀποτίσωσιν αὐτὴν.

Στις 6 Σεπτεμβρίου το προτελευταίο τεύχος του Β' τόμου, (που έμελλε να είναι και το προτελευταίο του περιοδικού, αρ. 51), περιλαμβάνει ολοσέλιδη αγγελία της διεύθυνσης με τίτλο: *Θα εξακολουθήσει και εις Β' έτος ο «Ποιητικός Ανθών»*; Συνοψίζω το περιεχόμενο της αγγελίας: Αφού πρώτα επισημαίνεται η αναγνώριση της εθνικής αποστολής του περιοδικού από τον ντόπιο και ξένο τύπο, αλλά και η αγωνία των αναγνωστών για την έκβαση του περιοδικού, ο λόγος έρχεται και πάλι στα «καυτά» οικονομικά. Ο εκδότης δηλώνει πως *Ημεῖς δεν ενεφορήθημεν κερδοσκοπικῶν ιδεῶν αναλαβόντες τιν ἐκδοσιν αὐτοῦ [του «Ποιητικού Ανθώνος»]* – δεν νομίζω πως ακούγεται ...απόμακρο! – και καταλήγει σε θερμές και πάλι παρακλήσεις για ανανέωση της συνδρομής. (Οι εν Θεσσαλονίκη, παρεπιπτόντως, ακόμα δεν έχουν συμμορφωθεί, ενώ προσέθηκαν τώρα και οι εν Σύρω). Για άλλη μια φορά επανέρχεται και η απειλή για τη δημοσίευση των ονομάτων των κακοπληρωτών *νν «δημοσίευσιν» ἐπὶ τοσοῦτου ἀποφύγομεν* [που θα πρέπει μάλλον να διαβαστεί: με τα δόντια την κρατήσαμε!].

Στο 52ο (και τελευταίο) τεύχος του περιοδικού, στις 13 Σεπτεμβρίου, η διεύθυνση, μετά από τις συνηθισμένες πια παρακλήσεις και απειλές, ειδοποιεί πως η κυκλοφορία του επόμενου τεύχους θα καθυστερούσε και πως η αναβολή γινόταν για τη βελτίωση του φύλλου αλλά και για την *εξοικονόμηση των ανοικονομήτων οικονομικών του*.

ΤΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ ΤΟΥ «Π. ΑΝΘΩΝΟΣ»

Συμπληρωμένοι διά του παρόντος φυλλαδίου και τῶ β' τόμου τοῦ α. ἔτους τοῦ μικροῦ μας Ἀνθῶνος, εἰδοποιούμεν ἐκ νέου τοὺς εὐαρεστομένους νὰ παράσχωσιν αὐτῷ τὴν συνδρομὴν των, ὅτι ΜΟΝΟΙ οἱ προκαταβάλλοντες τὸ ἔτησιον αὐτῆς ἀντίτιμον θεωρηθήσονται συνδρομηταὶ αὐτοῦ· τοῦτο δὲ ἂς μὴ δυσχερεστήσῃ τοὺς ὀλίγους ἀξιοτίμους καλοπληρωτάς του ἀφοῦ ἐνόησαν πλεονῶν ὅτι προέβημεν εἰς τὸ γενικὸν τοῦτο μέτρον κατόπιν ἐπαισθητῆς ζημίας, ἣν ὑπέστημεν ἐκ τῶν πολλῶν κακοπληρωτῶν μας, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα—ἐὰν δὲν μᾶς πληρώσωσι καὶ τώρα—δημοσιευθήσονται ἐν τῷ ἐπομένῳ φυλλαδίῳ τοῦ Β'. ἔτους. Οἱ τυχὸν ἀπολέσαντες φυλλάδια ἐκ τῆς σειρᾶς των ἂς σημειώσωσιν ἡμῖν ταῦτα, ἀσμένως δὲ θέλομεν τὰ πέμψῃ αὐτοῖς, ἐὰν τοιαῦτα ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν. Τὸ Α'. φυλλάδιον τοῦ β'. ἔτους ἐκδοθήσεται περὶ τὰς ἀρχὰς ἐλευσομένου Ὀκτωβρίου, ἢ μικρὰ δὲ αὐτῆ ἀναβολὴ γίνεται πρὸς βελτιώσιν τοῦ φύλλου καὶ τινὰ ἐξοικονομήσιν τῶν ἀνοικονομητῶν οἰκονομικῶν του.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

Η μικρὴ ἀναβολὴ που εξαγγέλλεται, μεταβάλλεται σε ὀριστικὴ διακοπὴ του περιοδικοῦ. Καὶ ἐδῶ ἡ μικρὴ, πικρὴ «οικονομικὴ» ἱστορία του «μαρτυρικοῦ» (ἢ ἐκφραση εἶναι του εκδότη) *Ποιτικῆς Ἀνθῶνα* που παράσχε μαζί της καὶ τὴν τύχη του κατὰ τὰ ἄλλα μοναδικοῦ περιοδικοῦ. Νὰ λοιπόν, ἀγαπητὴ κύριε Βίτσο, πού με παράσχε αὐτὸ το καὶ μήπως σὺς μέρες μας τάχα; Καὶ γεμάτη ἀγκος ἐσπευσα νὰ στείλω τὴ συνδρομὴ μου στον ἀγαπητὸ *Περίπλου*. Μιας καὶ εἶναι «γνωστὸ καὶ ευνόπη» πως πολλὰ (εξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ) εξαρτῶνται ἀπὸ τὴν τρικάρτην οφειλὴν μας. Ὅσο γι' αὐτὴ τὴν «περιθωριακὴ» φιλολογικὴ ἱστορία του *Ποιτικῆς Ἀνθῶνα*, τὴν ἀκρως διδακτικὴ καὶ ἀνεπαίσθητα ευτράπελη καὶ πικρὴ μαζί, αὐτὴ λοιπόν τὴν ἱστορία (που ἐξάλλου μας κρατᾶ καὶ μέσα στο ζακυνθινὸ κλίμα ἀπ' ὅπου ἐλκε τὴν καταγωγὴν του ὁ *Περίπλους*), ἀν κὶ ἐσὺ τὴν κρίνεις τερπνὴ καὶ ωφέλιμη...ἀναδρομικὰ, θα σοῦ ἔλεγα νὰ τὴν καταχωρίσεις σὴ στήλη των φίλων του περιοδικοῦ. Γιατὶ τὴ ἀλλάξε στα εκατὸ καὶ βάλε χρόνια που μεσολάβησαν ἀπὸ τότε;

Με φιλικούς χαιρετισμούς

ΦΑΝΗ ΚΑΖΑΝΤΖΗ

Η Φανὴ Καζαντζὴ διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ «ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ»

Μητροπολίτης Δωδώνης Χρυσόστομος
 Αθανασόπουλος Βαγγέλης, καθηγητῆς Πανεπιστημίου, Αθήνα
 Αθανασόπουλος Γεώργιος, λογοτέχνης, Βρυξέλες
 Αθανασιάδου Άννα, τραπεζικός, Αθήνα
 Αλυσανδράτος Γιώργος, φιλόλογος, Αθήνα
 Ανδριώτης Γιάννης, λογοτέχνης, Αθήνα
 Αντίοχος Σαράνης, λογοτέχνης, Λουξεμβούργο
 Αντιόχου Τάσος, μαθητῆς, Ζάκυνθος
 Αρβανιτάκη-Δερμάτη Ν. φιλόλογος, Αθήνα
 Βενέτης Θανάσης, λογοτέχνης, Αθήνα
 Βίτσος Γιάννης, μουσικός, Ζάκυνθος
 Βίτσος Νίκος, φαρμακοποιός, Ζάκυνθος
 Γεροντίδης Γεώργιος, Αθήνα
 Γκανούδης Δημήτρης, ψυχολόγος, Αθήνα
 Γκούσκος Διονύσης, δικηγόρος, Αθήνα
 Γκρίτσι-Μιλιέξ Τατιάνα, συγγραφέας, Αθήνα
 Δάλκα Γιολάνδα, Αθήνα
 Δανελάτος Αντώνης, οδοντίατρος, Αθήνα
 Δεμήτρης Γιάννης, Διευθυντῆς Μουσείου Σολωμοῦ, Ζάκυνθος
 Δρογγίτης Διονύσιος, συνταξιούχος δημοσίου, Ζάκυνθος
 Ζακυνθινὴ Δράση γιὰ Φυσικὴ & Πολιτιστικὴ Συντήρηση, εταιρία
 Ζαχαριά-Μυλωνά Στέλλα, δικηγόρος, Αθήνα
 Ζαρκάδη Διονυσία, εκπαιδευτικός, Ζάκυνθος
 Ζερβός Γεώργιος, οδοντίατρος, Αθήνα
 Ζών Κούλα, Ζάκυνθος
 Ηλιοπούλος Βασίλειος, Διευθυντῆς Τράπεζας Εργασίας
 Θέμελη Ελίσα, Θεσσαλονικῆ
 Θέμελης Γιάννης, υπάλληλος ΕΟΚ, Λουξεμβούργο
 Θεοδοσιάδου Ασημίνα, Αθήνα
 Ιστορικὴ καὶ Αρχαιολογικὴ Εταιρία, Αγρίνιο
 Καθβαδίας Σπύρος, Δρ. φιλολογίας, Ζάκυνθος
 Κάγκουρας Γεώργιος, ἔμπορος, Ζάκυνθος
 Κακούρου-Χρόνη Γεωργία, φιλόλογος, Σπάρτη
 Καλογερίνα Φωτεινὴ, ψυχολόγος, Αθήνα
 Κανδύλας Θάνος, ποιητῆς, Αθήνα
 Καπάδοχος Δημήτρης, καθηγητῆς, Αθήνα

Καραμαλίκη Μαρία, φιλόλογος, Ζάκυνθος
 Καραπάνου Σάσα, φυσικοθεραπεύτρια, Ζάκυνθος
 Καψοκέφαλος Σπύρος, συνταξιούχος, Αθήνα
 Κεφαλληνοῦ Κατερίνα, ιδιωτ. υπάλληλος, Αθήνα
 Κεφαλόπουλος Νίκος, υπάλληλος ΕΛΤΑ, Ζάκυνθος
 Κόκλα Γεωργία, διευθ. Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ζακύνθου, Ζάκυνθος
 Κολοβός Ντίνος, φιλόλογος, Αγρίνιο
 Κολυβά-Καραλέκα Μαριάννα, διευθ. Γενικῶν Αρχείων Κράτους, Αθήνα
 Κολυβάς Γιώργος, υπάλληλος ΕΡΤ, Αθήνα
 Κόμης Πέτρος, συνταξιούχος δημοσίου, Αθήνα
 Κοινόπουλος Ιάκωβος, μουσικός, Αθήνα
 Κοριατοπούλου Πιερρίνα, δικηγόρος, Αθήνα
 Κορφιάτης Γεώργιος, διπλωματικός υπάλληλος, Λουξεμβούργο
 Κοταμανίδου Εύα, ηθοποιός, Αθήνα
 Κουρκουμέλης Νίκος, ιστορικός ερευνητῆς, Αθήνα
 Κριαράς Εμμανουήλ, καθηγητῆς Πανεπιστημίου, Θεσσαλονικῆ
 Κωνσταντοπούλου Γωγῶ, Αθήνα
 Λαδὰς Βασίλειος, συνταξιούχος, Αχαρναί
 Λαμπίρης Λεωνίδας, τραπεζικός, Αθήνα
 Λασκαράτος-Τυπάλδος Κων/νος, δικηγόρος, Αθήνα
 Λούντζης Νίκιας, λογοτέχνης, Αθήνα
 Μάνεσης Διονύσης, εκπαιδευτικός, Ζάκυνθος
 Μάργαρης Ηλίας, τραπεζικός, Ζάκυνθος
 Μαρίνος Διονύσης, φωτογράφος, Αθήνα
 Μαρνέρη-Μινώτου Φραγκίσκη, Αθήνα
 Μαρούδα-Πολυζωίδη Χρυσούλα, γεωπόνος, Λάρισα
 Μελίτας Νιόνιος, συνταξιούχος δημοσίου, Ζάκυνθος
 Μικοπούλου Μαρία, Μεθώνη
 Μοντσενίγος Σπύρος, συνταξιούχος ΟΣΕ, Αθήνα
 Μουζάκης Τάσος, λογοτέχνης, Η.Π.Α.
 Μπαγδατόπουλος Δημήτρης, υπαρκηγός Λιμενικοῦ Σώματος, Αθήνα
 Μπάκουρη Βίκυ, πρόεδρος Λυκείου Ἑλληνίδων, Ἑλβετία
 Μπάστας Αντώνης, επικερهماτίας, Αθήνα
 Μπελούσης Σπύρος, φιλόλογος, Αθήνα

φίλων του «Περίπλου» περίπλους

Μποζίκης Γιάννης, τραπεζικός, Αθήνα
Ξένος Βασίλης, συνταξιούχος, Αθήνα
Πατίνης Γιάννης, εκδότης, ποιητής, Αθήνα
Πομόνης-Τζαγλαράς Γιάννης, πολιτικός μηχανικός,
Αθήνα
Πυλαρινός Διονύσης, τ. βουλευτής, τ. δήμαρχος
Ζακύνθου, πρόεδρος Μουσείου Σολωμού, Ζάκυνθος
Πυλαρινός Θεοδόσης, φιλόλογος, Αθήνα
Ροζάνης Στέφανος, καθηγητής Πανεπιστημίου, Αθήνα
Σαββίδης Γιώργος, καθηγητής Πανεπιστημίου, Αθήνα
Σαμαρά Ζωή, καθηγήτρια Πανεπιστημίου, Θεσσαλονίκη
Σαπουντζή Ελευθερία, φοιτήτρια, Αθήνα
Sargint Robert, αρχιπέτονας, Ιταλία
Σέρρας Διονύσης, λογοτέχνης, Ζάκυνθος
Σκανδάμη Κλαίρη, ιστορικός, Ισπανία

Σκοπετέα Σοφία, Κοπεγχάγη
Σοφιανόπουλος Γιώργος, επιχειρηματίας, Κέρκυρα
Τζαβαλάς Διονύσης, δικηγόρος, Αθήνα
Τζίμη Στέλλα, γιατρός, Ζάκυνθος
Τόδουλος Διονύσης, πολιτικός μηχανικός, Αθήνα
Τοδούλου Ευτυχία, συνταξιούχος ΟΤΕ, Αθήνα
Τσατσάνογλου Ελένη, καθηγήτρια Πανεπιστημίου,
Θεσσαλονίκη
Φάρρος Γεώργιος, καθηγητής, Αθήνα
Φραγκογιάννης Ανδρέας, π. γεν. διευθ. Υπ. Δικαιοσύνης,
Αθήνα
Χαραλαμπίδου Νάντια, φιλόλογος
Hartzviker-Μοντσενίγου Πινελόπη, υπάλληλος ΕΟΚ,
Λουξεμβούργο
Μ. Ε., δημοσιογράφος, Αθήνα
Δ. Ο., λογοτέχνης, Αθήνα

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΜΕΛΟΥΣ

Θα ήθελα να με εγγράψετε μέλος της μη κερδοσκοπικής εταιρίας
«Οι Φίλοι του Περίπλου».

Αποστέλλω το ποσό των 10.000.- δραχμών ως επίσημη συνδρομή μου για το 1993:

⇒ Με ταχυδρομική, τραπεζική ή ιδιωτική επαγή στο όνομα: Διονύσης Βίτσος, Αχαρνών 43, 104 39 Αθήνα.

⇒ Με κατάθεση στο λογαριασμό της ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ Νο. 2004001269

όπου πρέπει να ζητήσετε να σας αναγράψουν στον κομπούτερ ως καταθέτη.

⇒ Στον κ. Γιάννη Δεμέτη, Μουσείο Σολωμού, στη Ζάκυνθο.

(Παρακαλούμε σημειώστε τον τρόπο).

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: _____

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: _____

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ: _____ ΤΗΛΕΦΩΝΟ _____

Η μη κερδοσκοπική εταιρία
«Οι Φίλοι του Περίπλου»

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ ΝΟΜΙΜΟΙ!

ΤΕΛΕΙΩΣΑΝ ΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ για τη σύσταση του καταστατικού, κατάθεσή του στην Εφορία, την έγκρισή του από το Πρωτοδικείο, τη νέα κατάθεσή του στην Εφορία για τη λήψη Α.Φ.Μ. κ.λπ. κ.λπ. Αφήστε πια τα χαρτόσημα.

Τέλος πάντων, σημασία έχει πως παρανομία τέλος. Νομιμοποιθήκαμε και αισθανθήκαμε ανακούφιση. Πήραμε και την άδεια να εκδίδουμε αποδείξεις κι έτσι σας εσωκλείουμε – καιρός ήτανε – την απόδειξή σας για τη συνδρομή των 10.000 δρχ. του έτους 1992. Αν έχετε καταβάλει και τις 10.000 του 1993, εσωκλείουμε κι αυτή.

Πολλά οφείλουμε στην αφιλοκερδή βοήθεια του δικηγόρου και γνωστού πνευματικού ανθρώπου κυρίου Ανδρέα Μυλωνά, που σύνταξε το Καταστατικό και φρόντισε για όλες τις νομικές διαδικασίες. Τον ευχαριστούμε θερμά.

ΠΟΙΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ

Η ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ ταυτότητα – και μάλιστα χωρίς το 666 του αντίκριστου – περιγράφεται σε 19 άρθρα. Τα πιο πολλά είναι τα στερεοτύπως επαναλαμβανόμενα σε τέτοιου είδους καταστατικά· ας μη σας κουράζουμε λοιπόν. Μόνο τα κύρια σημεία να επισημάνουμε, μη μας ρωτήσουνε ποιο είμαστε και τι κάνουμε και δεν ξέρουμε ν' απαντήσουμε:

1. Είμαστε «αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία», που σημαίνει πως ακόμα και αν έχουμε κέρδη – πού τέτοια χάρη – δεν μπορούμε να τα μοιραστούμε μεταξύ μας, αλλά μόνο να τα διαθέσουμε για τους σκοπούς της ίδιας της εταιρείας.
2. Το όνομά μας ως γνωστόν είναι «Οι Φίλοι του Περίπλου» και στην Εφορία μας πήραν για... ιστιοπλοϊκό σώμα-τείο.
3. Σκοποί: «.. είναι αποκλειστικά κοινωφελείς, πνευματικοί και πολιτιστικοί και όχι κερδοσκοπικοί. Ειδικότερα η εταιρεία σκοπό έχει την με κάθε τρόπο στήριξη του περιοδικού «Περίπλους».
4. Έδρα της εταιρείας είναι η Αθήνα, Νικοπόλεως 57, 104 46. Η Εφορία μας – αν περιμένει από εμάς σώθηκε – η Κ' Αθηνών.
5. Ως «φίλος» μπορεί να εγγραφεί όποιος επιθυμεί και η υποχρέωσή του είναι αντί να καταβάλει κάθε χρόνο 3.000 δρχ. για συνδρομή στο περιοδικό (ή φιλική 4.000 δρχ., αλλιώς τι φίλος θα ήταν;) να καταβάλει 10.000 δρχ. Σημειώστε ότι οι συνδρομές στην εταιρεία εκπίπτουν από το φορολογητέο εισόδημα. Ασφαλώς μπορεί και ν' αποχωρήσει όποτε το θελήσει.
6. Σε περίπτωση εκκαθάρισης της εταιρείας, που θα γίνει όπως προβλέπεται από το Νόμο, ό,τι προκύψει, μαζί με τα τυχόν περιουσιακά στοιχεία της εταιρείας, θα διατεθεί σε σύλλογο ή άλλη εταιρεία που οι σκοποί τους σχετίζονται με τον πολιτισμό της Ζακύνθου.

ΠΟΣΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ

ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΑΪΟΥ 1993, ζωή να 'χουμε, είχαμε φτάσει τους 93. Τα περιθώρια για αύξησή μας είναι ασφαλώς πολλά. Ας βάλουμε όλοι ένα κέρι γιατί δεν ξέρετε πόσο βοηθά αυτή η εταιρεία τον «Περίπλου». Εδώ που φτάσαμε οι 10.000 είναι μια ταβέρνα το χρόνο. Συνήθως κάνουμε τις συγκρίσεις με πακέτα τσιγάρα, αλλά εμείς βλέπετε και σε αυτό πρωτοτυπούμε. Έτσι δεν χρειάζεται να παραθέσουμε και τη γνωστή, πλην μάλλον αναποτελεσματική, προειδοποίηση του Υπουργείου Υγείας.

ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΜΕ

ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΜΑΣ (από συνδρομές, εκδηλώσεις, εκδόσεις κ.λπ.) αξιοποιούνται για να καλύψουν υποχρεώσεις του περιοδικού «Περίπλους» (πληρωμή τυπογραφείων, φωτοσύνθεσης, αγορά χαρτί κ.λπ.). Για όσες φυσικά επαρκούν. Τα υπόλοιπα έξοδα του περιοδικού... αφήστε καλύτερα.

ΤΙ ΚΑΝΑΜΕ ΜΕΧΡΙ ΤΩΡΑ

ΟΥΤΕ ΠΟΛΛΑ, ούτε λίγα. Τρέξαμε για τα γραφειοκρατικά της σύστασης και με τα έσοδα των συνδρομών του 1992 καλύψαμε κάποια έξοδα κι εκδώσαμε κι ένα τεύχος του «Περίπλου». Τα βιβλία της εταιρείας είναι προστά στον καθέναν μας κι ας μην έχει η εταιρεία την παραμικρή σχέση με τη γυναίκα του Καίσαρος.

ΤΙ ΘΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΔΩ ΚΑΙ ΠΕΡΑ

ΚΑΛΟ ΘΑ ΗΤΑΝ να καταβάλουμε την εισφορά των 10.000 του 1993. Όσοι έχουν καταβάλει την κανονική συνδρομή κι εξακολουθούν να επιθυμούν να είναι «φίλοι» (δηλαδή δεδηλωμένοι, αφού εκδηλωμένοι είναι έτσι κι αλλιώς) θα καταβάλουν φυσικά τη διαφορά.

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 100 χρόνων από τους σεισμούς του 1893 και 40 χρόνων από εκείνους του 1953 σχεδιάζουμε ν' ανασυστήσουμε μια ζακυνθινή βιβλιοθήκη. Ν' ανατυπώσουμε δηλαδή βιβλία που έχουν καθεί από την κυκλοφορία, επειδή έχουν περάσει χρόνια από την έκδοσή τους, αλλά που παραμένουν χρήσιμα κι επιθυμητά. Η χρηματοδότηση των εκδόσεων αυτών λέμε να γίνει με τη μέθοδο *προεγγραφής συνδρομητών*. Δημοσιεύουμε ένα β' κείμενο στο οποίο περιγράφονται οι λεπτομέρειες της μεθόδου αυτής και αναγγέλλεται η έκδοση του α' βιβλίου της σειράς. Δεν πρόκειται ακριβώς για ανατύπωση βιβλίου, αλλά ανατύπωση των πιο ωραίων ποιημάτων που γράφτηκαν για τη Ζάκυνθο από Έλληνες και ξένους ποιητές στα τελευταία 350 χρόνια.

Το κείμενο αυτό στάλθηκε σε 1000 περίπου αποδέκτες, δηλαδή και μη μέλη της εταιρείας μας, και περιμένουμε με πολλές ελπίδες... παρά τις κακές εμπειρίες του παρελθόντος.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΖΟΝΤΑΙ, αν και δεν έχουν ακόμη αναγγελθεί, κι εδώ θα θέλαμε τη γνώμη σας, οι εξής εκδόσεις:

- Άπαντα του Γιάννη Τσακασιάνου,

- Συνταγές μαγειρικής από τη Ζάκυνθο του περασμένου αιώνα (δεν κάνουμε καθόλου πλάκα, φαγητά είναι αυτά που τρώει κανείς σήμερα στη Ζάκυνθο, έτσι που έχει αλλοιωθεί η κουζίνα της;).

Η πληρωμή των συνδρομών μπορεί να γίνει με τους εξής τρόπους:

*Με ταχυδρομική, τραπεζική ή ιδιωτική επιταγή στο όνομα: Διονύσης Βίτσος, Αχαρνών 43, 104 39 Αθήνα.

*Με κατάθεση στο λογαριασμό της ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ Νο. 2004001269

όπου πρέπει να σας αναγράφουν στον κομπιούτερ ως καταθέτη.

*Στον κ. Γιάννη Δεμέτη, Μουσείο Σολωμού, στη Ζάκυνθο.

Σαράντα χρόνια από τους σεισμούς του 1953

ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΟΝΤΑΙ ΦΕΤΟΣ 40 ΧΡΟΝΙΑ από τους σεισμούς του 1953 που, μαζί με τη φωτιά που επακολούθησε, παρέσυραν αιώνες λαμπρού κι απενανάλητου ζακυνθινού και γενικότερα επανησιακού πολιτισμού.

Λίγα είναι αυτά που απέμειναν και τα περισσότερα βρίσκονται, ακόμα και σήμερα, «σκορπισμένα εδώ κι εκεί». Μέσα στα 40 χρόνια που μεσολάβησαν από το τραγικό γεγονός, όγκοι τσιμέντου εγκαταστάθηκαν, η οικονομική άνεση επανέκαμψε, αλλά λίγο φαίνεται να είναι εκείνοι που ενδιαφέρθηκαν για να διασώσουν αυτά τα σπαράγματα, που δεν είναι παρά η ουσία του εαυτού μας. Κι είναι αμαθής όποιος αγνοεί τον εαυτό του, όπως έχει πει ο Λούθηρος.

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ

Η ΜΗ ΚΕΡΑΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ «Οι Φίλοι του Περίπλου», που ιδρύθηκε φέτος, φιλοδοξεί να διασώσει σπουδαία κείμενα, γεγονότα, απόψεις κι άλλα πολιτισμικά στοιχεία του επανησιακού πολιτισμού, ερευνώντας τα, καταγράφοντάς τα, μελετώντάς τα και στη συνέχεια εκδίδοντάς τα σε αυτοτελείς εκδόσεις.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΕΓΓΡΑΦΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΤΟΥ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ που η εταιρεία ξεκινά φέτος ως συμβολή της στα 40 χρόνια από τους σεισμούς του 1953 είναι αρκετά υψηλό και προβλημάτισε την εταιρεία η εξεύρεση τρόπου κάλυψής του. Επικράτησε η ιδέα της επαναφοράς μιας παλαιότερης διαδικασίας, εκείνης της *προεγγραφής συνδρομητών*. Στη μέθοδο αυτή, που επικράτησε για χρόνια και ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη στον επανησιακό χώρο, οφείλονται μερικά από τα πιο σημαντικά βιβλία της ελληνικής βιβλιογραφίας.

ΤΙ ΑΚΡΙΒΩΣ ΕΙΝΑΙ

ΠΡΟΑΝΑΓΕΛΛΟΝΤΑΙ τα υπό έκδοση βιβλία, το περιεχόμενο, ο τίτλος, ο συγγραφέας και η τιμή πωλήσεως. Ανοίγεται ο κατάλογος των «συνδρομητών», εκείνων δηλαδή που επιθυμούν να προμηθευτούν το βιβλίο. Υποχρέωση των συνδρομητών είναι η κατά τη στιγμή που δηλώνουν την επιθυμία εγγραφής τους στον κατάλογο προπληρωμή του ποσού της συνδρομής, που είναι μια ειδική γι' αυτούς τιμή, περίπου 30% μικρότερη της τιμής που θα πουλιέται το βιβλίο μετά την κυκλοφορία του στο ευρύ κοινό. Η εταιρεία «Οι φίλοι του Περίπλου» έναντι αποδείξεως αναλαμβάνει την υποχρέωση της ταχυδρομικής και κατά προτεραιότητα αποστολής του βιβλίου σε καθέναν από τους συνδρομητές, χωρίς καμιά άλλη δική του υποχρέωση.

Τα βιβλία θα κυκλοφορούν σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, ενώ αντίτυπα όσοι και οι συνδρομητές θα αριθμηθούν και θα τυπωθούν σε ειδικό χαρτί ώστε ν' αποτελούν συγχρόνως και συλλεκτικά κομμάτια. Ο αριθμός του βιβλίου καθενός συνδρομητή θα καθοριστεί από τη σειρά δήλωσης συμμετοχής του.

Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται μια σημαντική οικονομική ενίσχυση της προσπάθειας και συγχρόνως διευκολύνονται οι ενδιαφερόμενοι και από οικονομική κι από πρακτική πλευρά στην απόκτηση του βιβλίου.

«Η Ζάκυνθος στην ελληνική και ξένη ποίηση»

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΒΙΒΛΙΟ που η εταιρεία «Οι Φίλοι του Περίπλου» αναγγέλλει για ν' ανοιχθεί κατάλογος συνδρομητών είναι το βιβλίο:

«Η Ζάκυνθος στην ελληνική και ξένη ποίηση»

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΗΝ ποιημάτων που αναφέρονται στη Ζάκυνθο και ανθολογούνται από το φιλόλογο και ποιητή Διονύση Σέρρα, ο οποίος και προτάσσει ευρύτατο πρόλογο. Καλύπτουν χρονικά την περίοδο από 1644 μέχρι και το 1993 και φανερώνουν την εξελικτική για 350 χρόνια πορεία της ζακυνθιολογικής ποιητικής έκφρασης κι όλη τη «ζώσα δυναμική» του διαρκώς εμπνεόμενου από το ζακυνθινό χώρο και κόσμο ποιητικού λόγου.

Τα ποιήματα ανήκουν σε ποιητές που είναι γνωστοί σε παγκόσμιο, πανελλήνιο ή μόνο τοπικό επίπεδο, αλλά και σε γνωστούς ή άγνωστους σπικρογράφους λαϊκούς ή μη. Οι ανθολογούμενοι ποιητές και τα ανώνυμα σπικουρήματα κατατάσσονται με αλφαβητική σειρά.

Το βιβλίο θα κοσμεύεται με εξώφυλλο της ζωγράφου Μαρίας Ρουσέα και σχέδια της προσεισμικής Ζακύνθου του Ρόμπερτ Σάρτζιντ.

ΑΦΟΡΜΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ αυτό ανθολόγιο στάθηκε η σύμπτωση φέτος δύο επετηδίων. Εκείνης των εκατό χρόνων από τους σεισμούς του 1893 και αυτής των σαράντα χρόνων από τον αφανισμό της Ζακύνθου στη σεισμοπυρκαγιά του 1953.

ΑΝΘΟΛΟΓΟΥΝΤΑΙ 170 ΠΟΙΗΜΑΤΑ (από τα οποία 12 μεταφρασμένα, 76 ποιητών, από τα 400 περίπου που υπάρχουν. Η επιλογή έγινε με κριτήρια την άρτια ή την ικανοποιητική αισθητικά μορφή των ποιημάτων, την αντιπροσωπευτική παρουσία ποιητών κάθε εποχής και τεχνοτροπίας και τη θεματική ή εκφραστική ιδιαιτερότητα του περιεχομένου.

Η ΣΧΕΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ έγινε σε βιβλιοθήκες, περιοδικά, εφημερίδες, διάφορα έντυπα και βιβλία, ποιητικές εκδόσεις, στο μνημειώδες έργο του Λουδοβίκου Σαλβατώρ «Zante», στο λεξικό του Λ. Χ. Ζών καθώς και σε προσωπικές συλλογές ντόπιου λαογραφικού υλικού.

ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΝΘΟΛΟΓΟΥΝΤΑΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ: Παναγιώτης Αγαλιανός, «Άμων», Σαράντης Αντίοχος, Αναστάσιος Αρβανιτάκης, Λούλα Βάλλη-Μυλωνά, Γιώργος Βαλέτας, Ανδρέας Βιαγκίνης, Γ. Μ. Βούλγαρης, Παν. Βούρτσης, Paul Bourget, Γ. Γεωργακόπουλος, Διονύσιος Γιακουμής, Τάσος Γιανναράς, Σπ. Γκούσκος, Δημ. Γουζέλης, Νίκος Γρυπάρης, Λεωνίδα Ζώνης, Θρασ. Ζωιόπουλος, Ανδρέας Ζώντος, Έκτωρ Κακναβάτος, Ανδρέας Κάλβος, Διονύσιος Καλημέρης, Άγγελος Καντούνης, Παναγ. Καποδίστριας, Νίκος Καρθούνης, Νίκος Καρύδης, Τασία Καψάσκη-Φάρρου, Αριστ. Καφοκέφαλος, Κων/νος Καφοκέφαλος, Νικόλ. Καφοκέφαλος, Πέλη Κεφαλά, Τάλμποτ Κεφαλληνός, Διονύσιος Κοιτόπουλος, Ντίνος Κονόμος, Παναγ. Λημναίος, Ευστ. Λοίζος, Στέλιος Λυκουρέσιος, Βασ. Μαλαφούρης, Κων/νος Μάνος, Διονύσιος Μάργαρης, Σπύρος Μαρίνος, Αντώνιος Μάτεσις, Αντώνιος Σ. Μάτεσις, Ρούλα Μελίτα, Μάχη Μουζάκη, Σπύρος Μπουρλέσας, Μυριώπιστα, Κωστής Παλαμάς, Σπ. Παναγιωτόπουλος, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Δημ. Σπ. Πελεκάσης, Edgar Allan Poe, Γεώργιος Πολίτης, Γιώργος Ριζόπουλος, Διονύσης Ρώμας, Άγγελος Σαλούτσης, Διον. Σέρρας, Μαρίνος Σιγούρος, Σωτήρης Σκίπης, Διονύσιος Σολωμός, Σ. Ι. Τζαβάρας, Ιωάννης Τσακασιάνος, Διονύσιος Ι. Τσακασιάνος, Μαρία Ιω. Τσακασιάνου, Ιωάννα Τσάτσου, Ιωάννης Τσιλιμίγκρας, Ρίτα Τσινιτση-Βλάχου, Διον. Φλεμοτόμος, Ugo Foscolo, Δημήτρης Χριστοδούλου, Oscar Wilde.

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ για τους συνδρομητές θα είναι 2.500 δραχμές ενώ στο ευρύ κοινό θα πωλείται 3.500 δραχμές

Δοκίμιο

Χ. Λ. ΚΑΡΑΟΓΛΟΥ

Το περιοδικό «Μούσα» (1920-1923)

Νεφέλη, 1991

Ένα βραχύβιο λογοτεχνικό περιοδικό που εκδόθηκε στην Αθήνα αλλά υπήρξε το σημαντικότερο εκφραστικό όργανο των νέων ποιητών που εμφανίζονται ύστερα από το 1910 και καλλιεργούν το μικρό λυρικό ποίημα, συνδυάζοντας νεοσυμβολιστικά και νεορομαντικά στοιχεία και εμμένοντας στην παραδοσιακή μετρική, είναι το αντικείμενο του βιβλίου. Η μελέτη προχωρεί στη σύνδεση με την εποχή και στη σύγκρισή του με τα δεδομένα που η εποχή παρέχει.

Κ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ

Τα δοκίμια της Βοστώνης

Παπαδήμας, 1993

Φιλολογικά δοκίμια για τη Νεοελληνική Ποίηση (Ανδρέας Κάλβος, Κ. Π. Καβάφης, Νίκος Κρανιδιώτης, Ανδρέας Εμπειρικός, Ν. Καζαντζάκης, Παλατινή Ανθολογία) και τη Νεοελληνική Πεζογραφία (Επαμ. Φραγκούδης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Στρατής Μυριβήλης, Μίτιας Καραγάτσης) για το ελληνικό κολλέγιο του Μπρούκλιν στη Βοστώνη.

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗΣ

Το φάντασμα της Νόρμα

Καστανιώτης, 1991

Η υποδοχή και η παρουσία του μελοδράματος στις ελληνικές πόλεις κατά τον 19ο αιώνα και το ειδικό βάρος του ως λειτουργικού στοιχείου των νοοτροπιών των αστικών στρωμάτων, ως «συστατικού» των εμπορικών κοινωνιών. Δεν ξέρει τι να πρωτοθαυμάσει κανείς, την ίδια τη μελέτη ή την έκδοσή της.

ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΔΗΣ
Ελληνικές παροιμίες & εκκλησίες
στην περιοχή του Οτράντο (16ος αι.)
Εταιρεία Ελληνοϊταλικής Φιλίας
και Έρευνας, 1992

Πώς έχει διαμορφωθεί η θρησκευτική και κοινωνική ζωή των Ελλήνων κατοίκων της Terra d' Otranto και πώς αντιλαμβάνονται την εθνική τους καταγωγή. Ποιοι παράγοντες συντελούν στην αποδυνάμωση του ελληνικού δόγματος.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΑΡΟΥΤΑΣ
Η «ραγή των Ελλήνων»
Σαββάλα, 1992

Πολιτικά συνθήματα, επευφημίες, συλλαλητήρια, εκλογικές συγκεντρώσεις, αλλά και εκλογική ποίηση στον - αλλοίμονο - τόσο κομματικοποιημένο τόπο μας, από το 1821 μέχρι το 1989.

Ο ΒΑΓΚΝΕΡ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ

Μέγαρο Μουσικής Αθηνών
& Μορφωτικό Ίδρυμα
Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1992

Ποια είναι η σχέση του Ρίχαρντ Βάγκνερ και της Ελλάδας; Λίγο θα την γνωρίζαμε αν το Μέγαρο Μουσικής δεν οργάνωνε τον Κύκλο Βάγκνερ κι αν δεν είχε τη γενναιοδωρία να συγκεντρώσει με την ευκαιρία αυτή σ' έναν ιδιαίτερα καλαισθητό τόμο ό,τι αφορά αυτή την πλευρά του μεγάλου συνθέτη. Αυτό επιτυγχάνεται με τέσσερα κείμενα: Ένα του ίδιου του Βάγκνερ, «Η τέχνη και η επανάσταση», ένα του στενού του φίλου και κατοπινού εχθρού του Φρήντριχ Νίτσε, «Ο Ρίχαρντ Βάγκνερ στο Μπαϊρόντ», ένα του Βόλφγκανγκ Σάντεβαλντ, «Ο Ρίχαρντ Βάγκνερ και οι Έλληνες» και ένα, τέλος, του Ντήτερ Μπρίμερ, «Από τον μύθο στο μουσικό δράμα. Βάγκνερ, Νίτσε και η ελληνική τραγωδία». Στο τέλος του τόμου ο Γιώργος Λεωτσάκος έρχεται να μιλήσει για τον άγνωστο στο ευρύ κοινό μαθητή του Βάγκνερ, τον Μακεδόνα Δημήτριο Λάλα, μυστηριώδη φυσιογνωμία που έδρασε τόσο στη Γερμανία, όσο και στη Θεσσαλονίκη και πέθανε αφήνοντας πίσω του ένα ανεξερεύνητο ερωτηματικό. Το βιβλίο που παρουσιάζει αναλυτικά τη συνάντηση του συνθέτη με τον αρχαίο ελληνικό κόσμο έρχονται να συμπληρώσουν ένα αναλυτικό χρονολόγιο στην αρχή και οι συνόψεις των μουσικών δραμάτων του Βάγκνερ στο τέλος.

ΑΛΕΚΟΣ ΛΙΔΩΡΙΚΗΣ

Μίλησα με μορφές του αιώνα μας

Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» -
Διεθνείς Σχέσεις Πολιτισμού,
Αθήνα, 1992

Αφιερωμένη στον Έλληνα δημοσιογράφο είναι η έκδοση αυτή, που περιέχει πενήντα συνεντεύξεις που ο απουδαίος Έλληνας δημοσιογράφος πήρε από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες του αιώνα μας στο διεθνή χώρο. Ο Μουσσολίνι, ο Πιραντέλο, ο Ρούσβελτ, ο Κρισναμούρτι, η Ντήτριχ, η Μονρόε, ο Σεβαλιέ, ο Κοκτώ, ο Ζιροντού, ο Ανούιγ, ο Αϊζενχάουερ, ο Πρίσλεϊ, ο Μίλλερ, ο Ντε Φιλίππο, αλλά και η Κοτοπούλη, ο Μακάριος, ο Παλαμάς, η Παξινού παρελάνουν από τις σελίδες μέσα από κείμενα σκανδαλωδώς διαχρονικά. Κείμενα-μαθήματα δημοσιογραφίας και χρήσης της ελληνικής, όπου ο λογοτεχνικός λόγος συνεργάζεται με το δημοσιογραφικό, η χρονογραφία με την ιστορία και η ποιότητα με το ήθος.

ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΡΚΙΔΗΣ

Ανεμομαζώματα

Χειρόγραφα, 1992

Με πολλούς δισταγμούς, εκφρασμένους στον εκτεταμένο πρόλογο του βιβλίου, επιχειρεί ο Μάριος Μαρκίδης να αρθρώσει λόγο κριτικό για τέσσερα βιβλία: Γ. Χειμωνά «Έξι μαθήματα για τον Λόγο», Στ. Τασσόπουλου «Ηλιακό Ωρολόγιο», Γ. Κακουλίδη «Το σύνδρομο του Παρθένη», Μ. Κοντολέων «Αποφάσιμα να σκοτώσω τον Ερμόλαο». Τι άλλο μας αναλογεί να κάνουμε αν δεν είμαστε πλασμένοι για τη μεγάλη κριτική και για το «μεγάλο έργο»; αναρωτιέται ο συγγραφέας. Αδίκως όμως, αφού τα κείμενά του είναι και υποδείγματα κριτικού λόγου που προέρχεται από καλό, προσεκτικό και ιδιαίτερα υποψιασμένο αναγνώστη, και απολαυστικά τα καθιστά το ξεχωριστό ύφος του συγγραφέα τους.

ΤΑΣΟΣ ΚΟΡΦΗΣ

**Ρώμος Φιλύρας,
Συμβολή στη μελέτη της ζωής
και του έργου του**

Πρόσπερος, 1992

Από το 1960 ο Τάσος Κόρφης μάζευε το βασικό υλικό αυτού του βιβλίου, που είναι τα ποιήματα της «διασποράς» του Ρώμου Φιλύρα, προσπάθεια που ικανοποίησε δύο ανάγκες: τη συστηματική μελέτη της ποιητικής παράδοσης του τόπου μας την εποχή του Μεσοπολέμου και την ευθύνη για τους ποιητές «που σκόρπισαν σπάταλα έργο και ζωή και χάθηκαν». Εκτός από επιλογή διεσπαρμένων ποιημάτων, δημοσιεύονται μαρτυρίες για τη ζωή του Φιλύρα, καταγραφή ανεκδότων ποιημάτων, πεζογραφημάτων και ποιημάτων συλλογών, τοκείμενο του Φιλύρα «Η ζωή μου στο Δρομοκαϊτείο», σκίτσα και φωτογραφίες, βιβλιογραφία και εκτενές βιογραφικό, χρονολογικό σημείωμα. Η καταγραφή των διεσπαρμένων ποιημάτων αφορά την περίοδο 1920-1942, δηλαδή λίγο πριν μπει ο Φιλύρας στο Δρομοκαϊτείο μέχρι τον εκεί θάνατό του.

ΝΙΚΟΣ ΔΗΜΟΥ

Οδυσσέας Ελύτης

Νεφέλη, 1992

«Ξέρει να ντύνεται τη δόξα με την ίδια απλότητα που χρόνια τώρα φορούσε την ασπίδα της μοναξιάς του (και πόσο πιο μοναχικός, μέσα στη δόξα)... Ποιος έχει το ανάστημα να αντικρίσει έναν Ελύτη. (Όσοι το είχαν, το έχασαν στις υποκλίσεις)». Σ' αυτές τις δύο φράσεις του συγγραφέα θα μπορούσε να συνοψισθεί η εκτίμησή του για τον Οδυσσέα Ελύτη, που έχει ζήσει από κοντά και ως ποιητή και ως άνθρωπο. Στα εφτά δοκίμιά του για το μεγάλο ποιητή, που συνοδεύονται από τέσσερα κείμενα επιμέτρου, φανερώνεται η έκταση στην οποία ο Νίκος Δήμου επικοινωνεί με το έργο του Ελύτη. Είναι δε άκρως ενδιαφέρον ο δικός του, προσωπικός, τρόπος με τον οποίον τον προσεγγίζει. Στην αρχή μέσα από το κείμενο «Πάνθεον Ελλήνων Ποιητών», ο Νίκος Δήμου έρχεται να ξαναπαιξεί το εφηβικό παιχνίδι του «Ποιοι είναι οι πέντε πρώτοι ποιητές μας;». Αντιγράφουμε απόψεις: «Αν ακολουθούσα μόνο τις διαθέσεις μου, ο Παλαμάς π.χ. δεν θα βρισκόταν όχι στους πρώτους δέκα, ούτε στους πρώτους είκοσι! Δεν θυμάμαι ούτε ένα μεμονωμένο ποίημα του Παλαμά που να διαθέτει την ποιότητα ποιημάτων του Εμπειρικού ή του Σαχτούρη». «Αλλά ούτε ο Ρίτσος έχει ποτέ αγγίξει την πυκνή δύναμη της Δημουλά». «Αν ο Σολωμός είναι ο τελευταίος των παλαιοελλήνων, ο Σολωμός είναι ο πρώτος των νεοελλήνων». «Ο Καβάφης, ο Παλαμάς γεννήθηκαν γέροι — ο Σολωμός, ο Σικελιανός πέθαναν έφηβοι. Έφηβος θα πεθάνει κι ο Ελύτης».

εκδόσεων περίπλους

Φωνές '92

Πρόσπερος, 1993

Ο Τάσος Κόρφης κορφολογεί ποιήματα και ποιητές από τη σύγχρονη ελληνική παραγωγή και τα παρουσιάζει σε μια καλαισθητή έκδοση.

ΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

Κώστας Περάκης
Εργαστήριο Τέχνης
& Λόγου, 1991

Ένα ωραίο κείμενο του αθόρυβου αλλά τόσο δημιουργικού Νίκου Λογοθέτη για το γλύπτη, ζωγράφο, κεραμίστα και χαρακτή Κώστα Περάκη. Μαζί και κείμενα άλλων για τον καλλιτέχνη.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ

Μπεθ,
ένα αρχείο για τον Μπόρχες
Ύψιλον, 1992

Το προσωπικό αρχείο του συγγραφέα για τον Μπόρχες στιγματισμένο από την τόσο ιδιότυπη κι ελκυστική αισθητική του Δημήτρη Κολοκύρη.

ΝΑΡΟΛΕΟΝ

Εγχειρίδιο Πολέμου
Αρκτος, 1993

Οι αποφθεγματικές εκφράσεις των περί πολέμου σκέψεων του για την ιστορία Μεγάλου Ναπολέοντα, μεταφρασμένες από το Γιώργο-Ίκαρο Μπαμπασάκη, ταξινομημένες στα κεφάλαια (τι άλλο;) Γενικές Αρχές, Αμυνα, Επίθεση.

CONSTANTINOS P. KAVAFIS

In casa sufletului
Minerva, Bucuresti, 1992

Ένα βιβλίο για τον Καβάφη από τη Ρουμανία, σε μετάφραση της Elena Lazar, που τόσα της οφείλει η ελληνική λογοτεχνία, όσον αφορά την παρουσία της στη Ρουμανία. Παρουσίαση του ποιητή, χρονολογικοί πίνακες, σημειώσεις και πολλά μεταφρασμένα ποιήματα.

ΜΗΝΑΣ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ

Η ελληνική & διεθνής επιστημονική
ονοματοθεσία της Λαογραφίας
Καρδαμίτσα, 1988

Οι διεθνείς ονομασίες της «Λαογραφίας» από τον 18ο αιώνα, που, κατά το συγγραφέα, σήμερα που τα λαογραφικά φαινόμενα δεν δημιουργούνται μόνο από τους αγροτικούς πληθυσμούς αλλά και από την εργατική τάξη, την αστική τάξη και τις περιθωριακές ομάδες, θα ήταν σωστό να λέγεται «Κοινωνική Ζωή».

εκδόσεων περίπλους

ΚΥΜΟΘΟΗ

Περιοδική έκδοση Συνδέσμου
Φιλολόγων Κεφαλονιάς-Ιθάκης
Τεύχος 2, 1992

Να που κάποιοι φιλόλογοι κατάλαβαν πως πριν από δημόσιοι υπάλληλοι είναι επισήμονες και αγωνίστηκαν γι' αυτόν το θαυμαστό τόμο που καταθέτει σοβαρότατες και άκρως ενδιαφέρουσες μελέτες για τα Γράμματα και τις Τέχνες της Κεφαλονιάς, της Ιθάκης, αλλά και των λοιπών Επτανήσων. Επίλεκτοι είναι και οι μελετητές.

ΕΛΕΝΗ ΠΟΛΙΤΟΥ-ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥ
Η στίξη των Ωδών του Ανδρέα Κάλβου,
Ο ωκεανός
Καρδαμίτσα, 1992

Το κατά Κ. Παλαμά «ουθμικόν κάλλος της ποιήσεως του Κάλβου», και τα στηρίγματά του στα σημεία της στίξεως. Πρωτότυπη μελέτη από τους γλυκύτερους καρπούς του έτους Κάλβου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΡΟΥΛΗΣ

Το φάντασμα της θεωρίας
Πλέθρον, 1993

Συγκέντρωση παλαιών κειμένων λογοτεχνικής κριτικής του συγγραφέα, δημοσιευμένων και αδημοσίευστων, με κοινή προβληματική δύο αξόνων: τη σχέση της ερμηνείας με το χρόνο και τον τρόπο προσέγγισης της γλώσσας του κειμένου. Στο χαίρινον ανάμεσά τους κενό παίζεται κατά το συγγραφέα η μορφή του νοήματος.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΣΤΡΙΦΤΟΥ-ΚΡΙΑΡΑ
Χρόνος και ανθρώπινη συμπεριφορά
Θεσσαλονίκη, 1993

Διαπιστώσεις και πορίσματα από την έρευνα και την ψυχολογία της καθημερινής ζωής, όσον αφορά το χρόνο στην πολυεδρικότητά του. Γι' άλλη μια φορά επιβεβαιώνεται το «πάντα ρει...» του Ηρόκλειτου.

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

Σαίξπηρικά μελετήματα
Εκδ. Οίκος Αδελφών Κυριακίδη
Θεσσαλονίκη, 1992

Κανένα αγγλικό σπίτι δεν πρέπει να θεωρείται επαρκώς επιπλωμένο, αν δεν υπάρχει σ' αυτό ένα αντίτυπο των έργων του Σαίξπηρ, λέει ο Άγγλος μελετητής του μεγάλου θεατρικού συγγραφέα G. B. Harrison και ο Πάνος Καραγιώργος κάνει μια μικρή σύννοψη των 100.000 και πλέον βιβλίων που έχουν γραφτεί μέχρι σήμερα για το Σαίξπηρ εμμένοντας στον ελληνικό του κόσμο.

ΣΤΕΛΙΟΣ Ι. ΚΟΨΑΧΕΙΑΔΗΣ

Ελληνικά τραγούδια
Θεσσαλονίκη, 1993

Παρτιτούρες με τραγούδια του «μουσουργού της ελληνικής Εθνικής Σχολής» Στέλιου Κοψαχειλή αφιερωμένο «σ' όλους τους ευσεβείς φιλότεχνους του πλανήτη». Τα Μακεδονικά, Η οδή στον Στρυμώνα, Οι ροδοσταλιές των ορφικών και άλλα.

εκδόσεων περίπλους

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Αλληλογραφία,
Τόμος τρίτος

Ίκαρος, 1991

Πολύτιμος τόμος με τον οποίο ολοκληρώνεται η τρίτομη χρηστική έκδοση των Απάντων του Σολωμού σύμφωνα με το σχέδιο του Λίνου Πολίτη, που μετά το θάνατό του ολοκλήρωσε η Ελένη Τσαντσάνογλου. Οι επιστολές του Σολωμού, το πρωτότυπο ιταλικό κείμενο, μετάφραση και σημειώσεις ερμηνευτικές. Η φιλολογική επιμέλεια είναι της κόρης του Λίνου, Μαρίας Πολίτη, ενώ το ευρετήριο συνέταξε η Κατερίνα Τικτοπούλου.

EMMANΟΥΗΛ ΚΡΙΑΡΑΣ

Η γλώσσα μας, παρελθόν & παρόν

Θεσσαλονίκη, 1992

Είναι γνωστό πόσο σημαντική είναι η συνεισφορά του γνωστού καθηγητή στα θέματα της ελληνικής γλώσσας και ιδίως του δημοτικισμού. Μετά τη μεταπολίτευση του 1974 αισθάνθηκε την ανάγκη να υλοποιήσει εκείνο που από παλιά αισθανόταν υποχρέωση, να ασχοληθεί με τη διαφώτιση ενός πλατύτερου κοινού σε ό,τι αφορά την τελική διαμόρφωση του γλωσσικού οργάνου του νεότερου Ελληνισμού. Αποτέλεσμα μια σειρά άρθρων σε εφημερίδες και περιοδικά, που, συγκεντρωμένα και ταξινομημένα, αναδημοσιεύονται σ' αυτόν τον πολίτιμο τόμο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΠΑΔΟΧΟΣ
Ο Σολωμός δέσμιος του νομικού
καθεστώτος της εποχής του
Αθήνα, 1992

Βιογραφικό βιβλίο για το Σολωμό του πολυγραφότατου και περιπούδα-στου Δημητρίου Καπάδοχου. Με βάση ένα χειρόγραφο του ΙΗ' αιώνα που ανακαλύφθηκε το 1975 στο ιστορικό αρχείο Κερκίρας, ο συγγραφέας αναθεωρεί εικασίες γύρω από τη ζωή του ποιητή και κάνει γνωστό το δράμα του ποιητή «που παρά τις τόσο αντίξοες συνθήκες της ζωής του, το έργο του ήταν, είναι και θα είναι μεγάλο και η παρουσία του αιώνια».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΗΣ
Στοιχεία για την εξέλιξη
της μουσικής τον 20ο αιώνα
στις Σέρρες

Γιατί, 1992

Η πολύτιμη συνεισφορά του συγγραφέα στην έρευνα και καταγραφή της σπουδαίας μουσικής ιστορίας των Σερρών συνεχίζεται με το βιβλίο αυτό, όπου μέσα από χρονολογικούς πίνακες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, πίνακες μουσικών εκδόσεων, ευρετήριο καλλιτεχνών και συγκροτημάτων που παρουσιάστηκαν στις Σέρρες, χορωδιών, μονωδιών, πρωτοψαλτών και ρεπερτορίου, παρουσιάζεται μια μουσική πορεία, που σε κάνει να απορείς για το πόσο άγνωστη στο ευρύ κοινό είναι.

ΘΟΔΩΡΗΣ ΓΚΟΝΗΣ
Η πύλη της ξηράς
Γαβριηλίδης, 1993

Ο πολυτάλαντος καλλιτέχνης, ηθοποιός, στιχουργός, ποιητής, πεζογράφος παρουσιάζει σε μια ξεχωριστή αισθητική έκδοση μια νουβέλα του παισιωμένη από επτά ειδικά για το βιβλίο φιλοτεχνημένους πίνακες της ζωγράφου Μαριλίτσας Βλαχάκη, που εκτέθηκαν τον περασμένο χειμώνα στην «Γκαλερί 24»

εκδόσεων περίπλους

ΣΑΚΗΣ ΣΕΡΕΦΑΣ

Φιλμογραφία της Θεσσαλονίκης

Εντευκτήριο, 1992

Καταγραφή των τίτλων των μικρού και μεγάλου μήκους ταινιών που έχουν γυριστεί στη Θεσσαλονίκη, συμπεριλαμβανομένων των ντοκιμανταίρ και των επικαίρων που σχετίζονται με την πόλη, μαζί με σχόλια του συγγραφέα και άφθονο και ενδιαφέρον φωτογραφικό υλικό. Επίσης συνομιλίες τριών σκηνοθετών με το Σάκη Σερέφα, του Γκρεγκ Τάλλας, Γιάννη Δαλιανίδη και Τάκη Παπαγιαννίδη.

ΣΑΚΗΣ ΣΕΡΕΦΑΣ
Η Θεσσαλονίκη εξ αποστάσεως
Βλέμματα από τα χρόνια
του Μεγάλου Πολέμου 1914-1919
Εντευκτήριο, 1991

Γοητευτικές, ενδιαφέρουσες και αθησαύριστες ως τώρα μαρτυρίες του πώς αντίκρισαν τη Θεσσαλονίκη από μακριά, προσεγγίζοντάς την από τη θάλασσα, την ξηρά ή και από αέρος, Άγγλοι, Γάλλοι και Ιταλοί μάχιμοι στα χρόνια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου.

Λογοτεχνία

ΤΑΣΟΣ ΚΑΠΕΡΝΑΡΟΣ
Λουτρά
Κέδρος 1992

Ένα άσυλο - όπου ανθεί η δυστυχία - το εστιατόριο ενός κέντρου νεο-συλλέκτων κι ένα μοναστήρι σε παρακμή είναι ο σκηνικός διάκοσμος των επτά διηγημάτων που απαρτίζουν το βιβλίο. Ήρωες, ανθρώπινα ερείπια που φωτίζονται από το συγγραφέα, γνωστό μέχρι τώρα ποιητή, που εδώ εμφανίζεται για πρώτη φορά και ως άξιος αφηγητής.

ΚΑΛΕΒΑΛΑ

Καστανιώτης, 1992

Αποσπάσματα από το γνωστό έπος της Φιλανδίας, που έχει την αρχή του στη δημοτική ποίηση της χώρας, αλλά αποτελεί δημιούργημα του γιατρού και μελετητή του φινλανδικού πολιτισμού Ελίας Λένροτ. Η δημιουργικότητα και ελκυστική μετάφραση είναι της Μαρίας Μαρτζούκου και έγινε από τα φιλανδικά. Προλογίζει ο Σωκράτης Σκαρτσής.

ΕΖΡΑ ΠΑΟΥΝΤ
Σχεδιάσματα και αποσπάσματα
των Κάντος CX-CXX
Νεφέλη, 1991

Τη μετάφραση έχει κάνει ο ποιητής Χάρης Βλαβιανός, που έχει τη σπάνια ευαισθησία να παραθέτει δίπλα στο μεταφρασμένο και το αγγλικό κείμενο. Ενδιαφέρουσες είναι και οι σημειώσεις του μεταφραστή καθώς και το πλούσιο φωτογραφικό υλικό που παρατίθεται σε ειδικό παράρτημα. Υπάρχουν επίσης βιογραφικό και εργογραφικό σημείωμα για τον Πάουντ.

εκδόσεων περίπλους

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ
Αλφαβητάρι
Τρίτη έκδοση
Διάττων, 1992

*Πρόσωπο φαγωμένο απ' τη δοσοληψία / τυφλό κι αθέατο σαν τον υποβο-
λέα./ Μορφή οξιδωμένη απ' τη συναλλαγή / σφιγμένο μαύρο ρούχο νεκρο-
θάφτη./ Μην αποστρέφεις τον καθρέφτη / τον γνώρισες καλά το χαμαιλέον-
τα / υποκριτή αστέ μου ταριχευμένη νεόπλουτέ μου!*

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ
Φωτοειδή νερά
Υλήεσσα, Ζάκυνθος, 1992

*Ένδοξος ήλιος / στις απόκρυμνες φλέβες / του αποσπερίτη. Ύπνος μας
πήρε./ Ο γέροντας αρτίστας / ήταν ο κλέφτης. Λίθινα λόγια / και χνώτα
λασπωμένα / όλο αγκάθια. Ρήμαξαν όλα./ Τους κόμπους των μαλλιών της
/ ποιος τώρα πλέκει; Πολύβουο φως / το μέσα μου σκοτάδι / μέτρα και
κόψε.*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΑΡΚΑΔΗΣ
Αγερούσια μνήμη
Πλανόδιον, 1992

*Με δίχτυα, μ' άγκιστρα κι άλλα σύνεργα, με τράβηξαν/ τα ψάρια από την
ξέρα. Με πέταξαν σε κάτι λαϊκές./ Άκουσα που φωνάζανε «εδώ το καθα-
ρό!»/ και με χειριάζαν. Έτσι άλλαξα πλευρό κι απ' του μιανού / στα χέρια
τ' αλλουνού, ήμουν τα διάφορα για λίγο*

ΠΕΤΡΟΣ Π. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ
Ρωγμές στο πρόσωπο του χρόνου
Ευρώτας, 1992

*Εγκαρτερώ στ' άφιλα μαγνάδια της σιωπηλής ώρας./ Της μνήμης αναμο-
χλεύω τους κοχλίες δρόμους / μανταλώνοντας τις εξόδους./ τα παραθύ-
ρια της όλα./ για να μην εισβάλει με το μικρό πρόσωπο της εφηβείας.*

ΑΛΕΞΗΣ ΤΡΑΪΑΝΟΣ

Φύλακας ερειπίων
Τα ποιήματα

Πλέθρον, 1991

*Η σημερινή μέρα κατακυλίησε μέσα στα γράμματα/ Στις άγονες παραγρά-
φου/ Τις προεφνωπικές υποσημειώσεις και παραπομπές/ Εγκαθίδρυσε την
οδύνη της με την ΕΙΣΑΓΩΓΗ/ Γενμάτισε πλουσιοπάροχα στην 103η σελί-
δα/ Επένδυσε τις στιγμές της σε 14 ΚΕΦΑΛΑΙΑ / ΜΕΡΗ ΤΡΙΑ/ Κι όταν
κουράστηκε δίπλωσε τα φτερά της/ Κι έγινε μια καταραίδα που ανιά
Πάνω στο γκριζό μωσαϊκό/ Στην έρημη βραδινή κουζίνα*

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ
Οδός ονειρών
Θεσσαλονίκη, 1992

*Μαύρο μελάνι ποτίζει το χρώμα μας./ - φωνάζουν οι αγρότες - / μαύρο
μελάνι./ Και 'γω καταριέμαι τον γραφιά / που στίβει τα σύννεφα.*

εκδόσεων περίπλους

ΜΑΡΙ ΓΚΟΥΣΚΟΥ
Εσωτερική διάβαση
Υλήεσσα, Ζάκυνθος, 1992

*Τι ρώτησες λοιπόν; / μαγεμένου αυλού σφύρισμα/ ωδές πνευματικές φριγ-
μένων χειλέων / Ως πότε αγύριστη / Πιστέ παραστάτη / φωνές νοσταλγίας
στο κατακάθι μην προσθέτεις / Ορνεοποιημένα τα νύχια μου / άδικα
ξεσχίζουν τον παλιό μισεμό.../ Έρχεσαι άφαντος / δίκαια να ενοθούν οι
άχνες...*

ΕΛΕΝΗ Δ. ΛΟΓΑΡΑ

Το χάος του χρόνου

Θουκυδίδης, 1992

*Μακρυνά φεύγουν τα σύννεφα./ κατανοώντας / τη δυστυχία / που μας
κινώνει./ Και μόνον ο ήλιος / έμεινε / συμπαραστάτης / αδελφός / για να
ζεστάνει / την παγωνιά που οι άνθρωποι / μόνι τους / έχουν φτιάξει /
και τώρα πια ανήμποροι / στέκουν και την κοιτούν./ Τυφλώθηκαν / το
δρόμο χάσαν απ' τα μάτια τους./ Παγώσαν / κι έμειναν ακίνητοι / να ορέ-
γονται / τ' όνειρο.*

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΚΗΣ

Η Σουπέργκα περιμένει
Δεύτερη έκδοση

Κάβειρος, 1992

*Εάν δεν ήμουν σκηνογράφος / θα 'θελα μετά βεβαιότητας να ήμουν
ταχυδρόμος / το δέγμα σας τάντα βαριά / να κουβαλώ στον ώμο και να
γένω / ή πάλι ταξιδέτης σιωπηλός / τις άδειες θέσεις των κορμιών σας /
να φροντίζω ίσως και / βυρσοδέψης αρειμάνιος να προσπερνώ/ δήθεν
αδιάφορα με το μικρό / πακέτο των δοντιών σας υπό μάλης / κλειδούχος
τέλος σκοτεινός / με μια μου κίνηση τραβώντας το μοχλό / να 'στελνα τα
ματάκια σας / στην άβυσσο της τρέλας.*

ΤΑΣΟΣ ΒΛΑΧΟΣ

Κι έπειτα λάθος μουσική...

Πατάκη, 1992

*Η άσφαλτος ήταν βρεγμένη / Κίτρινα φώτα χάιδευαν τους καθρέπτες /
Και σε τύφλωναν! /Μια λάμψη η ζωή σου./ Μια λαμαρίνα ο τάφος σου /
κι αίμα στο δρόμο./ Γεια σου, φίλε./ Για μένα δε θα είσαι ασάλευτος./ Κι
ούτε θα 'ρθω να δω το σπίτι που σου / ετοιμάζουν./ Η άσφαλτος είναι
βρεγμένη / κι εγώ κοιτάζω τα κίτρινα φώτα./ Φίλε, θα σε θυμάμαι! / Όταν
κοιτώ αυτά τα φώτα./ θα σε θυμάμαι με τη βροχή.../ Δε θα είσαι ασά-
λευτος./ Γεια σου, φίλε...*

ΝΙΚΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
Στιγμές στο χρόνο
Αθήνα, 1991

*Χειμώνας./ Βογγάει ο βοριάς στα πατζούρια./ Το τζάκι καίει./ Μέσα στη
θαλπωρή/ άλλος διαβάζει./ άλλος παρακολουθεί τηλεόραση./ άλλος μιλά-
ει στο τηλέφωνο/ και κάποιος σιγοσφυρίζει/ ένα τραγούδι./ Ω, τι εξάισια
στιγμή/ σπιτικής ευτυχίας..*

ΜΑΡΙΑ ΚΑΛΛΙΑΝΤΑ-ΓΑΛΛΙΟΥ
Βραδυνά ταξίδια
Σοκολή, Αθήνα, 1991

*Δεν είναι τυχαίο που το αίμα μας είναι/ Κόκκινο. Ίδιο χρώμα/ Στα ποτά-
μα του κορμιού μας κυλάει./ Ακόμα κι ο ήλιος/ Έχει μέσα του όλες τις
αποχρώσεις/ Της ματωμένης αγωνίας μας.*

εκδόσεων περίπλους

ΑΘΑΝ. Β. ΝΤΑΟΥΣΑΝΗΣ

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Ροές, 1992

Ένα κενό συμπληρώνει στην ελληνική βιβλιογραφία η ανθολογία αυτή της ποίησης της Μαύρης Αφρικής. Νέοι ποιητές του 20ου αιώνα, αλλά και παραδοσιακή ποίηση της Αφρικής, μεταφρασμένοι και παρουσιασμένοι από τον Αθαν. Β. Νταουσάνη. Εμπειροκλείουν το προϊόν μιας πολύ μακράς ερευνητικής, μεταφραστικής και άλλης εργασίας σε χώρους εξωτικούς και δύστροπους, σε πηγές άγνωστες και ποιητικά κείμενα δυσεύρετα που πρώτη φορά παρουσιάζονται στην ελληνική γλώσσα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ποιήματα (1968-1987)

Νεφέλη, 1992

Στο διάστημα από το 1968 μέχρι το 1987 ο Γιώργος Μαρκόπουλος αναδείχθηκε σ' έναν από τους πιο γνωστούς ποιητές μας. Σ' αυτή τη συγκροτημένη έκδοση επιλέγονται ποιήματα από τις έξι μέχρι τώρα συλλογές του, πολλά από τα οποία υπέστησαν στο μεταξύ μια κάποια επανεπεξεργασία.

ΕΛΕΝΗ ΧΩΡΕΑΝΘΗ

Οι ώρες του ερωδιού

Πλέθρον, 1993

Δοκιμογράφος, ποιήτρια, πεζογράφος, μεταφράστρια, μελετήτρια και γνωστή κριτικός βιβλίου η Ελένη Χωρεάνθη παρουσιάζει, με το δωδέκατο αυτό βιβλίο της, μεγάλης ευαισθησίας και γλωσσικής αισθητικής κείμενα, που σκόπιμα ερωτοτροπούν συγχρόνως με την ποίηση και την πεζογραφία, το μύθο και την πραγματικότητα.

ο Τύπος της Ζακύνθου

ΜΠΑΣΤΑΣ • ΠΑΕΣΣΑΣ

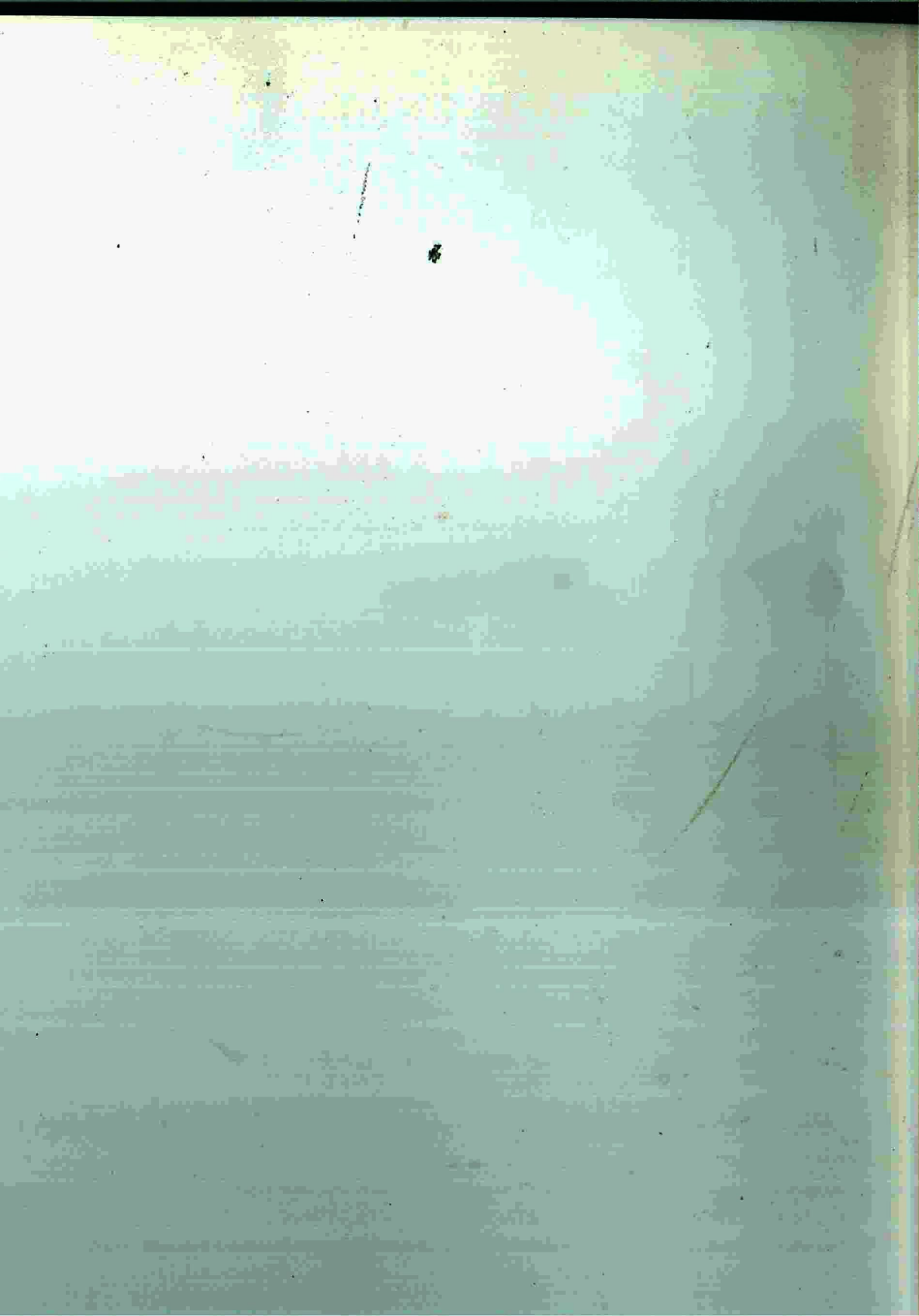
ΑΤΕΛΙΕ
ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΡΟΥΣ 21, 104 42 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: 51 35 325-7, FAX: 51 39 115

METAXA®